

PATRICK BRAUN

COMORILE INCAȘILOR

MITURI ȘI REALITĂȚI

Traducere de PAUL B. MARIAN

EDITURA MERIDIANE
București, 1987

Coperta de
VASILE SOCOLIUC

Patrick Braun
Les trésors des incas
© Éditions Jean-Claude Lattès, Paris, 1978

Toate drepturile asupra prezentei ediții în limba română sînt rezervate
Editurii Meridiane.

REDACTOR : LIVIA CÎMPEANU
TEHNOREDACTOR : ȘTEFAN TÂNASE

BUN DE TIPAR : 5.06.1987.
APĂRUT 1987. COLI DE TIPAR 9

COM. NR. 70 174
COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA ȘCÎNTEII”
PIAȚA ȘCÎNTEII NR. 1, BUCUREȘTI,
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

INTRODUCERE

IMPERIUL VISULUI

Într-o legendă spaniolă, care s-a păstrat din vremuri foarte îndepărtate într-o țară din America de Sud, Ecuador, se spune că o familie veche din sud, familia Solanda, care a dăruit istoriei pe soția eliberatorului țării, mareșalul Antonio José de Sucre, ar fi cumpărat în decursul timpului un titlu de noblețe, „marchizatul de Solanda“. Acestui titlu îi erau adăugate, bineînțeles, pământurile din sud. Dar actul de vânzare preciza că noilor proprietari le reveneau și eventualele beneficii de pe urma uneia dintre comorile de aur masiv destinate să-l răscumpere pe împăratul incas Atahualpa, prizonier al spaniolilor, comori care au fost îngropate într-ascuns atunci când acesta a fost executat de către conchistadori.

Actul de vânzare mai menționa că această comoară se afla într-un loc denumit *la Huaca de Quinara* (mormîntul incas din Quinara), în provincia Loja¹. Textul nu mergea, din păcate, pînă acolo încît să precizeze locul exact !

Bineînțeles, această familie și-a păstrat averea ei personală și nu și-a însușit niciodată comoara care îi aparținea prin acte. Analiza actului de vânzare este emoționantă, deoarece *la Huaca de Quinara* există într-adevăr, fiind situat pe malurile unui fluviu menționat pe hărțile Ecuadorului, Rio Yangana. Denumirea de Yangana e echivalentă, în spaniolă, cu aceea de Llangana, desem-

¹ Provincia Loja este situată în sudul Ecuadorului, aproape de frontiera peruviană. (n.a.).

nînd ținuturi aurifere care au aparținut pe vremea imperiului incas unei căpetenii, unui învingător, unui Ati.

În partea sudică a acestei țărișoare se află într-adevăr un masiv muntos foarte periculos, greu accesibil, denumit masivul Llanganati. Or, aici se află ascunsă, istoria o dovedește, cea mai fabuloasă comoară care a fost îngropată de oameni acum peste cinci secole.

O mare parte a acestei lucrări este consacrată comorii care a fost îngropată în munții Llanganati, după ce spaniolii l-au omorît pe împăratul Atahualpa, deși prețul de răscumpărare făgăduit fusese plătit de către indienii imperiului de sud.

Comoara, reprezentînd prețul de răscumpărare al nordului, a fost atît de bine ascunsă încît nici pînă azi nimeni n-a putut să și-o însușească în întregime. Un spaniol a izbutit totuși să aibă acces la ea în condiții enigmatice; în pofida misterului cu care s-a înconjurat, el a lăsat un text și o hartă ce ne-au parvenit.

Vom povesti, de altfel, condițiile în care aceste documente au ajuns pînă la noi și cum au fost transportate pe ascuns pentru ca alții să nu-și poată însuși imensele depozite de obiecte de aur.

M-am putut întîlni, după numeroase dificultăți, cu omul care s-a aflat desigur la originea acestor operațiuni abil camuflate. El a descoperit și a recuperat o infimă parte a comorii, pe care am putut-o evalua în monede moderne. E greu să-ți închipui valoarea ei și, totuși, obiectele care au fost ridicate din Llanganati nu sînt mituri. Ele se află și acum într-o bancă din Edinburgh, ale cărei nume și adresă le cunoaștem, așa cum cunoaștem și numărul seifurilor în care sînt închise. Această poveste rocambolescă ar fi putut constitui ea singură o lucrare. Am preferat s-o condensăm ca să putem menționa alte evenimente, care

și ele ne fac să nu ne îndoim de realitatea prețului de răscumpărare a lui Atahualpa, îngropat undeva în America de Sud.

Am dat, de pildă, de urma unui tânăr indian, ajuns diform în urma unor oribile arsuri, care era fiul unuia din ostașii lui Rumiñahui. Acest indian, cunoscînd de la tatăl său locul exact al comorii ce reprezenta prețul de răscumpărare, și-a însușit și el o parte din ea, spre a-l recompensa în felul său pe cel ce l-a scăpat de la mizerie, un spaniol.

Frumoasă poveste, mai degrabă legendă decît document istoric, vor gîndi unii ! Și eu aș fi avut această atitudine înainte de a-mi fi parvenit documente și fotografii care dovedesc în mod indiscutabil, chiar și celor mai increduli, că extraordinara aventură a lui Cantuña, tînărul indian, n-a fost născocirea vreunui romancier lipsit de inspirație, ci într-adevăr o fascinantă aventură istorică. În paginile următoare vom vedea faptele și motivele. Căci scopul acestor rînduri nu este acela de a face digresiuni despre acumulările mitice sau reale de aur, argint ori pietre prețioase, ci de a-l face pe cititor, frămîntat de problemele moderne ale secolului nostru, să pătrundă în domeniul visului.

Toate faptele povestite în aceste pagini sînt reale, culese după nenumărați ani petrecuți parcurgînd America de Sud și scotocind vechile arhive spaniole. Datorită unor documente inedite, contemporane primelor călătorii ale conchistadorilor pe pămîntul american, am putut face un bilanț, relativ detaliat, al bogățiilor adunate de incași în timpul imperiului și ascunse după sosirea „zeilor albi“. Cazul comorilor incase a fost unic în istoria omenirii și tocmai aceasta, dincolo de bogăția ce le reprezintă, le face mai captivante ; ele simbolizează o civilizație distrusă.

Nu doresc deloc ca, în urma lecturii acestei lucrări, vreun cititor curios să se lase ispitit de febra aurului și să ia prosteasca hotărîre de a-și organiza propria sa expediție ca să-și încerce norocul.

Mi-au trecut prin fața ochilor multe documente extraordinare, hărți din perioada conchistei, grote sau terenuri despre care mi se dădeau asigurări că ascund bogății. Nu m-am gîndit niciodată să întreprind ceva. Socot că-i preferabil ca și cititorul să facă la fel, mulțumindu-se să știe că toate acestea există, dar că visul este un cadru de viață mult mai bogat decît acela al aventurierilor căutători de comori. Soarta acestora din urmă, povestită de asemeni în această carte, a fost rareori pe măsura speranțelor lor.

Prima parte

EPOPEEA SUDULUI

ȘI PIZARRO PĂRĂSI ORAȘUL PANAMA !

„Și Pizarro părăsi orașul Panama în a patrusprezecea zi din noiembrie 1524, împreună cu o sută doisprezece spanioli și câțiva indieni...”

Scopul mărturisit al acestei noi expediții a lui Francisco Pizarro și a celor doi tovarăși ai lui, Diego de Almagro și părintele Hernando de Luque, era anexarea de noi teritorii la coroana Spaniei (care o finanța în parte), precum și convertirea sufletelor păgâne la regatul lui Hristos. Dar acești trei oameni avizi de averi ușor de obținut aveau și alte ambiții.

Pizarro, pe când se afla în casa părintelui de Luque din Panama, împreună cu Diego de Almagro și un cavaler din colonia Panama, Pascal de Andagoya, nu putea să fi uitat atât de repede fraza pe care o aruncase la întâmplare în fața lui un indian foarte tânăr, care răsturnase din greșeală balanța plină cu aur a conchistadorului Balboa ¹ (cel care descoperise Oceanul Pacific cu câțiva ani înainte).

— Cunosce o țară unde se bea și se mănâncă în vase de aur !

Indianul își sprijinise afirmația indicînd, cu brațul întins, direcția sud. De altfel, Pascal de Andagoya fusese invitat în seara aceea doar cu scopul de a descrie ce a văzut și auzit în cursul cîtorva incursiuni pe care le-a

¹ Vasco Núñez de Balboa (1475—1517) a descoperit Oceanul Pacific în 1513, după ce a traversat istmul Americii Centrale (n.tr.).

întreprins, călare sau călătorind cu o corabie, în ținuturile necunoscute ale sudului râvnit de spanioli.

El povestea gazdelor sale că acolo, foarte departe, se află o țară pe care indienii o numeau „Piru“, unde folosirea prețiosului metal galben era foarte răspândită, aproape banală. Această țară părea condusă de un rege extraordinar, care își spunea fiul Soarelui și al Zeilor. Acolo puteau fi întâlnite și animale curioase, cu o înfățișare disprețuitoare, foarte asemănătoare cămilelor din Orient.

Puțin le păsa lui Pizarro, Luque și Almagro de toate acestea ! Ei nu străbătuseră oceane ca să admire un rege divin și mai puțin încă să se extazieze în fața faunei ciudate a Indiilor occidentale.

Destăinuiri neînsemnate ale lui Andagoya, îmbinate cu vorbele tînărului indian despre fabuloasele bogății ale acestor ținuturi, păreau să-i atragă mult mai mult pe cei trei complici adunați în seara aceea din 1524, ca niște tîlhari înaintea unei lovituri.

Dintre cei trei, cel mai important, al cărui nume va intra în posteritate, era desigur Francisco Pizarro.

Chiar tovarășii lui vorbeau de el ca de un ofițer aprig la muncă, aspru cu ceilalți ca și cu el însuși, neîndurător față de cei aflați sub ordinele lui. Își făurise viața cu tăria pumnului. Născut la 16 martie 1475, în orașelul spaniol Trujillo, mama sa fiind Francisca Morales, măritată cu căpitanul Francisco Pizarro, poreclit „romanul“, el nu primise nici o educație ce l-ar fi putut purta spre destine mai mărețe. Aproape incult, și-a petrecut copilăria păzind turmele de porci, în Extremadura sa natală. Această educație deficitară, contactul cu natura sălbatică, lipsa de cultură îi vor marca toată viața.

Întilnind la un târg de vite un grup de negustori spanioli care se îndreptau spre Sevilla, marele oraş din sud, şi îmboldit de chemarea aventurii, îşi lăsa porcii şi îi urmă pe călători.

În 1510, Francisco Pizarro, în vîrstă de treizeci şi cinci de ani, s-a înrolat în expediţia aventuroasă a lui Alonso de Ojeda, care părăsi San Lucar de Barrameda spre a ajunge la Espanola¹, una din primele insule descoperite în noile teritorii, şi apoi la capul Vela. Acolo, împreună cu alţi conchistadori, el se va război cu indigenii din regiune, fără să-şi precupeţească nici cruzimea, nici dorinţa de răzbunare.

Pizarro e, de altfel, suspect de tăcut în legătură cu trecutul său şi cu aventurile din această perioadă. Astăzi cunoaştem doar cîteva momente din istoria vieţii lui, datorită povestirilor tovarăşilor săi — deseori puţin amicale — şi, îndeosebi, datorită relatării unuia din verii săi, Pedro, care nu l-a scutiţ nicicum de critică.

Doi ani mai târziu, cînd Ojeda a trebuit să se retragă, chinuit de o boală foarte gravă, se gîndi la Pizarro şi-i predă acestuia oraşul San Sebastián, situat în peninsula Guajira, făcîndu-l primar.

Francisco Pizarro, care n-a primit nici un fel de educaţie înainte de plecare, nu va şti niciodată să conducă oraşul şi-l va lăsa să se depopuleze, negîndindu-se decît să se îmbogăţească şi să chefuliască. Cum să-ţi treacă prin minte să faci din omul acesta, pe care nimeni nu se gîndise vreodată să-l înveţe să citească sau să scrie, un guvernator, fie numai şi al unui oraşel ?

Pizarro nu era desigur un om inteligent. Era un aventurier. Oraşul se depopulează ? Puţin îi pasă, el se imbarcă imediat pe o caravelă şi porneşte la drum cu o plă-

¹ Hispaniola, nume dat de Columb insulei Haiti. (n.tr.).

cere vădită spre opulenta cetate Santa Maria de Darién, pentru a se pune la dispoziția lui Balboa însuși.

Vasco Núñez de Balboa era încă de pe atunci un comandant reputat în colonia spaniolă din Lumea Nouă. El acceptă fără rezerve să-l ia ca asociat în expedițiile sale pe fostul porcar. La 1 septembrie 1513, echipa părăsește orașul Santa Maria de Darién, în căutarea celui alt ocean, despre care fiecare auzise vorbindu-se, dar pe care nici-
menii nu-l văzuse încă.

Cîteva zile mai tîrziu, la 27 septembrie, Balboa, în numele regilor Spaniei, trece în stăpînirea sa Oceanul Pacific, pe care tocmai îl descoperise. Pizarro e bineînțeles prezent la această fantastică premieră.

De acum înainte, el va participa la toate expedițiile tovarășului său, Balboa, pînă la 15 august 1514, cînd acesta din urmă întemeiază, cu de la sine putere, viitorul oraș Panama — pe actualul lui amplasament ; aici îi părăsește pe ceilalți, spre a reveni la Santa Maria de Darién, aproape de Marea Caraibilor.

Francisco Pizarro este deosebit de discret în privința episoadelor care au precedat și urmat aceluia faimos 15 august. Conștiința lui nu trebuie să fi fost atît de curată. Lipsa lui de scrupule se confirmă prin faptul că în 1517 Pizarro va fi chiar el însărcinat să-l aresteze pe cel cărui îi datora fulgerătoarea lui carieră, Balboa, și să asiste — dacă nu și să participe — la executarea lui.

Zilele lui se scurg, ca ale tuturor tovarășilor săi, marcate de lupte interne; comerț, agresiuni împotriva băștinașilor pînă în acel an 1522, cînd Pascal de Andagoya se îmbarcă pe o corabie și pornește pe noul ocean descoperit de Balboa, înarmat cu o împuternicire, semnată așa cum se cuvine de guvernatorul orașului Panama, Pedro Arias.

El va coborî astfel pînă la gura fluviului Biru, care se varsă în micul golf San Miguel, pe coasta occidentală a actualei Columbiî. Aici va găsi aur, căci triburile din această țară au acumulat bogății fabuloase, dar îndeosebi va învăța să stea de vorbă cu acei oameni noi, care nu-i văzuseră încă niciodată pe zeii albi pe care îi așteptau. Acești indieni îi vor dezvălui ceea ce nici un spaniol din vremea aceea nu cuteza încă să-și imagineze : nemaivăzutele comori ale agresivilor lor vecini din sud. Aici conchistadorii vor auzi, pentru prima oară, vorbindu-se despre incași.

Noutățile nu pot decît să-l înflăcăreze pe Pascal de Andagoya, care se întoarce repede la Panama. El nu vrea încă să povestească ce a aflat autorităților, care, o știa prea bine, nu vor face altceva decît să-și însușească degrabă acele comori. Ce vrea el — noblețea obligă ! — e să revendice într-o zi proprietatea deplină a acelor teritorii.

Dar singur nu poate face nimic. Îi trebuie acolțiți. Nu întîmpină nici o dificultate să-i recruteze dezvăluindu-le, fără multe vorbe, în subsolurile tenebroase ale pivnițelor din Panama, o parte din ce aflase în Columbia.

Proiectata expediție constituia scopul discretei întruniri care s-a ținut în 1524, la locuința părintelui Luque din Panama. Balboa murise înainte. Pizarro nu mai poate fi stînjinit de comandantul său și, din punct de vedere psihologic, el e acum pregătit să accepte mirifica ofertă a lui Pascal de Andagoya.

10 martie 1524 va fi ziua care va hotărî destinul Americii de Sud. În ziua aceea, Francesco Pizarro, Diego de Almagro, părintele Hernando de Luque și faimosul Pascal de Andagoya vor semna, după încheierea reuniunii lor secrete, un contract în toată regula pentru cucerirea regatului Piru, după cum îl denumește Andagoya. Acest

contract ne-a parvenit și se află și acum în arhivele spaniole. El e alcătuit din patru foi manuscrise, pe care am avut ocazia să le vedem și în care sînt menționate, în mod clar, următoarele condiții acceptate, pare-se, din capul locului, de cei patru tovarăși :

1. Francisco Pizarro va fi conducătorul expediției.
2. Diego de Almagro va fi însărcinat cu recrutarea membrilor expediției, cumpărarea corăbiilor și munițiilor indispensabile.
3. Hernando de Luque va aduce suma de 20 000 pesos în bare de aur, sumă considerabilă pentru epoca aceea, echivalentul, am calculat noi, a peste 80 milioane de franci actuali.

Bineînțeles, de Luque nu are această sumă ; Gaspar de Espinoza, primarul de atunci al orașului Panama, i-o va procura în schimbul unui procentaj din beneficiile scontate.

Acest contract este stabilit în numele unei credințe indestructibile, cel puțin în aparență. El începe astfel :

În numele Prea Sfintei Treimi, Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, uniți într-un singur și adevărat Dumnezeu, și în numele Prea Sfintei Fecioare, Maica Domnului, am întemeiat următoarea asociație...

În contract se stipulează, fără înconjur, că bogățiile dobîndite vor fi împărțite în părți egale după înapoierea expedițiilor. Contractul e legalizat de notarul regal, Hernando del Castillo, și semnat de părintele Hernando de Luque, de Juan de Páñez, reprezentantul lui Francisco Pizarro (care nu știa nici să citească, nici să scrie), de

Alvaro de Quiroz, reprezentantul lui Diego de Almagro, și de Pascal de Andagoya. Se spune că părinții acestuia din urmă l-au abandonat în piața din fața unei biserici castiliene și că a avut o viață foarte asemănătoare cu aceea a prietenului său Pizarro.

Părintele Luque este cel mai cultivat dintre toți, fiind vicar și apoi învățător în Panama. E prietenul și confidentul mării burghezii din Panama, neșovăind să-și vîre nasul în toate afacerile bănești, ceea ce explică prezența sa și în dubiosul trio de aventurieri.

În îndepărtata metropolă, în glorioasa Spanie, unde s-a făcut totul spre a lua în stăpînire Lumea Nouă, s-a aflat ceva despre contractul încheiat.

Totuși, la curtea regelui Spaniei se afișează cea mai perfectă nepăsare. Fapt și mai uluitor, Casa de Contratación, cu sediul la Sevilla, care se amestecă în mod in-chizitorial în toate treburile din colonii, în tot ce vine sau pleacă de acolo, și care nu se poate să nu fi aflat de tîrgul încheiat, rămîne indiferentă. Nici unul din funcționarii ei nu vrea să știe ce se va întîmpla în regatul Piru.

O asemenea indiferență le convine asociaților, îndeosebi părintelui de Luque, spiritul conducător al echipei. Nefiind nevoit să ceară nici corăbii, nici oameni, nici bani reprezentantului regelui Spaniei, guvernatorul Pedro Darién, el solicită să fie primit de acesta, pentru a obține acordarea unui privilegiu regal expediției. În schimbul acestei binecuvîntări oficiale, foarte importantă pentru viitor, el promite interlocutorului său o parte din bunurile la care sperau. Acesta, ademenit de chilipir, se grăbește, bineînțeles, să-i ofere cauțiunea regală. Va face mai mult decît i se cere, punîndu-i la dispoziție cu generozitate o corăbioară veche, pe jumătate stricată, construită cu multă vreme înainte, chiar de Balboa, pentru o expediție de-a sa și care-și sfîrșea zilele în portul Panama.

Așa cum s-a convenit, Diego de Almagro recrutează, printre lepădăturile și aventurierii adunați la Panama, oamenii necesari expediției.

Sînt astfel angajați optzeci de oameni căliți, pe care nu-i sperie chinurile tropicelor, căldura, muștele, pericolul atacurilor indienilor sau naufragiile.

Echipajul urcă la bordul corăbiei sumar reparată și, în ziua de 14 noiembrie 1524, așa cum fusese prevăzut, Francisco Pizarro părăsește orașul Panama pentru necunoscutul Sud. Ceilalți au preferat să rămînă pe uscat și să-și împartă dinainte fabuloasele beneficii scontate.

Francisco Pizarro, călăuzit doar de aspirațiile lui și de puținele informații date de defunctul său comandant Balboa și de asociatul său Pascal de Andagoya, părăsește coastele sterpe ale Americii centrale spre a încerca să forțeze destinul mai înspre sud.

Călătoria nu-i deloc lungă. Debarcă cu oamenii săi nu pe coasta atît de mult sperată a Pirului, ci pe aceea a micii insule a Perlelor, descoperită mai înainte de Balboa în golful Panama.

Puțin timp după aceea, ajunge la Puerto Piñas ; nu este decît o modestă etapă, căci pleacă iar și ajunge în sfîrșit la gura renumitului fluviu Biru sau fluviul San Juan, situat în actuala Columbie. Pascal de Andagoya spusese deci adevărul, dar afirmase că a căpătat informații despre vecinul lor din sud de la indienii care trăiau în acele locuri. Or, cînd cele două vele învechite ale vasului apar la gura fluviului umflate de vînturile Pacificului, nici un indigen nu se arată pe coasta cu vegetație îmbelșugată. Unde au dispărut oare oamenii lui Andagoya ?

Cei cîțiva marinari aflați la bord, care mai participa-seră la prima călătorie a lui Andagoya, jură pe toți sfinții că ei au zărit într-adevăr mulți indieni pe coastele acelea.

Vela mare este deci coborită, vela artimonului strînsă și vechea corabie este ancorată încet.

Se înjghebează o mică expediție care, condusă de Pizarro, pătrunde în selva ¹ în căutarea indienilor.

Pînă la urmă, spaniolii reușesc să-i găsească. Se așteptau să vadă indieni blînzi, calmi, pașnici, așa cum sugerase primul navigator în aceste locuri. Sînt primiți de niște oameni care, din teamă sau răzbunare pentru actele de violență la care fuseseră supuși înainte sau pur și simplu din obișnuință, atacă mica lor ceată.

Spaniolii nu încearcă deloc să înțeleagă comportamentul agresorilor. Prima lor reacție e represiunea. Ard imediat toate locuințele tribului și în amintirea acestui episod numesc locul Puerto Quemado, Portul Ars. Obținînd totuși cîteva informații despre ceea ce vor să afle, părăsesc Puerto Quemado pentru acel Sud necunoscut.

Între timp, asociații lui Pizarro rămași la Panama sînt neliniștiți că n-au primit încă vești de la Pizarro. Nemaiputînd răbda, echipează repede o altă corabie, de construcție mai recentă, recrutează fără greutate o nouă ceată de aventurieri și, în pofida vînturilor potrivnice care bîntuie în Pacific în anotimpul acela, se avîntă în căutarea acolițului lor.

Părintele Hernando de Luque, reținut de funcțiile lui și poate și de teamă, și Pascal de Andagoya rămîn la Panama. Expediția are în frunte un *alter ego* al lui Pizarro, Diego de Almagro.

Fără mari greutăți, el ajunge cu oamenii lui la Puerto Quemado. O mică barcă este lăsată la apă pentru a se duce pe uscat să culeagă informații noi despre ce se întîmplase cu Francisco Pizarro și cu echipajul lui. Indigenii — și

¹ Denumire dată pădurilor ecuatoriale veșnic verzi din bazinul Amazonului. (n.tr.)

cine n-ar înțelege-o ? — se grăbesc să-i atace la rîndul lor, luîndu-i poate drept aceiași albi care le-au distrus căminele cu cîteva săptămîni înainte.

În timpul acestei lupte, Diego e lovit de o sulită care îi provoacă o rană serioasă. Își pierde în această împrejurare ochiul stîng. Fără să-i pese deloc de rană, hotărăște totuși să-și continue cercetările în căutarea lui Pizarro. Pînă la urmă îl întîlnește, la 24 iunie 1525, aproape de gura fluviului Biru și, după ce s-au învoit din nou, reiau împreună drumul spre Panama, unde sosesc la 12 iulie 1525. Despre cele întîmplate atunci lui Pizarro, înainte de a-l fi întîlnit pe Diego de Almagro, relatările diverșilor cronicari contemporani variază. Unii afirmă că el s-ar fi abătut din drum rătăcind timp de două sute patruzeci de zile înainte de a reveni la Piru. Alții, că a ajuns mult prea la sud, în golful Guayaquil. Alții, în sfîrșit, că a mers pînă la gura fluviului Chicama.

Pe vremea aceea, aproape toată coasta Perului era populată și nici un document nu menționează contactele lui Pizarro cu indigenii în cursul acestei prime călătorii. E puțin probabil să fi ajuns efectiv pe această coastă.

Eșecul parțial al acestei prime călătorii n-a stins patima pentru aur a celor patru oameni. Departe de a renunța, ei hotărăsc să organizeze o nouă expediție, deoarece încă de pe acum au putut ajunge mai departe decît reușise Pascal de Andagoya. Pe lîngă aceasta, puținele obiecte de aur masiv adunate ici și colo din locuințele indigene în cursul celei dintîi călătorii n-au făcut decît să le sporească și mai mult frenezia.

Din moment ce exista puțin aur aici, iar indigenii vorbeau de bogățiile unui imperiu al sudului, ce comori trebuie să ascundă acest imperiu !

În martie 1526, asociații se întîlnesc din nou în taină la locuința părintelui de Luque. Diego de Almagro știa

acum că norocul i-a bătut la ușă. El și ceilalți sînt gata să-și pună în joc viața sau avutul lor modest pentru a-și înfăptui planul. Cu toții împreună încheie bilanțul aventurilor pe mările sudului. Ei n-au descoperit porțile spre acea civilizație despre care li se vorbește, dar și-au însușit deja aur de la cele cîteva triburi întîlnite pe coasta sud-americană și pentru ei aceasta e important.

Noua expediție se anunță sub auspicii fericite. Părintele Hernando de Luque, foarte solemn, se ridică deodată și, cu un zîmbet vag, își anunță prietenii că-i gata să le destăinuie o veste minunată.

Guvernatorul din Panama s-a opus celei de a doua expediții, totuși, el, părintele de Luque, a putut, datorită relațiilor lui excelente cu înalta societate panameză, să obțină autorizația oficială de a organiza această nouă călătorie spre necunoscut.

— Pînă la urmă ne-au dat blestemata asta de autorizație, dar nu mai trebuie să contăm pe prezența la bord a pilotului. Nu mai vor să ne ajute să navigăm.

Era o lovitură grea pentru asociați, căci *piloto mayor* era personajul cel mai important în aceste regiuni tropicale. El era cel care călăuzea corăbiile prin apele necunoscute, după unele secrete de navigație, pe care în cele mai multe cazuri le deținea în exclusivitate. Refuzul de a le pune la dispoziție acest om important făcea să scadă șansele expediției.

Dar aceasta însemna să nu cunoști șiretenia și voința infailibilă ale celor patru complici. În schimbul mai multor promisiuni, ei reușesc să-și asigure prezența la bord a unui alt renumit pilot, originar din Moguer, Bartolomé Ruíz.

În aceeași seară, un nou comandant este numit ca să conducă a doua călătorie. Voturile se îndreaptă în unanimitate spre Francisco Pizarro, care pare desigur capabil să ducă la bun sfîrșit acțiunea. Pentru mai multă sigu-

ranță, tovarășii lui hotărăsc ca Pizarro să nu plece doar cu o corabie, ci cu două.

Cei patru oameni folosesc din plin zilele care urmează acestei reuniuni pentru a achiziționa în orașele din Panama merindele, uneltele, armele și munițiile necesare.

Diego de Almagro recrutează chiar, fără greutate, o sută șaizeci de oameni care vor alcătui echipajul.

Toate acestea costă foarte scump și asociații nu mai au deloc fonduri. Nici o piedică ! Ei reiau contactul cu acela care va fi de aci înainte bancherul întregii aventuri, un om fascinat de imensele perspective pe care le întrevede, Gaspar de Espinoza, actualul primar al orașului Panama. Fără să cîrtească, el le avansează banii necesari.

La 26 martie 1526, toate pregătirile sînt terminate și cele două corăbii părăsesc portul.

Prima parte a călătoriei se desfășoară bine, fără incidente și Pizarro ajunge la gura fluviului Piru, pe care îl știe deja. Schimbîndu-și tactica, hotărăște să rămînă acolo cu una din corăbii și o puternică garnizoană înarmată, în timp ce-i cere pilotului său Bartolomé Ruíz să continue explorarea spre sud.

Între lunile mai și iunie 1526, pilotul Ruíz va ajunge pînă la gura fluviului Santiago, la capătul sudic al Columbiei, descoperind, în trecere, golful San Mateo și insula del Gallo, la 1°51', latitudine nordică toate fiind puncte geografice pe care occidentalii le văd pentru prima dată.

Și apoi vine ziua cea mare. La 21 septembrie 1526, pilotul Ruíz, care a părăsit Puña cu puțin timp înainte, ajunge cu nava sa în larg în dreptul locului unde se află azi orașelul de frontieră Tumbes.

Atunci se produce un eveniment care, doar el singur, va răsturna fața lumii din epoca aceea. Marinarul de veghe, care nu înceta să scruteze coasta pustie, începe deo-

dată să strige arătînd emoționat spre un mic punct pe ocean.

Echipajul află repede vestea și, cu toate pînzele sus, corabia se îndreaptă cu viteză spre punctul care se dovedește a fi o ambarcațiune mare, din cele îndrăgite de indienii de prin partea locului, ambarcațiune construită din lemn de balsa¹. Aceasta înainta repede spre nord, dar cei unsprezece oameni care o manevrau se opriră uluiți, văzînd cum apar deodată în lumea lor alte făpturi, atît de asemănătoare cu ei, dar cu pielea de altă culoare. Oamenii aceștia nu văzuseră niciodată albi. Mărturiile ulterioare ne informează că indienii erau desigur surprinși, dar deloc speriați. Într-adevăr, învățămintele religiei lor spuneau că zeii vor reveni într-o zi pe pămînt la bordul unor corăbii uriașe. Corăbiile sosiseră, deci nu puteau fi alții, bineînțeles, decît acești zei.

Cele două ambarcațiuni ancorează una lîngă alta. Doi indieni intimidăți firește, dar fără a fi agresivi, se urcă la bordul corabiei „zeilor“. Echipajul nu-și poate înăbuși strigătele de bucurie. Băștinașii din acea regiune sînt împodobiți din belșug cu aur, acel fabulos metal pentru care au înfruntat atîtea pericole. E vorba, într-adevăr, de negustori care se duc să vîndă în ținuturile dinspre nord perle, aur, argint, țesături minunate din lînă sau bumbac, bogat împodobite, precum și fructe și legume. Dar spaniolii nu-și iau ochii de la podoabele de pe piepturile lor, de la brățările și colicrele care strălucesc sub soarele cald al mării sudice.

Fără nici o reținere, băștinașii își schimbă giuvaiercele pe mărfurile de proastă calitate oferite de spanioli și vorbesc de regatul lor, care corespunde aceluia paradis fabulos

¹ Copac din America Centrală, cu lemn foarte ușor (densitatea 0,15), folosit îndeobște la construcția unor ambarcațiuni. (n.tr.)

imaginat la adunările din locuința tainică a părintelui de Luque din Panama.

Purtător al prețioasei sale descoperiri și al dovezilor smulse indienilor, Bartolomé Ruíz se grăbește să se întoarcă la gura fluviului San Juan, unde i-a lăsat pe Pizarro și pe oamenii săi. Îi regăsește ușor și, de la bun început, îi destăinuie lui Pizarro existența acolo, mai la sud, a unor comori extraordinare. Se poate chiar să fi adus cu el câteva eșantioane ?

Diego de Almagro nu știe încă nimic despre aceste descoperiri. În octombrie 1526, așa cum se stabilise înainte de plecarea celor două ambarcațiuni, el sosește la San Juan avînd un echipaj de nouăzeci de oameni recrutați de curînd. Pizarro și Ruíz îi destăinuie descoperirea, la care se gîndeau de atîtea săptămîni. Almagro stă ca pe ghimpi. Acoliiții lui îl însărcinează să se întoarcă la Panama cu prețioasele comori luate de la cei unsprezece negustori și să-i informeze pe ceilalți despre descoperirile lor. Îi cer de asemeni asociatului lor să le facă rost de oameni de rezervă ca să-i înlocuiască pe cei care au căzut bolnavi sau au murit în timpul primei campanii, precum și de fonduri pentru a aproviziona o nouă expediție.

Dar așteptarea veștilor din Panama, după plecarea lui Diego de Almagro, înseamnă mai mult decît pot suporta inimile slabe ale celor doi tovarăși însetați de aur și pietre prețioase.

După sfaturile lui Bartolomé Ruíz, Francisco Pizarro se hotărăște să continue singur expediția spre sud și să-și instaleze tabăra de bază — cum ar spune aventurierii moderni — pe insula del Gallo, acest loc fiind mai sănătos și mai ușor de apărat decît coasta.

La o lună după sosirea lui Diego, Pizarro a și părăsit gura fluviului San Juan, îndreptîndu-se spre insula Coçoșului (*gallo* — în spaniolă). Faptul acesta dovedește

graba lui de a pune mîna pe comorile pe care le bănuiește că există.

În timpul instalării lui, Diego de Almagro sosește la Panama cu o modestă comoară, sustrasă din ținuturile sudice pentru acționarii întreprinderii, și un dar destinat soției guvernatorului Pedro de los Rios. Nu-i vorba de un strălucitor smarald, nici măcar de un breloc de aur masiv, ci de un ghem de bumbac, în care un membru mai glumeț al echipajului, al cărui nume ne-a parvenit, Juan de Saravia, a strecurat un bilețel. În acest bilețel se spune pe șleau aceasta :

*Așadar, domnule guvernator,
Privește bine (darul) în întregime,
Să se ducă acolo cuceritorul
Și să rămîină aici măcelarul.*

Avertizat prin acest ingenios procedeu de soarta ce-i așteaptă pe oamenii expediției, guvernatorul refuză să le acorde protecția sa asociaților și hotărăște imediat plecarea a două corăbii, sub comanda pilotului Tafur, cu misiunea de a-i căuta pe Pizarro și oamenii lui și de a-i aduce înapoi.

Tafur ajunge la insula Cocoșului cu ordinul guvernatorului. Pizarro încearcă să-l convingă pe acest om de fabuloasele comori ce-l așteaptă acolo, în acel imperiu din sud pe care l-a descoperit. Dar oamenii sînt obosiți ; a trecut deja multă vreme de cînd au plecat și cuvintele frumoase nu le mai sînt de ajuns. Ei nu vor decît aur. Constatînd cu amărăciune eșecul făgăduielilor lui, Pizarro, întins alene pe o plajă, trage deodată cu vîrfurile spadei o linie lungă pe pămînt.

— Pe aici e drumul înapoi spre Panama, unde, odată ajunși, o să fim din nou săraci și nenorociți, spune el deodată, arătînd spațiul situat la nordul liniei.

Indicînd apoi jumătatea sudică a pămîntului, el declară, ridicînd capul și luînd un ton mîndru și orgolios, ce nu admite nici o replică :

— Pe aici e drumul spre sud, care ne va face bogați și puternici. Cei care se simt adevărați spanioli să mă urmeze și să treacă linia spre a ajunge în sud.

Bartolomé Ruíz, care a înțeles imediat la ce se poate spera coborînd spre sud, nu șovăie deloc și se alătură lui Pizarro. Va fi urmat de alți treisprezece gentilomi¹. Restul grupului s-a alăturat să rătăcească jalnic pe apele Pacificului, chiar dacă li s-a ivit în cale o biată barcă încărcată cu aur, și preferă să se întoarcă din drum și să revină la Panama cu Tafur.

Pizarro se îmbarcă cu oamenii lui pe corabia care i-a adus în insula Cocoșului și se îndreaptă spre sud. Echipajul este redus la minimum necesar și călătoria se anunță foarte anevoioasă. Dar amintirea aurului zărit la neguțătorii din acel regat necunoscut îi îmbărbătează.

Pe drum ei descoperă insula Gorgona, în fața actualei provincii Cauca, din Columbia. Acolo, Pizarro, care nu mai are decît această singură ambarcațiune, ține să coboare pe uscat cu patru oameni. Celorlalți le cere să se întoarcă la Panama, sub comanda credinciosului Bartolomé Ruíz, ca să obțină indispensabila colaborare a guvernatorului din Los Rios.

Ceilalți, convinși de succesul celui pe care l-au considerat întotdeauna drept comandantul lor, se înapoiază cu regret la Panama. Acolo, autoritățile nu mai vor să audă

¹ Pedro de Alarcón, Alonso, Briceño, Pedro de Candia, „Grecul“, Andón de Carrión, Francisco de Cuellar, García de Jérez, Alonso de Molina, Cristóbal de Pelalta, Martín de Paz, Nicolás de Rivera, Domingo de Soraluce, Juan de la Torre, Francisco de Villa fuerte. (n.a.)

vorbindu-se de fostul porcar, stăpînit de această nebu-nească febră a aurului.

Planul cel frumos e gata să eşueze, cînd, datorită influenţei asupra autorităţilor locale, părintele Hernando de Luque reuşeşte să smulgă consimţămîntul, după şase luni de aprige discuţii.

În noiembrie 1527, îndîrjiţii partizani ai cuceririi obţin în sfîrşit o corabie bună şi pleacă din nou, sub ordinele pilotului Ruíz, spre insula Gorgona. De aici sînt recupe-raţi exilaţii voluntari, care începuseră să se întrebe în mod serios dacă nu cumva cei din Panama nu-i uitaseră şi dacă n-o să-şi încheie aici aventura în mod jalnic.

Pe drum, aventurierii vor descoperi golful Guyaquil, oraşul Tumbes, golful Paíta, gurile fluviilor Chira, Santa şi San Juan de Chíncha, care străbat imperiul incas. De altfel, aici, aproape de acest ultim fluviu, spaniolii se vor apropia în sfîrşit de bogatul imperiu.

Pe baza cîtorva indicaţii ale indigenilor, ei se hotărăsc să se întoarcă din drum şi să ancoreze la capătul nordic a ceea ce ar fi azi Peru, doar la o bătaie de tun de un să-tuc căruia indienii îi spun Paíta şi care poartă şi azi acest nume.

Aici, indienii *capullanos*, care trăiesc în această regi-une, îi primesc ca pe nişte divinităţi. Indienii, cărora nu le vine să-şi creadă ochilor, îi iau drept trimişi ai Dumne-zeului lor. În cursul acestor prime contacte, ei au lansat faimosul „Zei albi s-au întors !“, care încă şi azi ridică nenumărate şi dificile probleme istoricilor şi arheologilor moderni, căci dacă băştinaşilor li se părea că aceşti „Zei albi“ au revenit, înseamnă că ei mai veniseră înainte. Or, toate relatările epocii arată că Pizarro a fost primul om alb care a debarcat, cel puţin în mod oficial, pe aceste ţărmuri.

De acum înainte convingi de existența unui regat fabulos, Pizarro și oamenii lui se hotărăsc să se întoarcă la Tumbes, însoțiți de indienii care s-au gătit cu podoabele lor cele mai de preț. Ajung astfel într-un oraș în mare efervescență. Spaniolii află foarte curînd că șeful regiunii, *cacique*, poartă un război împotriva indigenilor de pe apropiata insulă Puña. Toți hotărăsc să se pună la dispoziția *cacique*-ului. Pentru acești oameni înarmați pînă în dinți, despre care bieții băștinași nici n-au auzit vreodată vorbindu-se și care seamănă moartea de la distanță, războiul nu-i greu.

Cacique-ul obține foarte repede o victorie completă, deși nu tocmai onorabilă. El nutrește de aci înainte o mare simpatie pentru acești noi zei, veniți de nu se știe unde. Căpetenia ține să le mulțumească pentru prețiosul lor efort de a-l sprijini. Bădăranii spanioli rămîn înmărmuriți în fața darurilor oferite de el. La picioarele lor se vor etala, ca un extraordinar covor, obiecte minunate din aur masiv, argint, perlele cele mai fine și smaraldele cele mai mari extrase din minele apropiate. Pascal de Andagoya văzuse deci bine și stăruința lor este astfel răsplătită.

Dar la vederea tuturor acelor splendori, setea lor de aur, departe de a se potoli, va spori nemăsurat. Oamenii stau ca pe ghimpi. Ei vor să continue numaidecît o cucerire atît de bine începută.

Francisco Pizarro nu se împotrivește acestei hotărîri, dimpotrivă. Dar el știe că această cucerire trebuie pregătită. Se hotărăște să se întoarcă la Panama pentru a-i înștiința pe cei care i-au acordat încredere și pentru a le aduce dovada convingătoare a propunerilor sale. Lasă în sat pe doi din oamenii lui, García de Jerez și Alónso de Molina, ca să învețe limba vorbită în aceste locuri și să

culeagă informații despre tot ce-i poate interesa pe conchistadori, cînd vor trece din nou pe acolo.

Iată-i întorcîndu-se la Panama. Spaniolii aduc cu ei pe corabie cîțiva băștinași, printre care un indian pe care l-au botezat Filipillo și care va deveni tîlmaciul oficial, ca și cîteva lame, animale care i-au surprins atît de mult și pe care Occidentul din vremea aceea nu le cunoștea încă.

Acest neobișnuit echipaj care a apărut într-o frumoasă dimineață a lunii august 1528 în fața portului Panama prevestește fabuloasa epopee care avea să urmeze.

II

AURUL ISABELEI

La Panama, vestea descoperirilor lui Pizarro și a oamenilor săi s-a răspîndit pe străzi cu iuțeala fulgerului. Toată lumea vrea să-i vadă, dar ei se hotărăsc să se ducă mai întîi la guvernator, care, tîrziu, desigur, le-a oferit concursul.

El nu credea în existența acestui imperiu din sud, ale cărui bogății potențiale îi erau lăudate cu atîta patimă, dar acum, pus în fața evidenței, adică a grămezilor de aur și de smaralde etalate sub ochii lui, nu mai poate nega existența reală a acestui imperiu și, lăsîndu-și baltă toate treburile, îi primește pe aventurieri. Ajunge chiar să accepte darurile aduse de Pizarro și-l ajută să se întoarcă la curtea Spaniei, spre a-și prezenta descoperirile.

Dorințele conchistadorului se împlinesc, deci, așa cum plănuise înainte de plecare și, în octombrie 1528, marea călătorie, aceea care poate hotărî totul, se realizează în sfîrșit. Însoțit de Pedro Candia, de cîțiva indieni pe care i-a adus din regatul său din sud și de acele ciudate lame care au stîrnit curiozitate în Panama, Pizarro va părăsi portul Darién, luînd drumul Spaniei.

Cu extraordinarele știri pe care le aduce, Pizarro se așteaptă să fie primit cu brațele deschise, ca un erou, pe pămîntul lui natal, ale cărui țărături începe să le întrevadă cu emoție. Realitatea va fi, vai !, mult mai puțin veselă decît aceea prevăzută.

De cum descinde în portul Sevilla, unde corabia lui a ancorat, Pizarro e arestat de autorități. E dus imediat, fără rușine, într-o celulă a închisorii din oraș. Frumoasă primire pentru un conchistador !

Vina ? Nenumăratele datorii pe care le făcuse în vederea ultimei lui călătorii și pe care nu le-a putut încă restitui. Creditorii nu se mulțumesc cu promisiuni frumoase, chiar dacă acei câțiva indieni, împreună cu vasele lor de aur, se află acolo spre a dovedi veracitatea afirmațiilor lui Pizarro. Ceea ce vor ei sînt ducați, bani peșin. Or, Pizarro n-are bani. El trebuie astfel să sufere întemnițarea umilitoare din țară. Visurile lui frumoase, făurite cu răbdare în cursul lungii lui călătorii de întoarcere se destramă brutal, acolo, în țara sa.

Nu va rămîne multă vreme între cele patru ziduri în care autoritățile din Spania îl închiseseră. Într-o zi din luna decembrie 1528, deși tot nu-și achitase datoriile, i se dă deodată drumul din temniță, fără să poată înțelege cui îi datora eliberarea lui neașteptată. Oare părintele de Luque sau altul din fideliul lui, rămași acolo, aflînd de nenorocirea sa, va fi adunat suma necesară ? Pizarro nici nu îndrăznește să mai creadă, supărat fiind de o întoarcere atît de puțin glorioasă.

Accastă eliberare, va afla nu peste multă vreme, o datorează de fapt unei femei, care nu-l cunoștea înaintea acestei aventuri, dar care crede în el și în descoperirile lui și care de aci înainte nu va înceta să-i acorde cu dărnicie sprijinul : însăși regina Isabela de Aviz.

Regina Isabela și regina mamă, pe care a cîștigat-o cauzei ei, aranjează, după tratative tainice, ca regele Carol Quintul al Spaniei să-l primească pe Pizarro într-o vizită oficială. Clipa atît de mult așteptată va fi emoționantă, iar conchistadorul va căuta să obțină bunăvoința Curții. De aceea, încă de la prima întrevvedere, pe care n-o

mai spera, etalează la picioarele suveranului și ale reginei somptuoasele piese de aur și de argint ale comorii incase, smaraldele și alte bogății pe care și le însușise și prezintă Curții uluite indienii puțin speriați de atîta agitație, ca și enigmaticele lame, despre care spaniolii nu auziseră niciodată vorbindu-se pînă la sosirea lui.

El oferă toate aceste bogății suveranului cu o generozitate nu lipsită de un interes ascuns, deși acesta n-a făcut pentru el încă nimic. Gestul nu-i gratuit, căci Pizarro, care știe să evoce cu înflăcărare perspectivele incomensurabile ale lui „Biru“, își imploră gazdele regale să-i acorde sprijinul spre a duce la bun sfîrșit cucerirea pe care o întreprinde și capturarea comorilor de dincolo de mări.

Regele Carol Quintul e mult prea ocupat cu războaiele pe care le poartă împotriva armatelor franceze și italiene ca să se ocupe de planurile, încă utopice pentru el, ale lui Pizarro. Desigur, propriile lui armate îl costă foarte scump ; are puțini bani și resursele potențiale ale acestui „Biru“ n-ar putea fi decît providențiale în acele timpuri grele, dar pentru rege e prea mult, de aceea nu poate adera la acel proiect, așa cum Isabela îl îndeamnă s-o facă.

Totuși, fapt esențial, nu spune nu, dar o împuternicește pe soția sa mult iubită, blînda Isabela de Aviz, să se ocupe de acest domeniu.

Pentru Francisco Pizarro, această împuternicire este un noroc, fiindcă în taină, regina Isabela este complicea lui. Ea știe tot ce poate obține de pe urma cuceririi ce i s-a propus. Devenind puternică prin noua sa însărcinare, ea nu șovăie să-l aducă pe căpitanul Pizarro în palatul ei regal înălțat la Toledo. Aici, la 26 iunie 1529, ea hotărăște să-i acorde sprijinul său oficial și suveran.

SPRIJINUL ISABELEI

Documentele care s-au schimbat între regină și conchistador ne-au parvenit. Ele sînt foarte explicite și subliniază faptul că Pizarro este însărcinat să descopere, să cucerească și să ocupe ținuturile necunoscute ale provinciilor Tumbes și din mările din sud, denumite Castilla del Oro.

În schimb, căpitanului Pizarro i se acordă funcția de guvernator, căpitan general, conchistador comandant al Perului. El va primi, drept răsplată pentru serviciile aduse regatului Spaniei, o rentă anuală de 725 000 maravedis și va fi autorizat să cucerească pentru propria sa folosință un teritoriu ce se întinde de la Santiago de Teminpuilla (azi în Ecuador) două sute de leghe mai la sud, mărginit de fluviul San Juan, pînă la Chinchă (azi în nordul Perului).

Toate aceste amănunte clare și precise sînt consemnate amănunțit în document. Cît despre prietenii lui Pizarro, care l-au susținut de la început, nici aceștia nu sînt dați uitării de comandantul lor, care le pledează cauza în fața reginei.

Isabela de Aviz îi acordă lui Diego de Almagro titlul de cavaler și de guvernator al provinciei Tumbes. Pentru serviciile aduse el va primi o soldă anuală de 300 000 maravedis.

Părintele Hernando de Luque este numit vicar al provinciei Tumbes — singura cunoscută pe vremea aceea — și protector al indienilor. Curios protector, de altfel ! El va primi o rentă anuală de 1 000 ducăți. Pilotul Bartolomé Ruiz, care pînă atunci a jucat un rol esențial, primește din partea reginei o soldă anuală de 75 000 maravedis.

Credinciosul tovarăș al lui Pizarro, cel care l-a însoțit pînă la Sevilla, Pedro de Candia, este răsplătit cu dărnicie cu titlurile de căpitan și cavaler. Pizarro n-a voit

să-i uite nici pe tovarășii săi, care l-au urmat pe insula del Gallo, și dobîndește pentru ei titlurile de cavaleri ai curții. Cum unii dintre ei erau deja cavaleri la începutul acelei cuceriri, regina Isabela le acordă cu generozitate titlul nespus de mult rîvnit în epoca aceea de cavaler al Spadei de Aur.

Acest contract fabulos, care va hotărî viitorul lumii, e semnat între Isabela de Aviz și căpitanul Francisco Pizarro în 1529. În el nu se specifică însă doar recompensele cuate conchistadorilor. Sînt indicate de asemeni obligațiile acestora din urmă față de coroana regală, îndeosebi obligațiile financiare. E vorba de un adevărat contract comercial, foarte asemănător contractelor moderne.

Regina Isabela îi acordă încredere deplină lui Pizarro ; dar, foarte scrupuloasă cu bunurile coroanei, preferă să-l numească ea însăși pe vistiernicul provinciei Tumbes, un om de încredere al coroanei. Acesta este Alonso de Riquelme, care e numit controlor al veniturilor regale din ținuturile din sud. El va fi ajutat în dificila sa îndatorire de un inspector al vistieriei, García de Salcedo, numit, ca și el, de către regină.

Toate acestea fiind spuse și scrise, Pizarro trebuie ajutat să-și pregătească viitoarea și decisiva sa expediție. În acest scop, regina îl va mai primi o dată pe Pizarro și-i va acorda ceea ce el aștepta de la început și ceea ce constituia motivul pentru care venise în țara sa, Spania, adică cei 300 000 de maravedís, care îi vor da posibilitatea să cumpere corăbiile necesare și să le echipeze, 200 000 ducați pentru hrană și muniții, douăzeci și cinci de cai și douăzeci și cinci de iepe de rasă pură. Ea îl va mai autoriza de asemeni pe noul guvernator al Perului să angajeze voluntari și să transporte, fără vreo taxă, cincizeci de sclavi negri și un grup important de delincvenți.

Datorită tuturor acestor lucruri, datorită eforturilor acestei regine cutezătoare, cucerirea Lumii Noi va putea începe. Regele Carol Quintul, care se tot războiește cu francezii și italienii, nu știe nimic despre aceste pregătiri pe care Isabela a ținut să le susțină personal.

La curtea reginei, Pizarro va avea o întâlnire foarte importantă, pe care n-o va uita niciodată și care îi va servi drept lecție de conduită în timpul cuceririi Perului. El îl va întâlni pe marele Hernán Cortés ¹, omul care a descoperit regatul aztecilor, regatul Mexicului.

Cortés a adus Spaniei sume fabuloase și un prestigiu fără seamăn în lume în epoca aceea. Cortés ar fi trebuit, deci, să fi devenit un personaj important în țara sa, bogat, adulat de popor. Cel puțin așa gîndea Pizarro.

Or, pe cine întâlnește Pizarro ?

Un omuleț vlăguit de timpuriu, dezamăgit de compatrioții săi și de înlăturarea sa de la conducerea Mexicului încredințată unui vice-rege fără vreo legătură cu această țară. Această imagine îl va urmări pe Pizarro pe tot parcursul cuceririlor sale, ceea ce va explica mai târziu intransigența sa.

Deocămdată, nu poate fi vorba de dizgrație, fiindcă, iată, el, modestul porcar, se află în fruntea unui imperiu, pe care nu va întârzia să-l mărească.

De altfel, începe să nu se mai simtă în largul lui în Spania și ia hotărîrea să se întoarcă în Panama ca să ducă vestea cea bună asociaților săi. În mare grabă sînt cumpărate și echipate cîteva corăbii noi și sigure.

În ziua sfîntului Ioan a anului de grație 1531, guvernatorul Pizarro și trupele lui părăsesc încă o dată țărmurile

¹ Hernán Cortés (1485—1547) a pornit în 1518 la cucerirea Mexicului și a distrus imperiul aztecilor (1521). Înapoiat în Spania în 1541 el a căzut în dizgrație. (n.tr.).

provinciei Panama, unde ajunseseră cu puțin timp înainte, îndreptându-se spre sud, acel sud al pietrelor prețioase și al aurului.

Călătoria nu-i deloc ușoară. O furtună foarte puternică va împiedica corăbiile să ajungă la Tumbes, prima țintă a expediției lor. Ea îi aruncă pe un țărm foarte noted, neaccidentat, în dreptul provinciei numită astăzi Esmeraldas ¹ — o să înțelegem de ce — din Ecuador.

Pizarro și oamenii săi sînt siliți să debarce, așteptînd să se îmblînzească vremea. Ca să le treacă timpul mai repede, înainte de a pleca din nou, oamenii aceia, care nu se dau în lături de la nimic, se hotărăsc să prade toate satele pe care le pot întîlni prin jur. De altfel, nu întîmpină greutăți, deoarece majoritatea indienilor din ținut, care văd pentru prima oară oameni cu pielea albă, purtînd căști, înarmați cu spade și lănci, uneori călări pe animale curioase, se tem și fug.

Ei preferă să abandoneze noilor zei toate bogățiile dobîndite după secole de trudă și strădanii.

Spaniolii, care încă nu știu ce-i așteaptă, nu se lasă rugați și îngrămădesc toate giuvaierele pe care pot pune mîna, fie de la indieni, fie din templele bogat împodobite.

Cu vremea, începe să se adune o fabuloasă comoară de pietre prețioase, aur și argint. Această comoară ar fi putut fi și mai importantă dacă conchistadorii n-ar fi fost atît de neștiutori. Ei s-au încrezut orbește, ne spun cronicarii epocii, într-un călugăr dominican, care îi asigura, nu se știe pe ce temei, că pietrele prețioase veritabile se puteau detecta izbindu-le violent cu o greutate. Dacă se spărgeau, nu prezentau nici un interes. Dacă rezistau, atunci puteau fi păstrate, fiind pietre prețioase adevărate. Nenumărate pietre foarte frumoase, deși perfect autentice,

¹ *Smarald*, în spaniolă. (n.a.)

n-au suportat, desigur, fără stricăciuni un astfel de tratament, datorat ignoranței și prostiei.

Aceasta nu i-a împiedicat pe spanioli să bage în buzunare, după ce au văzut cu ce s-au ales în urma incursiunii lor rapide, peste 20 000 pesos de aur¹, sumă considerabilă pentru vremea aceea. Oricare dintre ei ar fi fost dornic să-și însușească întreaga sumă, dar măcar la început trebuiau să țină seama de coroana regală și să respecte — cit de cit — termenii contractului semnat la Toledo între regină și Pizarro.

Greaua răspundere a acestei prime împărțiri i-a revenit lui Pizarro însuși. Fiecărui membru al echipajului i s-au plătit sume foarte importante ; un procent de 20% este reținut din pradă constituind partea Coroanei, iar restul, care reprezintă oricum ceva mai mult decât niște biete firimituri, este împărțit cu mărinimie între conducătorul expediției, rudele lui apropiate și prieteni.

Condițiile climaterice nu întîrzie să se amelioreze și cele trei corăbii, care nu transportă decât tot o sută optzeci de oameni și treizeci și șapte de cai, părăsesc țărmurile provinciei Esmeraldas ca să coboare spre sud, unde clima e mai dulce.

Marea e acum liniștită, vremea mai blîndă și în puține zile mica armadă spaniolă ajunge în sfîrșit în golful San Mateo. Aici, toată lumea debarcă, atrasă de cuceririle precedente, și mărșăluiește spre orașul Coaque, despre care i-a auzit vorbind pe indigeni (și care există și acum tot pe teritoriul Ecuadorului).

¹ Un peso de aur din vremea aceea este echivalentul a 4,18 grame de aur fin de azi. (n.a.)

Bineînțeles că, odată ajunși în oraș, spaniolii îi jefuiesc cu mare bucurie. Doar acest jaf le aduce, potrivit conchistadorului Jérez, peste 15 000 pesos de aur și 1 500 marcos de argint, deci, dacă îi convertim în valori moderne, modesta pradă de 62,5 kg de aur și 345,15 kg de argint.

În ceea ce-l privește pe vărul lui Pizarro, Pedro, acesta preferă să fie mai realist și menționează în documentele care ne-au rămas de la el în legătură cu prada luată de spanioli nu greutatea, ci valoarea în moneda epocii, adică numai din jefuirea orașului Coaque modesta sumă de 200 000 castellanos. Pentru a o converti aproximativ în moneda actuală, în dolari de pildă, trebuie s-o înmulțim cam cu 15, ceea ce ne dă o pradă de ordinul a 3 000 000 dolari de azi.

Și acesta nu-i decît începutul !

Obiectele strînse trebuie să fi fost fabuloase, deoarece chiar Pedro Pizarro scrie în relatarea sa că prada cuprindea, între altele, *multe coroane din aur, în genul coroanelor imperiale*.

Dar pentru Pizarro și oamenii lui, Coaque nu poate fi decît un început. N-au venit de așa departe pentru o pradă atît de mică !

Trupele se îmbarcă din nou și se îndreaptă de astă dată spre orașul care va rămîne în istorie ca prima cucerire a Perului de către Occident, spre Tumbes. Aici, Pizarro și oamenii lui vor fi primiți ca niște eroi, ca niște binefăcători așteptați dintotdeauna, ca noii „Zei albi“.

Băștinașii, care n-au putut fi preveniți de localnicii din Coaque, nu știu cu cine au de a face cu adevărat și încep din capul locului să-i ofere lui Pizarro două tunici superbe, în întregime împodobite cu motive de aur și argint.

Trebuie să spunem că Tumbes, deși foarte îndepărtat de capitala incașilor, Cuzco, este considerat o cetate extrem de bogată, unde se află o solidă fortăreață incasă, un templu al Soarelui și o mănăstire în care trăiesc preoții Soarelui.

Totuși, nu se știe azi din ce motiv indienii încep foarte curînd să nu mai aibă încredere în oaspeții lor. Ca pe tot întinsul imperiului, renumitul templu, mănăstirea, precum și toate edificiile oficiale trebuie să fi fost acoperite cu plăci de aur și pline cu daruri bogate. Or, cînd spaniolii își fac apariția acolo, nu găsesc aproape nimic în afară de cîteva obiecte de mică importanță.

Prada însușită în acest oraș foarte important al imperiului se ridică la numai 2 000 pesos de aur, după spusese cronicarilor, cam dezamăgiți. De altfel, probabil tocmai aceste neînsemnate bogății l-au mîniat atît de mult pe Francisco Pizarro, atunci cînd conchistadorii au ajuns în sfîrșit în inima imperiului incașilor, încît l-au determinat să distrugă aproape tot ce-i cădea sub mînă. De aici înainte îl va interesa în cel mai înalt grad doar Cuzco, capitala însăși.

Fără să întîmpine nici o împotrivire serioasă, spaniolii ajung în sfîrșit la Cuzco, pe data de 15 noiembrie 1533, abia după un an de la sosirea lor în Cajamarca, orașul din nordul Perului. Aici se vor odihni cîteva zile, înainte de a porni într-o expediție de pedeapsă împotriva generalului incas Quizquis, care se îndreaptă spre nord, spre Quito, ca să scape împreună cu trupele sale.

Nu se știe încă precis ce au întîlnit spaniolii la Cuzco în acca vestită zi de 15 noiembrie, deoarece singurul document ce ne-a parvenit despre acest eveniment, acela al lui Pedro Pizarro, nu-i prea clar, fie că aceasta a fost sau nu intenția autorului său.

Nu sîntem siguri decît de faptul că cele mai importante bogății, cele din templele Soarelui și Lunii, au dispărut complet cu puțin timp înainte de sosirea spaniolilor, ca și mumii incășilor decedați și ale soțiilor lor, care erau întreținute cu o atenție deosebită. Totul a fost îngropat cu grijă în anumite locuri, la diferite distanțe de Cuzco, locuri care, în mare majoritate, ne-au rămas complet necunoscute. Una din cele mai fabuloase comori incase, aceea căreia i se spune deseori *Comoara incășilor*, corespunde tocmai acestei grămezi de mumii și bogățiilor din cele două temple principale ale capitalei, pe care ochii occidentalilor nu le-au văzut niciodată și care rămîn să fie descoperite pe viitor.

Ceea ce obțin spaniolii în Cuzco nu se datorează unor donatori generoși și dezinteresați, ci aplicării minuțioase și răspîndite a torturii tuturor celor care sînt șocotiți că dețin cîteva bunuri.

Unul din puținii martori oculari ai epocii, Miguel de Estete, ne-a lăsat un inventar al prăzii însușite în capitală, însoțit de multe amănunte.

Din oraș, au luat mari cantități de aur și de argint, nici una de la particulari, ci toate din acele temple, oratorii, grote și monumente unde se aflau, de altfel, în număr mic. Și-au însușit multe vase din aur și argint și, printre ele, opt recipiente de argint în care incășii depozitau grîul și porumbul pentru templu. Cred că au cîntărit aceste recipiente înainte de a le topi, obținînd cam 25 000 marcos de argint pur ¹.

Au cutreierat și prin împrejurimile acestui oraș, în unele temple din apropiere, unde au găsit numeroase

¹ 25 000 marcos de argint corespund aproximativ cu 6 tone de argint pur, ceea ce înseamnă o pradă considerabilă. (n.a.)

statui și figurine de aur și de argint, toate înfățișînd o femeie în mărime naturală, foarte bine lucrate, cu trăsături perfect reprezentate, întocmai ca un mulaj. Adunaseră peste douăzeci de statui de acest fel, din aur și argint, acestea din urmă fiind cu siguranță executate după imaginea adevărată a vreunei femei nobile decedate. Fiecare dintre ele avea, într-adevăr, în serviciul ei paji și slujnice modelate în aur, ca și cum stăpîna lor ar mai fi fost în viață... Au mai găsit de asemeni în acest oraș cupe uriașe și multe alte recipiente pentru băut, toate din aur și argint, minunat lucrate !

În textul lui, Pedro Pizarro nu se mai satură să tot descrie bogățiile pe care le-a văzut și care, totuși, nu înseamnă nimic față de cele ascunse. El vorbește de o fabuloasă cantitate de plăci de aur și argint pe care spaniolii le-au găsit în locuințe și care provin cu siguranță din templele orașului.

Pedro își continuă descrierea care, în unele episoade, dă impresia unui vis trăit :

„Ei (spaniolii) au găsit într-o peșteră apropiată douăsprezece bucăți de stofă din aur și argint de dimensiunile și felul celor făcute din bumbac, pe care le purtau nobilii, și cu un aspect atît de natural, încît merita să te duci să le vezi ; mai descoperiră de asemeni ulcioare uriașe, făcute jumătate din lut ars și cealaltă jumătate din aur fin, dar împodobite în aceeași măsură și cu aur și cu ceramică, atît de bine alcătuite, încît dacă le umpleau cu apă, nici o singură picătură nu se putea scurge din ele, și atît de bine făcute, încît trebuia neapărat să le vezi ; au mai găsit acolo un fel de idol de aur pur, de care indienii s-au despărțit cu mare greutate, spunînd că îl înfățișează pe cel care a fost prima căpetenie care a cucerit acel ținut. Au

mai descoperit și încălțări ce fuseseră făcute din aur și pe care le purtau de obicei femeile. Au văzut și languste, ca acelea care se prind în mare, lucrate dintr-un aur foarte fin și idoli bogat împodobiți, înfățișînd păsări, șopîrle, chiar și păianjeni ; toate gîngăniile cunoscute erau reproduse în figurine de aur !“

Pedro Pizarro, care-i însoțește pe primii exploratori jefuitori, nu poate să nu rămînă uluit. Abia dacă-și poate crede ochilor și totuși tot ce vede e adevărat. Ceea ce descrie e perfect exact, lucrurile fiind verificate în bună măsură în zilele noastre.

Ca să nu iau decît un singur exemplu semnificativ, s-a dovedit mult mai tîrziu că splendida statuie de aur despre care vorbește Pedro Pizarro, înfățișîndu-l pe primul conducător al incașilor, Marco Capac, a existat într-adevăr.

Ea era purtată ca stindard de către oștile incase. Faptul că a fost luată la Cuzco de către spanioli însemna pentru incași pierderea unui idol extrem de venerat și foarte important sau, în cazul de față, pierderea unei adevărate bătălii.

JEFUIREA ORAȘULUI CUZCO

Jefuirea capitalei continuă astfel zile întregi. Sfîrșitul acestui jaf nu a fost, bineînțeles, povestit de incași, ci de un alt conchistador, martor ocular al faptelor, Pedro Sanchó. Acesta era de altfel un personaj de seamă, fiind chiar secretarul lui Pizarro. El nu trăia la Cuzco, ci într-un alt oraș, Jauja, unde fusese transportată comoara. Documentul pe care l-a lăsat se numără printre cele mai prețioase.

„El (Pizzaro) a dat dispoziții să se topească tot aurul care fusese strîns și transformat în bucăți foarte mici, lucru pe care indienii, obișnuiți cu acest fel de îndeletnicire, îl făcură foarte repede. S-a cîntărit atunci ce s-a obținut și rezultatul a fost de ceva mai mult de 580 200 pesos de aur¹. S-a pus deoparte cincimea Maiestății sale, adică peste 116 460 pesos de aur de bună calitate (aproape 500 kg de aur). În ce privește argintul, s-a folosit aceeași modalitate de topire a obiectelor și, după ce s-a cîntărit tot metalul obținut, s-au reținut 215 000 marcos (adică aproximativ 50 tone de argint masiv). Din toate acestea, 160 000, marcos proveneau din argintul pur turnat în plăci perfect curate, restul nefiind de aceeași calitate, deoarece se prezenta sub formă de plăci și de obiecte diverse, făcute în amestec cu alte metale, la fel ca minereul pe care-l extrăgeau din mină.

Din toate acestea s-a scăzut cincimea Maiestății sale. Într-adevăr, era de mirare să vezi casa în care se afla topitoria plină de atîtea plăci de aur, cîntărind 8 sau 10 livre fiecare (aproape 4 sau 5 kg), și de giuvaieră, fragmentele sau bucățile diferitelor figuri de care se foloseau oamenii aceia. Între alte lucruri deosebite, era extraordinar să observi patru oi de aur fin de talie foarte mare, precum și zece sau douăsprezece figurine de femei, avînd înfățișarea femeilor din această țară, toate din aur fin, atît de frumoase și atît de bine făcute încît ai fi putut crede că sînt vii.

Aveau o atît de mare venerație față de aceste întruchipări plastice, încît ai fi putut crede că este vorba de nevestele în viață ale oricăruia dintre ei. Le îmbrăcau cu

¹ Această sumă extraordinară de aproape 600 000 pesos de aur reprezintă, în unități actuale, cantitatea considerabilă de peste 2,5 tone de aur fin (n.a.).

veșminte bogate și minunat lucrate și le adorau ca pe niște zeități ; le dădeau să mănânce și vorbeau cu ele, ca și cum ar fi fost vorba de femei în carne și oase.

Aceste statui au fost trecute în cincimea Maiestății sale. Mai existau acolo și multe altele lucrate din argint, în aceeași manieră, iar pentru noi, era o imensă plăcere să privim vasele mari și piesele din acel frumos argint patinat !

Secretarul lui Pizarro, uluit de tot ce vedea, nu se poate împiedica să nu descrie astfel ceea ce reține din ultimele zile ale jefuirii capitalei incașilor. Cititorul va putea constata că nici o clipă acest martor, cel mai important, a cărui relatare am redat-o aici într-o traducere literală, nu pare jenat de faptul că tovarășii lui topesc adevărate minunății, spre a obține doar o grămadă informă de metal prețios. Această atitudine au avut-o toți conchistadorii, și consider că una din principalele învinuiri pe care lumea instruită și inteligentă trebuie să le-o aducă în numele istoriei este aceea de a fi distrus cele mai frumoase mărturii ale unei strălucite civilizații.

După pătrunderea și instalarea lor pe pământul american, singura modalitate de a aduce la lumină aceste extraordinare mărturii ale unei culturi evolute nu se va mai datora decît descoperirilor întâmplătoare ale numeroaselor comori sau obiectelor prețioase din nenumăratele moriminte, îngropate cu grijă în pământ sau în peșterile fostului imperiu incas.

Oricum, conform contractului pe care îl încheiase cu regina Isabela, Francisco Pizarro a fost obligat să trimită în Spania cincimea ce-i revenea de drept, cincime care, de altfel, va fi considerabil ciuntită pe măsură ce cuceririle progresau. Bineînțeles, cea mai mare parte a acestei

cincimi ajungea în regatul Spaniei sub forma neutră de lingouri. Ce s-a întâmplat cu ele ? Nimeni nu știe !

Primul transport, care i-a dovedit Isabelei de Aviz că a avut dreptate susținându-l pe „porcar“, a sosit la Sevilla la 25 aprilie 1538. I-am dat de urmă, căci arhivele Indiilor din Sevilla nu puteau trece sub tăcere o asemenea intrare în port. Diego de Fuente Mayor, unul din prietenii lui Pizarro, primise în grijă fabuloasa încărcătură a navei. Inventarul pe care ni l-a lăsat și care te mai poate face să visezi și astăzi este transcris în felul următor în manuscrisele din Sevilla :

„...au fost înregistrate trei oi de aur, 218 sau 219 marcos (27 pînă la 28 kg de aur) ; douăzeci statuete de femei, cu „tapaderas“ (ceea ce înseamnă în traducerea neobișnuită a epocii : cu veșmintele cele mai scumpe — ceea ce-i în acord cu ce a putut vedea și descrie conchistadorul Pedro Sancho), fiecare dintre ele cîntărind 95 pînă la 124 marcos (adică 22 pînă la 28,5 kg de aur) ; un pitic cu scufie pusă nefiresc pe cap și o coroană. Aceste efigii feminine trebuie să fi fost cam toate foarte minuțios executate, pentru că în inventar se menționează că uneia dintre ele îi lipsește un deget, fapt ce demonstrează pînă la ce grad era dezvoltat simțul amănuntului.

Cît privește obiectele de argint, se pare că ele erau mult mai artistic lucrate decît celelalte, dacă se pot descrie așa, astfel că ele reprezintă trei oi și păstorul lor ; douăsprezece statui de femei înalte și scunde, care, ca și precedentele, erau înveșmîntate cu „tapaderas“ perfect ajustate, în deplină armonie cu ce am menționat în acest inventar ; în sfîrșit, douăzeci și nouă de vase avînd toate două toarte, un cap de cîine și două săpăligi“.

Acest text nu constituie decît o mică parte din documentele notariale întocmite de José Torribio Medina, documente care includeau de asemeni obiectele provenind din preţul de răscumpărare a lui Atahualpa, din care doar o cincime a fost trimisă la curtea Spaniei şi pe care am descris-o într-un alt capitol al acestei lucrări.

Fapt cert e că prada din Cuzco a fost considerabilă şi aceasta judecînd doar după bogăţiile oficial evaluate, din care o cincime a fost expediată la curtea Isabellei şi a lui Carol Quintul ! Ce ar fi însemnat ele dacă am fi luat în consideraţie totalitatea bunurilor jefuite cu adevărat !

Valoarea totală a prăzii trimise în urma acestei prime expediţii şi evaluate chiar de Pedro Pizarro poate fi apreciată azi la 580 070 pesos „aur bun” şi 215 000 marcos de argint, adică, în măsurile actuale, aproximativ 24,5 tone de „aur bun” şi 50 tone de argint masiv.

Presupunînd, bineînţeles, că aceste metale pure ar putea fi comparate cu valorile administrative legale, se poate aprecia că doar prada provenită din capitala Cuzco atinge suma colosală, inimaginabilă în zilele noastre, de 17 milioane dolari, potrivit estimării efectuate de experţi în 1964.

Se ştie, de asemeni, că valoarea declarată a răscumpărării înmîinate în palatul din Cajamarca pentru eliberarea lui Atahualpa fusese evaluată, acum cincisprezece ani¹, la aproape 9 milioane dolari.

¹ Adică, raportîndu-ne la 1978, data apariţiei acestei lucrări, prin 1963. (n.tr.)

Pentru ostașii care au participat la fabuloasa călătorie în ținuturile sud-americe, aceasta a fost cît se poate de rentabilă. Toți cei care s-au înapoiat la Panama cu Francisco Pizarro nu s-au întors cu mîinile goale. Fiecare cavalier a primit mai mult de 55 000 dolari, valoare înregistrată acum cincisprezece ani ¹, iar fiecare pedestraș a încasat între o treime și o jumătate din această sumă.

Era o valoare considerabilă, dacă comparăm cu soldele care se dădeau ostașilor din armata spaniolă în timpul secolului al XVII-lea. Ceea ce explică de ce această călătorie, în care puțini credeau la început, a trezit spiritul aventurii la tinerii spanioli din acele timpuri.

Sumele pe care le menționăm în această lucrare trebuie firește raportate la puterea de cumpărare din Europa secolului al XVII-lea, putere de cumpărare care era de zece pînă la douăzeci de ori superioară celei de azi din țările occidentale.

Trebuie să admitem că, cel puțin din punct de vedere economic, expediția lui Francisco Pizarro a fost un succes real, care a deschis noi posibilități Coroanei. Ca să nu dăm decît un simplu exemplu evocator, putem să ne gîndim că un cal obișnuit, cumpărat la Panama în 1531 pentru această călătorie, aducea proprietarului său în trei ani un cîștig echivalent în zilele noastre cu peste un sfert de milion de dolari, precum și un drept care-i permitea să dobîndească venituri substanțiale și pe viață din exploatarea pămînturilor sau a sclavilor acestei țări.

Se poate compara valoarea totală a aurului scos din imperiul incașilor și predat reginei Isabela în urma acestei prime expediții cu aceea obținută de un alt conchistador, poate și mai celebru încă.

¹ Vezi nota de la pag. 43

După pătrunderea lui în regatul Mexicului, Hernán Cortés jefuise capitala aztecilor și obținuse comoara personală a împăratului Moctezuma¹. Aventura lui e, deci, foarte asemănătoare cu aceea a lui Pizarro.

Or, din aceste jafuri el nu obținuse, dacă se poate spune astfel, decît o pradă modestă, evaluată oficial la 292 000 pesos de aur, adică aproximativ 1,3 tone de aur pur, și 500 000 pesos de argint, cu alte cuvinte, ceva mai mult de 2 tone de argint.

Ăceastă pradă ar reprezenta acum cam 1,5 milioane dolari, un fleac pe lângă bogățiile din imperiul incașilor care au intrat în stăpînirea coroanei Spaniei, și mai ales pe lângă comorile ce n-au fost niciodată dezvăluite și rămîn de-a pururi îngropate în pămîntul Perului și Ecuadorului de azi.

Incașii înțelesesă foarte repede că albi care veniseră pe mare la Tumbes nu corespundeau cu acei „zei albi” a căror sosire o prevestiseră legendele lor. Ei și-au dat seama că n-aveau în fața lor decît niște ignoranți setoși de bogății, gata la orice pentru a le obține.

Cucerirea capitalei lor, Cuzco, marca din clipa aceea o cotitură în relațiile lor cu dușmanul. Rezistența incașilor se organizează și capătă proporții. Nimic nu mai era ca înainte. Huascar, împăratul legitim, fusese ucis chiar din ordinul propriului său frate, Atahualpa. Acesta suferise mînia zeilor, fiind la rîndu-i spînzurat de spanioli. Imperiul era în declin. Oastea lui puternică, care înfrînsese multe popoare, era acum în plină derută, împrăștiată de cuceritori.

După moartea lui Atahualpa, aceia dintre supuși care îi rămăseseră credincioși aleseră un nou împărat, dar acesta nu era decît un om de paie al spaniolilor. E evident

¹ Sau Montezuma, împărat aztec (1502—1520). (n.tr.)

că el n-a predat niciodată ocupanților fabuloasele comori ale imperiului său, comori care fuseseră ascunse în locurile cele mai izolate și mai inaccesibile, al căror secret îl cunoștea doar el.

De acum înainte, spaniolii nu mai puteau pune mîna și trimite protectoarei lor, Isabela, decît niște rămășițe derizorii, pe care incașii le uitaseră sau nu avuseseră timp să le ascundă. Aceste nimicuri n-au fost totuși chiar lipsite de valoare.

Ei au luat, de pildă, din orașul peruvian denumit azi Apurimac, un idol foarte mare de aur masiv, evaluat pe vremea aceea la 12 000 pesos (adică 1,5 milioane franci actuali).

Ceva mai la nord, în capitala vechilor indieni *chimus* — orfevri străluciți, care trăiseră cu mult înainte de venirea incașilor —, spaniolii au desprins de pe una din porțile principale ale orașului toate plăcile de argint masiv cu care era acoperită, ceea ce le-a adus peste 90 000 pesos, adică aproape 4 tone de metal prețios.

Pentru conchistadori, toate acestea nu însemnau decît fleacuri, bunuri fără prea mare importanță. Din fericire pentru indieni, totul era acum ascuns, îngropat.

Ultimele prăzi serioase de război pe care le-au obținut proveneau de la un mic regat, întemeiat de incași în Cordilierii Anzilor, la adăpost de spanioli, pe care însă aceștia au reușit pînă la urmă să-l descopere, la Vilcabamba. Aici se refugiase Manco, fugind din Cuzco în 1536, în încercarea lui de a menține dinastia, pînă la capturarea ultimului împărat incas, Tupac Amaru, în 1572.

Un lucru e sigur : la Vilcabamba și în ținutul muntos, greu de escaladat, din imediata sa apropiere, indienii au ascuns mari cantități de obiecte din aur și argint aparținînd familiei regale. Uimitor e faptul că după ce spaniolii

l-au luat prizonier în aceste locuri pe împăratul incas Tupac Amaru și au pus mîna pe o importantă parte din obiectele prețioase ale palatului regal, cronicile pe care le-au lăsat martorii acestei prădăciuni și care au ajuns pînă la noi sînt foarte misterioase și discrete asupra acestei chestiuni. Se știe doar că ei au luat o statuie foarte mare din aur fin, precum și un gigantic disc de aur reprezentînd Soarele, zeul lor, corespunzător desigur celui pe care Huascar îl depusese în Coricancha — templul Soarelui din Cuzco —, disc care dispăruse pe neașteptate din capitală la sosirea conchistadorilor.

Unii au crezut și cred, de altfel, și acum că idolul luat pradă acolo, care corespundea principalului idol al țării, provenind cu siguranță tot din Coricancha, a fost adus intact în Europa, spre a fi prezentat în mod oficial papei, șeful creștinătății, și poate chiar oferit Vaticanului în semn de supunere față de biserică.

Nici un document nu confirmă totuși acest fapt, care ne-ar face să ne imaginăm că idolul s-ar afla și acum intact în lăzile secrete ale cetății creștine. Din păcate, e foarte posibil ca acest măreț idol să se fi pierdut și el, pentru totdeauna, împreună cu celelalte giuvaiere și toate obiectele expediate curții Spaniei, reginei Isabela, sub forma unor banale lingouri.

Din comorile oficiale strînse în imperiu și transferate în Europa nu ne vor rămîne decît topitoriile lui Pizarro, lingourile de aur și de argint pierzîndu-se, fără nici o urmă, în băncile Lumii Vechi, spre a spori numărul monedelor care ne-au parvenit.

Pentru o evaluare mai exactă a proporțiilor jafurilor comise de spanioli, dăm în continuare un tablou amănunțit al echivalențelor vechilor măsuri spaniole în valori actuale :

O arroba \equiv 25,4 livre \equiv 11,5 kilograme
O arroba (de ulei) \equiv 3,3185 galoane
O arroba (de vin) \equiv 4,263 galoane
O încărcătură (de Malaga) = 80,7 kilograme
O încărcătură (de Valencia) = 153,8 kilograme
Un castellano \equiv 4,786 grame
Un ducat \equiv 3,485 grame
Un galon ¹ \equiv 4,54 litri
Un gram \equiv 0,048 grame
Un kilogram \equiv 2,2046 livre
O livră spaniolă \equiv 460 grame
Un litru = 0,22-galon
Un marco \equiv 230,0675 grame
O uncie \equiv 28,716 grame
Un peso \equiv 4,18 grame

¹ Unitate de capacitate folosită și azi în Anglia și Canada, echivalentă cu 4,54 litri, și în S.U.A., echivalentă cu 3,78 litri. (n.tr.)

III

CELE 100 000 DE LINGOURI DE AUR

„Cunosc o țară unde se bea și se mănîncă în vase de aur !“ Indianul nu se înșela ! Ceea ce spunea era perfect adevărat. Această țară exista într-adevăr în Lumea Nouă, înainte de sosirea primilor conchistadori. Fabulosul imperiu incas, la apogeul influenței lui, cuprindea aproape întregul țărm mărginit de Oceanul Pacific al continentului sud-american, de la Rio Ancasmayo (2° latitudine nord), în Columbia, pînă la Rio Maule (35° latitudine sud), pe o distanță de peste 2 700 mile.

Acest imperiu, de o bogăție nemăsurată, care a creat atîtea disensiuni în lumea occidentală încă din secolul al XVI-lea, nu mai e reprezentat azi decît prin remarcabile ruine risipite ici și colo în junglele Amazonului sau pe podișurile înghețate ale Anzilor.

Cine și-ar putea astăzi închipui acele ziduri acoperite cu plăci de aur sau grotle de piatră stearpă pline cu idoli prețioși ?

Și totuși ! A fost o vreme cînd aceste sărmane ruine, străbătute zi de zi de grupurile de turiști — oile lui Panurge — își așterneau umbrele peste comori incalculabile.

Pentru Inca, fiul legitim al zeului Soarelui, aurul și argintul reprezentau lacrimile și sudoarea Soarelui, tatăl său, și ale Lunii, mama sa. Încă de la prima dinastie, aceea a lui Manco Capac, împărații succesivi s-au socotit moștenitorii direcți ai Soarelui și ai Lunii. Prin urmăre, ei și-au mărit

pretențiile asupra întregii cantități de aur și argint pe care indienii le extrăgeau din minele întregului imperiu.

Dacă primii împărați au fost monarhi neînsemnați, domnind asupra unor teritorii limitate, ei au devenit, în urma unor cuceriri succesive, conducători necontestati ai unor imense imperii. Această extindere teritorială, care n-a dăinuit decît patru sau cinci secole, a fost însoțită de o creștere considerabilă a bogățiilor. Ultimii împărați încași, de la Viracocha pînă la Atahualpa, au fost împărați cu puteri absolute, cu drept de viață și de moarte asupra supușilor lor, care, creînd edificiul social și religios pe care îl cunoaștem, au acumulat comori fabuloase.

Nici un om n-ar fi îndrăznit vreodată să adreseze căpeteniei sale vreo cerere, fără să-i ofere cel mai frumos obiect ce-l avea. Pe întinsul imperiului, țărani de cea mai modestă condiție predau vistieriei regale bogății, a căror valoare, ținînd seama de numărul lor, a atins un astfel de nivel, încît nici chiar conchistadorii spanioli n-ar fi cutezat să-și închipuie că așa ceva ar fi fost posibil în țara lor.

Una dintre persoanele apropiate ultimului Inca, Garcilaso de la Vega — care ne-a lăsat documentele spaniole despre dinastii — scrie el însuși în ale sale *Comentarios reales* că niciodată supușii nu-i sărutau mîna împăratului, fără să-i fi adus tot aurul și argintul, precum și pietrele prețioase pe care indienii le extrăseseră din Cordilieri sau din pietrișul rîurilor.

Poporul trebuia să se ducă deseori la diverși împuterniciți ai imperiului spre a obține de la ei felurite avantaje sau vreo informație indispensabilă vieții lor. Cu ocazia acestor ceremonii, indigenii erau obligați să aducă daruri scumpe mai marilor lor. N-ar trebui să credem că ele rămîneau în mîinile acestora. Într-adevăr, și ei aveau la rîndul lor zilnic legături cu superiorii lor pentru a pune

la punct diverse probleme administrative de importanță mult mai mare. Ei știau să-și dovedească respectul în decursul măruntelor ceremonii cotidiene ; bogățiile își schimbau deci stăpînul ca să ajungă, treptat, în mîinile celor mai înalți demnitari ai statului. Putem crede chiar că în scurt timp tot metalul prețios din imperiu ajungea în vistieriile guvernului.

Cu toate că aurul și argintul erau chiar prin lege proprietatea împăratului incas, obiectele prelucrate din aceste două metale erau larg răspîndite pe tot teritoriul imperiului. Înalții demnitari nu ezitau să facă daruri pentru a-și apropia pe cei mai dificili slujitori ai lor. Aurul era dovada celor mai mari favoruri pe care le putea acorda Inca sau rudele lui.

Analizînd atent resursele epocii, am putea chiar crede că aceste bogății erau inepuizabile. Templele răspîndite pe tot teritoriul aveau, toate, locașuri destinate să primească ofrandele poporului. Din aceste ofrande importante se susținea clerul. Cum mai toți marii preoți se înrudeau cu Inca, într-o măsură mai mare sau mai mică, bogățiile se aflau concentrate în foarte puține mîini, aproape toate dependente, mai mult sau mai puțin, de familia regală. Azi e imposibil să se stabilească cu precizie cantitățile de aur, argint și pietre prețioase care au fost strînse în fiecare an pe tot teritoriul incas.

Un cronicar cîntemporan cu cucerirea, Cieza de León, apreciază că din minele împărătești se extrăgeau anual, în cursul ultimelor dinastii, 15 000 arrobas de aur și 50 000 de argint, adică 172 500 kg de aur și 575 000 kg de argint în fiecare an. Or, aproape întreaga cantitate ajungea în vistieria împăratului. E lesne de înțeles că aceste comori i-au putut ameteți pe spaniolii lacomi de bogății, care nu veniseră decît cu un singur scop în aceste ținuturi îndepărtate.

Împărații incași își adjudecau tot aurul și argintul prin drept divin pe toată durata vieții, dar și după moarte, când sperau să-și întâlnească tatăl, Soarele. Ori de câte ori murea un împărat, toate clădirile, toate încăperile în care trăise erau închise pentru totdeauna. Ușile și ferestrele se fereau fără ca nimeni să se atingă sau să scoată la iveală vreodată comorile îngrămădite înăuntru de proprietarul lor.

Fiecare Inca punea să i se construiască un alt palat, iar obiectele prețioase ale predecesorului său nu erau folosite din nou, chiar în cazul vreunei dificultăți bugetare, cum s-a întâmplat în cursul câtorva domnii.

Corpul împăratului chemat la ceruri era repede mumificat de către specialiști, după niște procedee complexe, al căror secret a început să fie descifrat, și așezat, după fastuoase ceremonii religioase, în cea mai mare sală a templului Soarelui construit în capitală, așa cum vom vedea în continuare.

În același timp, o statuie colosală a defunctului, *pu-carina*, era turnată în aur masiv și așezată, în cursul unei alte ceremonii, tot atît de fastuoase, în palatul principal pe care acel Inca îl ocupase în timpul vieții, la Cuzco. Statuia avea propriii ei servitori, care executau ritualurile zilnice și-i aduceau ofrande, fructe, legume, flori, carne. Când acești servitori sacri mureau și ei, erau imediat înlocuiți cu copiii sau nepoții lor. Aceștia continuau adorarea și serviciul pe lîngă *pucarina* cu ajutorul unor uriașe venituri anuale, obținute din daniile publice.

Succesorul lui Inca, neputînd ocupa palatul predecesorului său, se grăbea să-și înalțe altul și mai frumos, dacă se putea, și să îngrămădească în el noi și bogate colecții de

obiecte din aur fin, împodobindu-l și dovedindu-și astfel supunerea față de Soare.

Ce s-a ales de renumitele *pucarinas*, pe care nici un spaniol nu pare să le fi zărit vreodată, în afară poate de trei exploratori trimiși de Pizarro în capitală ? Azi, nici un occidental nu știe nimic despre ele și este evident că ele au fost ascunse cu grijă, mult înainte ca primele trupe ale lui Pizarro să fi sosit la Cuzco.

Cît despre palatul ultimului Inca, Huascar, pe care spaniolii l-au descoperit cînd au intrat în capitală, el era atunci puțin împodobit. Huascar, care nu domnise decît șapte ani, nu avusese nici măcar timpul să-și termine palatul, nici să-i acopere toți pereții cu plăci de aur masiv, cum făcuseră predecesorii săi.

De fapt, înainte chiar de venirea conchistadorilor, imperiul nu mai era atît de bogat ca odinioară. Gloria secolelor trecute se stinsesese. Dacă luăm numai un exemplu, știm azi că în palatul lui Huayna Capac, al unsprezecelea din dinastia Inca, se aflau trei recipiente pline cu aurul cel mai pur și cinci cu argint fin, precum și 100 000 de lingouri de aur, provenind direct din mine și depozitate în încăperi speciale, fiecare din lingouri cîntărind cam cinci livre din epoca aceea, dînd un total de 250 000 kg de metal prețios. Și aceasta nu era încă nimic față de alte palate, zăvorîte, ale predecesorilor săi, aflate și ele tot la Cuzco, și față de templul Soarelui, care se pare că fusese palatul celor cinci Inca din primele dinastii, înaintea lui Inca Roca, și cel mai fabulos dintre toate.

Ultimul Inca, Huascar, nu mai suferea să vadă cum de mai multe ori pe an, cu prilejul ceremoniilor religioase, statuile de aur masiv ale strămoșilor săi erau plimbate pe străzile din Cuzco. El nu mai suporta, de asemenea, ideea imenselor bogății neproductive depozitate pe lîngă morți.

Încă din primii ani ai domniei își propuse să înlăture aceste ciudate obiceiuri tradiționale. Lucru care n-a fost deloc pe placul supușilor săi. Modernismul lui i-a pricinuit bineînțeles neplăceri, îndeosebi în timpul luptei fratricide pornită împotriva lui Atahualpa. Putem crede chiar că aceste măsuri revoluționare au contribuit mult la înfrângerea lui.

Huascar, de fapt, era un mistic. El afirma — așa cum confirmă Pedro Pizarro, care l-a întâlnit — că manii strămoșilor lui l-au trimis pe pământ pe el, Huascar, pentru a le îngropa mumiile și a renunța la toate bogățiile pe care le-au adunat. Sinistră prevestire, fiindcă a fost într-adevăr ultimul Inca domnitor înainte de sosirea spaniolilor. E posibil — cu toate că nu avem acum nici o dovadă — ca el să fi fost într-adevăr acela care a ascuns, undeva în Cordillierii Anzilor sau în junglele Amazonului, fabuloasele comori ale incașilor, precum și trupurile mumificate și bogat împodobite ale strămoșilor lui, depuse pînă atunci în templul Soarelui din Cuzco, și pe care, de atunci, nimeni nu le-a mai văzut vreodată.

Aceasta ar explica de ce conchistadorii n-au putut găsi aceste mumii, despre care vorbea fiecare incas, iar palatul său n-a fost împodobit pe măsura celor ale predecesorilor săi. Se poate ca, la urma urmei, faptul că partea cea mai importantă a comorii incașilor a rămas încă în mod misterios ascunsă, la îndemîna vreunui aventurier cu o voință neclintită și un curaj titanic, să se datoreze chiar lui Huascar, care, după spusele lui, ar fi primit un mesaj divin.

Tot de la Inca Huascar provine legenda proverbialului său „lanț“, despre care se găsesc numeroase documente în arhivele istorice.

Acest lanț a fost fasonat din niște verigi voluminoase de aur masiv, din ordinul lui Huáyna Capac, care voia astfel să aducă mulțumiri zeilor la nașterea moștenitorului său,

Huascar. Lanțul era prezentat poporului la fiecare sărbătoare importantă a imperiului, fiind purtat de sute de dansatori. Nici un spaniol n-a putut contempla vreodată acest lanț despre care vorbeau toți indienii, deoarece el a fost ascuns cu grijă mult înainte de prima intrare a conchistadorilor în Cuzco. Plecînd de la mărturiile orale ale epocii, nu se poate totuși aprecia astăzi forma și mărimea exactă a acestui nemaipomenit giuvaier. Conchistadorul Sarmiento l-a descris ca fiind un lanț foarte mare de lînă, lucrat cu fire de felurite culori și împodobit cu obiecte de aur și de argint. Capetele ar fi fost făcute din ciucuri roșii, ceea ce nu-i de mirare, cunoscînd pasiunea incașilor pentru această culoare. Pentru Garcilaso de la Vega, care nu mai contenea cu elogiile la adresa vechiului său popor, lanțul nu putea fi decît de aur masiv, fiecare verigă atingînd mărimea unui trunchi omenesc. Pe cine să credem ?

Dacă ne referim la deprinderile artistice și la posibilitățile tehnice ale incașilor de pe vremea cînd acest lanț a fost făcut, e foarte probabil, de fapt, ca prima versiune să fie adevărată. Dar atîta timp cît el nu va fi găsit, toate acestea nu pot fi decît ipoteze.

Oricum, acest giuvaier există și el a fost într-adevăr lucrat în timpul domniei lui Huayna Capac. Lanțul trebuie să fi fost fascinant, deoarece numeroase mărturii — și majoritatea istoricilor sînt de acord asupra acestui fapt — semnalau că era atît de greu, încît era nevoie de două sute de oameni ca să-l ducă, și aceasta cu mare trudă. Se spune, de asemenea, că lungimea lui era atît de mare, încît, întins, putea acoperi circumferința pieții principale din Cuzco, ceea ce era oricum considerabil. Îl putem evalua azi între 700 și 850 picioare. În orice caz, fapt cert e că Huascar, suspicios, l-a ascuns pentru totdeauna de privirile hră-

părețe ale spaniolilor. Ce s-a întâmplat cu el ? Nimeni n-o știe azi.

Spaniolii au ajuns prea repede în capitală ca lanțul să fi putut fi topit. Era prea greu ca să fi fost ascuns departe de Cuzco. El se mai află, deci, tot în vreo grotă sau în vreo ascunzătoare subterană a Anzilor, care înconjoară depre-siunea Cuzco.

Numeroase sînt, de altfel, obiectele prețioase de toate felurile pe care indienii au fost siliți să le îngroape sau să le ascundă în grabă, de cum și-au dat seama ce căutau cu adevărat năvălitorii, de cum au înțeles că spaniolii nu erau „zeii albi“, ci jefuitori înrăiți.

Documente foarte rare ies uneori la iveală. Astfel, un cronicar care l-a însoțit pe Pedro Pizarro cînd a intrat în Cuzco ne-a lăsat următorul mesaj laconic, care spune mai mult decît niște lungi discursuri.

Un indian ne-a atras atenția că într-o grotă din apropierea orașului Villaconga se aflau plăci de aur în cantități foarte mari, pe care Huascar a pus să le topească pentru a-și împodobi pereții palatului său și pe care le-a ascuns acolo.

Ceva mai departe, acest cronicar ne va informa că omul care le-a făcut această uluitoare destăinuire a dispărut pe neașteptate din regiune, fără să lase nici cea mai mică urmă.

E foarte posibil ca aceste plăci să se mai afle încă acolo unde incașii le-au depozitat după ce au aflat de sosirea spaniolilor, deoarece ascunzătorile alese au fost foarte discrete și doar foarte puțini inițiați, care nu aveau permisiunea să destăinuie nimic sub nici un motiv, le cunoșteau. Să nu uităm că pedeapsa cu moartea era totdeauna în vi-

goare în imperiu. Unii dintre ei au vorbit totuși la insistențele conchistadorilor. Pedro Pizarro ne împărtășește descoperirile sale nu departe de capitală.

Printre alte lucruri, am descoperit o efigie de aur, și indienii ne-au spus, cu amărăciune, că aparținuse fondatorului dinastiei incase (Manco Capac).

Am mai găsit de asemeni crabi de aur, vase decorate cu motive înfățișând păsări, șerpi, păianjeni, șopîrle și alte insecte. Toate aceste obiecte prețioase au fost descoperite într-o grotă din imediata vecinătate a orașului Cuzco.

LEGENDA SOARELUI DE AUR

Peșterile Anzilor, care abundă în aceste regiuni de complexă origine geologică, oferă diferite aspecte. Unele sînt vizibile, altora cu timpul li s-a astupat intrarea și, deci, sînt practic invizibile azi pentru privirile neinițiate, reprezentînd desigur un mare număr de ascunzători, poate unele dintre cele mai importante. O legendă foarte frumoasă — aceea a Soarelui de Aur —, relatată de R. Charroux, este în această privință foarte semnificativă.

În săptămîinile și lunile care au urmat cuceririi, toți spaniolii care se aflau acolo au acumulat bogății extraordinare pe care și le-au împărțit între ei. Asemenea bogății adunate în mîinile unor oameni atît de neciopliți nu puteau decît să dea naștere la probleme. În cele din urmă, mulți au fost aceia care și-au jucat bogățiile la zaruri și s-au întors la ceea ce a fost munca lor inițială, cultivarea cîmpului.

Unul dintre ei, se pare cavalerul Leguisano, după Prescott, sau un simplu ostaș Mancio Serra, după Huber, a

primit în partea lui de pradă efigia Soarelui, sub forma unui imens disc de aur masiv.

Bineînțeles, a pierdut discul la un joc de cărți. Cel care l-a cîștigat a fost un spaniol îndrăgostit nebunește de o tî-nără fată din dinastia Inca. Ea a reușit să-l convingă de caracterul sacru al obiectului și de necesitatea de a-l în-a-poia preoților care oficiau la templul, încă neatins, de pe lacul Titicaca. Au plecat deci amîndoi spre lac, dar Pizarro, aflînd ce se va întîmpla cu discul pe care îl dobîndise, și-a trimis oamenii în urmărirea lor. Ajunși aproape de lac, cei doi îndrăgostiți s-au suit pe o plută de *totor*a și, vîzîndu-se urmăriți, au aruncat Soarele de Aur în apele lacului, ca nimeni să nu-l mai poată avea. De teama represaliilor, au sărit la rîndul lor, înlănțuiți, în fața ostașilor împietriți de groază și au dispărut în lac, unde discul uriaș va rămîne pentru totdeauna.

Superbă legendă spaniolă sau realitate înfrumusețată de povestitori ? E imposibil azi să dai un răspuns, atîta vreme cît faimosul disc nu va fi readus, din întîmplare desigur, din adîncul apelor, de către un scafandru norocos.

Ascunzătorile numeroaselor bogății ale comorii incase sînt multe, unele înconjurate de astfel de legende foarte frumoase, adevărul fiind deseori greu de cunoscut. Una dintre ele ne-a fost istorisită de F. Ramauge, fiind culeasă chiar de el, la fața locului, din gura unor bătrîni indigeni.

Ea se referă la două comori incase, foarte importante, care au fost ascunse la puțin timp după sosirea spaniolilor.

Iat-o, povestită de R. Charroux :

Așadar, un bătrîn incas de stirpe nobilă, moștenitor al tradițiilor și marilor taine ale strămoșilor săi, simțînd că i se apropie sfîrșitul, se afla într-o mare încureătură, căci

el cunoștea lucruri de o importanță considerabilă, care nu trebuiau să piară o dată cu el.

Era vorba de două comori incase foarte mari, îngropate în Cordilierii Anzilor de către preoții Soarelui, în două ascunzători denumite *Pez Grande*¹ și *Pez Chico*².

Dar bătrînul avea un prieten spaniol de o înaltă ținută morală, mare admirator al obiceiurilor autohtone — cel puțin așa credea el — și care, de foarte mulți ani, îi arăta cea mai prevenitoare prietenie.

Spaniolul era, fără îndoială, cel mai bun prieten și, după o matură chibzuință, incasul se hotărî să-l facă ultimul său confident, acela care, după moartea sa, va deține uluitorul secret despre *Pez Grande* și *Pez Chico*.

L-a chemat la căpătîiul său și i-a spus :

— Ascultă, prietene, tu mi-ai arătat întotdeauna respect și prietenie, și cred în măreția ta sufletească și în calitățile inimii tale. Zilele mele sînt numărate ; trebuie să transmit celor ce vin după mine taina pe care mi-au încredințat-o strămoșii mei. Ție, prietene, vreau să-ți spun unde se află comoara din *Pez Chico* : în Anzii Carahaya, pe coasta văii unde curge râul, ai să găsești o peșteră care e luminată de primele raze ale soarelui la răsărit. Blocuri mari de piatră închid fundul peșterii și va trebui să cauți pînă ai să găsești o crăpătură, atît de largă cît să poată trece un om prin ea. În spatele ei, o galerie subterană se înfundă în munte și va trebui să deschizi una după alta trei porți ca să ajungi pînă la sanctuarul secret.

Prima poartă e de aramă și se deschide cu o cheie de aur. A doua e de argint și se deschide cu o cheie de aramă. A treia e de aur și se deschide cu o cheie de argint.

¹ Peștele mare (sp.).

² Peștele mic (sp.).

În sanctuar ai să găsești strînse mari bogății, statui de metal prețios și un disc de aur, pe care ai să-l iei și ai să mi-l aduci, fiindcă vreau să-l privesc înainte de a muri. Apoi ai să-l duci înapoi în sanctuar și să ai grijă să nu iei nici o fărîmă din bogățiile care aparțin zeilor.

Spaniolul făgădui tot ce-i ceru bătrînul și porni spre Anzii Carahaya.

Dar pe măsură ce înainta în munți, febra aurului îl cuprindea și nu-i dădea pace. Pătrunse în grotă și, cum braștele mergeau greu, a aruncat în aer porțile, apoi a jefuit sanctuarul de tot ce conținea el mai prețios. Dar această pradă n-a făcut decît să-i sporească lăcomia pentru aur și să nască în el dorința imperioasă, irezistibilă, de a-și însuși comoara din *Pez Grande*, care era și mai minunată încă.

S-a întors la casa bătrînului incas și, prin amenințări și constrîngeri, a încercat să-l facă să-i dezvăluie secretul mării comori.

— Nu, spuse incasul, m-ai înșelat, ai trădat încrederea pe care am avut-o în tine, și n-ai să reușești niciodată să cunoști secretul din *Pez Grande*... Niciodată... Niciodată...

Înainte de a-și da duhul sub torturi, bătrînul murmură totuși cîteva cuvinte care îi dădudă speranțe spaniolului :

— Intrarea din *Pez Grande* e sub statuia Zeului Soarelui, dar n-ai s-o găsești !

Spaniolul, amintindu-și de existența unei astfel de statui în sanctuarul din *Pez Chico*, înțelese sau deduse că va trebui să caute în peștera pe care o cunoștea deja, și se întoarse acolo cu un tîrnăcop și o lopată. La lumina unui felinar, se înverșună ore în șir împotriva statuii zeului, pe care izbuti pînă la urmă s-o răstoarne. Dar, chiar în clipa aceea, pereții peșterii se prăbușiră și-l îngropară dedesubt.

Legendă, desigur, dar nu chiar atît de neverosimilă cît pare la prima lectură. Să nu uităm că la originea oricărei legende se află deseori cîteva fapte indiscutabil reale.

Numeroşi aventurieri moderni s-au dus în Anzii Carahaya ca să verifice spusele bătrînului incas. Dar, în pofida tenacităţii lor şi a enormelor sume înghiţite în diverse acţiuni, *Pez Grande* şi *Pez Chico* rămîn încă şi azi în mod misterios la adăpost în peştera lor inviolabilă. Şi, totuşi, unele peşteri şi grote din această vale au fost explorate în lung şi-n lat, dar neiniţiaţii n-au ştiut niciodată să descopere nimic.

IV

IMPERIUL VA DISPĂREA

La 13 februarie 1535, regele Carol Quintul hotărăște să trimită în coloniile sale din Indiile occidentale o scrisoare, în care se prevede ca tot aurul și argintul ridicate de pe pământurile Perului să fie topite chiar în incinta Monetăriilor Regale din Sevilla, Segovia și Toledo. Aceasta înseamnă că spaniolii, prin acele câteva scrisori, începeau încă de pe atunci să considere noile colonii din vest foarte rentabile pentru moneda lor aflată în declin.

Dar, dacă ordinul a înviorat rapid finanțele regale, el a însemnat în schimb o adevărată catastrofă pentru civilizațiile sud-americane precolumbiene, așa cum le descoperim noi azi o dată cu progresele arheologiei moderne.

Într-adevăr, așa cum vom vedea, spaniolii au luat de la incași o pradă fabuloasă, fără seamăn în lumea occidentală. Prada era extraordinară atât în ce privește cantitatea, desigur, dar și mai mult încă în ce privește calitatea. Statui, divinități, minunate vase de ceremonii, podoabe, veșminte, căști de aur masiv, simboluri ale cultului Soarelui, toate acestea au dispărut pentru totdeauna în cuptoarele iberice. Nici o fotografie, nici o pictură, nici măcar o listă detaliată nu ne-a parvenit, ca să ne dea o imagine despre ce conțineau aceste comori și ca să ne sporească și mai mult indignarea în fața acelor ignoranți distrugători ai uneia dintre cele mai frumoase civilizații.

Pentru a ne forma o idee precisă despre prada acumulată de spanioli în timpul cuceririi, nu trebuie să ne bazuim

pe povestirile indienilor de azi, fiindcă strămoșii lor, care nu cunoșteau scrisul, nu le-au lăsat moștenire nici un document. Nu ne putem bizui nici pe evoluția și dezvoltarea finanțelor spaniole, deoarece tezaurul artistic al Indiilor occidentale a fost în mod regretabil topit, iar simpla greutate a aurului și a argintului care au fost aduse în Europa nu ne poate da măsura exactă a valorii reale a comorii sud-americane.

Va trebui, deci, să folosim alte documente contemporanei Conchistei, anume povestirile foarte amănunțite ale cronicarilor, precum și analele militare ale epocii.

Se poate crede că autorii acestor documente au cam exagerat atunci când era vorba să descrie tăria forțelor dușmane și sărăcia sau dificultățile ostașilor spanioli. Dar ar fi illogic să socotim extravagante descrierile amănunțite ale prăzii capturate. Totul ne îndreptățește să credem că aceste descrieri ar fi mai degrabă subestimative. Să nu uităm într-adevăr că orice pradă capturată de ofițerii spanioli trebuie să fie împărțită cu coroana Spaniei. Douăzeci la sută din bunurile însușite erau expediate în patria mamă. Era, deci, în interesul conchistadorilor să camufleze cea mai mare parte din ceea ce luau, inclusiv în scrierile lor, care puteau într-o zi sau alta să cadă în mâinile regelui.

Există un număr mare de astfel de documente regăsite și probabil că numărul comorilor răpite a fost mai mare decât cel menționat azi în textele care ne-au parvenit.

Un alt fapt vine să sporească astăzi dificultatea de a aprecia exact bogățiile acumulate de spanioli în timpul Conchistei. E vorba de convertirea măsurilor și a valorilor monedelor din epoca respectivă în sistemul nostru modern. Într-adevăr, legile aplicate în decursul secolului al XVI-lea în peninsula iberică prezentau diferențe considera-

bile de la o provincie la alta, ba chiar de la un oraș la altul, agravînd și mai mult confuzia asupra valorilor prăzii acumulate.

În afară de aceasta, masele de aur și argint au dobîndit în decursul secolelor trecute valori extrem de variabile. Suma relativă care dădea posibilitatea să obții 1 kg de aur într-o anumită epocă nu permitea să cumperi nici măcar 200 de grame amărîte cincizeci de ani mai tîrziu, chiar dacă luăm azi înțeleapta precauție de a raporta monedele la valori comparabile în timp.

Cum, în textele pe care ni le-au lăsat, unii conchistadori își apreciau prada nu în greutate sau număr de obiecte, ci potrivit monedei în vigoare în provinciile lor natale, cititorul va înțelege lesne ceața deasă care s-a așternut azi asupra sordidelor afaceri ale Conchistei.

Spre a înlesni cît de puțin înțelegerea evenimentelor, să spunem că putem raporta toate cifrele care ne-au parvenit la două din cele mai folosite monede ale epocii : ducatul — monedă îndrăgită de pirați —, și castellano. Prima din aceste monede corespunde cu 3,485 grame de aur fin, iar a doua cu 4,786 grame, după ce a fost scoasă din creuzete. Dacă vrem, pentru o și mai mare precizie, să raportăm toate acestea la reperele moderne cunoscute, se poate — foarte aproximativ — să înmulțim ducații și castellanos cu cincisprezece sau douăzeci pentru a afla contravaloarea în dolari americani actuali.

Aceste precizări fiind făcute, ne vom cufunda în mănecile manuscriselor lăsate de cronicarii spanioli care, treptat, vor schița pentru noi imaginea fabuloaselor comori prădate în scurt timp de către o mînă de oameni gata la orice pe pămîntul Perului. Vom vorbi de asemeni despre

aceste comori poate și mai mari și uluitoare încă decît cele pe care le-au cunoscut spaniolii, dar care au dispărut, cel puțin deocamdată, din cuferele și de sub privirile lor, comori care astăzi, cu siguranță, sînt încă îngropate în pămîntul sud-american, după cum vom vedea.

PRIMA LOR COMOARĂ

După cum am văzut, în ianuarie 1531 Pizarro a putut părăsi în sfîrșit orașul Panama, cu destinația finală fabulosul imperiu din sud. În această călătorie nu era singur, ci însoțit de o sută optzeci de oameni și treizeci și șapte de cai, îmbarcați pe trei corăbii.

Fiecare era nerăbdător, adulmecînd aurul prin toți porii. Prima parte a călătoriei fu scurtă : doar treisprezece zile fuseseră de ajuns ca echipajul să ajungă fără pagube însemnate în golful San Mateo, azi pe teritoriul ecuadorian.

Pescarii din acel golf nu erau prea bogați și nu puteau potoli doar ei setea de aur a cuceritorilor. Aceștia coborîră deci și se îndreptară nestingheriți spre orașelul Coaque, despre care auziseră vorbindu-se, oraș aflat astăzi și el pe teritoriul Ecuadorului. Aici, de voie de nevoie — mai mult de nevoie, dacă e să credem relatările scrise chiar de spanioli — au jefuit fără milă orașul, primul din acest vast imperiu incas pe care îl descopereau. Nu-i oprea nici un fel de sentiment, deoarece nu veniseră aici ca să fie înțepați de țînțari, ci pentru frumusețea numeroaselor lingouri de aur la care jinduiau.

La Coaque spaniolii puseră mîna pe prima lor comoară. Conchistadorul Jérez ¹ ne-a lăsat o mărturie scrisă asupra importanței acestei prăzi. Știm astfel că au fost adunați acolo 15 000 pesos de aur și 15 000 marcos de argint, ceea ce, după convertirea lor în unitățile de măsură de azi, ne dă o cifră de peste 62 kg de aur masiv și de peste 345 kg de argint.

Pentru început, a fost o lovitură de maestru, care, din păcate, nu putea decît a-i îndemna pe spanioli să-și continue o cucerire începută sub auspicii atît de bune.

Vărul lui Francisco Pizarro, Pedro, face chiar în manuscrisele lui calculul — subestimativ, desigur — al valorii financiare a prăzii. Pentru epoca aceea nu erau mai puțin de 200 000 castellanos, adică, dintr-un singur oraș, și încă de mică importanță, peste 3 milioane dolari. Cifrele te fac să visezi ! Să ne închipuim puțin ce s-a întîmplat mai tîrziu.

„Tîlharii oficiali“ n-aveau ochi decît să vadă cît de mult se înclina acul balanței, dar frumusețea unora dintre obiecte era atît de mare, încît chiar și Pedro Pizarro o pomeneste, vorbind despre această primă captură ce cuprinde nenumărate coroane de aur masiv, asemănătoare celor ale regelui și reginei Spaniei.

Golind orașul de tot „sîngele său prețios“, conchistadorii nu simțeau nevoia, nici plăcerea să-și mai prelungească șederea. Nu se aflau acolo decît pentru a scoate din impas coroana Spaniei aflată în declin și pentru a-și umple pungile.

Oameni, cai și corăbii se deplasează deci spre sud, spre orașul Tumbes, familiar acum lui Pizarro și unora dintre vechii lui camarazi de arme și despre care tot ce li se po-

¹ Jérez : *Verdadera relación de la Conquista del Perú en la provincia de Cuzco*. (n.a.)

vestise lăsa să se înțeleagă că vor găsi acolo prăzi și mai mari încă. Se instalară toți, ridicându-și tabăra nu pe cimp sau în cocioabele țăranilor, ci în templele și palatele puse la dispoziție de către autoritățile locale, care nu știau încă cu cine aveau să aibă de-a face. Cum această instalare nu le-a adus favorurile pe care le sperau, autoritățile locale nu mai făcură nimic pentru spanioli.

Oricum, lui Pizarro, care se proclamă de aici înainte, cu de la sine putere, guvernatorul suprem al provinciei, i se oferă — din obligație sau dintr-o reală supunere — tunici luxoase, acoperite cu plăci de aur și de argint. Văzînd că spaniolii nu sînt mulțumiți decît la vederea metalelor prețioase, indigenii au fost nevoiți să evite orice neînțelegere cu invadatorii lor și să încerce să-și asigure prietenia acestora, acoperindu-i de sus și pînă jos cu aur și argint, care, de fapt, se cuvenea doar zeilor. Dacă ar fi știut !

Foarte curînd, naivii indieni putură să-și dea seama că pentru acești prieteni neobișnuiți, fluviul de aur și de argint trebuia să fie nesecat, altfel jafurile ar continua cu nemiluita. Această deșteptare trebuie să fi fost foarte rapidă, căci, dacă ne gîndim că Tumbes era în vremea aceea un oraș înfloritor, prada pe care o obținură spaniolii n-a fost — păstrînd proporțiile — decît foarte modestă.

Tumbes era totuși foarte bogat. Exista acolo un templu al Soarelui foarte important, o mănăstire pentru marii preoți, iar orașul era apărat de o solidă fortăreață de piatră. Din toate acestea, conchistadorii nu obținură decît ceva mai puțin de 2000 pesos de aur și de argint, adică — din ce le revenea lor — doar 3,5 kg. Era puțin față de prada precedentă, obținută într-o regiune mult mai modestă. Probabil că, îngrijorați sau indignați de comportările ciudate ale celor pe care îi luaseră inițial drept „zei

albi“, căpeteniile incase au preferat să-și ascundă comorile, decît să le lase pradă, fără nici o compensație, celor pe care îi vor considera de acum înainte invadatori.

În cîteva nopți, toate bogățiile orașului au fost îngropate într-un loc tainic. Cum spaniolii n-au părăsit niciodată aceste locuri de la sosirea primelor corăbii, e posibil ca aceste comori îngropate, chiar relativ modeste, să se mai afle încă acolo, fie chiar în Tumbes, fie în împrejurimi ori în locuri neștiute de nimeni, nici chiar de indienii din zilele noastre, care au pierdut secretul transmis pe cale orală.

După nelegiuirea săvîrșită la Tumbes, Pizarro hotărî să se statornicească cu oamenii lui pe teritoriul Perului. El întemeie astfel prima colonie spaniolă din această țară, pe care o botează San Miguel.

Dar el și oamenii lui n-aveau deloc obiceiurile unor burghezi sedentari. Trebuiau cu orice preț să se miște, să se ducă să captureze alte comori, fiindcă își dădeau seama că n-au pus mîna decît pe mărunțișuri și că de abia de acum încolo urmau să jefuiască comorile mai importante. Ceea ce voiau deja era să intre în legătură cu Inca în persoană, cu acela al cărui nume populația îl rostea cu respect — Atahualpa. Între cei mai mari, se pot face întotdeauna diverse aranjamente, gîndea probabil spaniolul, fostul porcar.

Dar Atahualpa, care datorită iscoadelor sale știa de multă vreme totul despre nelegiuirile conchistadorilor, rămînea departe, în palatul său imperial din Cuzco. Ca să ajungi la Cuzco trebuie să străbați aproape tot imperiul, un imperiu uriaș, care începea să-și arate ostilitatea față de agresori.

Or, forțele adunate sub însemnul crucii puteau mult și bine să se numere și iar să se numere zilnic, nu depășeau

niciodată cei şaizeci şi doi de cavaleri şi o sută doi pedestraşi. Cît priveşte armamentul, el părea din cele mai sărăcicioase, oricare ar fi cronicile la care ne referim.

Versiunea lui Jérez, care pare oficială, pomeneste de douăzeci arbalette, trei muschete şi două culevrine. Cronica unui conchistador anonim¹ dă cifre destul de apropiate, vreo opt sau nouă muschete şi doar patru tunuri mici.

Cu acest echipament anacronic Pizarro porni mai departe, spre sud, căutînd să-şi sporească şi mai mult prada fabuloasă.

În momentul cînd expediţia plecă, Inca Atahualpa nu se mai afla în fosta sa capitală, Cuzco, ci în nordul ţării, în împrejurimile muntoase ale actualului oraş peruvian Cajamarca.

Cînd spaniolii apărură în faţa porţilor oraşului, Inca îi primi cu toate onorurile pe care credea că le datorează rangului lor. Îi găzdui chiar în palatele şi templele din Cajamarca, neţinînd seama, în mod evident, de ceea ce iscoadele lui îl preveniseră de multă vreme. A doua zi după sosirea conchistadorilor, acceptă chiar să meargă şi să-l întîmpine personal pe Pizarro, la palatul unde acesta fusese găzduit.

Prima din prezicerile tatălui său, Huayna Capac, — „Fiii tăi se vor război în mod crîncen, sîngele regesc va pieri...” — se realizase, deoarece Atahualpa cîştigase de puţină vreme lupta ce o purtase împotriva fratelui său Huascar, care domnea în imperiul de nord, în Quito. Să fi stăruit în mintea lui, în clipa cînd îl întîlni pe Pizarro, a doua profeţie a tatălui său : „Imperiul va dispărea după tine“ ?

¹ *Conquista del Perú llamada la Nueva Castilla.* (n.a.)

În apropiere de Cajamarca, conchistadorii își impuseră legea cu ferocitate. Treisprezece *caciques*, din orașul Chira și din împrejurimi, care li se împotriviseră, fură sugrumați.

ÎNȚILNIREA DE LA CAJAMARCA

Cînd, la 15 noiembrie 1532, Pizarro și oamenii lui ajunseră în sfîrșit în piața principală din Cajamarca, ei știau că Inca Atahualpa, care, în pofida sfatului sfetnicilor lui, nu-i atacase și-i lăsase să vină pînă acolo, era un om pierdut. Se aflau acolo 20 000 pînă la 40 000 de războinici incași, care-i priveau pe acei oameni cu ură, dar Pizarro nu se îndoia de forța lui.

După ce, prin viclenie, l-au făcut pe împărat să vină în mijlocul unei mulțimi înfricoșate, spaniolii s-au grăbit să-i mulțumească în felul lor, luîndu-l prizonier. Așa cum se înțeleseseră, Inca venise la întîlnire neînarmat, în lîtiera lui de aur masiv. Trădarea care îl făcuse să ajungă în temnițele din Cajamarca e prea cunoscută ca să mai stăruim asupra acestui episod din istoria Perului.

Atahualpa se dusese într-adevăr la Cajamarca doar spre a-i întîlni pe acci noi „zei albi“, care se iviseră pe meleagurile lui. Odată căpetenia lor capturată, armata incasă se dezorganiză complet, cu atît mai mult cu cît șarja caveriei spaniole și cele cîteva salve trase de culevrine îi țintuiseră pe loc de frică pe indieni. Aceștia dădeau bir cu fugiții, părăsindu-și toate bunurile, și se grăbeau să se ascundă în munții din apropiere.

Atahualpa fu tratat cu bunăvoință, dar aceasta nu-i împiedică nicidecum pe spanioli să jefuiască toate comorile abandonate în locuințe și palate de proprietarii lor. Fără

să le dea nimic în schimb, ei reușiră în câteva zile să fure o foarte bogată pradă, care atinse, după Pedro Pizarro în-suși, 40 000 castellanos de aur și 4—5 000 marcos de argint, adică, în valori actuale, echivalentul a 192 kg de aur și a 1 150 kg de argint.

Foarte curînd, Inca Atahualpa își dădu seama de lă-comia spaniolilor.

Nici nu trecură două zile de la capturarea sa și Atahualpa ceru să-l vadă pe Pizarro. Îi făcu acestuia o propunere extraordinară, demnă de legendele celor o mie și una de nopți. Nu toți cronicarii sînt întru totul de acord asupra amănunțelor privind conținutul acestei atrăgătoare propuneri.

Documentul conchistadorului anonim, care ne-a par-venit, cuprinde următoarele puncte prevăzute la încheie-rea tirgului :

Suveranul spuse că o să le dea (spaniolilor) în schim-bul libertății sale aur cît să umple o sală de la pămînt pînă la o dungă albă, trasată atît de sus încît un om de statură înaltă nu va izbuti s-o atingă cu o frunză de palmier. Sala ar fi avut 25 de picioare lungime și 15 lărgime.

La întrebarea lui Pizarro referitoare la cît argint îi va da, conducătorul răspunse că va aduce 10 000 de oameni în piață, care vor forma un cerc uriaș, și că argintul pen-tru răscumpărare va acoperi toată suprafața acestui cerc.

Același cronicar ne destăinuie că Atahualpa se anga-jase în fața martorilor să adune toată această pradă de aur și argint în patruzeci de zile, nici una în plus.

Mărturiile celorlalți cronicari ai epocii nu variază decît asupra cîtorva amănunte. Hernando Pizarro menționează că dimensiunile încăperii promise trebuiau să fie de 35 pi-cioare lungime și 17 lărgime. Francisco de Jérez, cronică-

rul oficial, notează dimensiunile de 22 picioare lungime și 17 lățime, iar înălțimea la care era trasată linia albă corespunzând cu o dată și jumătate înălțimea unui om de statură normală. Cît despre argint, ne spune că Atahualpa făgăduise de asemenea să le procure o cantitate de două ori mai mare decît cea de aur, și aceasta în două luni. Vărul Pedro Pizarro nu vorbește de locul destinat aurului, dar precizează că vasta sală în care se aflau spaniolii ar fi fost umplută de două ori cu piese de argint ; era vorba, bineînțeles, de obiecte diverse, incașii necunoscînd monedele. Pizarro, uluit că o astfel de ofertă poate fi posibilă, acceptă imediat propunerea regalului său prizonier.

Bineînțeles, Atahualpa nu poseda, în Cajamarca, o asemenea cantitate de argint, dar știa ce promitea. Trimise imediat în cele patru colțuri ale imperiului său, pe drumurile anevoioase și pustii din Anzi, zeci și zeci de soli, ca să ceară marilor preoți sau conducătorilor de provincii să expedieze, cît mai curînd posibil, la locul întemnițării lui, tot aurul și tot argintul de care puteau dispune.

De abia plecaseră solii și spaniolii stăteau deja ca pe ghimpi, așteptînd cu multă nerăbdare întoarcerea lor. Erau amețiți de bogății. Episodul următor evocă foarte bine starea lor de spirit în aceste momente febrile.

În răgazul cerut pentru adunarea prețului de răscum-părare, întîmplarea făcu ca un personaj de seamă al imperiului, marele preot al celebrului templu din Pachacamac, să vină să-l vadă pe Inca. Ghinionul voi ca să-l găsească pe împărat vociferînd împotriva prezicerilor eronate pe care i le făcuse cu cîteva luni înainte și care nu menționaseră sosirea acelor spanioli aducători de nenorociri. Atahualpa era supărat pe marele său preot. Ca să se răzbune pe el, nu găsi altceva mai bun de făcut decît să-i destăinuie lui Pizarro imensele bogății depozitate într-unul din cele

mai, importante temple ale imperiului, templul din Pachacamac.

Căpitanul aștepta o pradă enormă, dar asta nu-l împiedica deloc să-și mărească avutul prin alte jecmăneli, iar tezaurul din templu merita să fie luat în seamă.

Trimise, deci, îndată, o mică trupă după comoara din Pachacamac, sub ordinele fratelui său, Hernando Pizarro. Acesta nu mai avea nici el răbdare să mai stea la Cajamarca. Porni imediat, abia așteptînd să afle ce va descoperi, și se opri, în primul rînd, în orașul Huamachuco, împreună cu ostașii săi. Aici se întîlni cu unul din frații lui Atahualpa, care urca spre Cajamarca încărcat cu fabuloase giuvaiere din aur, argint și smaralde. Toate acestea erau destinate, bineînțeles, răscumpărării fratelui său. Așadar, Inca își ținea cuvîntul și nu mințea în ce privește bogăția imperiului său !

Să-și însușească această pradă nu servea la nimic, deoarece omul acela și convoiul lui de lame se duceau să predea comorile prietenilor rămași acolo sus. Era mai bine să continue și să-și ia singur, de la fața locului, ceea ce, oricum, nu va veni de la sine.

Hernando Pizarro își reluă deci drumul spre Pachacamac¹. Ajunse acolo după trei săptămîni de peregrinări printr-un imperiu devenit extrem de ostil, de cînd se aflase ce i se întîmplase zeului și stăpînului lor.

Fără să-i pese de credința și de bunurile indigenilor pe care îi întîlnea, el porunci să se distrugă cu sălbăticie sanctuarul, unul din cele maienerate ale națiunii incase. În mod ciudat, se pare că acest act de barbarie a făcut să crească prestigiul conchistadorului în ochii indienilor.

¹ Ruinele acestui templu fabulos există și azi — bineînțeles, lipsite de orice piese de orfevrărie — în sudul Perului, în apropiere de Lima. (n.a.)

Hernando se instalează iarăși în aceste locuri și porunci să vină la el toți acei *caciques* din orașele vecine, inclusiv căpetenia din Chíncha, și el un personaj notabil al imperiului. Toți înțeleseseră perfect ce voiau acei sălbatici cuceritori ; aur și nimic altceva. Se duseră, deci, la adunare încărcăți cu minunate daruri din aur masiv. Sperau că astfel le vor putea domoli furia ucigașă și-i vor vedea plecând cu prăzi cu tot.

Dar, în mod misterios, cea mai mare parte a splendei comori din Pachacamac dispăruse cu mult înainte ca spaniolii să vină și să săvârșească actele lor criminale. Unde fusese dusă ? Când se întâmplase aceasta ? Hernando Pizarro n-a reușit niciodată să afle, cu toate că i-a torturat pe toți slujitorii sanctuarului.

N-a obținut nimic de la ei ! Înainte de plecare, bazându-se pe serioase informații oficiale, desigur subestimative, conchistadorii au sperat să obțină din templul de la Pachacamac peste 200 000 pesos de metale prețioase, adică aproape 840 kg de aur masiv, cu care să încarce un convoi de patru sute de lame. Or, în pofida șantajului și a torturii, ei au strâns cu multă greutate peste 90 000 pesos, cu alte cuvinte ceva mai puțin de 380 kg de aur masiv. Nu era chiar atât de rău, dar pentru acești oameni lacomi nu însemna nimic față de bogățiile pe care se așteptau să le găsească în acel sanctuar.

După ce puse mîna totuși și pe această pradă, Hernando Pizarro luă înțeleapta hotărîre de a se întoarce la tabăra de unde plecase. La întoarcere, avură loc întâlniri extraordinare. De-a lungul drumurilor regale croite cu greutate în Anzi, conchistadorii se încrucișară cu nenumărate grupuri de indieni transportînd, pe sute de lame, o parte din fabulosul preț de răscumpărare, cel mai de seamă din toate timpurile.

Ostașii regelui Spaniei, care visaseră atît de multă vreme la acest aur, îl vedea acum pretutindeni, ca și cum ar fi curs din fîntîni miraculoase. Se întîlniră astfel, lîngă satul Bombón, cu animale încărcate cu 150 arrobas de aur, ceea ce se poate evalua la 500 000 pesos de aur sau, mai exact, la peste 2 tone de aur. Îi lăsară să treacă fără să-i oprească, știind că toate aceste bogății vor ajunge tot în pungile lor, odată sosite în piața din Cajamarca.

Ceva mai sus, în orașul Jauja, se întîlniră nu cu un convoi, ci cu treizeci și nouă, care transportau cele mai frumoase și mai fine odoare sacre sau regale. Ostașii erau din ce în ce mai înnebuniți de acest aur și se întrebau dacă n-au ajuns în paradis. Trebuiau totuși să se întoarcă la cel care îi adusese acolo și pe care au avut dreptate să-l urmeze. Părăsiră deci Jauja, ca să reia drumul greu și periculos spre Cajamarca. Pe acest drum se întîlniră cu nu mai puțin de 30 sau 40 convoaie cu aur. Mesagerii lui Atahualpa acționaseră iute și bine pentru a-și salva stăpînul. În acest ritm, prețul de răscumpărare nu va întîrzia să fie plătit în întregime.

Și dacă, de fapt, el nu reprezintă mai nimic față de ce posedau indienii ? se întrebau spaniolii. De altfel, unde dispăruseră enormele cantități de giuvaiere și de aur care fuseseră ascunse de privirile lor ? Unde se afla, de pildă, cea mai mare parte a comorii templului din Pachacamac ? Spaniolii n-au aflat niciodată. Uriașa bogăție a templului din Pachacamac rămîne încă unul din motivele care justifică rîvna căutătorilor de comori în partea centrală a Perului.

PREȚUL DE RĂSCUMPĂRARE E PREDAT !

Zi de zi, fabulosul preț de răscumpărare sosea din cele patru zări ale imperiului, pe poteci abrupte, și se îngrămădea într-o fabuloasă dezordine în încăperea destinată acestui scop din palatul de la Cajamarca.

Conchistadorul anonim, care ne-a lăsat un lung text despre acest moment unic al istoriei omenirii, ne spune :

În încăperea aceea erau peste 80 de vase de aur masiv, mari și mici, alte câteva piese de dimensiuni uriașe și, într-un colț, o grămadă fantastică, mai înaltă decît un stat de om, alcătuită din plăci, toate din aurul cel mai fin.

Plăcile despre care vorbea acest cumsecade conchistador nu erau niște plăci obișnuite, ieșite din minele de aur sau din centrele metalurgice. Nu, ele fuseseră desprinse anume, bucată cu bucată, de pe zidurile renumitului templu al Soarelui din Cuzco, pe care le acopereau de secole.

De altfel, cea mai mare parte a comorii aduse de indieni pentru a-și salva împăratul, Dumnezeuul lor, pare într-adevăr a fi fost extrasă din acest templu, cu siguranță cel mai bogat din lumea întreagă la acea vreme. Există numeroase texte manuscrise care stau mărturie, cum este documentul lăsat de un conchistador din micul grup de spanioli participanți la această cucerire, Pedro Sancho.

Cinci sute de plăci de aur masiv sau chiar mai multe au fost smulse de pe câteva ziduri ale templului din Cuzco. Cele mai modeste plăci nu cîntăreau mai puțin de 4—5 livre fiecare ¹. Celelalte, aveau între 10 și 12 livre, ele acoperind toate zidurile acestui templu. Ei (indienii) mai adu-

¹ Livra spaniolă în vigoare în epoca aceea corespundea cu 460 grame. (n.a.)

seră de asemenea un tron de aur masiv, foarte fin lucrat, avînd forma unui scăunel, și care trebuia să cîntărească probabil 18 000 pesos (adică mai mult de 75 kg). De asemenea, ne-au mai dat o fîntînă făcută în întregime din aur masiv, remarcabil executată, care era o adevărată minune, atît în privința lucrăturii, cît și a figurilor pe care le reprezenta. Pe lîngă aceasta, mai aduseseră o mulțime de vase, farfurii și ulcioare uriașe, toate din cel mai frumos aur.

Comorile predate de către indieni trebuie să fi avut într-adevăr o lucrătură perfectă, pentru ca acești aventurieri fără scrupule să poată vorbi astfel de ele. Din păcate, majoritatea acestor piese și îndeosebi extraordinara fîntînă despre care vorbește conchistadorul de mai sus nu ne-au parvenit niciodată, fiind topite în lingouri.

Alte manuscrise din aceeași epocă confirmă aceste descrieri uluitoare, mai adăugînd încă alte cîteva mărturii, care spun multe despre bogățiile acestor misterioși incași.

Pedro Pizarro însuși ne-a lăsat mărturia lui :

Am primit o mare cantitate de aur, pe care Quizquiz tocmai o desprinsese de pe zidurile templului Soarelui. Era vorba de plăci de aur aplicate chiar pe pietrele zidurilor, acoperind tot interiorul templului. Am primit, de asemenea, un tron de aur masiv, ridicat pe o enormă piatră sculptată; tron pe care, după spusele lor (ale indienilor), se așeza Soarele, un obiect despre care ei spuneau că-i făcut din cel mai frumos aur (deși nu părea deloc așa), și cîteva vase de aur și argint.

Tronul fu luat ca un dar personal de către marchizul don Francisco Pizarro; care îl folosi în calitate sa de co-

mandant general ; el valora cel puțin 60 000 castellanos (adică peste un milion de dolari americani actuali).

Aceste bogății au fost recuperate de spanioli, dar nu toate au ajuns la curtea regală. Să nu uităm că, potrivit contractului încheiat tacit cu regina Castiliei, doar o cincime din pradă trebuia să revină trezoreriei din Madrid. Se știe totuși azi, datorită unui manuscris care se află și acum în arhivele Indiilor din Sevilla, inventarul total al obiectelor prețioase care i-au parvenit lui Carol Quintul în cursul acestei prime etape a cuceririi Americii. Acest text n-a fost niciodată în întregime cunoscut publicului. Nu dețineam decît darea de seamă a spaniolului Medina, care e ea însăși extraordinară. O redăm, pentru prima dată, în traducere :

— 34 de vase de aur masiv de dimensiuni și greutate variabile. Cel mai mare dintre ele cîntărea 58 livre și 14 uncii (peste 27 kg), cel mai mic 23 livre și 8 uncii (10,8 kg). Trei dintre ele erau închise cu capace splendide, tot din aur.

— 2 saci cu aur, destul de mici, care cîntăreau aproape 2 livre (920 g) și 10 uncii (287 g).

— O tulpină de porumb din aur masiv, avînd 3 frunze și 2 știuleți tot din aur.

— 2 timpane sau tamburine mici de 4 livre și 4 uncii (2 kg).

— O placă decorativă din aur și argint, reprezentînd un bărbat și o femeie de statură mijlocie.

— 2 fîntîni de aur, cîntărind 17 livre și 5 uncii.

— Un sac de aur de 33 livre și 15 uncii.

— Un idol cu chip de bărbat, de 11 livre și 11 uncii.

— *Un vas asemănător unui ulcior, cu o greutate de 27 livre.*

— *Printre obiectele de argint au fost înregistrate 100 de vase, dintre care cel mai important cîntărea 161 livre și 12 uncii (peste 74 kg), iar cel mai mic 45 livre și 4 uncii (aproape 21 kg).*

Este evident că pe țărmurile Lumii Vechi n-au ajuns niciodată cele mai frumoase obiecte, cel puțin cu transporturile oficiale, o evaluare exactă a capturii fiind astfel foarte dificil de realizat.

Conchistadorul Jérez a lăsat un document, ce ne-a parvenit, în care descrie cîteva comori sosite în Spania în afara cincimii oficiale a Coroanei. Documentul este cu atît mai deosebit și valoros, cu cît el era categoric interzis la vremea respectivă.

Corabia a adus pentru Maiestatea sa 38 de vase de aur masiv și 48 de argint, printre care se aflau un vultur de argint purtînd pe trup două amfore și două ulcioare mari, unul din aur, celălalt din argint, care susțineau fiecare cîte o cupă ; doi saci cu aur și un idol de statura unui copil de patru ani și două tamburine mici. Celelalte vase erau ulcioare de aur și de argint, cîntărind fiecare 2 arrobas¹ sau mai mult.

În afară de acestea, călătorii aduceau cu ei la bordul corăbiei 24 recipiente de argint și 4 recipiente de aur.

Este limpede că din această comoară expediată curții spaniole, cu ocazia primei cuceriri, cea mai mare parte provenea din prețul de răscumpărare plătit pentru eliberarea lui Inca Atahualpa.

¹ O arroba de aur sau argint = 11,5 kg. (n.a.)

Acesta, în temnița lui, era tratat cu respect, acordându-i-se toate onorurile cuvenite rangului său. Trăia la Cajamarca, într-o mică locuință cu patru camere, cu grădini mari, cu o curte interioară în care se afla o fântână alimentată în permanență (dar nu datorită spaniolilor !) cu apă caldă și rece.

După cum am aflat, trăia într-o încăpere zugrăvită toată în roșu, culoarea sa preferată. În fiecare zi primea vizita temnicerului său. Firește, Pizarro nu vorbea limba incasă, dar se folosea de serviciile tălmăciului său favorit, Filipillo, ceea ce i-a permis să afle din sursa cea mai autorizată întreaga organizare a imperiului.

Dar ce-l fascina mai mult nu erau atât succesele arhitecturale sau sociale ale deținutului său, cât fabulosul preț de răscumpărare pe care acesta nu înceta să i-l promită.

Foarte curînd, Pizarro constată că Atahualpa nu-l mințea. Din toate colțurile imperiului soseau convoaie alcătuite din sute de lame, încovoiate sub poverile de aur, argint sau pietre prețioase trimise la Cajamarca pentru a-l salva pe Zeul trimis pe pămînt.

Această comoară n-avea seamăn în lume pe vremea aceea, dar noul guvernator — care pe deasupra își luase ca favorită pe una din tinerele surori ale lui Inca — ardea de nerăbdare. Voia să stăpînească totul, dar lucrurile nu mergeau chiar atât de repede pe cît dorea el.

Doar greutatea conta pentru acești spanioli ignoranți. Ce importanță aveau vasele sau statuile zeilor ? Lor le trebuiau lingouri pentru Spania.

Deci, indienii, care se dovediscră de multă vreme măestri în topirea metalelor prețioase, au fost siliți să-și redeschidă topitoriile și să creeze altele noi la Cajamarca, pentru a transforma în lingouri informe capodoperele unui trecut strălucitor.

Peste 200 kilograme de aur masiv au fost astfel topite pe teritoriul Perului, ca apoi să fie transportate, în mod legal sau nu, la Sevilla, pentru ca din ele să se bată monede regale.

Și prețul de răscumpărare făgăduit nu se adunase încă în întregime ! Se aștepta partea cea mai mare, care trebuia să sosească din Cuzco, capitala imperiului.

V

COMOARA DIN CAJAMARCA

Cuzco, în limba incașilor, însemna buricul pământului. De fapt, era capitala celui mai bogat imperiu întemeiat vreodată — toți istoricii moderni sînt de acord cu această afirmație — încă din secolul al XII-lea al erei noastre, de către primul Inca al dinastiei, Manco Capac. Din cîte au înțeles conchistadorii potrivit relatărilor indienilor, începînd cu cea a lui Atahualpa însuși, acel oraș trebuie să fi fost extraordinar.

Nici un spaniol nu îl văzuse încă, dar oare nu acolo se afla Coricancha, centrul religios al acelei părți a lumii ? E limpede, citind relatările conchistadorilor, că această cetate a Anzilor îi aduse lui Pizarro cea mai mare parte din comoara reprezentînd prețul de răscumpărare. Înșiși marii preoți ai templului Soarelui au fost aceia care au smuls lăcașului lor sfînt cea mai importantă parte a acestei comori. Restul tributului din Cuzco a fost desprins de pe pereții altor temple de mai mică importanță.

Cuzco devenise chiar obsesia, ținta lui Francisco Pizarro, care, fără să mai aștepte predarea totală a tributului, hotărî să trimită acolo din proprie inițiativă un grup din oamenii săi, întocmai cum procedase și cu templul din Pachacamac cu cîteva săptămîni înainte. De fapt, două misiuni spaniole plecară în acea direcție succesiv.

INTRAREA ÎN CAPITALĂ

Primul grup, trimis în cercetare, nu era format decît din trei ostași. Aceștia aveau un nivel intelectual deplorabil. Atitudinea lor în timpul acestei călătorii inaugurale, care ar fi putut fi memorabilă, n-a fost deloc la înălțime. Îi priveau cu dispreț și obrăznicie pe indieni, chiar atunci cînd aveau de-a face cu personaje de vază, încît prezența lor nu putu stîrni decît ură și resentimente.

Expediția fu un mare eșec, despre care puține documente ale epocii cutează să vorbească deschis. Insuccesul îl determină pe Pizarro să ia hotărîrea de a trimite o nouă misiune la Cuzco, condusă de oameni mai isteți decît primii trei, pe care îi alesese la întîmplare. Doi ofițeri cu experiență fură însărcinați cu această dificilă, dar recompensatoare expediție : Hernando Pizarro și Pedro del Barco. Din prudență și pentru a nu mai speria populația deja afectată de comportamentul predecesorilor lor nepricepuți, ei hotărîră să pornească singuri spre capitală.

După ce trecură prin numeroase defileuri, aflate la mare altitudine, și înaintară cu greu pe potecile abrupte, mărginite de impresionante prăpăstii, ajunseră în sfîrșit în fața orașului Cuzco. Războinicii din cetățile pe lîngă care trecuseră în drumul lor n-au cutezat să-i oprească și i-au lăsat să treacă mai departe. Nu trebuie să uităm că pentru ei spaniolii erau „zeii albi“.

Acești doi ofițeri, împreună cu cei trei soldați incuți conduși de Martín de Mogues au fost singurii europeni care au avut vreodată extraordinarul privilegiu de a pătrunde în Cuzco, capitala imperiului incas, aflată atunci în culmea splendorii ei. Incașii încă nu-i suspectau prea mult pe spanioli și nu putuseră ascunde cea mai frumoasă parte a bogăției lor. Nici un alt om alb n-a văzut vreodată ceea ce acei conchistadori au avut posibilitatea să descopere în

zilele acelea. Fapt e că ei au avut sub ochi, chiar în fața lor, și au putut atinge cu propriile lor mâini comori excepționale, fără seamăn cu cele „modeste“, pe care indienii le dădeau pentru a plăti prețul de răscumpărare a împăratului lor. Or, aceste comori au dispărut toate după trecerea — lipsită de tact — a acestor exploratori. Vom avea ocazia să vedem, în cursul acestei lucrări, ce au fost ele cu adevărat și ce soartă au avut majoritatea dintre ele.

În tot cazul, Hernando Pizarro a înțeles repede că partea cea mai importantă a bogățiilor imperiului era concentrată la Cuzco și că acest oraș era într-adevăr cel care furniza cea mai mare parte a prăzii din Cajamarca. Mai mult, marii preoți ai templului Soarelui fuseseră aceia care smulseseră lăcașului lor sfânt cele mai frumoase piese ale prăzii sosite deja la palatul din Cajamarca.

Știm azi, dintr-o scrisoare manuscrisă a lui Hernando Pizarro adresată autorităților regale spaniole¹, că doar orașul Cuzco a expedit la Cajamarca peste 1 500 000 pesos de aur și de argint, adică aproape 6 tone și jumătate de metale prețioase. Toate convoaiele care părăseau capitala urmau drumurile anevoioase, construite din porunca lui Inca, străbătînd Anzii și imperiul. Ele nu erau decît superficial păzite, deoarece poporul cunoștea destinația lor și n-ar fi cutezat să pună mîna pe vreun obiect, oricît de neînsemnat, din comoara ce trebuia să le salveze împăratul.

Mai totdeauna, aceste nemaipomenite convoaie care plecau din Cuzco se măreau pe parcurs cu darurile marilor preoți sau ale notabilităților care le întâlneau în drumul lor. Astfel, 178 de convoaie, cîntărind fiecare între 80 și 150 kg aur, părăsiră orașul sacru la vremea aceea.

¹ Hernando Pizarro : *Carta a la Real Audiencia de Santo Domingo* (n.a.).

Ele ajunseră la Cajamarca în număr de 200 de convoaie cu aur și 25 cu argint.

Aceste cantități colosale de metale prețioase nu erau așezate în neorînduială pe spinarea lamelor, cum lasă să se creadă gravurile epocii. Fiecare dintre ele era așezată cu multă grijă pe o litieră de lemn purtată de patru indieni. Convoaiele formate la Cuzco par să fi fost foarte impresionante, fiind alcătuite în cele mai multe cazuri din aproape o mie de oameni. Unul dintre ele, mai modest, a fost descris de un observator contemporan venit din Spania, care l-a urmărit cu uimire sosind din Cuzco. Convoiul era alcătuit din 190 de oameni, care purtau cu toții litiere încărcate cu obiecte din aur masiv. Printre lucrurile transportate se aflau douăzeci de vase enorme din aur și alte câteva obiecte atît de voluminoase că nu puteau fi transportate decît de doisprezece indieni.

Cuzco părea a fi într-adevăr pentru observatorii epocii o comoară vie, inepuizabilă, capabilă să procure tot aurul și argintul pe care poftele nesățioase ale spaniolilor le reclamau cu aviditate. În cursul acestei lucrări vom vedea că, în felul acesta, indienii înțeleseseră foarte curînd ce vroiau acei aventurieri incuți. Majoritatea celor mai importante bogății din oraș dispărură brusc, ca prin farmec, din toate lăcașurile sfinte, unde iscoadele lui Pizarro le zăriseră la începutul cuceririi.

Toate giuvaierele luate din edificiile din Cuzco pentru răscumpărarea lui Atahualpa n-au ajuns — nici pe departe — în celebra încăpere galbenă a palatului din Cajamarca. Majoritatea dintre ele au dispărut în buzunarele spaniolilor prezenți, fără să li se fi știut vreodată numărul.

Să nu luăm decît un exemplu : primii cinci europeni care au ajuns în capitală au descoperit în palatul lui Inca

Huayna Capac, unul dintre cei mai renumiți strămoși ai lui Atahualpa, *trei încăperi pline cu obiecte din aur și cinci cu obiecte din argint, precum și 100 000 de lingouri de aur*, care fuseseră extrase din minele imperiului ; fiecare lingou cîntărea 50 castellanos, adică aproape 250 grame de metal.

Dacă o parte din această comoară a fost într-adevăr transportată la Cajamarca pentru răscumpărarea împăratului, e limpede, din relatările conchistadorilor, că cea mai mare parte a dispărut fără urme, înainte chiar de a fi ajuns în locul unde fusese depozitată prada.

Altă comoară a dispărut și ea în cea mai mare parte, în mod misterios. În timpul vieții, Pachacutec Inca Yupanqui pusese să se toarne una din cele mai mari statui de aur întîlnite vreodată, denumită Inti-Illapa. Această statuie colosală fusese așezată pe niște brancarde, la rîndul lor în întregime din aur masiv, și astfel transportată de incași — și trebuie să fi fost mulți nu glumă — spre Cajamarca, pentru a plăti o parte din prețul de eliberare a lui Inca. Această pradă, de o foarte mare valoare, nu va ajunge niciodată în întregime la destinație. Înainte chiar de a fi părăsit zidurile capitalei, mîini nelegiuite și necunoscute au sfărîmat statuia și brancardele în bucăți, desigur mult mai ușor de ascuns, de împărțit și de transportat pe pămîntul spaniol, fără a da socoteală controlorilor regali din Sevilla, decît o statuie celebră, cunoscută de toți. Pentru ca acest jaf să nu devină prea evident celorlalți tovarăși ai lor, răufăcătorii au lăsat să ajungă la Cajamarca o parte din acel dar fabulos, însă restul a dispărut și nu ne este cunoscut decît prin foarte puțini martori, care au rămas chiar la Cuzco.

ÎMPĂRȚEALA

Zi de zi, ceas de ceas, tot prețul de răscumpărare promis ajungea la Cajamarca, în timp ce nefericitul împărat aștepta închis în palatul său ca într-o temniță.

Era singurul care, în acele momente, nu se îndoia deloc că tot aurul la care sperau temnicierii lui și pe care îl făgăduise ca să-și răscumpere viața va fi acolo la timpul stabilit. Încă își cunoștea bogățiile și atașamentul poporului.

Spre marea surprindere a conchistadorilor, vasele de aur ajunseră pînă la faimoasa linie trasă în uriașa încăpere a palatului, iar piața din Cajamarca a fost acoperită cu minereu și obiecte de argint, așa cum se fixase în contract.

Așa cum am arătat, toate acestea ar fi putut împodobi cel mai feeric palat pe care lumea l-ar fi putut construi vreodată, dar pe conchistadori nu-i preocupa deloc acest lucru. Ceea ce-i interesa pe oamenii aceștia de rînd era doar partea din pradă pe care urmau s-o primească, ca preț al serviciilor aduse coroanei.

Spre a înlesni împărțirea oficială, Francisco Pizarro nu găsi altceva mai bun de făcut decît să poruncească topirea acelor obiecte păgîne decorate cu măiestrie. Cuptoarele indigene își măriră febril activitatea pentru a-i satisface pe noii lor stăpîni. Într-una din aceste mărturii scrise, care ne-a parvenit, conchistadorul Jérez descrie o scenă memorabilă :

Topirea și împărțirea aurului și argintului despre care s-a vorbit s-au încheiat în ziua de Sfîntul Iacob ; și cîntărindu-se pe o balanță toată cantitatea de aur și argint, s-au făcut socotelile, totul redus la aur de calitate, ceea ce a reprezentat un total de 1 327 593 pesos de aur de calitate. Din acestea, o cincime aparținea Maiestății sale,

după ce s-au retras drepturile de topire, adică 262 259 pesos de aur de calitate. Iar, în argint, aceasta a reprezentat 51 610 marcos, Maiestății sale aparținându-i 10 121 marcos de argint. Indienii au fost cei care au topit obiectele, căci printre ei există mari aurari și topitori, care au lucrat în nouă cuptoare.

Alte documente din acea vreme, care vorbesc despre bogata comoară, nu sînt mai puțin evocatoare decît textul lui Jérez. Unul dintre ele, care poate da de gîndit cititorului, relatează amănunțele împărțirii, care nu a fost făcută echitabil, mai ales în ce privește partea care revenea coroanei. Dar nu trebuie să uităm cu cine avem de-a face în această aventură. Documentul menționat este caietul personal al lui Sancho de la Hoz, unul din secretarii personali ai lui Francisco Pizarro, trimis de coroana Spaniei să-l însoțească. El ne informează că împărțirea prăzii oficiale s-a efectuat de față cu toată lumea în ziua de 18 iunie a anului de grație 1533.

Cifrele lui, oricît de uluitoare ar fi ele, nu sînt întru totul de acord cu cele ale precedentului martor ; ținînd seama de disimulările la care recurgeau toți conchistadorii prezenți — aceasta nu-i deloc de mirare. Dar nu amănuntul contează, ci ideea generală.

Pentru Sancho de la Hoz, cantitatea pe care și-au împărțit-o Francisco Pizarro, rudele care l-au însoțit, cei 164 de ostași și alți conchistadori mai neînsemnați atinge un total de 971 125 pesos de aur și 40 860 marcos de argint. La aceasta se adaugă părțile destinate coroanei Spaniei, asociaților, îndeosebi celor care rămăseseră plictisindu-se de atîta ședere în orașul Panama și care așteptau cu o nerăbdare crescîndă puținele vești despre Conchistă, precum și cele destinate cîtorva spanioli care nu doreau să se întoarcă în patria mumă și se stabiliseră în acele

locuri cu intenția mărturisită de a-și sfîrși zilele pe acele meleaguri.

Mai interesante sînt detaliile împărțirii efectuate de Pizarro în folosul său propriu. Reproducem mai jos următorul tablou :

	În pesos de aur de bună calitate	În pesos de argint
1. Bisericii : : : : :	2 220	90
2. Guvernatorului		
Francisco Pizarro : : : :	57 220	2 350
3. Lui Hernando Pizarro : :	31 080	1 767
4. Lui Juan Pizarro . : : :	11 110	407
5. Lui Gonzalo Pizarro : : :	9 900	384
6. Lui Juan Pizarro		
Orellana . . . : : : :	8 980	362

Familia nu era deloc uitată și greaua sarcină ce și-o luase el, Francisco Pizarro, a fost cu grijă calculată la un „preț just“.

Și nu este vorba decît de o împărțire oficială, căci am văzut destul de repede că o bună parte din această pradă a fost sustrasă controlului regal.

În armata spaniolă exista un obicei foarte vechi, pe care noul guvernator încearcă să-l mențină. Generalului care cucerise o bătălie i se acorda de la bun început obiectul pe care și-l alegea din pradă, în afara chiar a împărțirii legale. Asta era legea. Pe baza contractului pe care-l încheiase cu curtea Spaniei, această tradiție a fost respectată cu strictețe de Pizarro.

Avînd gusturi foarte modeste, el își alegea o somptuoasă litieră de aur masiv, cizelată în întregime, una dintre cele

mai frumoase piese găsite de spanioli, cu o greutate de peste 200 livre, adică peste 92 kg.

Această litieră poate fi evaluată azi la o sumă ce ar putea atinge 70 000 pesos, adică între 1 000 000 și 1 400 000 dolari americani actuali. Se știe că în cursul cuceririi au existat două somptuoase litiere de acest tip, care au căzut în mâinile spaniolilor. Una a fost luată dintr-unul din palatele capitalei, Cuzco, cealaltă era aceea în care însuși Inca Atahualpa fusese purtat când aventurierii l-au luat prizonier. Se pare că Pizarro — dar mă îndoiesc că a făcut-o dintr-un gest de delicatețe — a devenit proprietarul celei dintâi. A doua, ca tot restul de altfel, a fost desigur topită, sfârșind sub forma unor jalnice lingouri, transportate la Sevilla, capturate de piraii Caraibilor sau scufundate la bordul unui galion necunoscut în vreunul din oceanele globului.

Prețul de răscumpărare făgăduit de Atahualpa cu atîta generozitate a fost, deci, integral predat. El știa aceasta, căci avea o mare încredere în supușii săi și aștepta în temnița lui luxoasă, cu calmul și demnitatea celui care știe că-și va recăpăta libertatea în scurt timp. Deocamdată, nu putea decît să se plimbe în lung și-n lat prin grădina palatului său. Știm că era un bărbat tînăr, de vreo treizeci de ani, foarte frumos, înalt și puternic, cu privirea aspră.

În „generozitatea“ pe care i-o arătau, spaniolii i-au permis să-și primească prietenii, credincioșii, copiii. Cîțiva dintre ei vor împărți cu el de altfel temnița, fără să sufere totuși umilințele la care a fost supus prizonierul. Spaniolii au profitat de captivitatea lui ca să-l facă să-și renege religia celestă — credință păgînă pentru dușmanii lui — și să-i insuflă preceptele „adevăratei“ religii, cea a învingătorilor.

Părintelui Valverde — nume azi celebru, dar care n-are nimic comun, după cum vom vedea, cu cel despre care va fi vorba în a doua parte a acestei lucrări — îi va reveni această tristă sarcină, pe care, din cât se știe, și-a îndeplinit-o foarte bine.

De vreme ce prețul de răscumpărare a fost plătit, rămânea ca Pizarro să-și respecte cuvîntul dat și să-i redea împăratului libertatea. Setea de aur a conchistadorului abia se potolise, cînd începu să-și pună întrebări despre autoritatea prizonierului său. Această autoritate trebuie să fi fost considerabilă, de vreme ce toți supușii lui au acceptat de bună voie să se lipsească de bunurile lor cele mai prețioase. Nu s-ar putea manifesta ca oare printr-o luptă crîncenă, un război violent, din clipa în care conducătorul lor ar fi liber și ar putea povesti ce a văzut la dușmanii săi ? Dacă, liber, Inca ar putea fi periculos, totuși nimic din comportarea lui nu-i îndreptățește condamnarea la moarte. Ce s-ar putea face ?

Unii conchistadori, cum a fost Soto, nu aveau cugetul foarte împăcat și, foarte generoși, propuseră lui Pizarro să-l trimită pe Inca în Spania. Ținut la depărtare de poporul său, el nu va mai fi deloc periculos și orice risc ar fi pentru totdeauna îndepărtat.

Doi oameni îndeosebi se străduiră să înlăture această propunere oarecum mărinimoasă. Unul pentru că, fiind secundul lui Pizarro, se dădea adesea drept conducător în fața indienilor, iar, după părerea lui, doar fermitatea putea impune un adevărat respect. Acesta era chiar Almagro, tovarășul lui Pizarro din primele zile, care — schimbîndu-și atitudinea la vederea mormanului de bogății etalate în fața lui — voia acum să pună stăpînire pe Peru și de aceea va cere moartea lui Inca.

Al doilea care voia să împiedice plecarea lui Atahualpa în Spania nu era unul din acei iluștri conchistadori din

primele zile și nici măcar spaniol. Nu, era pur și simplu Filipillo, trădătorul indian, adus de Pizarro ca interpret. Dacă trebuie să dăm crezare rezultatelor, succesele lui ca interpret au fost mari, dar uneori succesul îmbată când e vorba de un om slab și mărginit. Așa se întâmplase și cu tînărul indian, care nu rîvnea atît la aurul compatrioților săi, cît la una din soașele împăratului său, pe care o dobîndi, bineînțeles, fără prea mare greutate.

Trădător din dragoste, plin de orgoliu, Filipillo se socotea acum un conchistador. El e acela care dezvălui lui Pizarro pretinsul complot care se țesca în spatele lui. Toate căpeteniile indiene care veneau respectuoase să-și aducă partea lor de pradă spaniolilor pentru eliberarea stăpînului lor se pregăteau, după spusele trădătorului, să se răzbune pe invadatori. După spusele lui, însuși Atahualpa ar fi poruncit, din închisoare, să se adune în cea mai mare taină o impunătoare armată care să atace „orașul-temniță“. Diverse date reconstituite arată într-adevăr că la Quito, capitala imperiului din nord, aproape 200 000 de oameni, din care 30 000 de sălbatici antropofagi, recrutați din junglele apropiate, erau gata pregătiți de încăși să se îndrepte spre Cajamarca.

BOBUL DE PORUMB

Să-l fi cuprins oare pe Pizarro spaima sau furia de a se vedea tras pe sfoară ? Fapt este că se duse la Inca în închisoare și-i reproșă o trădare închipuită. Un martor spaniol fu de față și mai tîrziu relatează cu fidelitate întrevederea, pe care am găsit-o consemnată în cronicile vremii.

— Ce-i cu trădarea asta ? Eu, care te consider ca pe un frate ?

— Îți bați joc de mine ? răspunse impasibil Inca, decăzut din drepturile sale. Îmi spui mereu năzbîtii ! Cum aş putea înșela oameni ca tine ?

— Lasă gluma !

Atitudinea aceasta a lui Atahualpa nu-l liniști pe Pizarro, care hotărî pe loc să întreprindă o anchetă asupra constituirii acestei armate și, pînă atunci, ordonă ca Zeul-rege, idolul indienilor, să fie încătușat în fiare. Ce decădere pentru acest monarh, căruia i se prinsese de gît un lanț gros de fier, lui, care nu purtase pînă atunci decît cele mai frumoase giuvaiere de aur sau argint din imperiu. Nu exista un acord deplin în ce privește judecarea lui Inca. Însuși fratele lui Francisco Pizarro, Hernando, ale cărui păreri erau împărtășite de conchistadorul Miguel de Estete, ceru să se renunțe la procesul celui care incarna idealul tuturor indienilor.

Pizarro o dorea și el desigur, dar nu mai avea de ales. Nu mai era stăpîn absolut. Cu toate că tot aurul promis fusese predat cu scrupulozitate la Cajamarca, exista un complot și fapta trebuia judecată. Un tribunal — primul alcătuit vreodată de spanioli pe noul continent — fu constituit, avîndu-i membri pe părintele Valverde, un jurist, patru căpitani de cavalerie și cîțiva ofițeri.

Atahualpa fu adus, deci, în fața judecății, fără ajutorul legal al unui apărător și fără nici un sprijin moral, ceea ce poate a fost chiar mai grav. Doar acuzația își păstra drepturile cu cele trei capete de acuzare îndreptate împotriva monarhului : trădare, imoralitate și idolatrie. Trădare, pentru pretinsul complot ; imoralitate, pentru că, potrivit tradiției indiene, se căsătorise cu mai multe femei, poate chiar cu propria lui mamă ; idolatrie, pentru că se complăcuse în adorarea păgînă a Soarelui și a Lunii, în

loc să-i fi acceptat de la început pe Hristos și pe Dumnezeu creștinilor.

Culme a absurdității, în spiritul conchistadorilor din acea vreme, acuzatului nu-i fu măcar îngăduit să asiste la propriul său proces. Fu lăsat pradă visurilor și resentimentelor ce le nutrea, într-o încăpere învecinată, foarte întunecoasă.

Sentința fu pronunțată foarte curînd și, de vreme ce era un proces, fiecare îi află pe dată conținutul : moartea. Dar nu orice moarte : ars de viu pe rug. Francisco Pizarro se duse chiar el să-l înștiințeze pe Atahualpa de ceea ce-l aștepta. Șocul fu brutal, aspru, dar fiul Soarelui își păstră calmul, lucru ce-l tulbură pe Pizarro. Încrezător în noii lui stăpîni, el spera să-și mai poată pleda cauza și negocia viața. Pe invadatori nu-i interesa decît un singur lucru : aurul, și asta indienii aveau din belșug. Împăratul o știa mai bine decît oricine. Știa că-și poate mobiliza poporul la un simplu ordin, făcînd să izvorască din colțurile cele mai tainice și mai îndepărtate ale imperiului toate leacurile de trebuință pentru a potoli febra spaniolilor.

Ca să fie cît se poate de limpede față de învingătorul său, îi veni deodată o idee. Această idee a făcut de altfel să curgă multă cerneală și a fost deseori reluată de alți croniciari spanioli ai epocii, care au atribuit-o ofițerilor încași de rang inferior ; dar se pare că el, Atahualpa, este acela care a rostit-o primul în fața spaniolilor.

Puse deodată mîna pe o tărtăcuță împodobită, plină cu boabe de porumb aurii, care se afla în fața lui pentru cină. Luînd cu delicatețe între degete una din boabe, își pironi aprig privirea în ochii lui Pizarro și declară :

— Vezi bobul ăsta, e tot aurul ce ți l-am dat. Dar, spuse el, răsturnînd tărtăcuța pe jos, ți-am mai putea da încă atît. Vrei ?

Cu toate că nici un martor nu ne-a lăsat un document care să consemneze această întâlnire istorică, e posibil ca guvernatorul să fi fost surprins de siguranța prizonierului său și de nemaipomenita lui propunere. Vai ! conchis-tatorii se credeau cei mai puternici. Erau siguri că, dacă asemenea bogății fabuloase existau cu adevărat, ei vor ști bine cum să le scoată la iveală.

Răspunsul lui Pizarro fu clar : din moment ce a existat o judecată, înseamnă că s-a pronunțat cuvântul Domnului și că, prin urmare, justiția va trebui lăsată să-și urmeze cursul.

Execuția va avea deci loc. La auzul acestor cuvinte, Atahualpa se schimbă la față. Paloarea și îngrijorarea erau cu atât mai impresionante, cu cât, potrivit concepțiilor religioase incase, moartea prin foc însemna distrugerea definitivă, fără supraviețuirea nici a corpului, nici a sufletului, ceea ce, pentru fiul Soarelui, era de neconceput. Aceasta era mai groaznic decât moartea însăși.

Lui Pizarro i se făcu intrucîtva milă de prizonierul său, care, la urma urmei, își respectase în mod corect înțelegerea dintre ei și, într-un gest de bunăvoință, hotărî — noblețea obligă — să comute pedeapsa într-alta mai puțin grea, dacă se poate spune așa : moartea prin spînzurare. Gestul lui mărinimos era totuși însoțit de o condiție. Inca trebuia să accepte botezul catolic.

Decît să nu poată ajunge în regatul strămoșilor săi, Atahualpa acceptă să pătrundă, fie și în mod artificial, în cel al creștinilor. De altfel, nu-l prea interesa dacă adăuga încă o divinitate la altarul, și așa încărcat, al incașilor. Mai tîrziu, toți indienii făcură la fel.

Astfel, ducînd cu sine tainele imperiului și ale ascunselor sale comori, în ziua de 29 august 1533 el fu condus, ca un bun catolic, la locul supliciului.

Pizarro hotărîse, drept exemplu, ca execuția să fie publică. Ea se desfășură deci în piața principală din Cajamarca, în fața a zeci de mii de indieni.

Inca, foarte demn, fu dus de soldații spanioli în fața călăilor săi, care îl priveau cu un dispreț nemăsurat. Părintele Valverde, cu o cruce în mînă, prinse să-și depene litania, pe care o voise plină de speranță și iertare. Lui Atahualpa, proaspăt convertit la creștinism, îi păsa prea puțin de vorbele pe care acest dușman i le murmură la ureche, în numele altei divinități. Cu un gest scurt și aspru el îi opri cuvîntarea și, întorcîndu-și spre Pizarro privirea în care se citea frica și ura, îi adresă doar aceste cuvinte, care ne-au fost transmise de cronicarii epocii :

— Ai grijă de copiii mei !

Acestea au fost ultimele lui cuvinte și nu se știe încă dacă acei copii, a căror protecție o dorea, erau într-adevăr propriile lui odrasle sau supușii fabulosului său imperiu, pe care îi considera astfel. N-a mai avut timp să se explice mai pe larg.

Călăii coroanei Spaniei îl înhățară fără menajamente și-l legară strîns sub spînzurătoarea de lemn înălțată în mijlocul pieței. Fără să-i mai acopere ochii, ca să-i mai cruțe puțin spaima, călăul îi trecu în jurul gîtului o frînghie solidă, așa cum era obiceiul pe pămîntul spaniol.

Un gest scurt și sigur, și Inca ajungea în regatul tatălui său, Soarele. Cîteva clipe numai fură de ajuns spre a face să dispară în tenebre martorul unei lumi abia întrevăzute, împreună cu grandioasele sale taine. În ziua aceea de 29 august 1533, comoara încașilor a intrat în legendă.

Tăcerea mulțimii adunate devenise apăsătoare în ultimele clipe de viață ale Zeului lor. Nu era cu putință ! El nu putea să moară ! Dar acum, cînd se desfăcea de la gîtul cadavrului sinistru frînghie, un murmur surd de furie și

răzbunare se ridică din piață. Spaniolii se mulțumeau să cînte crezul, ca și cum ar fi fost vorba de unul de-al lor. Zîmbetele arogante n-au cruțat nici chiar modesta adunare.

Ca o ciudată prezicere, Biblia pe care Valverde o pusese în mîinile lui Atahualpa înaintea supliciului căzuse la pămînt în clipa fatidică. Conchistadorii, cînd au venit să ridice trupul, au putut citi paginile rămase deschise. Rămaseră stupefiați. Primele cuvinte pe care le-au căzut ochii erau acestea : *Cel ce ridică sabia de sabie va pieri!*

Urmarea evenimentelor a dovedit că această profeție s-a îndeplinit cu adevărat, așa cum ar fi sperat Inca, ba chiar și mai bine.

Francisco Pizarro, cel care se credea la adăpost de orice primejdie, a murit totuși la scurtă vreme după aceea în palatul său, din centrul orașului Lima, asasinat cu cruzime. Corpul lui, complet uscat în urma mumificării, poate fi văzut încă și astăzi de vizitatori, într-un sarcofag de sticlă în catedrala din Lima.

Fratelui său, Gonzalo, i s-a tăiat capul.

La scurtă vreme și tovarășul său, Diego de Almagro, cel care a făcut tot ce i-a stat în putință ca Inca să piară, a murit strangulat într-o închisoare din Cuzco, unde fusese azvîrlit nu se știe din ce pricină. Fiul său, care venise și el să se alăture conchistadorilor, a fost la rîndul său decapitat cînd nu trecuseră nici patru ani de la moartea tatălui său.

Lista e lungă și s-ar părea că blestemul incașilor plutea asupra celor ce le-au pricinuit pieirea. În tabăra spaniolilor n-a existat o unanimitate de păreri. Unii regretau amarnic executarea împăratului incas, știind că doar acesta putea face să apară comorile fabuloase întrezărite la Cajamarca și că, de aici înainte, izvorul lor va seca.

De îndată ce s-a aflat de moartea sa în tot cuprinsul regatului, lucru ce s-a întâmplat foarte repede datorită remarcabilului serviciu de ștafete al împăratului, toate comorile, toate bogățiile etalate în temple au dispărut brusc în condiții foarte misterioase și, de acum înainte, în marea majoritate a cazurilor, spaniolilor le-a fost imposibil să pună mîna pe cele mai importante dintre ele. Cea mai mare parte rămîne încă și azi ascunsă cu grijă în тайніțele pregătite de incași.

Ne putem întreba, azi, care au fost motivele care l-au putut determina pe Pizarro să-l condamne la moarte pe monarh, pentru că știa că însuși regele Spaniei, Carol Quintul, a fost foarte nemulțumit de această faptă, de îndată ce știrea ajunsese în Europa. El o afirmă cu fermitate în fața lui Pizarro, care asculta plouat, conștient de greșeala sa :

— Moartea lui Atahualpa, care era un nobil, un senior, mi-a dispăcut, îndeosebi pentru că a fost rezultatul unei hotărîri judecătorești.

Se pare, de fapt, că purtarea lui Pizarro în regatul Perului n-a fost deloc exemplară, nici măcar față de coroana Spaniei. Oricine se poate gîndi că, suprimîndu-l pe Inca atît de repede, printr-un simulacru de justiție, el a voit să înlătore un martor stingheritor al josniciilor sale. De altfel, secretarul personal al lui Francisco Pizarro, vărul său, Pedro, ne-a lăsat în documentele lui o scurtă frază, care spune mai mult decît un lung discurs :

Atahualpa odată mort, tot ce s-a făcut și s-a spus cu privire la comoară a dispărut o dată cu el !

Comoara incașilor, sau mai degrabă diferitele comori adunate au dispărut într-adevăr o dată cu moartea lui Atahualpa. Aproape nici una n-a mai ajuns de acum

înainte în mâinile spaniolilor sau ale altor aventurieri străini. Unde se află celelalte, cele mai de seamă, cele reprezentate de boabele de porumb din tărtăcuța de dinainte de supliciu ? Orice speranță de a descoperi urma importantă, în pofida scurgerii timpului, nu-i desigur pierdută, așa cum vom constata în această lucrare ; de secole, căutătorii de comori străbat America de Sud în toate sensurile, norocul surîzându-le arareori. Cea mai mare parte din ele rămîne încă să fie descoperită, deși se pare că, într-adevăr, nici pe viitor nu se va merge pînă la capăt, dacă nu vrem să uităm teribila profeție a lui Inca.

VI

CORICANCHA, TEMPLUL SOARELUI

Credincioșii nu-i sărută niciodată mâinile (lui Inca), fără să-i aducă tot aurul, argintul și pietrele prețioase pe care indienii le-au extras din pământ în clipele lor de răgaz...

Așa vorbea una din rudele lui Inca, Garcilaso de la Vega, despre credincioșii care soseau la Cuzco ca să-și contemple Zeul, împăratul lor. Aurul și argintul nu reprezentau decît metale prețioase care n-aveau nici un farmec pentru ei. În mitologia cultului solar, ele simbolizau lacrimile și sudoarea Soarelui și a Lunii, divinitățile lor.

Dacă primii împărați ai dinastiei n-au fost decît niște căpetenii neînsemnate, domnind asupra unor regate de mică întindere și nu prea bogate, urmașii lor au devenit treptat adevărați potențați, dispunînd de bogății fabuloase.

Totalitatea metalelor prețioase ajungeau pînă la urmă, prin intermediul preoților, în mâinile guvernului. Trimiși speciali erau, de altfel, însărcinați să le strîngă fie de la familii, deci de la persoane individuale, fie direct din minele imperiului. Aceste mine erau atît de insalubre, încît cei trimiși acolo nu lucrau decît perioade scurte, altfel doar moartea le era salvarea.

Printr-o decizie legală, tot aurul și argintul fuseseră desemnate drept proprietatea lui Inca. Toate templele importante posedau recipiente de mari proporții, destinate să păstreze aceste obiecte. O parte din ofrande servea să spo-

rească bogățiile templului, dar, cum preoții cei mai de seamă erau rudele apropiate sau îndepărtate ale lui Inca, cea mai mare parte a bogățiilor acumulate rămânea concentrată în foarte puține mâini.

Azi e imposibil de apreciat cu exactitate cantitățile de aur și argint strînse în fiecare an în imperiu, pentru simplul motiv că incașii înșiși, care nu cunoșteau scrierea, nu ne-au lăsat nici un document precis. Nu putem folosi decât mărturiile nesigure ale pușinilor conchistadori care au asistat la aceste schimburi.

PRESENTIMENTUL LUI HUASCAR

Bazîndu-se pe propriile, lui observații, făcute pe vremea cînd străinii erau deja acolo, controlînd mișcările indigenilor, Cieza de León apreciază că, după toate probabilitățile, în primii ani care au urmat sosirii spaniolilor la Tumbes, din mine erau extrase anual 15 000 arrobas de aur și 50 000 arrobas de argint. Dacă vom calcula că o arroba de metal echivalează, în valoarea actuală, cu o cantitate de 11,5 kg, cantitățile extrase anual erau evaluate de invadatori la 172,5 tone de aur pur și la 575 tone de argint, cifre care trebuie să fi fost chiar mai mari înainte de sosirea spaniolilor, mînați pe aceste locuri doar de interese materiale.

Cum suveranii incași pretindeau supușilor lor zi după zi tot mai mult aur, bogățiile se îngrămădeau în decursul vremii în depozitele oficiale ale imperiului. Inca păstra aceste metale prețioase, considerate o comoară a zeilor, chiar dincolo de propria sa moarte. Totalitatea giuvaierelor pe care le depozita în palatul său erau lăsate acolo așa cum se aflau, după ce moartea îl surprindea. Nimeni n-avea dreptul să se atingă de ele. Palatul era închis pe veci și

noul împărat se vedea nevoit să construiască unul nou, dacă era cu putință, mai frumos, mai fastuos decît cel al părintelui său. Aceasta obliga, bineînțeles, poporul să aducă și mai multe bogății.

La moartea lui Inca, norodul participa la ceremonii funerare de un fast grandios. Corpul defunctului nu era îngropat în adîncurile solului andin. Era luat de specialiști, care îl mumificau cu cea mai mare grijă posibilă, spre a-i păstra aspectul ce l-a avut în viață.

Mumia era atunci depusă cu mare pompă într-o nișă bogat decorată și amenajată în acest scop în cel mai important templu al imperiului, cel din Coricancha, templul Soarelui.

Acest templu fabulos se înălța chiar în incinta capitalei, Cuzco, și doar numele de Coricancha e de ajuns ca să ne dea o idee despre ceea ce se putea afla acolo, Coricancha însemnînd într-adevăr în limba indienilor „Curtea de aur“.

Palatele împăraților, care înconjurau Coricancha, erau și ele niște fabuloase tezaure. Să luăm doar un exemplu : la moartea fiecărui Inca, o efigie a defunctului, turnată în metalul cel mai nobil, aurul, era lucrată respectîndu-se dimensiunile reale. I se spunea *pucarina* și era îndată instalată în mijlocul palatului pe care-l ocupase împăratul la Cuzco. Aici, nu era lăsată ca o piesă de muzeu spre a fi adorată de mulțime. *Pucarina* era tratată ca o făptură vie, punîndu-i-se la dispoziție propriii săi servitori. Cînd unul dintre ei murea, urmașii lui îl luau locul și continuau să slujească idolul, care era scos o dată pe an pe străzile capitalei, cu ocazia unor festivități grandioase.

În cursul istoriei dinastiei Inca, un singur împărat n-a voit să se supună acestei reguli, să-și construiască un palat al său și să adune bogății de tot felul. Acest Inca a fost Huascar, care n-a domnit decît șapte ani ; el a fost cel

care a avut cîntea, dacă se poate spune așa, de a-i primi pe spanioli la Cuzco, dar mai ales lui i-a revenit greaua sarcină, îndeplinită totuși cu multă dibăcie, de a ascunde cît mai repede toate bogățiile strînse de predecesorii săi și îndeosebi extraordinarele comori din Coricancha, precum și mumiile perfect întreținute ale strămoșilor săi.

Într-adevăr, în afară de primii cinci spanioli trimiși iscoade la Cuzco, care ne-au lăsat mărturii scrise, nu prea exacte, despre ce au descoperit, nici un alt conchistador, nici un alt străin, n-a mai văzut vreodată comorile capitalei, nici mumiile împăraților incași și ale celor apropiați lor.

Totul a fost ascuns undeva în Anzi și rămîne încă la adăpost de curiozitatea periculoasă a lumii moderne.

Numai palatul lui Huayna Capac conținea trei încăperi pline pînă în tavan cu obiecte de aur și cinci pline cu argint. Se mai găsea acolo și o grămadă uluitoare de lingouri de aur, provenind direct din minele imperiului și pe care puținele mărturii care ne-au parvenit le apreciau ca fiind în număr de 100 000.

Aceste grămezi de obiecte prețioase nu erau deloc pe placul lui Huascar, care prefera simplitatea și care a interzis, de pildă, ca acele *pucarinas* să fie plimbate în litiere de aur prin capitală, așa cum se făcea în fiecare an. El voia să desființeze aceste tradiții și probabil că aceasta i-a adus înfrîngerea în cursul luptei purtate împotriva fratelui său, Atahualpa.

Se pare că Huascar — ultimul domnitor Inca — a avut un uluitor presentiment. Vorbind despre strămoșii săi, cînd încă nimic nu prevestea ceea ce avea să se întîmple de fapt, el a declarat într-adevăr în fața lui Pedro Pizarro, ajuns la Cuzco :

— Am primit porunca să îngrop toți morții ¹ și să le iau apoi toate bogățiile pe care le aveau și pe care n-aveau nici un motiv să le păstreze după moarte, ci doar în timpul vieții, pentru că s-au bucurat deja de toate comorile în timpul domniei lor.

Huascar porunci deci să fie golite toate palatele și toate templele capitalei, inclusiv cel mai fastuos dintre ele, Coricancha, deși acolo erau adorate rămășițele pămîntești ale strămoșilor săi. Era vorba de locul cel mai venerat al imperiului. Ne-au parvenit numeroase descrieri ale acestui templu, cea mai demnă de crezare fiind făcută în 1928 de un savant german, doctorul R. Lehmann-Nitsche, bazată pe consemnările martorilor din epocă și pe descoperirile făcute cu ocazia săpăturilor arheologice întreprinse la fața locului.

Cum Coricancha exprimă el singur bogăția imperiului, vom pătrunde în cele mai intime detalii ale sale.

SANCTUARUL SĂCRU

Acesta era alcătuit din șase edificii principale, fiecare din ele reprezentînd cîte un templu, dar grupate astfel încît să formeze o adevărată curte și înconjurată fiind doar de un zid uriaș. Aceste temple ne sînt azi cunoscute; ele cuprindeau :

1. Sanctuarul Soarelui, care era cel mai important,
2. Capela Lunii.
3. Capela Stelelor.
4. Capela Fulgerului.

¹ E vorba desigur de mumiile strămoșilor lui, păstrate la Coricancha. (n.a.)

5. Capela Curcubeului.

6. Sacristia și locuința canonicului.

Istoria exactă a acestui templu nu-i cunoscută cu precizie, deoarece primii martori spanioli au confundat deseori în manuscrisele lor multe alte clădiri din Cuzco.

Se pare, totuși, că, după opinia generală, templul Coricancha a fost întemeiat de primul împărat Inca, Manco Capac, în prima jumătate a secolului al XII-lea e.n. A fost pe urmă mărit și îmbunătățit de împărații succesivi, care i-au acordat o deosebită importanță. Cei mai renumiți dintre cei care i s-au închinat au fost Mayta Capac, Pachacutec și Huascar.

Templul, sau, în orice caz, ceea ce rămăsese din el, a fost prădat, în 1533, de către spanioli, iar Francisco Pizarro n-a găsit altceva mai bun de făcut decât să i-l ofere lui Juan Pizarro, care, și el la rîndul lui, s-a grăbit să-l ofere călugărilor dominicani, golindu-l, bineînțeles, de tot aurul ce-l conținea. Călugării găsiră desigur lăcașul pe placul lor, deoarece doborîră majoritatea zidurilor ca să construiască pe locul amplasării lui o biserică, pe care turiștii o pot vizita și azi la Cuzco. Se mai mențin totuși cîteva ziduri din vechile edificii, singurele mărturii ale bogatului trecut care a existat acolo.

Potrivit arheologilor moderni, faptul că biserica actuală a fost zidită pe ruinele a patru edificii, cel al Soarelui, al Lunii, al Stelelor și al Fulgerului, pare un lucru confirmat.

Zidul exterior măsura 68 m lungime și 59 lățime. Era acoperit în exterior, pînă la jumătatea înălțimii, cu fișii de aur. Toate porțile erau de asemenea acoperite cu plăci de aur. Arheologul Squier, care descrie templul, a văzut într-o zi, într-o colecție particulară, cîteva din aceste plăci de aur care păreau a proveni de pe ziduri și care nu erau mai groase decât o foaie de hîrtie. Pare într-adevăr îndoiel-

nic că au existat astfel de plăci acolo, deoarece în inventarul prăzii însușite la Coricancha nu se menționează decât plăci masive, cu o greutate între 4 și 10 livre fiecare (1,840 și 4,6 kg). Zidurile interioare, care dădeau în grădină, erau și ele bogat împodobite cu o friză foarte lată de aur masiv, despre care Garcilaso de la Vega ne-a lăsat o mărturie, după ce a văzut cu ochii lui cum aceste plăci au fost înlocuite cu ipsos, din inițiativa spaniolilor.

Curtea interioară, *patio*, era o grădină sacră pe care o cultivau însuși Inca și rudele lui. Îngrășămintele necesare erau aduse de slujitori din valea Chinchă, care se află pe coastă. Era udată de cinci fântâni situate chiar în interiorul edificiului. Apa se scurgea din aceste fântâni prin tuburi subterane, din care un tronson foarte lung era făcut din aur masiv. Una din aceste fântâni n-a fost distrusă și se mai poate vedea încă în grădina bisericii din Cuzco, cu ghizdurile ei construite din pietre tăiate octogonale. În mijlocul fântânii se aruncau, de mai multe ori pe an, vase cu *chinchă*, sau alcool de porumb, ca ofrandă adusă Soarelui. Tot aici venea să se scalde, în chip de baie rituală, logodnica lui Inca, cu puțin timp înainte de căsătorie.

Odinioară, pe vremea incașilor, ghizdurile fântînilor pe care oricine le poate contempla azi erau acoperite cu plăci de aur, împodobite cu o imagine sculptată a Zeului Soare. Indienii n-au ascuns imaginea care proteja acest loc în vreo grotă sau vreun mormînt tainic pentru a o ocroti de conchistadori. Dimpotrivă, ea a fost desprinsă de pe piatră și inclusă în lotul de obiecte din aur care constituiau partea provinciilor din sud la prețul de răscumpărare a lui Atahualpa.

Cînd prada care fusese deja depusă, așa cum s-a convenit, în palatul din Cajamarca a fost împărțită între conchistadori, acoperămîntul de aur al acestei fântîni, evaluat

oficial de către spanioli — ceea ce înseamnă că el valora mai mult ! — la 2 000 pesos de aur, adică aproape 8,5 kg de aur fin, a revenit lui Mancio Serra. Acesta ar fi putut să păstreze acest giuvaier și să-l expedieze acasă, în Spania, unde ar fi existat o mică șansă să ne parvină în toată splendoarea lui. Din păcate, Mancio Serra nu era un om prea inteligent și nici de gust. N-a găsit altceva mai bun de făcut decât să-l piardă, într-o noapte, la cărți. Acesta a intrat, desigur, într-un alt buzunar spaniol, dar de atunci a dispărut pentru totdeauna, probabil în topitoriile vreunui oraș al coloniei.

În afară de aceste fîntîni extraordinare, în grădina din Coricancha mai se aflau, în timpul celor mai importante sărbători — epoca însămînțărilor, strînsul recoltelor și în timpul investiturii cavalerilor —, o mulțime de știuleți de porumb, nu sădiți cu cîteva luni înainte, ci modelați din aurul cel mai pur.

O grădiniță din aur masiv fusese de asemeni construită pe terase, situate exact sub o absidă. Descrierea ei ne-a fost transmisă de un martor :

O grădină în care iarba era făcută din firicele de aur fin, și unde erau sădite artificial lanuri de porumb în întregime de aur, tulpina, frunzele și știuleții. Totul era atît de bine fixat, încît nici adierea vîntului nu reușea să smulgă sau să deplaseze ceva. În afară de asta, mai existau peste douăzeci de oi din aur cu ciobanul lor, care ținea în mînă o praștie și un ciomag cu care le păzea, toate făurite de asemeni din acest metal.

Unii cercetători consideră că această mini-grădină de aur măsura vreo 600 picioare lungime și aproape 300 lățime, ceea ce era considerabil.

Doar aceste modeste descrieri ar fi de ajuns ca să dea o imagine fabuloasă despre templul din Coricancha, care n-a avut niciodată echivalent în antichitate. Era cel mai renumit templu descris din vremea sa. Iar cele pomenite mai sus nu reprezintă mai nimic față de alte comori care se aflau acolo și despre care ne-au parvenit foarte puține informații.

Bineînțeles, piesa principală a templului era sanctuarul închinat Zeului Soare.

Altarul principal era orientat spre răsărit ; acoperișul era din lemn și foarte înalt, căci se formau curenți puternici de aer rece ; era învelit cu paie pentru că nu începuseră să le facă din țiglă. Cele patru ziduri ale templului erau acoperite, de sus pînă jos, cu plăci de aur. În partea pe care noi o numim altarul principal, fusese instalată imaginea Soarelui, făcută dintr-o placă de o grosime cel puțin dublă față de cele care acopereau pereții. De o parte și de alta a imaginii astrului ceresc, se aflau trupurile mumificate ale regilor morți, ocupînd locurile pe care le dețineau din vechime ca fii ai Soarelui, îmbălsămați în așa fel încît păreau vii ¹. Stăteau pe tronurile lor de aur, fixate pe niște plăci, tot din aur, pe care aveau obiceiul să se așeze.

Această descriere lăsată de una din cele mai apropiate rude ale ultimului Inca, Garcilaso de la Vega, care a fost educat de spanioli, a făcut să viseze generații de conchistadori. Ei au făcut totul pentru a găsi urmele acestui templu undeva, în Anzi, dar nu și-au atins niciodată ținta.

¹ Nu știm nici pînă acum ce procedee s-au folosit la îmbălsămare, deoarece aceste trupuri n-au fost niciodată găsite. (n.a.)

TEMPLUL SOARELUI

Templul Soarelui era, de bună seamă, locul cel mai important din imperiu. Bogația lui era fără pereche. Numai altarul principal, care nu era tocmai mic, era în întregime împodobit cu simboluri religioase din aur și argint. Tot ce-l înconjură era la fel de somptuos; discuții aprige s-au iscat între specialiști în legătură cu aprecierea valorii tuturor obiectelor.

O diagramă a acestor locuri a fost alcătuită la începutul secolului al XVII-lea, plecând de la ceea ce a văzut și auzit din gura băștinașilor, de către un anume Juan de Santa Cruz Pachacuti-Yamqui Salcamayhua. Diagrama, care ne-a parvenit, a fost completată cu note întocmite de un preot local, părintele Francisco de Avila. Acest plan trebuie să fi fost destul de apropiat de realitate. El a fost îmbunătățit, în vederea unei reconstituiri, de un savant arheolog, Samuel Kirkland Lothrop, care a folosit simbolurile găsite pe obiectele de olărie sau pe țesăturile incase. Detaliile acestei hărți ar putea fi puțin greșite, dar, desigur, nu și fondul.

Datorită unor documente contemporane cu venirea primilor spanioli la Cuzco, e posibil să se descrie ce cuprindea altarul principal al templului Soarelui.

După cum am văzut, Coricancha a fost întemeiat în cursul secolului al XII-lea de primul împărat al dinastiei, Manco Capac, care a așezat pe masa altarului o placă lată de aur, fără incrustații sau ornamente, reprezentând „creatorul Pământului și al Cerului”.

Strănepotul lui Manco Capac, Mayta Capac, a remodelat Coricancha strămoșului său, înlocuind placa cu o altă tot din aur, dar mult mai mare și de formă ovală. Templul fu atunci închinat lui „Viracocha, stăpînul veșnic, stăpînul Lumii”.

Placa, după două secole și jumătate de la instalarea ei, a mai dăinuit intactă și venerată la locul său, pînă la înscăunarea lui Huascar, care se grăbi să înlăture discul lui Viracocha, înlocuindu-l cu o placă rotundă, pe care se afla imaginea unui chip omenesc și raze de soare. Astfel, își făcu intrarea în sanctuar Soarele, înlocuindu-l pe Viracocha și oferindu-se adorării poporului. Aceasta nu însemna nicidecum că Viracocha a fost dat deoparte, deoarece alte temple închinat lui s-au înălțat în Coricancha.

În vremea lui Mayta Capac, acesta a ridicat, la stînga discului său de aur, o altă placă circulară, tot din aur masiv, avînd imprimată o față omenească și raze de soare.

Cînd spaniolii au ajuns la Cuzco, ei descoperiră în partea de sus a sanctuarului trei imagini din aur pur, reprezentînd soarele. De fapt era vorba de :

1. Reprezentarea primitivă a lui Mayta Capac.
2. Cea adusă mai tîrziu de Huascar.
3. Cea care se afla pe ghizdurile fîntîinii sacre, construită în grădina templului.

Această ultimă figură, de cea mai mare valoare, fu de altfel cea pe care și-a însușit-o Francisco Pizarro trecînd-o în prada lui. Probabil că una din celelalte două, nu se știe exact care, a fost acel fabulos disc de aur masiv găsit în valea Vilcabamba, după retragerea în derută a lui Inca Tupac Amaru în 1571 și despre care se spunea că „este vorba de chipul și simbolul tuturor idolilor“.

De cealaltă parte a discului de aur, în dreapta deci, Mayta Capac așează o figură a Lunii — soția Soarelui — turnată în argint masiv.

În partea de sus a plăcii de aur mai apărea un grup de stele, cunoscut sub numele pe care i-l dădeau indienii „turma de lame masculi“. Trei dintre aceste stele fuseseră fixate vertical, una deasupra celeilalte. Ele au fost iden-

tificate de celebrul cercetător B. Lehmann-Nitsche drept stelele din constelația Orion, cele două stele așezate lateral fiind Riguel și Betelgeuse ¹.

Sub reprezentările Soarelui și Lunii fuseseră așezate stelele de dimineață și de seară, care corespund, în urma identificării făcute de către astronomii și arheologii moderni, cu diferitele faze ale planetei Venus, foarte cunoscută de incași.

Mai jos puțin, pe peretele înălțat în spatele altarului principal, fuseseră fixate două imagini ale elementelor constelației Pleiadei (cu numele celor șapte fete ale lui Atlas și Pleiona). În stînga, aceste elemente apăreau în timpul verii, pe cînd cele din dreapta, acoperite de nori, erau reprezentate în timpul iernii. Pentru astronomii moderni, această puzderie de stele se află la o depărtare de aproape 400 ani-lumină.

Ceva mai spre centrul peretelui, fusese fixat un grup de alte cinci stele, pe care incașii le numeau „stelele în general“, fără o denumire precisă, dar Lehmann-Nitsche afirmă că ele reprezintă constelația Crucea Sudului, celebră în toată emisfera australă.

Incașii erau foarte pricepuți la astronomie, cerul părăindu-li-se acoperit cu toate divinitățile panteonului lor. De altfel, pe zidul templului fusese așezată o altă stea, pe care ei o botezaseră „Salvaje Llama Hembra“ ¹ și pe care nimeni n-a putut-o identifica în termenii astronomiei moderne.

¹ La 45° latitudine nord, apar pe cer 90 de constelații, care poartă toate nume latine. Doar 5 dintre ele rămîn vizibile tot anul. Cea mai cunoscută dintre constelațiile vizibile, doar în lunile de iarnă, e Orion cu cele două stele uriașe Betelgeuse și Riguel, care se află la 250 și 650 ani-lumină de Pămînt. (n.a.)

¹ Lama sălbatică femelă (sp.).

Alături se afla o imagine, tot din metal prețios, a Curcubeului, altă divinitate îndrăgită, pentru care se înălțase un sanctuar special, nu departe de cel al Soarelui.

De partea cealaltă a Curcubeului se găsea imaginea de mari proporții a unui jaguar, animal răspândit în întregul Peru și care a fost părtaș cu Viracocha la facerea lumii incase. Indienii erau convinși că el putea influența grindina. Cît privește eclipsele de soare, de care incașii se temeau, ei le puneau pe seama jaguarului, care putea devora Soarele sau Luna.

Incașii se temeau de Fulger, dar îl și adora. Îi înălțaseră un sanctuar special și așezaseră o imagine a Fulgerului și pe un zid al templului Soarelui. Pe acel zid fantastic se mai găseau multe alte lucruri, totul fiind lucrat în metalele cele mai nobile, aurul sau argintul, și anume :

a) Un disc rotund reprezentînd Pămîntul însuși, cu munți cu tot, dovedind că incașii își dădeau bine seama că Pămîntul e ca un disc și nu ca o scîndură netedă, așa cum le apărea popoarelor din ținuturile noastre în timpul Evului Mediu.

b) O imagine a apelor mlăștinoase, cu denumirea de „Rîul roșu“, Pilcomayo.

c) O imagine a lacului originar pe care Lehmann-Nitsche o atribuie lacului Titicaca, de unde provine efectiv dinastia Incașilor, dar care poate la fel de bine reprezenta Oceanul. Să nu uităm că incașii credeau că într-o zi vor veni dinspre Ocean vestiții „Zei albi“, denumire atribuită mai tîrziu spaniolilor.

d) Simboluri desemnînd apele vii, curate, în opoziție cu simbolul precedent al apelor mlăștinoase.

e) Un alt simbol mai exista pe zidul acela al templului Soarelui, anume cel atribuit de incași „ochilor Zeului Imainana Naorai Viracocha“. Savantul german vede în

el, de fapt, reprezentarea figurativă a unui alt grup de stele, pe care peruvienii îl numeau „Grînarul“ și care ar include Hyadele și Pleiadele noastre.

f) Imaginea simbolică a unui copac se afla de asemenea pe zid.

g) Chiar pe altar, spaniolii au găsit două mari statuete, înfățișînd un bărbat și o femeie. Aceea a bărbatului a fost descrisă de un martor aflat încă de la început acolo, conchistadorul Cobo :

Chiar înăuntrul templului Coricancha fusese așezată o altă statuie a Soarelui cu figură omenească, făcută din aur masiv, exceptînd pîntecul, care fusese umplut cu bucațele de aur sfărîmat, amestecate cu cenușa sau pulberea inimilor regilor incași.

Idolul avea un tron, și el din aur masiv, care cîntărea mai mult decît el. Statuia a fost luată de ultimul Inca, care o transportă cu el cînd se retrase la Vilcabamba, unde a fost descoperită mai tîrziu de spanioli, cînd au cucerit această provincie.

Pe baza anumitor documente, se poate atribui această statuie, care a existat cu adevărat, lui Inca Yupanqui, care a poruncit făurirea ei. Ea se afla la început în templul lui Viracocha, nu departe de Cuzco, și a fost apoi, datorită importanței ei sacre, transportată în templul Soarelui, pe altarul templului Coricancha.

h) Lîngă acest idol masculin, foarte bine descris de Cobo, se afla un idol feminin, despre care nu ne-a parvenit nici o descriere precisă. E foarte probabil că era vorba despre un simbol lunar. Ne putem referi poate și la imaginea pe care ne-o dă tot părintele Cobo despre o reprezentare feminină a Lunii, pe care ar fi văzut-o în templul Coricancha.

PARDOSIT CU PLĂCI DE AUR

Lângă acest extraordinar templu al Soarelui se aflau alte patru sanctuare. Erau construcții independente, fiecare cu acoperișul ei propriu de formă piramidală. Cel mai important dintre aceste edificii anexe era templul Lunii.

Pereții lui fuseseră acoperiți pe toate laturile cu plăci de argint. Imaginea Lunii, predominantă, fusese și ea turnată în argint masiv. În acest edificiu, aproape de templul Soarelui, fuseseră așezate mumiile bogat împodobite ale soțiilor lui Inca, mumiile care, în mod curios, dispărură toate o dată cu sosirea conchistadorilor.

Ca și mumiile împăraților incași, nimeni nu le-a mai văzut vreodată și nimeni nu știe unde, în ce peșteră din Anzi, au putut fi ascunse. Este cunoscut însă că în sanctuarele lor ele n-au fost obiectul nici unei venerații speciale. Doar mama lor, Luna, era obiectul cultului.

Alături de sanctuarul Lunii fusese înălțat templul Stelelor, care ocupa un loc de seamă în mitologia incașilor. El era închinat, fără să ne fi parvenit vreo explicație în legătură cu aceasta, stelelor, bineînțeles, dar îndeosebi celor ale constelației Pleiadelor și planetei Venus.

Unii au voit să vadă în aceasta simbolul sosirii, într-o bună zi, a unor făpturi venite de pe această planetă cu scopul de a-i instrui pe incași. Nu există oare la poalele Anzilor, în deșertul Nazca, piste urașe cărora nu li s-a putut da încă nici o explicație științifică ?

Dar să revenim la lucruri mai serioase ! Acest templu al Stelelor era într-adevăr consacrat unui cult astronomic. Ușa prin care se intra în el, ca și pereții interiori erau în întregime acoperiți cu plăci de argint, presărate cu stele de aur. Cercetătorul Lehmann-Nitsche a găsit și fotografiat, pe acești pereți care mai dăinuie încă, nume-

roase ace de piatră, de care se fixau în trecut ornamentele astrale lucrate în metal.

Lîngă sanctuarul Stelelor se aflau alte mici temple închinat Trăznetului, Tunetului și Fulgerelor, toate divinități ce nu erau adorate ca zei adevărați, ci ca simpli slujitori ai Soarelui, ceea ce explică de ce li s-au ridicat monumente împodobite mai modest.

În schimb, ultimul sanctuar, al patrulea, cel al Curcubeului, era sălașul unui cult important, incașii considerînd curcubeul ca provenind direct din Soare.

Indienii veneau deseori în aceste locuri să-l adore. De altfel, cînd vedeau pe cer curcubeul, ei se grăbeau să-și strîngă buzele și să-și acopere gura cu mîna, spunînd că dacă, eventual, curcubeul le-ar întrezări dinții, i-ar strica degradă.

Fapt uimitor, toți preoții, chiar și cei mai modești, care oficiau în acest templu, trebuiau să fie incași neaoși, iar în vinele lor să curgă sînge regesc. Locuințele lor se aflau chiar în templu, nu ca să trăiască și să mănînce acolo, ci ca să pregătească sacrificiile și să acorde audiențe poporului. Locuințele erau și ele împodobite cu o mulțime de obiecte din aurul cel mai pur și cît mai fin lucrate. Chiar pardoseala — și faptul merită să fie menționat, fiind foarte rar în Peru — era acoperită cu plăci de aur. La toate colțurile, pe pereți, erau muluri de aur pe care incașii le împodobiseră cu mari cantități de pietre prețioase, smaralde și peruzele. Nu se aflau acolo nici rubine, nici diamante, aceste pietre fiind necunoscute în ținuturile sud-americane.

Atunci cînd se celebrau festivitățile solare, împăratul însuși venea acolo și se așeza sub un tabernacul sculptat în aur, schimbîndu-și tronul după epoca în care avea loc

sărbătoarea. Tabernaculele erau acoperite cu plăci de aur, pe care se montase un mare număr de pietre prețioase din cele mai fine. Cele douăsprezece uși prin care se intra erau și ele acoperite cu plăci asemănătoare, ceea ce dădea locului un aspect ireal, pe care spaniolii, lipsiți de rafinament cum erau, îl priveau cu ochi lacomi de negustor.

Coricancha mai avea, de asemenea, înăuntrul zidurilor, multe alte locuințe destinate preoților și slujitorilor, care trebuiau neapărat să provină din familia regală sau să fie de neam mare. Nu oricine putea intra înăuntru, chiar dacă era vorba de un indian de rang foarte mare sau avînd o slujbă înaltă.

Femeilor li se permitea uneori să intre în templu, cu singura condiție ca ele să fie fiice sau soții de împărat.

Ceremoniile din templu se oficiau în întregime folosindu-se vase de aur și de argint. S-a spus chiar că în acele lăcașuri nu exista nici un obiect care să nu fi fost sculptat sau turnat într-unul din aceste două metale. Se mai găsea acolo chiar și un fel de lînă, făcută din fire de aur meșteșugit lucrate.

În timpul ceremoniilor, marele preot își așeza pe creștet un fel de potcap foarte mare, cu o bandă circulară din aur masiv laminat, care avea în mijlocul frunții imaginea Soarelui. Solid fixată, o altă figură, din argint, era plasată exact la înălțimea bărbiei, reprezentînd Luna. Afară de aceasta, potcapul era literalmente acoperit cu plăci de aur și cu cele mai frumoase pietre prețioase găsite în imperiu. Deasupra, dominînd totul, era înfiptă o superbă coroană din pene de papagal.

Coricancha era fără îndoială cel mai fastuos dintre toate templele Soarelui din imperiu, dar nu era unicul,

pentru că incașii, care căutau să pătrundă în teritoriile învecinate, construiau pe pământurile cucerite în primul rînd un templu închinat propriului lor cult, cel al Soarelui.

Templele solăre împînziseră deci tot imperiul, fiecare încercînd să rivalizeze cu cel mai frumos, cel mai vechi, fieful noii religii. În nordul țării, asemenea temple s-au găsit la Quito, Latacunga, Cañaribamba, Hatuncañari, Tumipampa. Acesta din urmă, înălțat pe actualul teritoriu al Ecuadorului, a fost construit, pentru a se face remarcat în mod deosebit, desigur, din blocuri de piatră extrase și cioplite la mii de kilometri de acolo, la Cuzco, lîngă vestitul Coricancha.

Pe fiecare vale de pe țărmul actualului Peru, se aflau, bineînțeles, temple ale Soarelui, dintre care nu toate au fost descoperite, și care au contribuit desigur cu partea lor la răscumpărarea adusă în orașul Cajamarca, și, ce-i și mai important, la nenumăratele comori ascunse ici și colo în taina Cordilierilor.

Cu toate că după sosirea primilor spanioli, aproape toate fabuloasele obiecte prețioase din Coricancha, pe care le-am menționat, dispărură pe neașteptate din incinta în care se aflau, templul Soarelui din Cuzco a predat o parte deloc neglijabilă din prețul de răscumpărare a lui Atahualpa.

O altă regiune a imperiului considerată sacră — întrucît de aici se trăgea dinastia originară — era și ea plină de bogății extraordinare, aproape mai toate rămînînd nedescoperite pînă în ziua de azi. Această regiune binecuvîntată este cea din jurul lacului Titicaca. Acolo fuseseră înălțate numeroase temple ale Soarelui, înzestrate cu nenumărate bogății, cum ar fi cele de la Copacabana, Hatuncolla și de pe insulițele Titicaca, Coracollo și Coati.

În această zonă, cel mai de seamă templu se afla pe insula Titicaca, unde mai există și acum câteva ruine și unde, potrivit mitologiei incase, a răsărit Soarele pentru prima dată. Vechile tradiții indiene relatează că o mare parte din stîncile acestei insule au fost acoperite cu plăci de aur și argint spre a permite razelor Soarelui, care luminează plin de strălucire în aceste zone de mare altitudine, să se reflecte în apele lacului.

După studiile efectuate de arheologul Bandelier, se apreciază de fapt că nu este vorba decît o foarte frumoasă legendă îndepărtată de adevăr, deoarece era, după cît se pare, imposibil să se acopere stîncile acestei insule, dacă luăm în considerare modul cum erau ele orientate.

Legendă, desigur, dar care nu i-a împiedicat deloc pe băștinași să ofere numeroase daruri acestor insule sacre. Bandelier, care a efectuat nenumărate săpături în aceste locuri, a adunat o cantitate considerabilă de obiecte din aur fin și argint, lăsate acolo de credincioși, obiecte pe care spaniolii nu le-au văzut niciodată.

Templul acestei insule era atît de important încît număra, pentru nevoile cultului, peste șase sute de slujitori și o mie de femei. Pe insula apropiată, Coati, fusese ridicat un sanctuar închinat Lunii. Se mai afla acolo, printre altele, statuia unei femei de talie normală, turnată în aur masiv și argint, pe care spaniolii n-au putut-o obține și care a rămas ascunsă și ea, undeva în Anzii din apropiere.

În ceea ce e azi Copacabana, de pe teritoriul bolivian, bogățiile acumulate în templul Soarelui erau atît de mari încît un preot spaniol, părintele Blas Valera, care le-a văzut înainte ca ele să fi fost ascunse pentru totdeauna, menționează în documentele lui că ele ar fi fost de ajuns pentru a construi, numai în aur sau argint, o clădire întreagă din temelii pînă la acoperiș.

IDOLUL ÎNSÎNGERAT

Istorisirile spaniole contemporane Conchistei abundă în amănunte pitorești despre importanța unor astfel de comori acumulate ici și colo în imperiu și din care chiar spaniolii n-au putut obține decît foarte puțin.

Templul Soarelui din Vilcas, de pildă, ridicat de Inca Tupac Yupanqui, era deosebit de somptuos, fără să atingă totuși luxul templului din Coricancha. Era foarte mare și fusese construit folosindu-se pietrele din regiune, pe înălțimile care dominau valea dimprejur. Avea două uși enorme și ca să ajungi la el trebuia să urci două scări de piatră, fiecare cu treizeci de trepte. Înăuntrul templului se aflau preoții, bineînțeles, dar și un număr important de femei sacre, slujitoare ale cultului.

Lăcașul era atît de venerat încît era acoperit cu giuvaierele cele mai fine, plăci de aur și pietre prețioase. Toate aceste comori, care au fost păstrate intacte de peste 40 000 de indieni, au dispărut subit la puțin timp după sosirea spaniolilor. E cert că pămîntul și peșterile din văile care înconjoară templul din Vilcas păstrează și acum cele mai importante părți din aceste comori, care n-au fost încă descoperite nici pînă azi, în pofida zelului depus de conchistadori.

Acest templu e departe de a fi singurul care i-a incitat pe căutătorii de comori de azi. Fără să încercăm a stabili o listă precisă, care ar fi lungă și plicticoasă pentru cititor, putem da cîteva exemple semnificative.

La Cuzco, Coricancha nu era unic. Existau și alte sanctuare, de exemplu cel din Quishuarcancha, ridicat de Inca Pachacutec și care cuprindea o extraordinară statuie, de mărimea unui copil de doisprezece ani, sculptată într-un bloc de aur masiv, înfățișînd o făptură omenească, care îți dădea impresia că trăiește. Statuia dispăru și ea în

mod misterios de sub privirile spaniolilor și există și acum undeva într-o ascunzătoare a Cordilierilor andini.

Fiecare sat incas, oricît de mic, avea propriul lui sanctuar, împodobit cu diferiți idoli din aur sau din argint. Faptul nu era neglijabil, deoarece dintr-un manuscris lăsat de unul din vice-regii Perului, Francisco de Borja y Aragón, aflăm că spaniolii aflați în fieful lui au capturat doar între 1615 și 1619 peste 10 000 idoli de înălțimi variabile. Fiecare din acești idoli era transportat o dată pe an de către preoți în capitala Cuzco, pare-se în incinta sfîntă a templului Coricancha, probabil spre a fi binecuvîntați.

E desigur imposibil să-i descriem pe toți, atît de impresionant era numărul lor. Unul dintre idoli i-a frapat pe spaniolii care au avut norocul să-l vadă. E acela al sanctuarului aflat pe locul de azi al orașului Apurimac, pe țărmul peruvian, și pe care l-a găsit Pedro Pizarro.

Idolul din Apurimac era așezat sub un acoperămint bogat decorat și pictat, chiar înăuntrul unei nișe săpate într-un uriaș stîlp de lemn mai gros decît un om voinic. Stîlpul de lemn avea urme lăsate de cioplirea copacului și, de asemenea, de sîngele oferit de credincioși. El era înconjurat de o cingătoare din aur masiv de lățimea unei mîini, care era perfect incastrată. În față fuseseră fixate două bucăți mari de țesătură din aur fin, din cele purtate de femei.

Pe stîlpul de lemn astfel învăluit cu straie de femeie de neam mare, mai erau fixate numeroase pernițe de aur, de dimensiuni mari, late de o palmă, de felul pernițelor de înfipt ace, pe care le folosesc femeile din acest regat. Pe aceste pernițe, ei (incașii) depuneau numeroase calote din aur și argint. Ei le foloseau pe acestea pentru a fixa cîte o stea de aur pe umerii idolului.

De cealaltă parte a acestui enorm stîlp de lemn, se aflau mulți alții, mai mici, care aveau propria lor nișă de o parte și de alta. Nișele erau și ele pline cu obiecte din aur, stropite cu sînge și îmbrăcate cu pînze de aur aidoma celor de pe stîlpul de lemn principal. Acolo se mai găseau de asemenea nenumărate statui de femei și pernițe pentru ace de aur.

Asupra stîlpului de lemn principal, ei (incașii) spuneau că invocau să coboare un demon, căruia i se dăduse numele de Apurima. Acest stîlp de lemn care era astfel adorat a fost luat, în urma instrucțiunilor cîtorva indieni, de unul dintre ai noștri (un conchistador), căruia îi oferiră pentru această faptă 12 000 pesos (adică aproape 50 kg de aur).

Această istorisire dovedește că nu toți idolii erau adorați și că unii dintre ei erau priviți cu teamă de indigeni, care mergeau atît de departe încît cereau dușmanilor să-i descotorosească de ei.

Există, de altfel, un obiect în legătură cu care spaniolii ar fi dorit mult să aibă aceeași soartă, dar care, din păcate, le-a scăpat, rămînînd ascuns undeva în Peru. Era vorba de vestitul lanț făurit din ordinul lui Huayna Capac pentru a celebra nașterea urmașului său, Huascar. Însuși numele de Huascar înseamnă de altfel „funie“ în limba incașilor, iar legenda spune că i-ar fi fost dat în urma unui mic incident survenit la naștere.

Lanțul acesta de aur era purtat de dansatori în timpul marilor serbări ale imperiului și nu i se cunoaște natura exactă. Se știe că a existat, dar niciodată un spaniol n-a putut să-l vadă.

Se pare într-adevăr că era vorba de un lanț de aur, după Garcilaso de la Vega, gros cît degetul unui om, ceea

ce e considerabil dacă socotim lungimea lui prezumtivă. La rîndul lui, Sarmiento ar fi aflat că era făcut dintr-o urzeală din lînă de lama, cu fire de aur și argint, ceea ce pare cel mai probabil, dacă ne gîndim la obiceiurile artizanale incase.

Oricum, toată lumea e de acord azi să accepte că lanțul era atît de greu încît era nevoie de nici mai mult, nici mai puțin decît două sute de indieni ca să-l ridice și să-l poarte în timpul serbărilor. Cît privește lungimea, el ar fi măsurat cît circumferința pieței principale din Cuzco, adică aproape șapte sute picioare, după aprecierile spaniolilor.

Or acest lanț, ca aproape mai toate giuvaierele închise în Coricancha, a dispărut o dată cu sosirea spaniolilor, fiind ascuns de către preoți în tainițele Cordilierilor.

178 de încărcături de aur pur, reprezentînd peste 1 500 000 pesos (6,3 tone) părăsiră în mod legal capitala, Cuzco, îndreptîndu-se spre Spania. 200 de încărcături de aur (30 tone de aur) și 25 de argint au fost transportate la Cajamarca pentru a plăti prețul de răscumpărare a lui Atahualpa. Pradă fabuloasă, dacă ne referim, așa cum am făcut-o, la cantitatea colosală de giuvaiere aflate în temple și îndeosebi în cel din Coricancha și care au dispărut subit.

Tocmai aceste cantități incomensurabile de aur și argint, reprezentînd cele mai de preț bunuri religioase, constituie azi ceea ce amatorii de iluzii sau aventurierii numesc comorile incașilor din imperiul de sud.

VII

NEAȘTEPTATA APARIȚIE A COMORILOR ÎNGROPATE

Conchistadorul Hernando de Segovia dobîndise, de la unul din compatrioții săi, Pedro del Barco, splendidul templu incas al Fecioarelor Soarelui, din Cuzco. El locuia într-una din aripile acestui așezămînt, unde hotări să pună să se facă unele îmbunătățiri.

Într-o zi, muncitorii pe care îi tocmise îl chemară agitați. Tocmai doborîseră unul din zidurile templului și descoperiseră îndărătul peretelui o grămadă de obiecte de aur, ascunse acolo de preoți, care valorau, pe vremea aceea, 72 000 ducați de aur, ceea ce, într-o evaluare modernă, ar corespunde unei greutate deloc neglijabile de aproximativ 252 kg de aur pur, adică peste 6 milioane de franci actuali.

În urma unei întîmplări fericite, o modestă comoară a imperiului incas apăruse la suprafață.

De altfel, așa au apărut adesea în decursul secolelor cîteva din aceste comori, care nu reprezintă decît o picătură în oceanul tuturor acelor îngropate cu bună știință.

CALUL NOROCOS

Cea mai mare parte a acestor comori au reapărut la puțin timp după începutul cuceririi Perului, fie pentru că fuseseră prost ascunse, fie pentru că o întîmplare fericită i-a favorizat pe unii conchistadori mai norocoși.

Acesta a fost cazul lui Hernando de Segovia ; acesta a fost de asemeni cazul altui spaniol, Antonio Altamirano, al cărui nume ne-a parvenit grație unei întâmplări ciudate.

Antonio Altamirano primise, ca răsplată pentru serviciile lui în armata Coroanei, o parte dintr-un palat incas numit Amaru-Cancha. Aceasta reprezenta, după socoteala conducătorilor lui, o parte din ce-i revenea din prada luată în imperiu.

Într-o frumoasă zi, Antonio își luă calul, care păștea în grădina palatului, și plecă să facă o plimbare în orașul în care își avea garnizoana. Dar nu merse prea departe, deoarece foarte curînd calul căzu chiar în grădină, înfundîndu-și adînc una din copite în pămîntul reavăn.

Conchistadorul căzu la pămînt împreună cu calul. Slușile indiene săriră să-l ajute să se ridice. Toți profitară de această întâmplare ca să vadă ce a putut face ca un cal atît de bun și de curajos să cadă. Descoperiră atunci că acolo, în pămînt, la o adîncime nu prea mare, fusese îngropat un vas foarte mare de teracotă. Plin !

După o cercetare grăbită, Antonio Altamirano își dădu seama că primise un palat minunat, deoarece în vas se aflau vreo nouă arrobas de pulbere de aur, reprezentînd 92 pînă la 103 kg de aur fin. Numeroase recipiente mai mici, lucrate în aur și argint, se aflau în jurul vasului, totul alcătuiind o comoară de aproape 300 kg de aur masiv, adică o valoare actuală de 7 200 000 franci.

Cazurile fericite, ca cel al lui Antonio, au fost desigur rare, dar nu nemaîntîlnite. Tradițiile spaniole povestesc pășania unui alt conchistador, Rodrigo de Esquivel y Cueva, care, asemenea multor camarazi de-ai lui, și-a pierdut la o partidă de cărți toată averea dobîndită în scurtă vreme.

Necăjit, părăsi sala de joc unde, doar în câteva ceasuri, ajunsese iar la fel de sărac ca înainte de cucerire, când un indian, care prinsese simpatie pentru el, îl opri din drum, propunându-i un târg foarte ciudat.

Dacă se învoia să-l ajute împrumutându-i o herghelie de cai buni, capabili să transporte încărcături grele, el, modestul indian, îi propunea să împartă între ei o comoră a cărei ascunzătoare o cunoaștea foarte bine doar el, dar pe care voia s-o dezgroape fără martori.

Bineînțeles, Rodrigo de Esquivel acceptă propunerea neașteptată și indianul plecă în munți cu toți caii de care acesta a putut face rost.

Timp de o săptămână, care i se păru nespus de lungă, nu primi nici o veste de la protejatul său. Începuse chiar să se îngrijoreze serios când, deodată, indianul apărui, cu toți caii încărcăți cu sticle vechi spaniole, pline cu praf de aur.

Indianul se ținu de cuvânt și împărți prada cu cel care-i procurase mijloacele să se ducă s-o caute. Comori de acest fel erau, și sînt încă, foarte numeroase în Anzii fostului imperiu. Unele au apărut în acest fel.

Spaniolii știau că la scurt timp după sosirea lor, indienii se grăbiseră să-și ascundă bogățiile. După ce-și înșușiseră tot ce putea fi aur sau argint și ce mai era încă la vedere în temple, orașe și sate, ei începură să se intereseze de aceste noi surse de bogății ascunse, pe care le reprezentau comorile îngropate, pentru că, obținîndu-le, nu mai erau nevoiți să pună deoparte și să trimită cinci-mea obligatorie coroanei spaniole.

Unii, dezamăgiți că nu pot găsi atît de repede grămezi de aur sau argint la care sperau, luară cîțiva băștinași din noua lor feudă și îi puseră să muncească pentru ei în vechile mine de metale prețioase. Cei mai mulți dintre ei

renunțară la această metodă de îmbogățire, deoarece rezultatul obținut era ridicol, atît de aspre erau condițiile de lucru și clima care îi decimau pe indieni.

Preferară să reia căutările pentru dobîndirea comorilor lor ascunse. Spaniolii știau bine că numeroși preoți și foști demnitari superiori cunoșteau cu precizie locurile unde fuseseră ascunse giuvaierele și alte obiecte de cult, la fel de prețioase.

Prin gesturi de falsă amabilitate sau, și mai frecvent, prin tortură, care era obișnuită în Spania pe vremea aceea, încercară să-i facă să mărturisească unde se aflau comorile, la a căror tănuire asistaseră.

În imensa majoritate a cazurilor, incașii, care nu deveniseră creștini decît din obligație, rămaseră credincioși jurămîntului care îi legase de religia lor adevărată, aceea a Soarelui.

Cîțiva mai slabi de înger sau mai puțin atașați de cultul Soarelui mărturisiră pînă la urmă agresorilor ce știau. Așa, de pildă, una din rudele lui Francisco Pizarro, Gonzalo Pizarro, își însuși o mare parte din avuțiile lui Viracocha, ce fuseseră totuși ascunse.

Pentru el, tortura a fost rentabilă.

Uneori, indienii nu trebuiau deloc să fie supuși la această tortură bestială ca să mărturisească. Vorbeau din proprie inițiativă, într-atît de cumplite fuseseră condițiile impuse de cei de același neam cu ei, care au hotărît îngroparea comorilor. Unii n-au scăpat decît printr-o minune. Pentru incași, omul nu conta. Doar secretul trebuia să fie păstrat.

Cantitățile cele mai mari de metale prețioase fuseseră transportate în încărcături grele, însoțite de o gardă înarmată corespunzătoare. Cînd ajungeau în apropierea locului stabilit de căpetenii pentru îngroparea comorii, poverile erau date jos și majoritatea însoțitorilor trimiși

înapoi, la casele lor, cît se poate de repede. Nu trebuiau să rămînă decît cincizeci pînă la o sută de oameni care aveau sarcina să termine munca și care rămîneau sub conducerea cîtorva șefi.

Ei luau atunci sacii care conțineau comorile și îi duceau pînă la locul hotărît doar cu cîteva minute înainte, ca să-i îngroape în pămînt sau în peșteri alese la întîmplare.

Abia atunci începeau adevăratele încercări pentru biețul indian împovărat de această mare răspundere.

În cazul în care căpeteniile lui socoteau că era de ajuns de devotat cultului Soarelui și împăratului său, atunci îl puneau să jure pe viața lui că nu va destăinui teribilul secret pe care îl deținea și putea să se înapoieze acasă. Secretul a fost uneori, deși foarte rar, violat. Așa s-a întîmplat cu un tînăr indian din Ecuador, pe nume Cantuña, despre care vom vorbi într-un capitol viitor și care a trăit o aventură cît se poate de ciudată. În alte cazuri, și aceasta a fost soarta celor mai mulți dintre ei, căpeteniile se îndoiau de credința indianului, și atunci începea cu totul altă aventură. Odată îngroparea terminată, erau duși, el și tovarășii lui, departe de acolo, într-un loc împăduriț, cît mai sălbatic și mai discret posibil.

După ce conducătorul micii trupe dădea cîteva porunci scurte se hotăra, fără drept de apel, spînzurarea tuturor de crengile „unor copaci îndepărtați“, iar cei care nu voiau să se supună acestei discipline rigide, n-aveau decît o singură alegere : sinuciderea, pe care mulți au acceptat-o.

Frumoasă răsplată pentru aceia care își slujiseră cu atîta devotament conducătorii pentru ascunderea comorilor imperiului ! Se înțelege că ceilalți, care au putut să se înapoieze la căminele lor, la soțiile și copiii lor, și care au aflat ce li s-a întîmplat prietenilor dispăruți — fiindcă to-

tul se află pînă la urmă — nu doreau nicidecum să dezvăluie spaniolilor secretele pe care le dețineau, știind ce riscau să li se întîmple !

O SOȚIE INTERESATĂ

Asemenea metode explică foarte bine de ce comorile îngropate în imperiul incașilor au fost atît de numeroase și atît de bine ascunse, încît ele n-au apărut la suprafață decît din întîmplare.

Se știe că din punct de vedere istoric unele dintre ele au existat cu adevărat, dar nu putem, chiar și azi, să precizăm cu certitudine locul unde au fost ele tănuite.

Acesta a fost cazul uriașei comori, alcătuită din peste o mie de plăci de aur masiv, strînse în timpul domniei sale de Inca Huascar pentru a repara zidurile palatului său din Cuzco.

Grație unor reconstituiri ale evenimentelor, știm cu certitudine că această grămadă de plăci de aur a fost îngropată de indienii care o aveau în pază într-o peșteră situată nu departe de orașul Vilcacongă. Dar nu știm nimic mai mult, iar în munții și văile situate în apropiere de Vilcacongă, grotelile sînt numeroase. Și chiar dacă un speolog perseverent și muncitor s-ar hotărî să înceapă explorarea sistematică a tuturor acestor peșteri aflate la vedere, nu putem ști dacă nu cumva incașii n-au camuflat intrarea năruind stînci sau folosind alte procedee !

Știm, de asemenea, că o parte însemnată din cele 4 000 de încărcături de aur și argint, reprezentînd peste 325 tone de metal prețios, a fost îngropată în mai multe etape într-o subterană tainică situată în subsolul podișului care se întinde în fața celebrei fortărețe incase din Sacsahuaman, ce domină orașul Cuzco. Este adevărat că subtera-

nele care există sub cetate sînt nenumărate, în majoritatea lor de origină naturală, și înconjurate cu ziduri ici și colo. Intrarea multora dintre ele e perfect vizibilă și totuși această comoară importantă n-a apărut niciodată la lumina zilei.

Se află, cu siguranță, ascunsă undeva sub pămînt, dar unde ?

Alte mărturii arată că unii băștinași mai norocoși sau mai bine informați au reușit pînă la urmă să localizeze exact unele comori atît de misterios ascunse. Ei nu s-au atins de aceste comori, convinși că ele îi vor ajuta într-o bună zi să-și recapete libertatea. Așa stăteau lucrurile în anii care au urmat Conchistei, deoarece acești mariori au murit în cele din urmă și n-au lăsat nici un document scris și foarte puține informații orale.

Speranța de a folosi aceste comori îngropate pentru a-și plăti libertatea era foarte puternică. Inca Paullu însuși îi spunea nepotului său, Garcilaso de la Vega, cu oarecare mîndrie :

— Dacă am aduna toate comorile aflate în această provincie, care au fost îngropate în *huacas* (morminte incase), tot ceea ce au luat spaniolii ar avea tot atîta valoare cît picătura de apă care cade dintr-un urcior plin.

În mintea lui, era de la sine înțeles că, într-o zi, cînd pămîntul Americii de Sud nu va mai scoate la iveală bogățiile scontate de cuceritori, toate comorile rămase ar răscumpăra independența și libertatea alor săi.

Din păcate, nu toți indienii au făcut această socoteală înțeleaptă și nu atît de iluzorie pe cît pare.

Unii inițiați care participaseră la îngroparea comorilor sau cărora rudele sau prietenii le-au făcut mărturisiri n-au șovăit să transmită spaniolilor informațiile lor în scopuri mai puțin onorabile, mai egoiste. Asemenea fapte

n-au fost prea numeroase, e adevărat, dar ele s-au petrecut totuși, îndeosebi în anii de început după Conchistă.

Conchistadorul Felipe de Pomanes ne-a lăsat relatarea uneia din aceste întâmplări privind importante comori ascunse în grabă în subteranele naturale care străbat podișul fortăreței din Sacsahuaman.

O spaniolă frumoasă sosise de puțin timp în America și se instalase în capitala incasă. O chema Maria de Esquivel. Se plimba în fiecare zi pe străzile orașului, plină de grație, și albeața imaculată a pielii ei fu foarte repede remarcată de un tânăr nobil incas, provenind chiar din familia fostului împărat, don Carlos Inca, care se și însură cu ea. Iubita lui era desigur foarte frumoasă, dar nu total dezinteresată.

La puțin timp după căsătorie, tinăra, care venise în America să ia parte, în felul ei, la însușirea aurului, nu lăsa să-i scape o zi fără să nu-l certe pe ilustrul ei soț, reproșându-i neîncetat aparenta lui noblețe, titlurile lui asociate cu o mare sărăcie. Frumoasa doamnă din Spania nu suporta viața modestă, mai ales alături de urmașul uneia dintre cele mai mărețe dinastii.

Don Carlos Inca nu spuse nimic la început, adorându-și soția cu care se căsătorise de bunăvoie, din dragoste și nesilit de nimeni. Dar, supus unui astfel de tratament, după cîtva timp își ieși din fire.

Într-o noapte, se hotărî să nu se culce. Își luă soția, îi spuse că în sfîrșit vor înceta să-și mai ducă viața de pe o zi pe alta, dar îi ceru să păstreze un secret absolut asupra celor ce se vor întîmpla și asupra lucrurilor pe care i le va arăta și le va afla.

Încîntată și mirată, ea jură. El o legă la ochi și plecă în toiul nopții pe înălțimile din Cuzco. Fără nici o ezitare, el se îndreptă spre una din nenumăratele intrări

minuscule care dădeau spre o galerie subterană, aflată sub fortăreața din Sacsahuaman.

După ce a ajuns în galerie și a înaintat o vreme orbecăind, la lumina torțelor grosolane înfipte în calcar, Carlos Inca îi luă legătura de pe ochi și ea văzu în fața ei o superbă comoară incasă.

Conchistadorul Felipe de Pomanes descrie o parte din această scenă, care i-a fost povestită de unul din protagoniști.

În nișele săpate chiar în pereții subteranei se aflau nenumărate statui ale tuturor împăraților incăși, de mărimea unor copii de doisprezece ani, făcute toate din aurul cel mai fin ; lângă ele se găseau nenumărate vase din aur și argint, precum și lingouri, o bogăție atât de mare, încât a convins-o pe doamnă că are de-a face cu cea mai de seamă comoară din lume.

Aceste comori de aur și argint ale incășilor dispărură, la rîndul lor, în creuzetele topitoriilor și ajunseră astfel, în mod misterios, să sporească numărul monedelor care au revenit curții spaniole.

CANALUL LACULUI DIN URCOS

Faptul că aceste comori n-au mai apărut la suprafață nu-i împiedică deloc pe spanioli să-și continue neîntreruptă căutare.

O foarte veche legendă indiană care circula în taină în văile din apropierea orașului Cuzco pretindea că o mare parte din bogățiile capitalei, cuprinzînd printre altele renumitul lanț de aur masiv al lui Inca Huascar, ar fi fost

transportate în Cordilieri pe spinarea lamelor și nu îngro-pate, ci zvîrlite în fundul unui lac, lacul din Urcos. Aceasta nu trebuie să ne mire, deoarece vom vedea în partea a doua a acestei lucrări că tot așa s-a întîmplat, fapt dovedit istoric, cu cea mai importantă comoară incasă, aceea a imperiului din nord, în munții Ecuadorului.

Aflînd legenda, unii spanioli n-au mai avut decît un singur scop : acela de a se duce la lacul din Urcos să caute bogățiile scufundate. Dar, în secolul al XVI-lea, lumea nu cunoștea încă posibilitățile lucrărilor și ale scufundărilor submarine.

În 1557, totuși, cîțiva spanioli reușiți la Cuzco se hotărîră să întemeieze o companie particulară, al cărei scop mărturisit, transcris în documentele oficiale, era desecarea lacului din Urcos, construind, cu concursul indienilor, un canal subteran într-unul din malurile lui. Acel canal ar deversa apele lacului într-o regiune apropiată.

Oricît de uluitor ar putea părea aceasta, lucrările începură chiar în anul acela. Din nefericire, norocul n-a fost de partea lor sau mai degrabă zeul Soare încerca poate să-și apere avuțiile. În tot cazul, în cursul săpăturilor, muncitorii dădură peste straturi de stîncă foarte tari, pe care nu le puteau sparge cu mijloacele artizanale ale epocii. Fură nevoiți să renunțe cînd nu mai erau prea departe de țintă și de eventuala lor comoară.

Peștera artificială pe care o săpaseră nu era de altfel o iluzie, deoarece chiar Garcilaso de la Vega a avut prilejul să intre în ea de cîteva ori.

După această încercare, toată lumea uită de lacul din Urcos și nimeni nu mai încercă să recupereze din el comoara scufundată, dacă, bineînțeles, o astfel de comoară a existat într-adevăr.

Încercarea rămîne încă la latitudinea aventurierilor de azi, dotați cu o aparatură modernă. cu condiția, firește, ca legenda să se bazeze pe un fapt autentic !

Istoria mai multor comori incase, îngroapte pe teritoriul imperiului din sud, a ajuns pînă la noi. Cunoaștem cu aproximație locul ascunzătorii lor.

Știm de altfel, din documentele contemporane Conchistei, că importante comori au fost îngropate sau ascunse în peșteri neumblate, aflate în următoarele regiuni din Peru :

- Coropuna ;
- Vilcanota ;
- Cerro-ul (dealurile) din Guanacauri ;
- *Huaca* (mormîntul incas) din Ancocagua.

Nu-i vorba de speculații, deoarece, în apropiere de această ultimă localitate, unul din conchistadori, don Diego Rodríguez Elmosín, a recuperat, la cîțiva ani după Conchistă, peste 30 000 pesos de aur, adică peste 125 kg de metal prețios, 3 milioane franci actuali. Spaniolii aflară de asemenea că au fost îngropate comori în apropiere de vechiul oraș religios Tiahuanaco, pe malul bolivian de azi al lacului Titicaca, spre sud. Părintele Cobo povestește că mari cantități de obiecte din aur și argint au fost extrase din acele locuri după ce spaniolii au doborît zidurile templului și au săpat pămîntul, dar n-au reușit niciodată să identifice locul exact în care a fost scufundat renumitul lanț de aur masiv al incașilor, a cărui dispariție în apele întunecate ale lacului era des pomenită în diverse povestiri.

Nu trebuie să fi fost vorba, desigur, decît de o legendă, fiindcă acum cîțiva ani, în 1970, o importantă misiune științifică franceză, condusă de comandantul Cousteau, sosise în regiunea lacului Titicaca. Unul din scopurile ei era simplu : să regăsească vîstitul lanț, pe care

unele cronici ale cuceririi îl localizau în adâncurile lacului, în jurul micii insule a Soarelui, în Bolivia, unde s-a aflat în trecut cel mai important templu al Soarelui din imperiul incas. Cousteau și echipa sa au ajuns fără dificultăți pe malul lacului cu un material considerabil, în special un batiscaf, care își dovedise din plin eficiența în oceanele globului și care fusese adus acolo cu trenulețul ce pleacă din Arequipa și ajunge în orașul Puno, pe malurile peruvienne ale lacului.

Specialiștii începură să lucreze în jurul celebrei insule. Dar scafandri nu găsiră lanțul, nici măcar urma acelor comori incase, despre care legendele pretind că s-ar afla în apele lacului.

Tot ce au descoperit comandantul Cousteau și echipa sa, în afara prețioaselor informații științifice, e că în lac mișunau mii și mii de broaște în jurul vechilor așezări incase.

Părintele Cobo a făcut de asemenea aluzie, într-una din cronicile sale, la o proprietate care fusese oferită în timpul Conchistei unuia din unchii spanioli ai lui Garcilaso de la Vega, un conchistador cu numele de Juan de Vargas. Cercetîndu-și noul său domeniu, acesta descoperi pe neașteptate o importantă comoară, care fusese ascunsă acolo la sosirea spaniolilor.

Împrejurările în care s-a făcut descoperirea n-au fost deloc banale.

În timp ce se afla în colonia sa sud-americană, în Spania izbucniră războaie civile și Vargas fu silit să se înapoieze cît mai repede în patrie. Era de cîtva timp acolo, cînd fu acostat la curtea regelui de un om pe care nu-l cunoștea și nu-l văzuse niciodată, om despre care el vorbea mai tîrziu ca despre un „demon cu figură omenească”. Acesta îl trase într-un colț și-i spuse unde și cum să gă-

sească o comoară, pe proprietatea pe care o primise ca parte din prada ce-i revenea.

Războaiele se mai domoliră și Juan de Vargas luă din nou drumul ținuturilor din imperiul incas. El se înapoie imediat la proprietatea lui și începu să sape pământul în locurile pe care enigmaticul personaj i le destăinuise înainte.

Acesta spusese adevărul și Juan de Vargas descoperi curînd ceea ce i se promisese. Din pământ apărură numeroase urcioare de lut, pline cu cele mai fine veșminte de bumbac, amfore de argint curat, un cap mare de om din aur masiv, al cărui chip era identic cu acela al idolilor ciopliți în piatră.

Dar vai ! o fi fost blestemul incașilor sau nu, în tot cazul, Juan de Vargas nu profită de toate fantasticele lui descoperiri. Muri neașteptat chiar în noaptea ce a urmat descoperirii sale.

Dacă-i exact că asemenea aventuri se întîmplaseră îndeosebi puțin timp după sosirea primilor spanioli, au fost semnalate totuși cîteva cazuri rare mulți ani după aceea.

MASCA ȘI VAMA

Un autor englez, sir Clements R. Markham, dezvăluie într-una din numeroasele sale opere, ce i s-a întîmplat unei femei din înalta societate peruviană, señora Astete de Bennet, în legătură cu neașteptata apariție a unei comori ascunse cu grijă.

Această femeie nu provenea dintr-o familie oarecare. Chiar tatăl său fusese, cu mult înaintea nașterii ei, prietenul personal a doi incași de neam mare, Tupac Amaru

II, ultimul împărat instalat de spanioli¹, și Pumacahua. Acești doi indieni participaseră între 1780 și 1805 la o luptă foarte grea și înverșunată împotriva invadatorilor. Unul din acei indieni care cunoșteau secretul amplasării exacte a unei foarte importante comori incase, i-l destăieș nui într-o seară *cacique*-lui Pumacahua, deoarece acesta condusesse rebeliunea împotriva spaniolilor.

Indianul luase parte chiar el, cu multă vreme înainte, la ascunderea unui important număr de vase, de farfurii, de recipiente, de lingouri și de statui din aur foarte mari.

Ei merseseră într-o noapte fără lună pe apele unui râu situat mai sus de Huatanay. După un drum lung, ajunseseră la un loc foarte tainic și foarte izolat, unde își ascunseseră, în totală siguranță, prețioasa lor povară.

Indianul care își dezvăluisse taina *cacique*-ului său, Pumacahua, îl și duse pe acesta în acel loc neștiut de alții, pe care singurul el îl cunoștea și unde găsiră imediat tot ce fusese îngropat acolo.

Acel *cacique* nu luase cu el decât strictul necesar pentru această scurtă expediție și, înapoiat la Cuzco, se grăbi să se ducă la locuința colonelului Astete, prietenul său. Señora Astete de Bennet era de față când sosi și povesti după aceea că l-a văzut întrînd în casă, ud pînă la piele, dar încărcat cu o cantitate considerabilă de obiecte din

¹ Autorul face o confuzie între ultimul Inca Tupac Amaru, executat de spanioli în 1579, după ce se răsculase împotriva autorităților coloniale, și Jose Gabriel Condorcanqui, supranumit Tupac Amaru (1740 ?—1781), personajul la care de fapt se referă un *cacique* peruan, descendent, e adevărat, din împărații incași, care s-a răsculat, la rîndul lui, împotriva spaniolilor în 1780, fiind înfrînt de trupele viceregelui Jauregui și executat. În plus, acest Tupac Amaru nu avea cum să participe pînă în 1805 la lupte înverșunate, așa cum afirmă autorul în fraza următoare, viața lui curmîndu-se în 1781 (n.tr.).

aur. El relată atunci aventura prin care trecuse, al cărei rezultat avea să-i îngăduie să-și continue lupta împotriva invadatorului spaniol.

Indianul necunoscut, călăuza sa de atunci, fu ultimul deținător al secretului acelei comori, deoarece, pierzându-și speranța în ce privește viitorul țării sale, Pumacahua n-a voit să destăinuie nici măcar pe patul de moarte amănuntele secretului său. Muri astfel, fiind singurul care cunoștea locul exact folosit de incași pentru a-și ascunde una din numeroasele lor comori. Acesta rămîne încă a fi descoperit de posteritate.

De la începutul cuceririi, toate locurile care au putut servi incașilor ca să-și îngroape bunurile au fost identificate și înregistrate cu grijă, fiecare stat rezervîndu-și de aici înainte dreptul absolut de a rămîne proprietar a tot ce se va descoperi pe teritoriul său.

Toate obiectele din aur sau argint descoperite oficial sînt de altfel adunate în fiecare an într-un Muzeu al Aurului, proprietate a întregii națiuni, așa cum există în orașele Bogota, Quito și Lima.

S-au elaborat și publicat legi care nu dau particularilor dreptul de a păstra comorile recuperate. Desigur, persoana care descoperă un lot de obiecte din aur într-o peșteră andină, de pildă, va rămîne proprietarul sumei reprezentînd valoarea acestor obiective, ceea ce nu este nici decum rău, dar nu al obiectelor înseși. Acestea vor fi preluate în mod obligatoriu de către stat, care le va răscumpăra la prețul fixat de experți. Legile, care sînt foarte stricte, n-au făcut decît să creeze un comerț paralel și secret, care se ocupă cu recuperarea obiectelor din aur, descoperite încă ici și colo, și cu vînzarea lor colecționarilor occidentali care se bat pe ele. Ambasadorul unui stat

cunoscut, pe care nu-l voi numi, era chiar foarte apreciat în ultima vreme pentru că deținea una din cele mai bogate și mai invidiate colecții de obiecte provenind din comorile incase.

Un nord-american, care nu se bucura de imunitate diplomatică, a avut mai puțin noroc în căutările sale de giuvaiere precolumbiene din aur. Cu ajutorul unor jefuitori de morminte, ele reușise să-și procure din sudul Ecuadorului o foarte frumoasă mască funerară din aur masiv și pietre prețioase. Maska îi fusese vîndută la un preț ridicat de către un țaran băștinaș, care o descoperise în ținutul lui.

La înapoierea în țară, cu aerul unui turist incredul, a trecut prin vama aeroportului Mariscal Sucre din Quito avînd bine ascunsă masca. Totul părea să se petreacă cu bine, dar poliția, fără să-i cerceteze măcar bagajele, îi puse mîna pe umăr și îl percheziționă pînă descoperi masca renumită care, bineînțeles, a fost confiscată și se află azi în vitrinele Muzeului Aurului din Quito.

Țăranul din Anzi mărturisise pur și simplu totul pentru ca, pe de o parte, să-și recupereze banii care socotea că-î revin de drept și, pe de altă parte, ca autoritățile să nu-l urmărească.

Această întîmplare, la care am fost martor, arată în ce măsură autoritățile sud-americane, atunci cînd nu pot descoperi singure comorile trecutului, își asigură protecția patrimoniului.

Legile de protecție n-au împiedicat nicidecum pe nenumărații căutători de comori să străbată aceste țări în toate direcțiile, folosind toate mijloacele ca să-și atingă scopul. În legătură cu această chestiune s-a scris chiar că timpul folosit pentru lucrări și banii cheltuiți fără soco-

teală de către fanaticii iubitori de aur pentru explorările lor, rentabile sau nu, ar fi putut servi, numai în Peru, la construirea unei căi ferate complete de la un capăt la altul al țării. Mai mult decât atât, doar eforturile depuse în acest scop ar fi putut face posibilă construirea unui sistem de canalizare modern în fiecare din orașele acestei țări.

Ceea ce prospectorii anonimi au descoperit efectiv aici și colo, excluzînd marile comori aduse la suprafață, e de parte de a corespunde unor astfel de sume. Doar ce a rămas încă în subsolul țării depășește, cu mult, bugetul statului pe mai mulți ani.

Numai partea nordică a Perului ar fi în stare să furnizeze bogății care ar transforma economia țării. Să nu uităm că provincia cea mai bogată a imperiului incașilor a fost regatul Chimu¹, a cărui capitală era Chanchán, nu departe de modernul oraș Trujillo.

Știm, de pildă, că în această provincie doar templul principal conținea bunuri în valoare de 90 000 castellanos, ceea ce reprezintă cam 432 kg de aur masiv, adică aproape 1,1 miliarde franci actuali. Or, nici o relatare a vreunui conchistador nu ne-a parvenit vreodată despre acest fapt. Nimeni nu știe ce s-a întîmplat cu aceste fantastice bogății ale regatului Chimu. Aproape în fiecare an, din nenumărate morminte răspîndite pe teritoriul lui, sînt scoase la iveală cantități considerabile de obiecte din aur sau argint, dar comoara din Chimu rămîne încă, și poate pentru multă vreme, la adăpost, ferită de priviri.

¹ Vechi stat indian din America de Sud, creat de triburile chimu, din grupul lingvistic paruhumocica, în sec. al XIII-lea, în nord-vestul actualului Peru. În sec. al XIV-lea a atins cea mai înaltă treaptă în dezvoltarea sa, ca apoi să fie supus de incași, care l-au înglobat în statul creat de ei — 1470. (n. tr.)

MORMINTELE REGALE ALE DINASTIEI CHIMU

Primele comori incase, apărute pe neașteptate din mormintele regale din Chimu, sînt foarte vechi. Ele au fost găsite într-adevăr din 1550. În anul acela, *cacique*-ul instalat în acele locuri de către spanioli, señor Antonio Chayque, a adus pe neașteptate la suprafață, printr-una din cele mai fericite întîmplări, mormintele regilor din imperiul Chimu. Această descoperire, asemănătoare cu cea a mormintelor din Valea Regilor din Egiptul antic, s-a făcut pe o ridicătură de pămînt numită *la huaca Lo-mayahuan*, care există de altfel și azi.

Cum în vinele acestui *cacique* curgea sînge incas, el n-a consimțit să deschidă și pînă la urmă să violeze mormintele pe care le descoperise decît cu o condiție : ca o parte din aurul recuperat să fie utilizat în folosul orașelor Mansiche și Huaman, unde avea anumite interese.

Fiind prea lacomi de aur, desigur că slujbașii spanioli acceptară imediat tîrgul pe care Antonio Chayque voi să-l încheie cu ei, înainte de a le destăinui locurile exacte ale extraordinarei lui descoperiri.

Lucrările de explorare începură deci foarte repede pe locurile unde se aflau mormintele regilor și spaniolii păreau că se țin de cuvînt. Dar promisiunile lor frumoase n-au fost respectate decît pînă la prima împărțeață.

Văzînd că slujbașii din ținutul său îl trag pe sfoară și nu-i transferă integral sumele pe care le voia, nu pentru folosul său personal, ci pentru cele două orașe pe care le proteja, *cacique*-ul găsi o soluție inteligentă spre a-i readuce la realitate. Îi adună și le spuse că el cunoștea multe alte ascunzători ale comorilor incase și că acele morminte nu reprezentau decît o parte din ele. Bineînțeles, el

nici nu se gîndea să le indice acele locuri, și mai bogate încă, deoarece ei, slujbașii spanioli, nu-și puteau respecta angajamentul luat față de orașele pe care el voia să le ajute. Vor pierde, desigur, dar cu atît mai rău pentru ei. El prefera să-și păstreze secretele, chiar dacă n-avea mijloacele materiale să le exploateze.

Aceste puternice argumente i-au făcut pe spanioli să revină asupra atitudinii lor și se grăbiră chiar, cu inima îndoită, să restituie binefăcătorului lor vreo 42 000 pesos, adică aproape 176 kg de aur fin.

Bineînțeles, Antonio Chayque nu destăinuie niciodată alte ascunzători de comori incase și nu se știe dacă spaniolii nu l-au luat prizonier, nu l-au torturat, ucis sau lăsat în viață, convinși că au fost, la rîndul lor, păcăliți.

Pe un alt teritoriu, situat în Peru, căruia i se spune azi *la huaca de Toledo*, s-a făcut de asemenea, printr-o fericită întîmplare, o importantă serie de descoperiri, acțiune dusă la bun sfîrșit de un conchistador spaniol, García Gutiérrez de Toledo, care a dat numele său locului unde se aflau mormintele pe care le-a descoperit și le-a explorat cu zel.

Știm, datorită contabilității pe care a lăsat-o, că el a scos din morminte cam 427 525 pesos de aur, adică aproape 1,8 tone de aur pur, ceea ce reprezintă suma de 4 320 000 000 franci actuali.

Putred de bogat, el muri subit pe pămîntul sud-american. Dar moartea lui nu puse capăt extraordinarelor descoperiri ale bogățiilor din mormintele aflate în *la huaca de Toledo*. Dimpotrivă, după moartea sa, spaniolii care i-au luat locul reușiră încă din 1592 să adauge averii lor 235 100 pesos de aur curat, adică aproape o tonă de aur sau 2 400 000 000 franci actuali.

Izvorul nu secase încă ! Și pînă a fost abandonat, el a adus un profit de aproape 1 milion de pesos, adică

aproape 4,2 tone de aur masiv. Dacă ținem seama de faptul că toate țările din lumea occidentală nu posedau la sfârșitul secolului al XV-lea decît o cantitate totalizînd doar 90 biete tone de aur, ne imaginăm ușor ce puteau reprezenta doar aceste morminte și lumea incasă în ansamblul ei.

Alte comori au contribuit și ele la sporirea depozitului de aur al lumii occidentale, care căuta atît de mult acest metal prețios. În 1602, un individ, care venise din Spania în America spre a-și încerca norocul și care se numea Escobar Corchuelo, a scos la suprafață, într-un loc necercetat pînă atunci, denumit *hauca de la Tosca*, un număr foarte mare de obiecte din aur și argint, care au fost evaluate pe vremea aceea la 60 000 pesos, adică 250,8 kg.

În același an, spaniolii elaborează un proiect îndrăzneț și întemeiază chiar o companie, care se afla în orașul Trujillo, în partea de nord a teritoriului, cu scopul de a obține aurul. Planul era să devieze apele râului Moche pînă la un loc important, numit *la huaca del Sol*, chiar la Moche.

Fondurile au fost strînse, muncitorii angajați și proiectul intră în lucru. Dar lucrările se întrerupseră, nu pentru că pămîntul se dovedise prea tare sau prea periculos, nu pentru că oamenii refuzau să muncească, ci pur și simplu pentru că au dat peste o comoară foarte mare, evaluată pe vremea aceea la 800 000 ducăți, adică la 2,8 tone de aur și argint, comoară care conținea în primul rînd un idol incas din aur masiv, de dimensiuni uriașe. Bineînțeles, totul a fost topit în cuptoarele anonime și din această comoară nu ne-a mai parvenit nimic.

Tezaurul a fost ultimul de asemenea importanță descoperit pînă azi pe teritoriul Perului. Adeseori (și am avut de nenumărate ori ocazia să constat eu însumi) foarte multe ascunzători de obiecte din aur sau argint sînt descoperite încă și azi, fie în Anzii nordici, fie în deserturile de

pe țărmul sudic, dar, deși de o foarte mare valoare, ele nu reprezintă mare lucru față de imensele cantități de metale prețioase ivite din pământ ici și colo.

Jefuitorii de morminte și de ruine se înmulțesc mereu. Numărul lor va crește de-a lungul anilor. Totuși, cea mai mare parte a descoperirilor rămîne de făcut în viitor, adică scoaterea la suprafață a celor mai importante comori incase, cele din legendarele *Pez Grande* și *Pez Chico*, cele din Coricancha îndeosebi, din templul din Pachacamac și, bineînțeles, majoritatea comorilor din imperiul de nord, printre care cea mai importantă dintre toate, comoara din munții Llanganati.

Unii istorici cred chiar că tezaurul din *Pez Chico* a și fost descoperit și golit de conținutul lui, el nefiind altul decît comoara exploatată de *cacique*-ul Antonio Chayque în 1550, despre care am mai vorbit. Privite prin această optică, ar rămîne de descoperit în întregime *Pez Grande* și nu-i exclus ca unii indieni, atașați încă și azi cultului solar din trecut, să-i cunoască totuși taina.

Pentru că am văzut indieni pioși continuînd să adore Soarele și să urască tot ce vine din Occident, personal sînt convins că unii dintre ei continuă să păstreze secretul unora dintre cele mai importante comori incase, pe care-l transmit din generație în generație, ca pe o relicvă sfîntă. Viitorul ne va da poate dreptate !

VIII

JEFUITORII DE MORMINTE

— Ne întâlnim mâine seară, la ieșirea din sat, la ora douăzeci și două, cu farurile stinse !

Omul care îmi șoptise discret aceste cuvinte la ureche era un indian foarte tânăr, de vreo douăzeci de ani, Manuel Capac¹. Îl cunoscusem întâmplător cu prilejul vizitei pe care am ținut s-o fac la Muzeul arheologic pre-incas din orașelul Nazca, în deșertul din sudul peruvian.

Această întâlnire anodină avea să-mi dezvăluie cine sînt și cum lucrează acești obscuri căutători indigeni ai bogățiilor din imperiul străvechi.

Ea avea să-mi ofere posibilitatea de a găsi un răspuns clar întrebării care mă obseda de multă vreme : „Cum se explică abundența obiectelor incase, autentice în aparență, care se etalează în odăițele din fundul magazinelor de antichități, din Lima, Londra, New York sau Paris și de unde provin fabuloasele colecții de giuvaiere de aur incase și pre-incase, deținute atît de muzeele oficiale, cît și de bogații colecționari occidentali ?“

La drept vorbind, totul a început la Lima. Ca orice călător serios care se respectă și ajunge într-una din acele nenumărate țări sud-americane în care au existat pe vremuri strălucite civilizații pre-columbiene, plănuisem să

¹ Toate numele locurilor sau persoanelor figurînd în acest capitol au fost modificate intenționat din motive pe care cititorul le va înțelege lesne. (n.a.)

cumpăr cîteva amintiri din epoca incasă pentru colecțiile mele.

— Nu te încrede, m-a sfătuit un prieten arheolog din Lima, cam toate obiectele care ți se vor oferi nu sînt decît falsuri, unele dintre ele fiind de altfel adeseori foarte bine executate. Dar s-ar putea ca, avînd puțin noroc, să descoperi în vreo odăiță din fundul unei prăvălii piesa excepțională și autentică pe care o cauți ! Asta mi s-a întîmplat de mai multe ori chiar în capitală. Îți urez să ai același succes !

AURUL DIN MAGAZINUL DE VECHITURI

Arheologul — în mod cît se poate de oficial — mi-a dat cîteva adrese, la care m-am dus imediat. Primul contact stabilit în centrul orașului Lima a fost așa cum mi-am dorit. Era cel bun. Bătrînul anticar, un spaniol care descindea poate din acei îndepărtați conchistadori, locuia într-o prăvălie întunecoasă semănînd mai mult cu o dugheană de vechituri decît cu un templu al relicvelor istorice. Mi-a scos mai întîi cîteva vase „incase“. Era de ajuns să-ți arunci o singură privire asupra lor ca să-ți dai seama că erau evident false. Am clătinat din cap cu un aer incredul și i-am cerut, cu toată discreția cuvenită, ceva autentic. La stăruința mea și după ce aruncase o privire inchi-zitorială în jurul său, ridică pînă la urmă o perdea, făcută dintr-o catifea de un auriu stins, complet uzată. Am intrat amîndoi în odăița din fundul prăvăliei.

Acolo, stupoare, domnea o liniște adîncă : sub ochii mei se etala un muzeu de artă incasă autentică, muzeu ultrasecret, al cărui prag n-ai fi putut să-l treci niciodată, orice bilet de intrare ai fi avut. Nu se aflau acolo decît

vase cu forme grațioase, cu decorații minunate conservate, mumii parfumate, încă învăluite în țesăturile lor încântător urzite, recipiente de bronz sau centuri din aur masiv, provenind din acele mici comori îngropate cu multă grijă și descoperite nu se știe cum, nici de cine, ici și colo, în munții incașilor.

Cîștigîndu-i încrederea, bătrînul îmi deschise un cufăr uriaș din metal, făcut probabil la începutul acestui secol, care trona maiestuos într-unul din colțurile încăperii. Conținutul său, care scînteie dintr-o dată, mă făcu să mă trag înapoi cu cîțiva pași, atît de mare mi-era uimirea. Zeci de farfurii cu lucrături autentice, coroane, statuete, pieptare turnate în aur masiv, din cel mai fin, confirmau fabuloasele comori îngrămădite de secole în pămîntul emisferei sudice. Dacă au dispărut toate de sub ochii conchistadorilor spanioli după supliciul lui Atahualpa, în cursul anilor, unele dintre ele, au reapărut încetul cu încetul la suprafață în împrejurări misterioase.

Doar puțini inițiați au acces la aceste minunății incomparabile.

Totul era de vînzare. Puteai să atingi, să pipăi și să sorbi cu privirea acele comori, ba chiar să le distrugi, dacă o astfel de nebunie îți trecea prin cap. Nimeni nu s-ar fi supărat și cel mai puțin bătrînul negustor, din moment ce mii de soli (monedă peruviană ¹), de dolari sau semnătura de pe un cec l-ar fi despăgubit.

Nu toate acele obiecte incase îngrămădite în locuri interzise privirii oamenilor de rînd erau evaluate la sume exorbitante. Chiar la Lima, cunoscătorul informat își poate permite să cumpere, cu prețul ce l-ar da pe nenumărate falsuri, adică vreo cîteva sute de soli, mărturii adevărate și intacte ale fantasticului trecut.

¹ Solul peruvian reprezintă cam 30 centime. (n.a.)

Țesături precolumbiene foarte frumoase, perfect împodobite, care și-au păstrat culorile, ating cu greu suma de 400—1 000 soli (220 pînă la 300 franci). O mumie incasă intactă, și încă înfășurată complet, se poate obține cu modesta sumă de 300 dolari, adică aproximativ 1 500 franci. Or, în magazinele specializate din Londra, New York sau Paris, aceiași amatori își smulg obiecte identice la prețuri de zece ori mai mari. Cît privește giuvaierele provenite chiar din comori, lucrate în aur pur sau argint, vînzarea lor este strict interzisă de către autorități chiar și în interiorul țării ; ele rămîn doar puțin timp în lăzi ca aceea a anticarului. În pofida prețului lor exorbitant, acestea dispar foarte repede spre a-și urma strălucitul lor destin în vreo obscură colecție particulară din Europă sau America, după ce au stat multă vreme tănuite în adîncul pămînturilor aride din Peru sau Ecuador.

Comerțul cu aceste antichități este extrem de rentabil pentru traficanții locali, dar riscurile sînt mari : legea pedepsește în mod sever vînzarea patrimoniului peruvian și mai ales exportul lui în străinătate. Căutătorii de comori riscă, în orice clipă, să ajungă în sordidele închisori sud-americane, dacă nu pier cumva sub gloanețele poliției.

Acum cîțiva ani, cînd s-a produs un teribil cutremur pe coasta de nord a Perului, înghițind orașe întregi împreună cu toți locuitorii lor, s-au găsit totuși cîțiva oameni cu mintea ageră, care și-au spus că înspăimîntătorul cutremur de pămînt ar fi putut deschide de asemenea mormintele strămoșilor și ascunzătorile în care au fost îngropate unele comori după înfrîngerea incașilor.

Crezînd că a dat mana cerească peste ei, luară imediat toate lopețile, cazmalele și sondele metalice pe care le-au putut găsi la îndemînă, și plecară să cucerească necropolele deschise de destin. Cum a mărturisit mai tîrziu, la Trujillo, unul din acești jefuitori ocazionali :

— La urma urmei, strămoșii noștri ne-au lăsat moștenirea asta ! Și ei au hotărât acolo sus că a sosit momentul să ne-o împărțim și să profităm de ea pe pământ !

Ce puteam replica la aceste cuvinte, când asupra bieților oameni, azvîrliți de colo pînă colo de cataclismele economice internaționale și naturale, apăsă o mizerie ce devine din ce în ce mai mare ?

În tot cazul, mulți au fost aceia care, profitînd de pe urma îngrozitorului cutremur de pământ, au pornit pe drumul providențial al moștenirii lăsate de iluștrii lor strămoși. Numeroși au fost și cei care s-au întors din drum.

În fața acestor jafuri crescînde și în fiecare zi tot mai bine organizate de indigeni, statul peruvian a luat măsuri, fiindcă într-adevăr în această regiune existau o mulțime de necropole necunoscute sau mici tainite adăpostind giuvaiere îngropate, care se deschideau deodată în fața oamenilor. Guardia Civil ¹, puternic înarmată pentru această împrejurare, primi misiuni menite să-i descurajeze pe jefuitori. Ea putea să apară la locurile prădăciunilor, oriunde și oricînd, chiar în toiul nopții.

Mai totdeauna, jefuitorii localnici erau foarte bine organizați și puneau pîndari și pe înălțimile care înconjurau locul „lucrărilor“. Cu mult înainte ca patrulele poliției să apară pe terenul explorărilor, jefuitorii dispăreau. Cunos-cînd perfect regiunea în cea mai mare parte a cazurilor, ei nu erau prinși. Și cînd erau, puteau foarte bine aranja lucrurile cu ajutorul unor obiecte recent descoperite, splendid lucrate.

Dar pentru unii dintre ei interesanta aventură a cutremurului de pământ nu avea un sfîrșit vesel și îmbelșugat. În ciuda tuturor eforturilor, unii dintre ei au fost realmente întemnițați și zac încă în închisori, așa cum am putut constata într-unele orășele de pe țărmul sudic al

¹ Poliția. (n. tr.)

Perului. Alții au fost pur și simplu omoriți chiar la locul faptei de către polițiști, care primiseră ordin să împuște imediat, după cîteva scurte somații, pe toți cei care profitau de dezordinea generală, de nenorocirea națională și mai ales de nesperatele condiții geografice pentru a se îmbogăți în mod ilegal din patrimoniul tuturor.

Fără îndoială că indienii n-au avut nici o clipă impresia că participă la un furt, și mai puțin încă la jefuirea statului. Pentru ei, interesul științific, arheologia nu valorează mare lucru și de altfel se întîmplă adesea ca nici măcar să nu știe ce reprezintă obiectele descoperite de ei. În sinea lor, cei mai mulți dintre ei nu sînt răufăcători. Îi preocupă doar mîncarea, masa de a doua zi sau educația fiului lor. Sub pămînt există aur sau vase pe care turiștii și le smulg la prețuri mari, și nu-i cu nimic mai greu să te duci în căutarea lor decît să ari pămîntul arid sau să dobori trunchiul unui arbust uscat. Dar în mod sigur e mult mai rentabil.

Această concepție cam simplistă explică de ce n-a încetat jefuirea mormintelor vechi sau a comorilor lăsate ici și colo de către incașii în derută, în ciuda represiunilor crîncene și împușcăturilor poliției.

Dimpotrivă, activitatea continuă, deși nu ziua în amiaza mare, în văzul tuturor, ci într-o taină absolută, știută doar de inițiați. Mitul comorii incașilor există și azi în Anzi sau în deșerturile de pe coastă. Unele ascunzători fastuoase mai apar încă ici și colo, dezvăluindu-se privirii oamenilor de azi.

AURUL ȘEFULUI DE GARĂ

În decursul uneia dintre numeroasele mele misiuni medicale la indienii din Cordilierii Anzilor, am aflat că o su-

perbă mască funerară din aur masiv fusese recuperată de vameșii peruvieni de la un american care se întorcea acasă cu această piesă extraordinară, atît în ce privește greutatea, cît și starea excelentă de conservare. El o cumpărase în cursul călătoriei sale turistice, de la un țăran, care și el o descoperise într-un mormînt foarte bogat, situat pe pămînturile lui. Or, activitatea tainică a acestui țăran, jefuitor al mormintelor incase, se desfășura nestingherită după ce acesta încheiase în prealabil cu autoritățile o foarte curioasă înțelegere. Toată lumea îi cunoștea bine activitățile nocturne, dar era lăsat în pace atîta timp cît el scotea la suprafață și vindea negustorului din oraș piesele vechi, de mică importanță ; în schimb, cum extrăgea din pămînt cîteva giuvaiere deosebit de rare sau prețioase, el se grăbea să comunice autorităților numele sau înfățișarea cumpărătorilor.

Acest mic tîrg era profitabil tuturor. Jefuitorului de morminte, care încasa în soli sau în dolari suma reprezentînd munca lui, și statului, care recupera obiectele de calitate deosebită, sporind astfel comorile deja foarte bogate ale muzeelor sau băncilor. Doar credulul amator, care se lăsase păcălit din cauza gustului său pentru obiectele prea frumoase, nu își dădea seama cine trăgea folosul de pe urma anevoioaselor sale tratative.

Știu că această mărunță mașinație, socotită de occidentali mai degrabă dezgustătoare, se practică și azi în America de Sud, atît în Peru, cît și în Ecuador. Nu știu dacă asemenea procedee sînt folosite și în Columbia — care a fost patria aurului precolumbian —, dar faptul e foarte probabil.

Acest procedeu a permis muzeelor naționale, îndeosebi Muzeului Aurului aparținînd băncii din Quito, să se îmbogățească cu cele mai frumoase piese.

Nu toți căutătorii de comori incase, toți jefuitorii de morminte au procedat astfel.

Practic, cam întregul Peru a fost colonizat de incași sau de popoarele care i-au precedat, nazcas, mochicas și chimus. Vestigiile lor se găsesc aproape pretutindeni și comorile lor de asemeni. De la nord și pînă la sud, pe marginea șoselelor și a drumurilor, se văd ruine pe care mii de turiști vin azi să le admire.

Cele mai numeroase vestigii se află concentrate într-o vastă depresiune care se întinde, în mare, de la malurile lacului Titicaca pînă la Machu-Pichu, orașul sacru al incașilor. Tot acolo mă gîndeam că o să găsesc cel mai mare număr de piese arheologice necunoscute de autorități și de turiști, dar foarte bine cunoscute de sătenii localnici.

M-am dus acolo, însoțit de un prieten.

Pe drum, îi tot întrebam pe băștinași, dar aceștia erau foarte zgîrciți la vorbă. În sfîrșit, unul dintre ei, șef de gară într-un orașel, tentat de cîțiva dolari modești, ne-a mărturisit pînă la urmă cu glas șoptit :

— Da, știu acolo, la poalele Cordilierilor, un loc unde se află mumii incase. E și aur acolo !

Privirea lui, de altfel, nu ne urmărea, ci era ațintită undeva în zare, asupra unei coline îndepărtate, pe care ne-o indica și cu mîna. Cîțiva dolari suplimentari s-au înșiruit pe masa de lemn așezată în fața noastră. El acceptă să ne pună în legătură cu proprietarul terenului. Ne-am înțeles să ne întîlnim a doua zi.

Dar, în ziua următoare, totul se schimbase. Fața șefului de gară era posomorită. Cu un aer dușmănos, ne anunță că planul nostru se dovedea imposibil și că, de altfel, nu mai știa prea bine unde se afla terenul despre care ne vorbise. Pînă la urmă, în fața protestelor mele, îmi înapoie dolarii și se îndepărtă bombănind.

E mai mult ca sigur că în cursul nopții omul se gîndise sau mai degrabă se consultase cu cineva și acum se temea să dezvăluie unor străini taina sa și a fraților săi de același neam, ca nu cumva să aflăm prea multe.

Am înțeles din clipa aceea că valea sfîntă, mult prea umblată de turiști și îndeaproape supravegheată, nu era propice investigațiilor noastre. Trebuia să mergem mai în sudul țării, lîngă orașele Nazca și Ica. Acolo, într-adevăr, la marginea Oceanului Pacific, în niște ținuturi ce astăzi nu mai sînt decît niște pustiuri de nisip, au înflorit, înainte de și în timpul imperiului incas, civilizații strălucite. Dar ruinele încă vizibile sînt rare și aceste teritorii au fost pînă acum complet ignorate de turiști. Acolo, ne-a spus pe ocolite un arheolog, vom putea dezlega misterul originii antichităților precolumbiene și a giuvaierelor din comorile incase ascunse în colecții particulare.

Iată-ne deci la drum spre deșerturile sudului cu o mașină special echipată pentru a străbate teritoriile nisipoase sau stîncoase. În trecere ne-am oprit în orașelul Nazca, spre a vizita muzeul arheologic organizat de autorități. Vase de lut funerare, mumii și bijuterii dovedesc inteligența vechilor popoare din Peru. Unele piese ne-au smuls exclamații de uimire. Faptul acesta n-a scăpat unui tînăr, care ne-a urmat la ieșire și ne-a acostat cu timiditate :

— Văd că strămoșii mei vă pasionează, zise el. Și eu am chiar norocul de a deține un craniu pre-incas, purtînd urmele unei trepanații, după cum mi-a spus medicul din satul meu.

— Îl putem vedea ?

— Se poate, dar va trebui să veniți la mine acasă ! Numele meu e Miguel Capac.

A doua zi, plin de mîndrie, tînărul Miguel, care era student, ne arată craniul.

L-am întrebat :

— De unde provine ? Cum ți l-ai procurat ? Poți să ne răspunzi ? Dacă întrebările noastre te stingheresc, nu răspunde nimic, n-o să fim supărați pe d-ta. Îți mulțumim dinainte că ne-ai arătat această piesă !

Mai întâi n-a vrut să spună nimic. Fața i se îmbujorase. A trebuit să-i cîștigăm încrederea, citindu-i numele prietenilor noștri peruvieni, spunîndu-i că sîntem în misiune medicală la indigeni ca și el și că vrem să urmărim filiera cercetărilor arheologice clandestine, nu pentru valoarea obiectelor, ci pentru interesul lor istoric. L-am încredințat bineînțeles că o să păstrăm secretul mărturisirii lui și-l vom feri astfel de pedeapsă. În sfîrșit, perspectiva cîtorva dolari care îl vor ajuta în studiile sale păru să-l mai înduplece puțin. În cele din urmă, acceptă să vorbească :

— Tata e un biet țăran și noi n-avem bani, îmi spuse el. Or, eu vreau să-mi continui studiile de drept, așa cum fac și camarazii mei, numai că acestea sînt costisitoare. Așadar mă duc regulat cu cîțiva prieteni să explorăm mormintele pe care le-am descoperit nu departe de aici. Acolo am dezgropat craniul acesta. Am mai găsit de asemenea numeroase mumii și obiecte pe care le vindeam unor oameni din Lima, care vin special la Nazca pentru asta. Apoi urcă spre nord și cred că le revînd turiștilor.

— Dar ai găsit și obiecte din aur și argint ?

— Da, murmură el cu un glas ce abia se auzea.

— Putem participa și noi la aceste explorări ?

Miguel șovăi din nou și, în cele din urmă, ne spuse cu o voce și mai înceată :

— Mergem acolo mîine seară. Timpul e frumos. Nu-i vînt și sîntem în perioada lunii pline, e cel mai prielnic moment pentru noi. Dacă țineți să mergeți, ne întîlnim mîine seară la zece, la ieșirea din sat. Un ultim sfat : cum-

părați-vă, vă rog, un flacon de timolină de la farmacia din sat, s-ar putea să vă fie de folos și, dacă n-o să-l folosiți, o să ne servească nouă.

Aceasta ne stîrni mirarea, întrucît ne întrebam la ce ar putea servi acest produs. O fugă la farmacia din colț ne-a dezvăluit la ce folosea cu adevărat. Era vorba de o licoare portocalie, care avea un miros foarte plăcut. Inițial crezusem că-i vorba de unul din acele parfumuri pe care indienii le folosesc uneori și că Miguel ținea să i-l oferim ca să putem participa la expedițiile lui. Foarte curînd am aflat ce destinație avea de fapt.

ORA 22, CU FARURILE ȘTINSE !

Exploratorii poartă toți, fie că-i vorba să întreprindă lucrări în Cordilieri sau în deșert, bonete de lînă, care le acoperă ceafa, aproape toată fața și urechile, și îi apără de nisip, evitînd totodată să fie recunoscuți. Ei umezesc cu timolină această cască înainte de a lucra, pentru ca praful să nu le irite fața. Desigur celor mai mulți dintre indienii din Peru nu le mai e teamă, ca strămoșilor lor, de farmecele morților ; ei au păstrat totuși unele suspiciuni față de acele mumii ale străbunilor lor, pe care le scot aproape zilnic din pămînturile pe care le explorează. Ei cred îndeosebi că trupurile vechi de mai multe sute de ani, odată degajate din învelișul lor de nisip, transmit oamenilor infecții redutabile, aceste infecții datorîndu-se oxidării particulelor metalice aflate uneori în veșmintele mumiilor. De fapt, temerile lor nu sînt deloc justificate, după cum am putut verifica împreună cu arheologii oficiali, care practică acest fel de săpături cu alte scopuri, dar ele există totuși în vechea tradiție a incașilor, care credeau că tulbu-

rînd liniştea morţilor îşi atrăgeau fulgerele zeilor sub formă de boli incurabile.

Fără timolină, deci, nu putea fi vorba să întreprinzi explorări de felul celor pe care Miguel şi camarazii lui se gîndeau să le înceapă în seara următoare. (Micul laborator din Lima, care fabrica pe scară industrială acest produs, trebuie să facă avere, atît de mare e numărul jefuitoarelor de morminte şi de comori din America de Sud).

La ora 22, aşă cum ne înţelesesem, ne aflam, Miguel şi cu mine, la ieşirea din Nazca, la marginea deşertului. Informatorul nostru apărură din umbră, aşă cum ne făgăduise, şi ne făcu semn să-l urmărim. Pornirăm cu maşina peste întinderile nisipoase ale unei văi secate, acoperite cu un nisip roşiatic, întrezărit la lumina farurilor. După o dună, un grup de peruvieni ne aştepta în întuneric. Ne-am strîns mîinile în tăcere. Aceşti oameni erau mici cultivatori, îmbrăcaţi sărăcăcios. Erau trei tineri cam de vreo douăzeci de ani şi un bărbat de vreo cincizeci. Toţi nu aveau decît o idee în cap şi o speranţă în inimă ; să găsească metale preţioase, mai cu seamă aur, una din acele nenumărate mici comori pe care incaşii le-au ascuns de privirile spaniolilor. Vasele şi ţesăturile împodobite prezintă pentru ei un interes mai mic, cu toate că le pot vinde în oraş.

Unelte pe care le aduseseră cu ei erau simple. Cîteva lămpi solide, însă ruginite, o tijă lungă de metal, ruginită şi ea, folosită la sondarea nisipului pentru a descoperi amplasamentul mormintelor, o lanternă, care va fi aprinsă cît mai puţin cu putinţă, şi un sac în care să fie puse obiectele descoperite în cursul nopţii. Nici un instrument fin — pensulă, perie sau răzuitor — din cele folosite de arheologii oficiali. Exploratorii mei ţărani nu aveau un interes ştiinţific pentru ascunzătorile pe care le descopereau. Pentru ei o necropolă incasă nu era decît un fel de mină care

trebuia exploatată ca atare. Le era complet indiferent dacă ele aveau să îmbogățească patrimoniul cultural al oamenilor sau nu.

Sub un cer înstelat, micul grup se îndrepta spre locul reperat în prealabil de unul din locuitorii unui sat din apropiere. Am mers multă vreme prin deșert. Miguel și cu mine am obosit repede, cu atât mai mult cu cât aventura aceea nocturnă făcea să ne bată inimile mai repede. Primejdia permanentă ca trupele oficiale să apară în orice clipă nu ne ieșea din minte. Dar, cum nimeni nu sufla o vorbă, ne-am continuat drumul.

Coloana s-a oprit brusc. Ne aflam desigur la locul acțiunii. Miguel ne explică apoi că nu eram prea departe de o potecă pe care va veni o camionetă să ne ia în taină la sfârșitul nopții. Fiecare dintre exploratori își puse boneta de lână, după ce băgase în ea în prealabil o batistă îmbibată cu acea curioasă substanță, timolina, menită să-i apere de eventualii „microbi“. Noaptea eră răcoroasă, aproape rece. Continuînd să tacă, oamenii puseră mîna pe sonde.

Le cufundară în mod metodic, cît mai adînc cu putință, în nisipul fin care acoperea solul, căutînd să descopere cea mai mică rezistență, ceea ce le-ar semnala existența vreunui obiect îngropat.

Deodată, una din tije păru să se izbească de un obstacol. Cuprinși brusc de frenezie, țăranii își luară lopețile și începură să sape. Era o muncă obositoare. Nisipul, fin precum praful, se ridica în nori atît de denși, încît în curînd nu se mai văzu nimic. Trebuiau să se oprească din lucru ca să lase nisipul să se așeze din nou. Lumina palidă a lunii pline, care cădea peste deșert, făcea ca scena să aibă un aer sinistru și grandios în același timp. În ziua aceea, luna, odinioartă venerată, părea că privește cu un aer mohorît pe oamenii aceia care își căutau trecutul.

În timp ce nisipul era scormonit, unul dintre peruvienii care ne însoțeau stătea de pază. De pe înălțimea unei dune pe care se instalase cu o sticlă de apă, scruta orizontul. Patrulele poliției nu erau rare în acest sector, chiar și în toiul nopții. Adevărul e că în ultima vreme explorările clandestine atinseseră asemenea proporții în sudul Perului, îndeosebi în această regiune, încît polițiile municipale au organizat ronduri cu schimbul pentru a-i surprinde pe jefuitori. Din cînd în cînd îi prindeau și atunci sancțiunea era aspră : închisoare și o amendă mare, care adeseori nu putea fi plătită.

Groapa se adîncea. Deocamdată nu apărea nimic, dar oamenii nu păreau descurajați. Cîte nopți nu mai petrecuseră ei astfel, răscolind pămîntul, ca pînă la urmă să se întoarcă plouați în colibele lor așezate de-a lungul drumurilor ? Nu știam nimic despre toate acestea, deoarece acești oameni mîndri nu concepeau să-și mărturisească altora necazurile, mai ales unor străini ca noi.

În noaptea aceea, zii aveau să fie de partea lor. Cam pe la unu noaptea, pe cînd săpătorii dispăreau aproape complet în groapa pe care-o făcuseră, un „Pst“ discret, rostit din vîrfurile buzelor, ne atrăse deodată atenția. Prudent, acoperind conul strălucitor al lanternei, am lumniat perețele gropii. Un enorm vas de lut, de peste 60 cm înălțime tocmai apăruse din nisip.

Cu toate că aproape întreaga față îi era acoperită de bonetă, am văzut cum ochii celui care îl descoperise clipește de bucurie. Ceilalți se opriră imediat din lucru. Acum nu mai foloseau lopețile, ci degajau locul cu mîinile goale.

În cîteva minute vasul fu dezgropat. Desigur, el nu conținea prețioasa comoară pe care speram s-o vedem, ci o simplă mumie din epoca nazca, înmormîntată acolo, perfect conservată de mai bine de douăsprezece secole. I-am în-

lăturat cu prudență stratul de pământ ars. Era înfășurată și acum cu fișii roșietice și săpătorii noștri se grăbiră s-o „dezbrace“, ca să vadă dacă nu are bijuterii de aur, care constituiau aproape singura rațiune a prezenței lor acolo. După cîte mi-am putut da seama, mumia era a unei femei. Dar, pe scheletul ei nu exista nici cea mai mică urmă de metal. Peruvienii aveau să studieze atent gura, știind că incașii obișnuiau să-și îngroape morții strecurîndu-le între dinți o plachetă de aur ca ofrandă pentru zei. De astă dată, maxilarul nu ascundea decît un mic ghem de lînă, perfect conservat, dar care, pentru oamenii de azi, nu mai are aceeași întrebuintare. Bumbacul nu este atît de valoros precum aurul, el nefiind folosit în zilele noastre decît la țesut.

Atunci, minioși, știind, că nu vor putea obține mare lucru pe oseminte, exploratorii azvîrliră mumia pe un povîniș din apropiere. Nu mai prezenta nici un interes. Săpăturile s-au reluat, totuși, cu perseverență, în același loc. Nu și-au pierdut încrederea.

— Nu-ți face griji, îmi șopti ghidul nostru, Miguel. O să găsim ceva mai ca lumea. Incașii puneau în general oale frumoase, *huacos*, la picioarele morților pentru a-i hrăni în cursul lungii lor călătorii. Trebuie să găsim aceste *huacos* și, cine știe, poate că lîngă ele dăm peste o comoară.

SCAPĂ CINE POATE !

Acești țărani exploratori ar putea fi niște minunați arheologi, dacă ar vrea. Ei au ochiul format mai bine ca oricine. După cîteva minute, dezgropară efektiv un vas superb, împodobit cu motive negre, roșii și albe. La puțin timp după aceea, au scos altul, tot intact, ca și cum ar fi ieșit de la

un artizan ce abia îl confecționase. Mai avea încă în el boabe de porumb și oase uscate de oaie sau capră. Ultimele provizii pentru drum. Vasul, o piesă splendidă de muzeu, fu imediat acoperit cu nisip, care să-l apere de eroziunea timpului.

— Facem asta, îmi spuné Miguel, ca să evităm ca *huaco*-ul să crape, uscându-se prea repede. În cazul ăsta, ar risca să se spargă și n-am mai putea obține același preț de la negustorii din Lima.

Alte vase de lut ieșeau încetul cu încetul din nisip, dar oamenii noștri nu păreau totuși satisfăcuți. Ce-i interesa era aurul. Convingându-se că nu-l găsesc acolo, părăsiră mormîntul ca să se ducă să-l caute în altă parte. Și din nou, unul dintre ei, înarmat cu tija lui lungă de metal, începu să sondeze terenul nisipos.

Sudoarea picura pe fețele mascate. Noaptea se scurgea.

În urma eforturilor depuse cu brațele de bravii noștri săpători, alte mumii, înfășurate încă în fișii de pînză, apăreau încetul cu încetul la suprafață. Fuseseră îngropate într-o poziție încovoiată, cu genunchii atingînd coatele, iar brațele strînse ca și cum ar fi vrut să se apere de o primejdie ipotetică.

Orbitele goale fixau adîncul nopții, dar exploratorii erau blazați. Miinile lor lăcome desfășurau fișiile de pînză cu dexteritate, căutînd vreo comoară, singurul lucru care-i interesa.

Dar, în noaptea aceea, nici o bucată de metal prețios n-a fost extrasă din nisipul deșertului. Jefuitorii au trebuit să se mulțumească cu vase de forme variate, care ar fi satisfăcut din plin plăcerea oricărui muzeu occidental, cu țesături prețioase și alte diverse obiecte. În zori, ne aflam încă acolo, fascinați de spectacolul acelor exploratori vio-
lînd cu frenezie cimitirele uitate ale strămoșilor.

Deodată se dădu alarma și fiecare trebui să scape cum putea. Pindarul venea spre noi în goană. Zărise un plimbăreț matinal — sau un vânător — care umbla pe acolo, prin deșert, nu se știe de ce, împreună cu ciinele lui. Cît ai clipi, materialul și obiectele au fost transportate într-un vehicul care staționase nu departe de noi în timpul nopții și pe care nimeni nu-l văzuse venind. Fiecare se grăbea s-o șteargă, plin de praf, de teama unei eventuale denunțări. Trebuie să spun că închisoarea nu-i ispitea deloc pe căutători, îndeosebi în acele sate din sudul peruvian.

Jefuirea mormintelor nu este o activitatea lipsită de pericol. Mai mulți indigeni peruvieni zac și azi în acele îngrozitoare temnițe, după ce au fost condamnați pentru „distrugerea patrimoniului istoric național“.

Pirații arheologiei nu sînt, în Peru, exploratori ocazionali, care lucrează izolat, precum acei care pot fi întîlniți uneori în Franța. Ei au creat adevărate întreprinderi care, în unele regiuni, au luat proporții mari. Am vizitat astfel de sate din sudul peruvian, unde peste 20% din populație trăiește azi de pe urma săpăturilor clandestine. Lucrurile au ajuns pînă într-acolo încît seara, la șezători, la lumina unor lămpi cu gaz, țăranii își povestesc întîmplări cu jafuri, așa cum țăranii noștri evocă bucuroși povești de vînătoare sau de pescuit.

În ce mă privește, după ce am asistat la acea distrugere a unei mici porțiuni din istoria omenirii, nu mă pot abține să nu-i condamn pe acești jefuitori. Pe de altă parte, mă întreb dacă nu cumva trebuie să ne temperăm judecata față de ei, deoarece acești țărani nu sînt conștienți de aportul științific al arheologiei. În mintea lor, comorile și resursele acestei lumi au menirea de a îmbunătăți condițiile de viață ale oamenilor. Cu atît mai mult cu cît aceste

bogății le-au fost oarecum lăsate moștenire de strămoșii lor, incașii. În fond, indigenii din Peru nu sînt ei oare moștenitorii legitimi ai acelor mumii sau ai acelor giuvaiere de aur pe care le dezgroapă ?

Iar noi nu avem dreptul să le reproșăm acestor oameni nevoiași că-și irosesc moștenirea lăsînd-o îngropată în nisipurile deșertului sau în peșterile din Cordilierii Anzilor.

Partea a doua

EPOPEEA NORDULUI

IX

COMOARA (DERROTERO) LUI VALVERDE

În momentul în care capul lui Inca Atahualpa a căzut, cei care aduceau prețul de răscumpărare, preveniți nu se știe cum de executarea împăratului și Zeului lor, se opriră imediat, acolo unde se aflau, și se grăbiră să adăpostească comoara ce o transportau pentru salvarea lui.

Unele scrieri vechi ne lasă să înțelegem că două sute de oameni aduceau la Cajamarca renumitul lanț de aur al lui Huascar, pentru a plăti o parte din prețul de răscumpărare a lui Atahualpa. Cum au primit porunca să ascundă prada, cei două sute de oameni porniră pe drumuri anevoioase, îndreptându-se spre nordul imperiului, în mijlocul pădurii ecuadoriale, unde se află un vulcan sacru, numit azi Sangay, în junglele Amazoniei, din sudul Ecuadorului.

Acest vulcan, acoperit cu zăpadă pînă aproape de vîrf, e totdeauna în activitate, ca semn al unei răzbunări divine. Acolo, în străfundurile unei prăpăstii înguste, ostașii ascunseră prețioasa lor încărcătură, pe care voiau s-o pună la adăpost de spanioli. Legendă ? Adevăr ? În tot cazul, numeroși aventurieri n-au șovăit să-și riște viața ca să se ducă în Ecuador, încercînd din răspuțeri să escaladeze coastele vulcanului. Or, lanțul se află tot acolo unde l-au depus incașii acum peste cinci secole, dar unele indicii descoperite recent par să arate că nu-i vorba decît de o legendă.

Sangay este și azi un vulcan sacru, venerat de neamuri importante de indieni din jungla amazoniană, situat într-o

regiune deosebit de neospitalieră. Vulcanul, acoperit veșnic de zăpadă, are o altitudine de aproape 6000 m, dominînd impunător jungla greu de străbătut de la poale. E situat doar la 150 km sud de linia ecuatorială. Jur împrejur se găsesc masivi vulcanici, care fac aproape imposibilă pătrunderea din pădure spre vulcan. Totuși, de-abia acum cîțiva ani, un arheolog elvețian, doctorul K. von Ritter, descoperi una din potecile secrete, asemănătoare cu cea despre care am vorbit în legătură cu lanțul lui Huascar și care lega pe sute de kilometri capitala incașilor, Cuzco, de poalele acestui vestit vulcan Sangay.

Vulcanul a jucat deci un rol considerabil în dispariția unei părți a comorilor incase. Altă legendă pretinde de altfel că, în decursul lunilor de vară și de toamnă ale anului 1533, peste 10 000 de indieni au lucrat într-o trecătoare largă de 800 m, pe coastele aceluiași Sangay, pentru a îngropa miile de idoli, farfurii, cupe etc. din aur masiv, pe care preoții voiau și ei să le ascundă de privirile hrăpărețe ale conchistadorilor. După ce comoara a ajuns acolo, indienii ar fi acoperit-o cu crengi și stînci vulcanice. De atunci, zeci de expediții au explorat coastele vulcanului, fără să descopere vreodată un element spectaculos, dar indiciile persistă. Chiar doctorul von Ritter ar fi găsit în mîinile unei tinere indiene care trăia în junglă, în preajma vulcanului, un mic idol greu, cu aspect negricios, pe care îl găsisese chiar ea pe versantul vulcanului, după o erupție deosebit de mare.

După ce a curățat lava ce mai acoperea idolul, s-a ivit, se pare, o superbă statueta din aur masiv. Cu toate că faptul e real, el nu reprezintă un argument destul de puternic pentru a susține din punct de vedere istoric existența în acel loc a celei mai importante comori incase. Nu e într-adevăr nimic deosebit în a descoperi cîte un *ex voto*, de

aur sau argint, lingă un loc sacru consacrat. Von Ritter s-a întors, împreună cu tînăra indiană, la prăpastia adîncă, acoperită de lavă, unde ea găsisese cu cîtva timp înainte statueta pe care acceptase s-o schimbe pe ceasul lui, troc cît se poate de banal în aceste regiuni.

Sub stratul de lavă, doctorul von Ritter descoperi o nouă pată albicioasă, care se dovedi a fi craniul unui indian, pe care fusese fixată o placă de aur, în loc de proteză, după ce i se efectuase o trepanație în timpul vieții.

Operația se practica de altfel curent în epoca incasă, deoarece Inca Atahualpa însuși folosea pentru băut craniul unuia din frații lui, Atabalipa, craniu văzut chiar de Hernando Pizarro ; era acoperit cu propria lui piele uscată și cu propriul lui păr, avînd așezată între dinți o monedă de argint, iar în partea superioară o calotă din aur, care masca urma unei trepanații. Craniul achiziționat de doctorul von Ritter era deci din epoca incasă, putînd fi datat doar datorită prezenței acestui element. El extrase din pămînt numeroși alți idoli, dar nici unul nu era din metal prețios. Să fie într-adevăr acolo ascunzătoarea comorii din Sangay?

N-o să știm fără îndoială niciodată, deoarece doctorul von Ritter n-a mărturisit nimic. În orice caz, la cîtiva ani după ce această întîmplare ne-a ajuns la urechi, el a fost văzut în Europa, în Austria îndeosebi, ducînd o existență fastuoasă, la volanul unui Rolls Royce de mare lux. Se poate ca el să fi descoperit într-adevăr în Ecuador o ascunzătoare incasă, dar nu se poate afirma că a jefuit partea cea mai importantă a comorii incașilor. Obiecte de aur ? A găsit probabil un număr de obiecte din aur în ascunzătoarea de lavă pe care i-a indicat-o indiana sa. Dar lanțul sau colosalul depozit al comorii i-a scăpat cu siguranță, fiindcă vînzările efectuate în străinătate n-ar fi putut trece neobservate de specialiști. Or, nu ne mai aflăm pe vremea cînd

aventurierii descopereau obiecte incase, pe care le topeau pentru a recupera aurul pe care îl vindeau apoi băncilor. Totul ajunge pînă la urmă să se afle.

Mulți alți aventurieri l-au precedat pe doctorul von Ritter. Mulți alții l-au urmat. Unii nu totdeauna cu același noroc. Un tînăr american de treizeci și doi de ani, Frank Rocco, din Pennsylvania, a murit chiar pe versanții Sangay-ului în ziua de 22 ianuarie 1962, pe cînd căuta și el fabuloase comori împreună cu fratele său Raymond și unul din prietenii lor, Robert Kaupp. Acesta din urmă a fost găsit cîteva zile mai tîrziu de către armata ecuadoriană, zăcînd la poalele vulcanului într-o stare de semi-comă, ceea ce înseamnă că toate căutările comorilor incase nu se termină totdeauna în mod fericit, mai ales în această regiune neospitalieră.

COMOARA DIN LLANGANATI

Dacă vulcanul Sangay continuă să exercite o foarte mare atracție asupra căutătorilor de comori, există, la cîțiva zeci de kilometri mai la sud, o zonă stîncoasă și încă și mai neospitalieră, unde numeroase indicii lasă să se presupună prezența altor ascunzători incase, chiar mai importante. Aceasta e masivul Llanganati.

Aici, în mijlocul acestui masiv, în care se pătrunde foarte greu, într-o regiune în care spaniolii n-ar fi putut ajunge niciodată, indienii ar fi îngropat, la porunca marilor demnitari incași, după execuția din Cajamarca, cea mai mare parte a prăzii strînse din nordul imperiului pentru răscumpărarea lui Atahualpa.

Un document a ajuns pînă la noi atestînd interesul considerabil pe care îl prezintă acest masiv. El se numește *Derrotero de Valverde* (traducerea din spaniolă „Co-

moara¹ lui Valverde"). Acest manuscris nu este un mit, o legendă. El există, păstrat cu grijă în Arhivele mănăstirii La Rábida, din Sevilla.

Prețiosul document lăsat de Valverde confirmă existența istorică a comorilor incase, dar, mai mult, indică locul ascunzătorii, care, la origini, era extrem de precis.

Or, se pare într-adevăr că Juan Valverde n-a relatat niște povești închipuite. Numeroase documente și scrisori păstrate la Biblioteca Națională din Madrid confirmă faptul că, plecat foarte sărac în Lumea Nouă, acest conchistador s-a înapoiat în patria sa, Spania, cu o impresionantă cantitate de lingouri de aur. Dacă admitem că un rege și un guvern nutresc rareori planuri himerice, trebuie să fim convinși de existența acestei comori din Llanganati din atitudinea lui Carol Quintul.

După ce a citit documentul lui Valverde, regele Spaniei nu s-a mai îndoit o clipă de faptul că în masivul Llanganati era îngropată cea mai mare comoară incasă și a trimis imediat în acele locuri sălbatice mai multe expediții, cu sarcina să raporteze Curții ce a rămas din aurul lui Atahualpa.

Ironie a sorții, nici una din aceste expediții n-a ajuns pînă la locul indicat în însemnările stîngace ale lui Valverde. Numeroși ostași spanioli au murit pe acele pămînturi îndepărtate și pe altarul, deja împovărat, al căutătorilor de comori.

Istoria documentului lui Valverde e atît de extraordinară, încît merită să fie relatată, chiar dacă realitatea istorică, pe care o vom expune în capitolele următoare, e puțin diferită față de tradiție.

¹ *Derrotero* înseamnă în limba spaniolă atît „cale, drum de urmat”, cît și „comoară ascunsă”. Ambele sensuri sînt valabile aici. (n.tr.).

Totul a început în ziua de 25 mai 1589, la cîteva sute de kilometri la sud-est de oraşul Quito, capitala Ecuadorului, într-un sătuc căruia i se spune şi azi Pillaro ¹. Acest sat modest nu are nimic deosebit, în afară de situaţia lui privilegiată, chiar la poalele renumitului masiv Llanganati.

Iată ce spune despre asta Juan Valverde, în timp ce era interogat — pare-se cu destul de multă asprime — de emisarii lui Carol Quintul, după întoarcerea sa în oraşul natal, Salamanca, cu cuferele burduşite cu lingouri de aur. Averea sa fiind cunoscută de toţi, fostul conchistador sărac fu somat să meargă la Granada, unde se afla Curtea. A trebuit deci să destăinuie în urma unor presiuni făţişe existenţa descoperirii sale şi îndeosebi locul exact unde fusese ascunsă comoara. Iată ce a dictat (să nu uităm că era analfabet) :

Cînd ai ajuns în satul Pillaro, întreabă de hacienda ² La Moya şi dormi acolo prima noapte. Acolo indienii ți vor arăta muntele Guapa, a cărui creastă se vede pe vreme senină. Lăsînd în urmă satul Ambate (care există şi astăzi, dar care e în prezent un foarte frumos oraş ecuadorian), priveşte spre răsărit : ai să vezi trei piscuri din lanţul munţilor Llanganati, care formează un triunghi, între versanţii lui aflîndu-se un lac artificial.

De îndată ce au aflat de moartea lui Atahualpa, vechii incaşi au aruncat în acest lac enorme cantităţi de aur pe care le strînseseră pentru răscumpărarea lui. Acela e punctul la care trebuie să ajungi.

Atingînd muntele Guapa, străbaţi o pădure deasă numită „la Floresta“, pînă dai de o mlaştină întinsă ; după ce ai trecut de ea, ia-o la stînga şi urmează o potecă mică,

¹ De la pillar, în lb. spaniolă „a jefui“. (n.tr.)

² Fermă în ţările Americii de Sud. (n.tr.)

folosită de indieni în drumul lor spre ascunzătoarea unde aveau să îngroape aurul. Mergînd în această direcție ajungi, în cele din urmă, la două lacuri mari, „Anteojos”¹ sau „Binocles”, numite astfel pentru că între ele se află o limbă mică de pămînt semănînd cu un nas.

Din acest loc vei vedea din nou munții Llanganati, pe care i-ai întrezărit prima dată de pe culmea muntelui Guapa. Te sfătuiesc ca părăsind aceste lacuri, s-o iei spre răsărit, înconjurîndu-le, pînă ce ajungi la limba de pămînt care seamănă cu un nas. În fața ta ai să vezi o vale largă, unde te vei putea odihni puțin. Odată ajuns acolo, va trebui să-ți lași caii și să continui pe jos în aceeași direcție, pînă la un lac întunecat și foarte mare, Yana-Cocha, pe al cărui mal stîng va trebui să-ți continui drumul mai departe.

De aici încolo, terenul devine extrem de anevoios și accidentat ; va trebui să cobori Cordilierii, astfel încît să ajungi la un canion unde se află o mare cascadă. Ai să găsești acolo o punte făcută din trei trunchiuri de copaci. Dacă puntea a dispărut, va trebui să construiești alta ca s-o înlocuiești. După ce ai trecut canionul și ai mers pe cărarea ce duce în pădure, ai să dai, la stînga, peste o peșteră, în care ai să poți dormi. A doua zi dimineața, ia-o pe cărare, tot în aceeași direcție, pînă ce ai să ajungi la un canion foarte arid și adînc. Aici, o să trebuiască iar să construiești o punte și s-o treci cu mare prudență, deoarece acest canion e foarte adînc și periculos. Seara ai să ajungi într-un loc unde poposesc indienii, ușor de recunoscut după numeroasele fragmente de vase de lut pe care aceștia, în trecerea lor, le abandonează deseori.

Mergînd în aceeași direcție, ai să ajungi la o colină, acoperită cu părălute. În stînga acestei coline se întinde o vale mică unde crește un soi de plantă din ale cărei paie

¹ Dinoclu (sp.).

indienii își împletesc pălării și încălțări. Iar la sfârșit, în dreapta cărării ai să dai de o cascadă a cărei apă coboară din înălțimile munților Llanganati. În torent, la poalele cascadei, există pepite în mari cantități. Ca să te cațeri pe muntele ce-l ai în față, va trebui să traversezi torentul și să te întorci spre dreapta ; după aceea treci peste creasta cascadei și înconșori muntele. La stînga acestuia există o topitorie veche, pe care indienii o folosesc pentru separarea aurului. Ai s-o recunoști după cuiele de aur folosite la construcția ei, din care au mai rămas încă multe.

În fața ta, se află al treilea lanț muntos, la care trebuie să ajungi, deoarece la poalele lui se află lacul unde sînt ascunse aurul și comorile vechilor indieni. Dacă te rătăcești străbătînd pădurea, caută rîul și urmează-i cursul spre dreapta. Mai departe ai să găsești un canion prin care e imposibil să treci, dar continuînd să mergi de-a lungul rîului, ai să reușești pînă la urmă să escaladezi versantul drept al muntelui. Ajuns sus, într-o mică și minunată vale vei da peste lacul artificial, din a cărui apă ai să poți recupera aurul și comoara pe care am descris-o.

O FRUMOASĂ POVESTE DE IUBIRE

Pentru nenumărații căutători de aur care mișună în lumea întreagă, acest document real prezintă, bineînțeles, un interes considerabil. Acesta-i și argumentul pentru care noi îl dăm publicității, dar descifrarea lui actuală e mult mai dificilă decît s-ar părea.

Documentul despre *Comoara lui Valverde* va părea și mai interesant încă dacă luăm în considerație modul în care au putut ajunge informațiile ce le conține la tînărul

conchistador. Totul este legat de o foarte frumoasă poveste de dragoste.

Se zice că Juan Valverde, izolat în trista lui garnizoană ecuadoriană — ținut de curînd descoperit — simțea nevoia, ca orice tînăr militar aflat departe de ai săi, să-și aline singurătatea. El își găsi fericirea alături de o tînără indiană, pe nume Catla.

Alegerea lui nu era de altfel deloc proastă, deoarece, pe lângă faptul că era o mare frumusețe, ea mai era și fiica unuia din principalii șefi ai indienilor salasacas. Urmașii lor trăiesc de altminteri și azi în Ecuador, în aceleași ținuturi. Acești indieni — care la origine erau niște extraordinari agricultori, ocupînd teritoriul unde se află azi Bolivia — au fost determinați să se instaleze pe pămînturile incase din nord, lângă satul Ambato, tocmai din cauza priceperii lor în cultivarea pămîntului. Indienii îi detestau pe spanioli, care îl omorîseră pe Atahualpa, și jefuiau regulat bogățiile și recoltele strînse de ei.

Imediat după moartea lui Inca, au intrat în legătură cu generalul Rumiñahui, bun prieten cu Atahualpa, care venea din nord cu trupele încărcate de comori. Ele erau destinate să plătească o parte din prețul de răscumpărare pretins de invadatori, dar, pe drum, tocmai în dreptul localității Ambato, ștafetele secrete venite din Cajamarca, *chasquí*a, după denumirea incasă, i-au informat despre rușinoasa trădare a spaniolilor.

Generalul s-a hotărît atunci să nu-și mai continue drumul și să ascundă cît mai repede posibil extraordinara încărcătură purtată de 15 000 de oameni și de un număr încă și mai mare de lame. Colaborarea salasacas-ilor, care cunoșteau foarte bine zonele inaccesibile ale munților Llanganati, i-a dat posibilitatea lui Rumiñahui — care era el însuși originar din aceste regiuni — și oamenilor săi să-și ascundă comoara cum nu se poate mai bine. Dar el îi puse

pe salasacas să jure că nu vor destăinui niciodată nimănui locul ascunzătorii, orice motiv s-ar invoca sau oricăror presiuni ar fi supuși. Căpeteniile salasacas, conștiente de marea lor răspundere, au jurat toate ca unul și au rămas foarte credincioși paznici, pînă ce a pătruns în viața lor tînărul Juan Valverde.

Valverde nu știa nimic despre comoară, cînd s-a instalat cu tînăra indiană pe care o luase de nevastă la Pillaro, satul natal al acesteia.

Acolo, spre deosebire de alți spanioli, de care de altfel se îndepărtase, fu primit cu multă bunăvoință de indienii salasacas. Părinții soției sale nu se împotriviră de altfel cūsătoriei, deoarece se înțelegeau atît de bine cu acest străin devenit unul de-al lor. Nimic nu tulbură viața tînărului cuplu timp de trei ani.

Dar spaniolii, mereu avizi de aur, argint și pietre prețioase, au aflat din gura unor indieni de existența celui general Rumiñahui, de trupele sale și de fabuloasa comoară pe care acesta preferase s-o îngroape undeva în Ecuador decît s-o predea. Ei nu știau exact unde, dar zvonuri persistente păreau să indice cotloanele inaccesibile ale munților Llanganati.

Trimiseră, deci, o misiune militară la Pillaro, capitala acestui ținut muntos.

Valverde fugise între timp din fața armatei spaniole. Nu putea rămîne în satul său, unde sosiseră ostașii, deoarece risca să fie condamnat și executat. Nu dorea acum decît să se întoarcă într-o zi în țara lui, în Spania, împreună cu tînăra indiană.

Ca să poată ajunge în Spania, trebuia să dispună de o avere solidă, iar Valverde era departe de o avea. Indienii salasacas, cărora le cîștigase simpatia, hotărîră, în urma unei adunări ținute nu departe de Pillaro, să-l ajute

să se întoarcă acasă împreună cu soția lui. Căpeteniile indiene se întruniră și decisă să-i destăinuie taina poporului lor.

Într-o seară, îl chemară în secret pe Valverde și îl informară despre existența comorii lui Rumiñahui. Îi spusă că grămezile de aur din prețul de răscumpărare a lui 'Atahualpa au fost îngropate de frații lor în zonele inaccesibile ale munților Llanganati, cunoscute doar de ei și închise pentru totdeauna albilor.

Ca să-l ajute să-i regăsească pe ai săi și să traverseze oceanul, ei se oferiră să-l însoțească pînă la ascunzătoarea secretă și să-i dea voie să ia în cuferele sale toate obiectele de aur, care nu erau sacre, pe care le-ar putea topi, și astfel i-ar da posibilitatea să ofere soției lui acolo, în Spania, o viață mai mult decît decentă.

Valverde era uluit, dar acceptă această propunere neobișnuită. Fu, deci, poftit să participe la o expediție, care într-o noapte plecă cu opt catiri spre labirintul munților Llanganati în căutarea comorii. După aproape o lună, echipajul se întoarse la Pillaro. Sacii purtați de catiri erau plini cu obiecte din aur masiv sau argint. Aceste obiecte fură topite în lingouri pentru a înlesni transportul lor spre vechiul continent. Într-adevăr, lingourile nu au iscălitura și nici mirosul periculos al obiectelor din comoara scoasă la iveală departe de privirile Coroanei.

Ce s-a petrecut în timpul celor trei săptămîni, cît au lipsit Valverde și mica ceată de indieni care îl însoțea ? Nimeni nu știe !

Singura mărturie care ne-a parvenit despre această expediție este tocmai acest renumit document *Derrotero de Valverde*, care, potrivit tradiției, ar trebui să fie azi păstrat cu mare grijă la Madrid, dar care, de fapt, se află în arhivele din Sevilla.

Valverde s-a întors în Europa foarte bogat, putred de bogat. Din obiectele pe care le adusese din Llanganati, el ar fi topit douăsprezece lingouri enorme de 50 kg de aur fiecare, ceea ce reprezintă cam 600 kg de aur pur. Pentru un tânăr, nu era un dar de nuntă neînsemnat !

Se pare că pentru Valverde n-a fost prea greu să scoată obiectele de aur din masivul inaccesibil. Lingourile mai trebuiau însă și transportate în Spania și transformate în monede legale, sunătoare și care s-aibă greutatea cerută.

Această parte a comorii fusese scoasă din regatul incașilor în cea mai deplină legalitate. Dacă unul din reprezentanții Coroanei ar fi descoperit cel mai mic lingou, el ar fi fost imediat confiscat și, o dată cu el, toate celelalte lingouri. Valverde ar fi fost și el aspru condamnat.

Această problemă a fost aranjată foarte simplu în orașul învecinat cu Ambato, de către părintele Olmedo Alvarado, un vechi prieten al lui Valverde. Părintele îi propuse să aplice pe lingouri pecetea bisericii, ceea ce, printre analfabeții însetați de aur, dar foarte credincioși, reprezenta cea mai bună garanție. În afară de aceasta, îi dădu un document oficial atestând că lingourile trebuiau predate arhiepiscopiei din Madrid, documentul fiind doar un permis de liberă trecere, pe care Valverde trebuia să-l distrugă imediat ce formalitățile de intrare în Spania ar fi fost îndeplinite.

Drept mulțumire, Valverde oferi părintelui unul din cele douăsprezece voluminoase lingouri de aur, după care se imbarcă în mod cât se poate de oficial la Guayaquil — mic port existând și azi pe coasta ecuadoriană — pe una din corăbiile cu destinația Sevilla. Valverde era singur. Tânăra lui soție nu-l însoțea. Se înțeleseseră să se întâlnească la Salamanca, orașul său natal, îndată ce el va vinde lingourile.

CELE ȘAPTE CETĂȚI ALE CIBOLEI

Valverde ajunse foarte repede în țara sa în posesia unei averi colosale, ceea ce determină autoritățile să-l convoace în grabă ca să-l întrebe de proveniența ei. Atunci, amenințat să piardă tot ceea ce i-ar fi îngăduit să-și aducă soția în patrie, dictă — să nu uităm că nu știa să scrie — mesagerului regelui renumitul *Derrotero de Valverde*. Astfel ne-a parvenit prețiosul document păstrat în Spania. Faptele relatate sînt desigur exacte și cine cunoaște puțin munții Llanganati înțelege că orice urmă a unei comori ar fi putut rămîne multă vreme ferită de privirile spaniolilor.

E atît de greu să pătrunzi în aceste locuri, încît niodată după cucerirea spaniolă autoritățile nu și-au asumat riscul să construiască acolo drumuri și nici să încurajeze colonizarea.

De la descoperirea Americii și a Ecuadorului, munții Llanganati au rămas în continuare necunoscuți și foarte misterioși. Unul din principalii lor exploratori, geograful Andrade Marín, îi compară cu o insulă virgină, cu un dar al diavolului. Același geograf, care lucrase în mod oficial în Llanganati, nu considera demne de încredere decît trei documente despre acest masiv : o hartă din 1873 a doctorului german Wilhelm Reiss, destinată președintelui García Moreno, altă hartă din secolul al XIX-lea a botanistului spaniol Anastasio de Guzmán și renumitul *Derrotero de Valverde*.

E vorba într-adevăr de un masiv muntos independent de cel al Anzilor vulcanici și, deci, de formație foarte vechi. Este o masă granitică, înălțîndu-se la o foarte mare altitudine, care, pentru geografia ecuadorieni, ar constitui un al treilea lanț de Cordilieri andini, paralel cu Cordi-

lierii Anzilor orientali. Prin structura lor granitică, munții Llanganati ar fi zona cea mai mineralizată din toți Anzii, explicîndu-se astfel bogatele filoane aurifere semnalate de Valverde.

Aceste zone geografice par atît de bogate din punct de vedere aurifer, încît descoperirile recente au dezvăluit urmele și existența unor adevărate vechi mine de aur exploatare de incași. Jur împrejurul munților Llanganati incașii au construit, încă de cînd au început cucerirea nordului, șapte cetăți destinate topirii și prelucrării prețiosului metal extras din munți, identificate azi prin descrierile făcute de indienii de atunci pentru conchistadorii care nu au mers chiar ei la fața locului. Li se spune, de altfel, în mod curent, cele șapte cetăți ale Cibolei. Se pare că, din cele șapte cetăți, doar șase au putut fi identificate pe teren, ultima urmînd încă a fi descoperită.

Chiar și azi, indieni sau metiși trăind în junglă s-au instalat pe malurile rîurilor care coboară din Llanganati, unde spală nisipul ca să găsească aur, pe care-l vînd băncilor din Ecuador.

În mod ciudat, acest masiv foarte vechi și își are vulcanii săi proprii, care s-au format în mijlocul lui, confirmînd întru totul spusele lui Valverde. E vorba de Sangay — loc sfînt al indigenilor, după cum am văzut —, de Sumaco și de Reventador, vulcani aflați și azi în activitate.

Aceste regiuni, năpădite în mare parte de jungla Amazonului, sînt tot atît de greu accesibile ca întotdeauna și rămîn complet nelocuite nu numai de oameni, dar și de animalele domestice. Cît privește tentativele de introducere a agriculturii, ele au eșuat toate. Dificultățile geografice consemnate pe larg de expediția științifică a lui Andrade Marín explică desigur spusele indigenilor care locuiesc în vecinătate și vorbesc de comorile fabuloase îngropate acolo, la care nimeni nu poate ajunge.

În decursul secolelor trecute, și aceasta este valabil și azi, numeroși au fost occidentalii, simpli aventurieri sau exploratori adevărați, care au încercat să pătrundă în Llanganati, ghidîndu-se după documentul conchistadorului Valverde și avînd ca țintă — în majoritatea cazurilor, nemărturisită — să pună mîna pe ceea ce ostașii generalului Rumiñahui ar fi putut ascunde acolo. Mulți, chiar bine pregătiți, nu numai că n-au descoperit aurul la care sperau, dar și-au pierdut și viața.

Una din puținele persoane cunoscute care au reușit în parte în încercarea lor este doctorul von Ritter. Dovadă stă creșterea subită și sensibilă a nivelului averii sale la întoarcerea în patrie, după descoperirile pe care le-a făcut în Llanganati. Dar, în lipsa unor publicații sau a unor mărturii oficiale, aceasta nu poate fi decît o presupunere.

Însă marea majoritate a celorlalți aventurieri care au pătruns în acest dificil masiv s-au întors plouați, cu toate că duceau cu ei o copie a documentului lui Valverde. Trebuie spus că, din 1533, dată fatidică la care indienii ar fi îngropat cea mai mare parte a avuțiilor lor, natura a evoluat mult, îndeosebi în mediul ecuatorial, unde sînt nenumărate rîuri. Să nu uităm pe lîngă aceasta că, dacă există o comoară — și asta e azi sigur —, ea se află pe coastele unui vulcan care nu s-a stins după trecerea armatelor incase.

Pe lîngă aceasta, așa cum semnalează Marín, e imposibil să te deplasezi singur în aceste regiuni foarte neospitaliere. Ești obligat să folosești serviciile „ghizilor“ locali, deoarece numai ei îți pot înlesni pătrunderea în labirintul trecătorilor din munți sau al rîurilor. Puținii indigeni care cunosc îndeajuns terenul ca să servească de călăuză sînt oameni simpli, plini de amabilitate și bunăvoință, dar e evident că, dacă ar avea o cît de mică idee despre locurile unde s-ar putea găsi această fabuloasă comoară, ar începe

prin a căuta-o pentru ei înșiși, fără să aștepte venirea noilor conchistadori.

Or, chiar dacă cei mai mulți dintre ei au fost hrăniți din copilărie cu legende despre o trecătoare adîncă, plină vîrf cu aur și argint, ei nu le mai acordă nici o importanță și, ca oameni înțelepți, crescuți în mijlocul naturii, preferă să-și lucreze pămîntul ca să-și cîștige existența și să le asigure copiilor lor o viață mai bună. Ei vorbesc uneori despre această comoară a strămoșilor, dar ca despre o frumoasă legendă, amuzați că occidentalii pot veni acolo mînați de dorința de a pune mîna pe ea. Ei nu vor altceva decît să-i ajute pe acești exploratori întru totul deosebiți, dar nu se poate pune temei pe ce le-au destăinuit părinții sau bunicii lor.

Unele dintre aceste călăuze „binevoitoare“ din masivul Llanganati se bucură de altfel de o sinistrală reputație; ele nu ezită să aibă grijă de noul candidat în cursa după comoară, să-l trambaleze zile întregi prin masivul și jungla înconjurătoare ca, pînă la urmă, să-l lase singur undeva, după ce i-au șterpelit puținele alimente care i-au mai rămas și lucrurile de valoare, care pot fi vîndute în piețele din Ambato sau Pillaro.

LLANGANA-ATI

Zeci și zeci dintre exploratorii aventurieri care au vrut să-și încerce norocul pe aceste meleaguri au fost victimele fie ale unor teribile condiții geografice, fie ale călăuzelor băstinașe prea puțin scrupuloase. De altfel, un fapt curios, pe care îl întîlnești peste tot în această parte a Ecuadorului, trebuie să-l ai totdeauna în minte, deoarece el corespunde unei indiscutabile realități. La Pillaro, vechi tradiții cer să nu se rostească niciodată cuvîntul *Llanga-*

nati, considerat de indieni drept un „cuvînt nefast“. Prin Pillaro poți pătrunde în „Orient“¹ și te poți întoarce din „Orient“.

Pînă în ultimii ani, cea mai mare parte a acestui masiv era încă trecută în alb pe hărțile militare ale Republicii Ecuador, cu mențiunea „pămînt necunoscut“. Primele explorări serioase, care au de altfel ca punct de pornire acel *Derrotero de Valverde*, datează din 1931—1932, cu pătrunderea a doi italieni, Boschetti și Re, apoi din 1933—1934, cu importanta expediție a lui Andrade Marín și a doi italieni care i s-au alăturat. Această misiune formată din trei persoane, însoțită de douăzeci și cinci de hamali indigeni, dar fără călăuză, a urmat și ea indicațiile din textul spaniol și harta lui Valverde, dar n-a căutat să descopere legendara comoară. De altfel, n-a găsit nicidecum trecătoarea unde se pare că tezaurul se află și azi. Expediția a durat din decembrie 1933 pînă în februarie 1934, transportînd cu ea proviziile necesare pentru douăzeci și opt de oameni, timp de două luni. Ea a făcut posibilă întocmirea unei prime hărți a munților Llanganati, a confirmat bogăția auriferă a terenurilor și a dovedit că fostul conchistador analfabet, reîntors bogat în Spania, a lăsat generațiilor noastre o hartă prost întocmită, desigur, dar care se vedește încă și azi exactă în majoritatea problemelor legate de expediția sa secretă cu indienii salasacas.

Fapt extraordinar e că acest text, care certifică existența comorii lui Atahualpa, a fost desigur unul din elementele care au dus la descoperirea Amazonului și a izvoarelor acestuia.

Misiunile științifice au pătruns în masiv, călăuzindu-se după documentul *Derrotero*. Doi cercetători englezi foarte serioși, Richard Spruce și Alfred Russel Wallace, au între-

¹ Răsărit (sp.).

prins un studiu științific al regiunii, pe care l-au publicat și care a constituit punctul de plecare pentru discutarea mesajului lui Valverde. Desigur, ei n-au găsit ascunzătoarea comorii incase, dar au putut dovedi, la rîndul lor, că documentul era întocmit pe baze solide și că, bineînțeles, Valverde n-a apelat la o nestăvilită imaginație. Un important depozit de aur incas, îngropat de Rumiñahui și oamenii săi, se află mai mult ca sigur ascuns și azi undeva, în enigmatică regiune, nefiind încă descoperit.

Acest fapt e cu atît mai plauzibil dacă luăm în considerație viața comandantului incas Rumiñahui și dacă re-examinăm motivele care l-ar fi putut îndemna să ascundă comoara pe care o avea în pază în trecătorile greu accesibile ale masivului Llanganati.

Înainte de a analiza aceste motive, ar fi util să cercetăm ce înseamnă însăși denumirea *Llanganati* și spre ce enigme duce această semnificație. Acest cuvînt, magic pentru indieni, e format din îmbinarea altor două cuvinte : *Llangana* și *Ati*. Ortografia corectă a locului ar trebui să fie *Llangana-Ati*.

Llangana este un cuvînt quechua (limba indienilor din Anzi), care este și el la rîndul lui compus din două elemente : *Llanga* și *Na* ; *Llanga* ar însemna în quechua : Perla ținuturilor aurifere, a ținuturilor miniere. Să nu uităm că harta rudimentară a lui Valverde menționează tocmai o mină auriferă, nu departe de fabuloasa comoară. *Na* este un cuvînt quechua care înseamnă un loc de producție sau de lucru. Deci, mina !

Din aceste speculații lingvistice, putem deduce cu toată siguranța că denumirea *Llangana* ar corespunde unor ținuturi miniere, locuite de mineri.

O legendă indiană de demult vine să întărească aceste ipoteze : membrii unei foarte vechi familii ecuadoriene (o descendentă a acestei familii a fost soția celebrului mare-

șal Antonio José de Sucre ¹⁾ au obținut titlul de marchizi de Solanda, și o dată cu domeniile respective și beneficiul tuturor obiectelor de aur destinate prețului de răscumpărare a lui Atahualpa, îngropate acolo. După acest document, locul exact unde au fost ascunse era secret ; tot ce se știa era că acesta se afla într-o regiune denumită *la Huaca de Quinara* (Mormîntul lui Quinara), în provincia Loja, din sudul Ecuadorului, mult mai la sud de Llanganati.

Această legendă — conținînd sau nu un sîmbure de adevăr — e cu atît mai surprinzătoare cu cît regiunea Loja se află tocmai de cealaltă parte a Cordilierilor Condorului, în apropiere de care au fost descoperite orașele miniere și cele mai importante mine de aur ale imperiului incas, care, după cum am văzut, ar fi în număr de șapte. Ea este, de asemenea, importantă, deoarece, reală sau nu, fabuloasa descoperire s-ar situa pe malurile imediate ale unui rîu numit *Yangana*. Or, în spaniolă, pronunția cuvîntului *Yangana* este identică cu cea a cuvîntului *Llangana*.

Cum această veche tradiție spaniolă este strîns legată de comoara incașilor, e lesne de înțeles că ea are într-adevăr o corelație cu masivul Llanganati.

Evident că trebuie să găsim semnificația celui de-al doilea cuvînt, *Ati*.

În limba quechua, *Ati* este un adjectiv, rar folosit în trecut, care înseamnă răzbunător, invincibil, victorios.

Traducerea denumirii *Llanganati* ar fi deci : „lucrătorii minelor invincibilului“ (sau ale învingătorului).

Dar știm că altădată, cu mult înainte de sosirea spaniolilor, calificarea de *Ati* se atribuia unui om excepțional, unui comandant, avînd însușiri deosebite.

¹ Patriot venezuelean (1795—1830), fost locotenent și lui Bolívar, a participat la eliberarea Americii de Sud, devenind președintele Boliviei în 1826. (n.tr.)

Astfel a fost numit *cacique*-ul — conducătorul — oraşului Pillaro, situat la intrarea în Llanganati, seniorul Pillahuaso. Acesta din urmă a fost unul din regii cei mai importanţi ai imperiului Quito, mult înainte de sosirea trupelor incase venite să cucerească nordul, imperiu care era structurat din punct de vedere politic şi economic. Acest împărat renumit a fost deci botezat Ati Pillahuaso de către poporul său, aşa cum dovedesc documentele arhivelor ecuadoriene, întocmite în secolul al XV-lea, care au ajuns pînă la noi.

În timpul domniei sale, acesta îşi apără cu înflăcărare patria împotriva expediţiilor de cucerire întreprinse de Inca Tupac Yupanqui, sosit din Peru. În pofida celor 200 000 de oameni, acestuia din urmă i-au trebuit cinci ani ca să înfrîngă rezistenţa popoarelor din regatul Quito şi a generalului lor, Ati Pillahuaso.

La vremea aceea (1462), acesta din urmă era foarte tânăr, cam de vreo douăzeci de ani. Mult mai tîrziu, după sosirea spaniolilor, între 1535 şi 1540, el a fost botezat împreună cu soţia lui, dar rămase conducătorul absolut — titlu devenit simbolic — al regatului său, care cuprindea Pillaro şi masivul Llanganati.

După numeroase lupte, toţi Ati-i din centrul ţării deveniră cei mai buni prieteni ai incaşilor, ceea ce ar putea explica importanţa comorii plătită de nord pentru răscumpărarea lui Atahualpa şi faptul că indienii din această regiune au acceptat să ascundă şi să păstreze secretul acestei părţi din preţul de răscumpărare care n-a fost predată spaniolilor.

Conducătorul cel mai important din Pillaro era deci un Ati, iar familia acestuia îşi avea reşedinţa la San Miguel de Latacunga. Cînd un Ati se deplasa, era purtat de

servitori într-o litieră specială și înconjurat de o escortă de onoare.

Puterea de care s-au bucurat toți Ati-i din Pillaro era foarte mare. Lor și urmașilor lor regele Spaniei le-a acordat marea demnitate de *caballeros*, ceea ce corespunde în sistemul nostru vechi cu titlul de cavaler, și dreptul de a avea blazon propriu. Ati Pillahuaso din Pillaro se pare că a murit la vârsta de nouăzeci și trei de ani. Avea vreo cincizeci când Cristofor Columb a descoperit America, în 1492. Dar neamul său nu s-a stins. În 1937 trăiau încă doi urmași ai marelui Pillahuaso : Emilio Ati, pianist renumit, și don Luis Ati, care trăia la San Rafael, în California, acesta din urmă fiind singurul care mai păstra urmele originii sale regale și amintirea extraordinarului său trecut. El însuși a avut un fiu numit Atahualpa, ultimul descendent al dinastiei, cu care am putut lua legătura și care ne-a arătat o mulțime de documente privind faptele de arme ale generalului Rumiñahui.

Această istorie rezumată în grabă ne permite să înțelegem mai bine traducerea denumirii *Llanganati* — „lucrătorii minelor lui Ati-neînfrîntul, rege“. Oare regele din Pillaro, cel care era Ati al munților Llanganati, cel care a dat desigur ordinul de a se îngropa pe teritoriul pustiu al regatului său fabuloasă comoară, a păstrat secretul, știut doar de el, al locului în care a fost ascuns tezaurul ?

În acest caz, să fi transmis el copleșitoarea lui taină urmașilor săi ?

Don Luis păstrează el oare, în refugiul său din S.U.A., un document precis despre ceea ce zeci de generații au căutat zadarnic în pământul strămoșilor săi ?

X

ADEVĂRUL ASUPRA COMORILOR DIN LLANGANATI

Cea mai de preț comoară a incașilor, aceea a lui Atahualpa, destinată ca plată învingătorilor, era, după cum am văzut, transportată de indienii din Ecuador spre Cajamarca, în momentul cînd le ajunse la ureche vestea despre uciderea lui Inca.

Totul dovedește că locul ideal pentru a o pune la adăpost putea fi masivul Llanganati. Pe lîngă aceasta, Ati, suveranul acestui mic teritoriu sălbatic, devenise un aliat fidel al incașilor, urmat de poporul său, care îl adora. Dar era aceasta de ajuns pentru ca generalul incas Rumiñahui, care răspundea de salvarea prețioasei încărcături, să ia importanta hotărîre de a o ascunde de privirile avide ale conchistadorilor, tocmai în acele locuri sinistre ?

O altă întîmplare, pe care am aflat-o de la doctorul Coba Rosalino, care o știa și el de la un unchi foarte bătrîn, aduce acestei întrebări un răspuns extraordinar, care va lămuri în mare măsură această problemă. Lui Don Justo Rosalino, bunicul celui care ne-a relatat toate acestea, un bătrîn și puternic *cacique* din Pillaro, Tituana, îi făcu următoarea confidență :

— Fostul rege al orașelor Pillaro, San Miguel, Mula-lillo și Panzaleo se numea Pillahuaso Jati, fiul lui Pillajo Jati din San Miguel. Pillahuaso se însură cu fosta regină din Huainacuri, Choazanguil¹. Ei au avut o fată, care,

¹ Numele de Choazanguil corespundea, după geograful Marin, cu „Vis sau pîntec sfînt“. (n.a.)

chiar în aceste locuri, se căsători odinioară cu Inca Huayna Capac ; din această căsătorie s-a născut, tot aici, la Pillaro, generalul Rumiñahui, iar din această familie se trage Tituana (autorul acestei relatări). Din acest motiv noi sîntem azi proprietarii lui Cerro Huicotango și Huainacuri.

URMAȘUL GENERALULUI

Tituana este deci într-adevăr unul din descendenții celebrului general Rumiñahui. Această mărturisire făcută doctorului Coba în 1896 pare în întregime demnă de încredere. Este posibil ca renumitul general, care se află la originea acestei istorii despre comoara lui Atahualpa, să provină într-adevăr din Pillaro, deci din aceste regiuni ale masivului Llanganati. Mai mult încă, se poate ca nepotul marelui Ati Pillahuaso să fi fost el însuși un adevărat Ati, adică un *cacique* foarte important.

Urmașul familiei acestui general, Tituana, ar fi lăsat și el alte mărturii destul de surprinzătoare la sfîrșitul secolului trecut. Astfel, în fața unei adunări de alți *caciques*, el a destăinuit că :

— Fostul rege din Pillaro era îmbrăcat cu un lux tot atît de copleșitor precum regele din Quito și mai tîrziu la fel ca Inca, așa după cum sînt înveșmîntați și marii dansatori în timpul sărbătorilor ; alți dansatori îmbrăcați mai puțin fastuos, îl purtau peste tot așezat sub un baldachin, purtînd o enormă mantie de aur, ținînd în mînă niște bastoane de argint. Îi mai apărau de pămînt, praf și ploaie cu ajutorul unor fișii mari de pînză fină, întinse pe suporturi de lemn ; trupe purtînd lănci, securi de aramă și pari lungi îl însoțeau de asemenea în deplasările lui.

În timpul celor treizeci de ani de domnie a lui Huayna Capac la Quito și primilor ani de domnie a lui Atahualpa,

fericitul Ati trăi în liniște cu familia sa. El făcea cu siguranță parte din Marele Sfat al bătrînilor, alături de Huayna Capac însuși. Împreună cu alți membri ai Sfatului, el primi testamentul lui Inca la Quito, ceea ce l-a îndemnat să-l susțină din toate puterile pe Atahualpa, care lupta împotriva fratelui său, Huascar.

Cum în tinerețe luptase eroic împotriva incașilor, ca și mai târziu împotriva spaniolilor, el (Ati Pillahuaso) susținea cu influența sa, cu sfaturile sale, cu experiența sa războinică pe propriul său nepot Rumiñahui.

Bătrînul Tituana își continuă extraordinara istorisire despre generalul incas căruia i se încredințase exorbitanta încărcătură de aur și argint destinată răscumpărării lui Atahualpa, căpetenia sa.

— Robust și agil, Rumiñahui se îndreptă împreună cu alți cîțiva regi spre orașul Cajamarca — locul de detenție al lui Inca — pentru a-l ajuta pe Atahualpa să evadeze, dar cînd constată că fuga împăratului său era absolut imposibilă, înnebunit de durere, se întoarce la Pillaro, orașul său, și pregăti tot ce-i stătu în putere pentru un război împotriva albilor.

Preoții și marii demnitari anunțară atunci că la Cajamarca totul se terminase, că spaniolii îl omorîseră fără milă pe Inca.

Pentru ca Rumiñahui să fie considerat drept un frate mai mare al lui Atahualpa, el fu proclamat de marii demnitari ai imperiului „Shiry al regatului Quito“, adică rege la rîndul său. El formă și instrui o importantă armată și, cînd fu gata, porni să-l întîlnească la Tiocajas pe conchistadorul Benalcazar, însoțit de demnitarii spanioli ai Ecuadorului.

O luptă necruțătoare începu atunci între noul Ati, Rumiñahui, și căpitanul spaniol, Sebastián de Benalcazar, un

om foarte aspru. Acesta din urmă nu venise de altfel în nordul țării printr-o simplă întâmplare. Conchistadorii aflaseră, prin câteva confidențe făcute din greșeală, că incașii din nord strânseseră o fabuloasă comoară de aur și argint masiv ca să plătească partea lor din prețul de răscumpărare a lui Atahualpa, că aceste averi considerabile au luat drumul orașului Cajamarca, așa cum se stabilise, dar că ele fuseseră ascunse cu grijă pe parcursul drumului.

Ei nu știau bineînțeles locul exact unde fusese îngropată comoara, dar erau hotărâți să pună mîna pe ea, în ciuda faptului că săvîrșiseră greșeala de a-l fi executat pe Inca prea devreme. Acesta era obiectivul ce i se desemnase tinărului căpitan Benalcazar înainte de a pleca în nord.

Nu mai e nevoie să spun că Rumiñahui și oamenii săi au dus împotriva lui o luptă neîncetată și făcură în așa fel încît comoara să rămîna îngropată în adîncurile munților Llanganati.

Lupta dintre Rumiñahui și Benalcazar fu lungă și crîncenă, pînă ce, hărțuit neîncetat de spaniol pe pămînturile din Pillaro, el se retrase mai spre vest, la Jatun Sicchos, pentru a pregăti o nouă formă de rezistență. Neputînd cîștiga cu ajutorul armelor, deoarece spaniolii aduseseră cu ei puști și tunuri, pe care indienii nu le cunoșteau, el se strădui să strîngă cît mai mult din comorile pe care le putea deține regatul Quito și să le sustragă cupidității lui Benalcazar. Ordonă îngroparea tuturor acestor comori într-un loc apropiat de Llanganati, în pămînturi care nu-i aparțineau.

Importanța acestor comori îngropate în jurul lui Llanganati a dus la organizarea multor expediții în căutarea lor, expediții care au continuat fără întrerupere pînă în zilele noastre. Exemplul pe care l-am dat — cercetările

lui von Ritter pe coastele vulcanului Sangay — nu e decît unul din elemente, și-și găsește aici explicația.

Un foarte vechi document spaniol contemporan cuce-
ririi ne informează despre moartea generalului Rumiñahui, dar îndeosebi despre motivele care i-au îndemnat pe
conchistadori să-și continue neîntrerupt extraordinara lor
căutare a bogățiilor.

Spaniolul Ampudia, care urmărea un important *cacique* din regatul de nord, Zopazopangui, îi pierdu urma. Pînă la urmă reuși să-l regăsească și ajunse o dată cu el la Chizaalo sau Jatun Sicchos — să nu uităm că în acele locuri se retrăsese generalul incas. Acolo se luptară mai multe zile. În timpul bătăliei, pe cînd oamenii lui Ampudia se aflau la Chizaalo, căpitanul don Hernando de la Parra, cu un grup de spanioli devotați, ajunse în pampas, în regiunea Chiac¹, pe un drum indian de pe unul din versanții lui Cerro Azul. Acesta urmărea un alt *cacique*. Deodată văzu cum de la înălțimea unui înfricoșător promontoriu denumit Topalibi se aruncă în gol, sinucigîndu-se, un indian acoperit de coliere, brățări, pietre prețioase de tot felul, care străluceau sub razele soarelui. Indianul ajunse în cîteva clipe în adîncul prăpastiei, încurcat, agățat în ramurile stufoase ale unui tufiș spinos, fără să se poată desprinde din el.

Căpitanul Parra ordonă imediat oamenilor lui să se ducă să-l găsească, indiferent prin ce mijloace, pe acel șef, a cărui importanță o bănuia, ceea ce aceștia făcură numaidecît. Și corpul lui, grav mutilat, îi fu adus. El îl întrebă pe muribund cum îl cheamă, cine e cu adevărat. Acesta răspunse într-o suflare : „Rumiñahui“. Îndată spaniolii îl așezară pe rănit pe o targă și, împreună cu prețioasa lor încărcătură, traversară din nou rîul Jatuncama.

¹ În această regiune se află cele mai bogate mine de aur și argint, îndeosebi renumitele mine din Laropullm. (n.a.)

Ajunseră, urmînd drumurile incașilor, la Quito, unde îi aștepta Benalcazar, comandantul lor. Acesta se bucură grozav că deține, în sfîrșit, pe cel mai înverșunat din inamicii săi, pe care îl și închise fără să-i pese că era grav rănit. La puțin timp după aceea sosiră la Quito și fură imediat închiși alți *caciques* importanți, ale căror nume au dăinuit în timp : Zopazopangui, Niña, Razorazo, Chuiquintinta, Quimbalimbo și încă mulți alții.

Dar în închisoare, după ce au suferit nenumărate torturi, nici Rumiñahui și nici tovarășii lui de arme, care cunoșteau și ei secretul comorii, nu declarară locul sfînt unde fusese îngropat prețul de răscumpărare a lui Inca.

Bineînțeles, spaniolii au aflat pînă la urmă de existența și valoarea acelei fabuloase comori a lui Atahualpa, și aceasta nu putea decît să le ațîțe lăcomia. Cîteva documente care ne-au fost lăsate de unii dintre conchistadori în legătură cu aceste căutări distrugătoare și inutile ne-au parvenit și aruncă o lumină impresionantă asupra a ceea ce au fost cu adevărat întîmplările de atunci. Am găsit un asemenea document, aparținînd lui Fernández de Oviedo, primul cronicar oficial al Lumii Noi, care în *Historia general y natural de las Indias* vorbește despre aceste comori.

Am făcut în așa fel încît să treacă în stăpînirea guvernatorului din Quito întreaga seniorie a marelui rege Guaynacava, pe care acesta o lăsase fiului său Atabaliba. Conducătorul atotputernic al Conchistei, marchizul don Francisco Pizarro, trimise în această provincie, în calitate de căpitan, pe Sebastián de Benalcazar. Încă de la sosire, acesta îl urmări imediat pe Orominavi, căpetenia lui Atabaliba, care fugi cu cea mai mare parte a comorii lui. Foarte curînd, îl luă prizonier și, pentru a obține tot aurul ce-l deținea acesta, Benalcazar porni nenumărate lupte

împotriva indienilor din Quito și din provinciile învecinate ; întemeie orașul San Francisco, care a fost primul oraș creștin din aceste locuri.

Ajunseră la un loc aflat la opt leghe de Riobamba¹. Aici li se spune că douăsprezece leghe mai departe, pe malul unui fluviu (care nu poate fi decât râul Patate, care trece prin Pillaro), în spatele unor tranșee și bariere, se aflau 50 000 de oameni înarmați și că prin urmare creștinii nu vor putea trece niciodată pe acolo.

Fernández de Oviedo ne destăinuie că spaniolii recuseră la un șiretlic ca să poată trece mai departe, simu-lînd că se retrag în derută împreună cu caii lor. Indienii îi urmăriră, urlînd în spatele lor :

— Așteptați, așteptați ! O să vă dăm comoara lui Atabaliba și o să-l răscumpărăm.

COMOARA LUI ATABALIBA

Pînă să ajungă (spaniolii) în orașul Quito, unde se regroupaseră numeroși ostași, care fuseseră înfrinți după o bătălie precedentă, ei și-au continuat înaintarea întîmpinînd multe piedici, dar făcînd ici și colo mulți prizonieri printre locuitori. La Quito, pusă mîna pe ceva aur și argint, dar nu prea mult, deoarece cu cinci zile înainte (aflînd desigur faptele anterioare ale spaniolilor) conducătorul indian local, Orominavi, fugise de la locuința sa împreună cu patru mii de femei și unsprezece copii ai lui Atabaliba, așezîndu-și regatul într-altă provincie, căreia i se spune Ymbo. Acolo trebui să se lupte cu căpitanul Sebastián Benalcazar, care scăpă ușor de el și-i omorî ne-

¹ Poate Mocha, după istoricul ecuadorian Andrade Marín. (n.a.)

stingherit pe toți fiii lui Atabaliba. Indienii dădură atunci căpitanului 20 000 pesos de aur sub forma unor giuvaiere. Nu putură, bineînțeles, să-i dea mai mult, fiindcă îngropaseră tot aurul comorii lui Atabaliba și, prizonieri ai teribilului lor secret, nu voiau cu nici un preț să-l destăinuie.

N-a lipsit mult ca și Orominavi să fie la rîndu-i luat prizonier. După această victorie, creștinii se întoarseră la Quito, unde căpitanul Benalcazar se mai războia încă, lup-tîndu-se aproape în fiecare zi cu dușmanii.

Într-una din zilele următoare, sosiră liniștiți la Quito șapte caciques, pe care creștinii îi primiră prietenește, trătîndu-i bine. De la Quito ei se îndreptară spre un alt oraș numit Caiampe (care există și acum) și spre un altul, numit Carangue, unde găsiră un mic templu al Soarelui, acoperit și pe dinăuntru și pe dinafară cu plăci de aur și argint, dar, în cinstea sfîntului Bartolomeu, el fu foarte repede jefuit și despuiat de toate podoabele. După ce au sfîrșit de prădat, spaniolii se întoarseră spre numeroșii indieni care îi urmaseră ca să-i oblige să se supună strictei lor autorități, dar ei nu erau mulțumiți, întrucît nu putuseră obține comorile pe care le căutau și care aparțineau lui Atabaliba. Un indian din provincia Carates, care se rătăcise, afirma că știe unde e ascunsă comoara. Se duseră acolo și descoperiră unsprezece urcioare enorme pline cu argint și trei urcioare pline cu aur. Interogat ceva mai sever, indianul mărturisi că mulți oameni îngropaseră comori și că Atabaliba și-o trimisese pe a lui foarte departe, într-un loc unde a fost ascunsă.

Acest document spaniol regăsit dovedește un fapt evident, și anume că în fața lăcomiei nemăsurate a conchistadorilor toți nobilii imperiului, toți caciques s-au grăbit să-și pună cît mai repede la adăpost bunurile cele mai pre-

țioase, tot aurul și argintul pe care-l aveau. Aceste averi, pe care nu le putem numi altfel decât comori, există într-adevăr, spaniolii negăsind din ele decât părți infime. Exemplul povestit de Oviedo e, în privința aceasta, foarte semnificativ. Celelalte se găsesc și acum undeva pe întinderea nemărginită a Anzilor, ca aceea a lui Atabaliba, care era considerabilă, sau cea care reprezenta prețul de răscumpărare a lui Atahualpa, adunată în regatul de nord, toate îngropate în pământ sau în lacurile marelui și impunătorului masiv Llanganati.

Printre spaniolii care au jefuit fabulosul imperiu al incașilor se aflau puțini conchistadori cultivați, cronicari care ne-au lăsat documente, dintre care multe, ascunse în arhivele sud-americane sau spaniole, n-au fost pînă acum niciodată date la iveală.

Totuși, aceste documente, care repetă mărturiile evocate de indieni, abundă în informații. Datorită unor documente care ne-au parvenit, păstrate acum în arhivele actualei municipalități din Quito și care sînt datate vineri 25 iunie 1535, știm azi că partea trimisă de imperiul incas din nord pentru răscumpărarea lui Atahualpa se ridica la 60 000 încărcături de aur pur. (S-a stabilit că o încărcătură indiană corespundea cu o arroba spaniolă, care echivala la rîndul ei cu 11,5 kg sau 25 livre de 16 uncii fiecare. Dacă acea cantitate de aur, stabilită după informațiile epocii, din surse demne de încredere, e cam de 60 000 încărcături — *caragas de oro* —, e vorba într-adevăr de o fantastică pradă care s-ar ridica la aproape 700 tone de aur pur).

Putem aprecia în mod rezonabil, cu un foarte mic procent de eroare, valoarea acestei neprețuite comori la aproape 3 miliarde și jumătate de dolari americani, adică aproape 17 miliarde franci actuali.

Un document contemporan Conchistei, lăsat de cronicarul lui Oviedo, confirmă analiza precedentă, obținută din multe alte izvoare.

Aflind de moartea lui Atabaliba, foarte mulți indieni plecară, părăsind ținutul Caxamalca pentru a se duce la Cuzco. Acest popor se supuse, dar indienii dezgropară trupul lui Atabaliba și-l luară cu ei. Nu se știe unde l-au îngropat. Se presupune, și spun asta sprijinindu-mă pe izvoare foarte sigure, că Orominavi (despre care istoria a afirmat că plecase cu unele convoaie care duceau comorile lui Atabaliba) a fugit cu 12 pînă la 15 000 de războinici și că a luat cu el 60 000 de încărcături de aur¹ la Quito și în alte regiuni, unde i se părea că le-ar putea îngropa mai bine². Cum se ascundea și nu fusese descoperit și doar cîteva mici cantități (din comoara lui) au putut fi regăsite, căpitanul Benalcazar omorî și captură foarte mulți indieni, îndeosebi la Quito și în ținuturile învecinate, dar nu putu afla niciodată acest secret, și anume locul unde se găsește ascuns acel aur. După cum se spune, în fața lui fură aduși trei sau patru indieni ca să mărturisească.

Unul dintre ei mărturisi într-adevăr : „Ei știu“. Îi interogă pe ceilalți. Toți răspunseră la fel. Atunci îi ucise rînd pe rînd, încet și cu cruzime, dar fără să poată afla ceva de la vreunul dintre ei ; dar mai rămîneau mulți indieni de seamă, pe care îi interogă pentru a afla dacă Atabaliba mai avea încă aur pe care nu-l dăduse creștinilor.

Răsturnînd o baniță cu boabe de porumb, indienii făcură o grămadă ; apoi luară un bob din această grămadă și le spuseră, arătînd cu degetul grămăjoara :

¹ Și el. (n.a.)

² Și, după socoteala lui, ce loc ar putea fi mai bun decît masivul Llanganati. (n.a.)

— Bobul ăsta reprezintă ceea ce Atabaliba a dat din comorile lui, iar ce rămîne din grămăjoara asta e încă în mîinile noastre.

Uluitoarea afirmație, care venea din gura celor care cunoșteau probabil locul unde se afla comoara, nu putea decît să-i ațîțe pe spanioli.

Această afirmație căpăta cu atît mai multă valoare cu cît Atahualpa, întemnițat în celula sa din Cajamarca, făcuse cîteva destăinuiri învingătorului său, Francisco Pizarro, destăinuiri care au fost consemnate de cronicari.

...Și în toate aceste provincii există mine de aur și ne-numărate și foarte bogate mine de argint. Argintul se extrage din pămînt în mai multe locuri și cu muncă puțină ; fiecare indian scoate zilnic cinci sau șase marcos de argint amestecat cu plumb și cositor, pe care îl curăță. Pentru a-l extrage, ei aprind focuri pe pămînt chiar acolo unde se află. Arzînd, argintul cade în bucățele. Și la Quito ¹ există cea mai bună mină de argint, fiindcă de aici se extrag cele mai mari cantități ca nicăieri în altă parte.

Acest text, rostit chiar de Atahualpa, dovedește în mod clar că incașii acordau o mare importanță Ecuadorului, provincia din nord, și că indigenii din partea locului cunoșteau foarte bine minele, metodele de exploatare și tehnicile metalurgice.

Toate acestea explică de ce o parte foarte importantă din prețul de răscumpărare a lui Inca a fost trimisă de aceste regiuni prin preoți și *caciques*. Un fapt este istoricește cert, anume că acele 700 tone de aur n-au ajuns niciodată la Cajamarca, destinația lor finală. Această co-

¹ Teritoriul fostului regat Quito corespunde, de fapt, cu cea mai mare parte a actualului Ecuador. (n.a.)

moară fabuloasă a dispărut undeva, pe drumul dintre Quito și Cajamarca.

Renumitul document *Derrotero de Valverde* ne arată că un singur loc a putut servi de ascunzătoare indienilor din vremea aceea, greu accesibilul masiv Llanganati.

Alte documente, descoperite de puțin timp, dovedesc că textul inițial, precum și harta care îi fusese anexată, au fost modificate pentru a lăsa încă multă vreme comoara la adăpost de privirile spaniolilor.

De cine, de ce și când ?

Răspunsurile le găsim în analiza documentului și a vieții lui Valverde, analiză care se dovedește, în multe privințe, mai pasionantă decât un roman de aventuri.

EPOPEEA LUI RICHARD SPRUCE ȘI A LUI ANASTASIO DE GUZMÁN

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, guvernul englez hotărî să trimită într-o misiune oficială în Anzi și în bazinul Amazoniei un botanist britanic, Richard Spruce. Acesta sosi în Ecuador în cursul anului 1857. În următoarele două veri el parcurse regiunile Cordilierilor occidentali și pentru o vreme se stabili în orașele Ambato și Riobamba. Obținu acolo, așa cum a scris mai târziu, dovada indiscutabilă că renumitul *Derrotero de Valverde* — sau mai degrabă, așa cum îl numi el, *Călăuza masivului Llanganati* — era un document strict autentic și că el fusese trimis de către regele Spaniei personal agentului domenal din Tacunga și Ambato, două orașe din sudul Ecuadorului.

Mesajului îi era anexată o scrisoare regală prin care se ordona funcționarilor regelui să depună toate eforturile și să-și consacre cea mai mare parte a timpului și preocupărilor lor pentru a căuta fabuloasa comoară a incașilor.

Potrivit acestor ordine, agentul domenial din Tacunga, însoțit nu se știe pentru ce motiv de un călugăr, părintele Longo, organizează o expediție de o foarte mare importanță. Nici unul, nici altul n-a pus mîna pe aceste comori, cu toate că în ce privește condițiile geografice de atunci nu se schimbase nimic de pe vremea încașilor.

Ei descoperiră totuși un element esențial : itinerariul descris în *Derrotero de Valverde* corespundea exact cu cele mai sălbatice și îndepărtate locuri în care au putut ei înșiși ajunge. Îl înștiințară pe rege că doar o persoană care cunoștea îndeaproape aceste regiuni ale masivului Llanganati putuse să le descrie cu atîta minuțiozitate. Pentru ei, era imposibil ca documentul și harta ce-l însoțea să fi fost scrise de un supus al Maiestății sale care nu părăsise niciodată Spania, mulțumindu-se cu referințe geografice.

Cu toate că n-au putut da de urma comorii, *Derrotero*-ul autentic, însoțit de scrisoarea regală, fură depuse în mare taină în arhivele oficiale ale orașului Tacunga. Aceste documente au dispărut atunci în mod ciudat — și aici începe ancheta polițistă —, ca să reapară peste douăzeci de ani în condiții foarte misterioase.

Atîtea persoane au putut avea acces la aceste prețioase arhive, încît a fost deci imposibil să se știe dacă documentele care puteau fi cercetate la Tacunga erau într-adevăr originalul lui Valverde sau pur și simplu niște copii banale, lăsate acolo de cei care aveau interes ca investigațiile să nu fie întreprinse cu prea multă minuție...

Printre acești indivizi suspecti s-ar putea număra fie un grup de căutători de comori particulari care ar fi vrut să-și rezerve pentru ei exclusivitatea descoperirilor, fie — ceca ce e plauzibil — urmașii indienilor care au fost însărcinați de Rumiñahui să păstreze secretul comorii și care au căutat mai tîrziu să-și continue rolul lor protector.

Pe la mijlocul secolului trecut, Richard Spruce a aflat despre toate aceste fapte și le-a făcut cunoscute. Cîțiva ani mai tîrziu, unul din cei care au efectuat cele mai serioase expediții de cercetare în Llanganati, Luciano Andrade Marin, ajunsese în posesia unei copii după originalul documentului *Derrotero*, copie care menționează data de 14 august 1827, deci mult anterioară primelor misiuni ale lui Spruce în regiune. El află astfel că un alt botanist, care chiar a trăit cîțva timp în orașul Pillaro, don Anastasio Guzmán, organizase și el mai multe expediții în Llanganati, căutînd nu plante, care nu erau pînă la urmă decît un pretext al călătoriilor sale, ci ascunzătoarea care l-a făcut să viseze chiar și pe regele Spaniei.

Anastasio Guzmán întocmi și el o hartă a masivului Llanganati, care există și acum. Dar el și tovarășii săi n-au putut descoperi niciodată secretul lui Valverde. Demonstrară totuși că acest masiv era foarte bine cunoscut de incași, pornind de la faptul că descoperiseră în colțurile cele mai îndepărtate și mai dificile ca acces intrările în minele de cupru și argint în care lucraseră muncitorii incași cu multă vreme în urmă, lucru care confirmă în mare măsură afirmațiile făcute de împăratul Atahualpa în fața călăilor săi.

Dovediră de asemenea existența în acele locuri a multor altor metale prețioase. Ei deciseră de altfel să înceapă pe contul lor exploatarea acestor mine, care erau pînă atunci necunoscute de europeni și în care nu se mai lucrase de foarte multă vreme.

Entuziasmul lor nu dură prea mult, pentru că în micul lor grup se iscară neînțelegeri. Guzmán și oamenii săi veniseră acolo ca să se îmbogățească repede și setea lor de aur, pe care nu-l găseau, provoca tot felul de conflicte interne.

Din cauza pripelii, nu descoperiră comoara atît de mult rîvnită. Abandonară chiar minele pe care ei înșiși le scosese la lumină. Guzmán nu-și putu continua cercetările. Blestemul comorii vor spune unii, el muri în condiții ciudate, în 1806 sau 1807, în valea Leyto, situată nu departe de orașul Ambato. Trăia atunci la o mică moșie, care există și azi, Leytillo, dar care e indicată pe hărți sub numele de San Antonio. Cum suferea de somnambulism, în cursul unei nopți fără lună, pe cînd ieșise din locuința sa încă adormit, nu văzu prăpastia abruptă care se căsca la picioarele lui și căzu în ea.

Actualmente, nimic, nici un document nu permite să se afirme că Guzmán a ajuns mai departe și că a descoperit mai mult decît ceea ce ne-a parvenit nouă. Există unele descoperiri despre care preferi să vorbești cît mai puțin. Andrade Marín și mulți alții au întreprins cercetări pentru a regăsi, dacă nu cheia comorii lui Atahualpa, cel puțin harta întocmită de botanist. Geograful n-a putut obține harta originală, dar, după investigații foarte anevoioase, a reușit pînă la urmă să pună mîna pe proprietarul ei, care era prin anii '30 señor Salvador Ortega, care trăia la Ambato. Acesta aduse interesanta hartă la Quito și înmînă o copie geografului, care se grăbi atunci s-o expedieze Societății Regale de Geografie din Londra.

Harta originală era formată din opt mici fragmente de hîrtie de dimensiuni inegale. Copia era alcătuită dintr-un singur fragment, semănînd cu o bucată de pînză de bum-bac avînd 3,10 țoli pe 2,9. Majoritatea numelor care erau trecute în original ajunseseră foarte greu de citit, dar munții, drumurile, lacurile figurau pe ea.

Hărțile se întindeau, la nord, de la Cotopaxi (un vulcan din Ecuador), iar la sud, pînă la coastele muntelui

Tungurahua, și de la cîmpia Callo pînă la riul Puya din junglele Oriente (Amazonia ecuatorială). E vorba, deci, de un teritoriu important cuprinzînd de altfel șase vulcani în activitate.

Guzmán indică pe harta sa cratere care azvîrleau lavă încinsă, ceea ce nici un alt călător n-a văzut niciodată de atunci în această regiune, și nici n-a aflat interogîndu-i pe bătrîni, fapt care, bineînțeles, nu vrea să însemne că botanistul și-a petrecut timpul inventînd. Accasta ar însemna pur și simplu că înfățișarea pămîntului s-a putut schimba considerabil de pe vremea incașilor și a lui Valverde.

Celălalt botanist, englezul Richard Spruce, nota el însuși acest fapt important într-un document cu un titlu foarte evocator, pe care ni l-a lăsat.

O comoară ascunsă de incași în munții Llanganati, Ecuador ; un ghid autentic al acestei regiuni, ilustrat cu o hartă ; harta copiată și ghidul tradus de Richard Spruce.

Spruce muri înainte de a fi publicat relatarea cercetărilor sale în această regiune frămîntată. Documentele lui au fost totuși recuperate și publicate de moștenitorul său. El făcea critici obiective atît în ce privește documentul lui Valverde — piesa principală cu care a început — cît și asupra hărții lui Guzmán. În analiza sa critică a hărții lui Guzmán, Spruce socoti chiar că toată partea orientală a hărții trebuie înlăturată, deoarece era convins că „această parte n-are nici o legătură reală cu problema comorii“. Or, tocmai această porțiune a hărții reprezintă o parte din Sacha Llanganati, din cel de-al treilea lanț din Cordilierii Anzilor, care are legătură directă cu problema comorii și, mai mult încă, cu filoanele aurifere ale antichității.

Era această disimulare voită ? Sinceră ?

Nu avem azi nici un indiciu care să ne permită să afirmăm aceasta, fapt ce lasă încă multe perspective deschise viitorilor căutători ai comorilor.

Ceea ce rămîne curios în istoria documentelor lăsate de Spruce este că editorul care le-a recuperat și le-a publicat într-o lucrare despre flora Anzilor, Alfred Wallace; a crezut de cuviință să adauge un comentariu interesant despre documentul lui Valverde, care servise de detonator.

Din diferite motive care se regăsesc în această lucrare eu rămîn convins că Derrotero de Valverde este un document adevărat și cu totul demn de interes.

N-a trecut de fapt nici un moment în cursul șederii sale în Ecuador fără ca Richard Spruce să nu-și continue cercetările despre *Derrotero* și despre harta lui Guzmán, care îl obsedau. La 17 martie 1863, el trimise, de pildă, o scrisoare unui preot din Ambato, părintele don Juan León Mera :

Sper să primesc în curînd trei sute de exemplare ale hărții pe hîrtie groasă, cu care nădăjduiesc să public o ediție spaniolă a memoriului meu despre Llanganati. Doresc să capăt mai multe precizări. Dar din scrierile lui Humboldt, Ruíz și Pabon am reușit să aflu mai multe despre Guzmán. Pe vremea cînd l-a întîlnit Humboldt era farmacist la Quito și se spune că de atunci a exercitat aceeași profesie la Tacunga sau la Pillaro. S-ar putea oare ști azi care era adevărul ? De asemenea, ar fi oare posibil de știut cine a putut într-adevăr să-l întîlnească pe Valverde și unde locuia înainte să moară ?

Există unii care afirmă că Valverde era un răufăcător emigrat în America din cauza crimelor sale și că, pentru a înlătura pericolul de a fi chemat în fața justiției la întoarcerea sa în Spania, el ar fi născocit în întregime legenda despre aurul din Llanganati.

Cum vom reuși oare să aflăm ce-i adevărat în toate acestea? Cine erau acești Viteris, Jaramillos, Cobos, Ribaldas, Romeroș etc., ale căror nume se întilnesc pe harta (lui Valverde) ca proprietari de haciendas și minē?

În ce chip aflăm cum a murit? Care au fost minele de argint care au continuat să fie exploatate pînă în vremurile moderne și cîte marcos au fost scoase din ele?

Din toate documentele pe care le căuta. unul dintre cele care îi stîrniră în mod deosebit interesul era desigur harta originală a lui Guzmán, care părea într-adevăr să fi ajuns foarte aproape de țintă. Dar această hartă a urmat un drum foarte aventuros, pe care nici chiar Spruce nu l-ar fi putut cunoaște.

După importanta luptă de la Pichincha, vestită în Ecuador, generalul Aguirre, care conducea regiunea Quito, socoti că documentele științifice botanice (dar să nu uităm că și acelea referitoare la comoară se aflau acolo) ale lui Anastasio Guzmán, care erau în mîinile agentului domonial din orașul Guaranda, aparțineau probabil și erau deținute de universitatea din Quito. Generalul Aguirre puse să fie transferate toate aceste arhive la această universitate, în mîinile doctorului San Miguel, care la rîndu-i le încredință rectorului universității, doctorul Angulo. La moartea acestuia din urmă, nu se știe prea bine de ce, universitatea n-a căutat să păstreze aceste prețioase documente prea multă vreme și ele trecură atunci în mîinile fiului rectorului, care, la moartea sa, le lăsă la rîndu-i unuia din finii lui, doctorul Cruz Rivera.

În 1937, acesta mai trăia încă. Documentele nu păreau să-l intereseze nicidecum, deoarece le oferî, fără să aştepte nimic în schimb, părintelui González Suárez. La moartea acestuia, încăpură pe mîinile altui preot, Manuel Maria Polit. Nici acesta nu manifestă mai mult interes decît predecesorii săi, nebănuind marele secret care se ascundea în maldărul de documente, şi dădu scrierile şi harta unui intelectual ecuadorian, Jacinto Jijón Caamaño, care începu acum cîţiva ani să le publice conţinutul.

Din păcate, în masa uriaşă de documente se află cu siguranţă şi originalul hărţii lui Guzmán, pe care o căuta cu atîta zel Spruce, dar ea n-a fost încă identificată de proprietarul ei. Or, această hartă ar deschide cu certitudine ochii multora asupra amplasamentului posibil al ascunzătorii celei mai fabuloase comori a incaşilor.

Şi totuşi !

În lumina cercetărilor moderne, îndeosebi celor întreprinse de geograful Marín, se pare într-adevăr că Guzmán n-a mers chiar el în Llanganati, poate doar în zona de sud, pe care de altfel a desenat-o cu mult mai multe amănunte pe harta sa. De unde deţinea el alte informaţii procurate cu atîta precizie ? Nimeni nu ştia azi.

Oricum, harta sa există într-adevăr ; originalul n-a fost încă găsit şi, cel puţin pentru primele trei zile ale periplului lui Valverde, ea îi urmează fidel traseul. Aceasta nu este legendă sau mit. Ci o realitate.

Un document întocmit şi semnat de preşedintele tribunalului din Quito în 1812, generalul don Toribio Montes, confirmă realitatea acestui *Derrotero* şi a comorilor al căror secret îl deţinea. El ordonă să fie continuate cercetările şi întreprinse noi explorări pe urmele acestui document al lui Valverde. Pentru a veni în ajutorul acestor cercetări

el a pus să se adauge textului o copie a hărții lui Valverde! Chiar statul privea deci cu toată seriozitatea ipoteza dispariției fabuloasei comori a lui Atahualpa în masivul Llanganati.

Nimic nu dovedește astăzi că vreun guvern a descoperit vreodată această pradă ; lăsînd deoparte descoperirile neînsemnate ale cîtorva îndărătnici, cea mai mare parte rămîne încă ascunsă undeva în greu accesibilul masiv din sudul Ecuadorului.

XI

MISTERIOASA DISPARIȚIE A PĂRINTELUI LONGO

Documentul lui Valverde nu este un obiect de cult pe care zeloșii vânători de comori sau fanaticii căutători de aur ar vrea să-l păstreze spre a-și alina speranțele. Nu, avem certitudinea, și paginile precedente au dovedit-o, că este vorba de o realitate intrată în istorie de cel puțin o sută șaptezeci și șapte de ani. Această dată corespunde într-adevăr cu prima lui publicare serioasă în lucrarea unui botanist spaniol din secolul al XIX-lea, Anastasio Guzmán, care a urmat o parte din traseul investigațiilor miniere din masivul Llanganati.

Am văzut, de altfel, că încă din 1812, președintele Montes a ordonat, printr-un act oficial, reluarea cercetărilor privind comorile incașilor pe baza documentului *Derrotero*.

Cea mai veche copie a acestui *Derrotero* pe care o avem este aceea a lui Spruce, datînd din 14 august 1827. După acest botanist, s-ar părea că într-adevăr originalul lui Valverde, precum și ordonanța regală care-l însoțea au dispărut pe neașteptate din arhivele orașului Latacunga, unde erau depozitate, cu douăzeci de ani înaintea sosirii lui Spruce, prin urmare cam prin anul 1837. Spruce a căpătat, de altfel, așa cum a semnalat prea onorabilei Societăți Regale de Georgafie din Londra, dovada incontestabilă că documentul lui Valverde fusese trimis de regele Spaniei de atunci agentului domেনial din Latacunga și Ambato, două orașe importante din ținuturile ecuadoriene subordonate regatului spaniol. ,

Cum originalul și ordonanța regală au dispărut în mod misterios, pentru perioada anterioară anului 1800 nu se pot aduce dovezi științifice care să certifice existența reală a documentului *Derrotero*, fapt ce-l face astfel să intre în legendă.

Totul atestă, de fapt, că este vorba într-adevăr de un document istoric și că faimoasa comoară reprezentînd prețul de răscumpărare a lui Atahualpa a fost ascunsă undeva în Llanganati.

De altminteri, cum ar putea fi altfel, dacă ne gîndim la înspăimîntătoarea cruzime a spaniolilor față de indienii din această zonă a Ecuadorului și înverșunarea lor de a pune mîna pe o comoară despre care auziseră, dar pe care nimeni nu-i ajuta s-o găsească ? În privința aceasta, s-a dovedit pînă unde putea merge această înverșunare la un om ca Benalcazar.

Pentru acțiunile lor, invocau pretextul că vor să facă să dispară idolatria nelegiuită a băștinașilor și să le dăruiască milostenia Dumnezeuului creștin. Aurul, de fapt, rămînea unica lor preocupare în acele regiuni pustii ale masivului Llanganati.

DISPARIȚIA DOCUMENTULUI *DERROTERO*

E foarte probabil ca textul original al lui Valverde, înaintea chiar de a ajunge la curtea Spaniei, să fi fost păstrat de-a lungul timpului de cîțiva conchistadori. Aceasta e cu atît mai probabil cu cît secretul pecetluit prin jurămint era monedă curentă în politica administrativă a conchistadorilor. Ne-a parvenit un document extraordinar, extras dintr-o lucrare despre actele Consiliului municipal din Quito, datat luni, 29 iulie 1538. Acest text prezintă un interes cu atît mai mare cu cît el a fost redactat de un copist

public cu numele de Pedro de Valverde. El poate lămuri faptul că documentul *Derrotero* a dispărut brusc din arhive la scurt timp după întocmirea lui.

Îl trimitem pe Martín Fernández să descopere mine de argint. În acest act, oamenii menționează că, dacă vrem să păstrăm aceste ținuturi, ar trebui să ne hotărîm a-l trimite pe Martín Fernández să descopere aceste mine de argint pe care indienii ni le-au indicat. Ca să înlăturăm scandalul ce l-ar putea provoca luarea în stăpînire a acestor mine, îi avertizăm pe aceia care vor să se ducă acolo să caute argint să jure între ei pe Dumnezeu, iar noi îi vom obliga să respecte acest jurămint asupra minelor de argint, să nu mărturisească nimic, nici în public, nici oricărei alte persoane, nici în scris, nici în vorbe, pînă ce aceste descoperiri nu vor apărea în actele consiliului, pentru ca membrii acestuia să decidă ce trebuie să facă cu serviciul lor.

Secretul era, deci, o datorie sacră, reglementată, în privința metalelor prețioase, prin texte oficiale, de tipul celui precedent. Or, puține lucruri despart, în mintea conchistadorilor de atunci, documentul *Derrotero* al lui Valverde de minele indiene. Totul pare a dovedi că el a urmat același drum ocult și că nici un document publicat oficial nu-l poate menționa.

De altfel, o comoară de importanța celei a lui Atahualpa, apărută cu atîta ardoare de Rumiñahui și miile lui de indieni, n-a putut fi nici îngropată, nici descoperită datorită doar violenței omului alb. A fost și va mai fi încă nevoie, în mod obligatoriu, de colaborarea strînsă și conștientă a indienilor, însărcinați să apere fabulosul secret. Fără ei, nici chiar textul original al lui Valverde n-ar fi decît un petec banal de hîrtie. Aceasta explică, după cît se pare, de

ce primii deținători ai documentului *Derrotero*, care nu puteau — evident — să-și asigure sprijinul băștinașilor din Llanganati, și-au frământat zadarnic mintea cu mitul comorii. Amăgiți în primele trei sau patru zile de drum de harta lui Valverde, după care s-au călăuzit cu exactitate, și care s-a dovedit în concordanță cu realitatea, ei au pătruns apoi în jungla orientală, pierzându-se în labirinturile masivului Llanganati, mascate dintr-adins de indieni, paznicii secretului.

Dar ce s-a întâmplat cu documentul lui Valverde ? Originalul, după cum am văzut, n-a mai fost găsit niciodată, și nici ordonanța regală prin care spaniolii erau însărcinați să-i caute urma. Tot ce ne-a rămas despre originea acestui document a fost transmis pe cale orală de-a lungul secolelor.

Legenda pornește de la un fapt real : un spaniol, cu numele de Valverde, care era sărac lipit și care ajunsese în coloniile din actualul Ecuador, a devenit dintr-o dată un om extrem de bogat. Faptul s-a petrecut practic de la o zi la alta, cu o iuțelă uimitoare. S-a întors apoi în Spania, unde a murit. Așa cum am văzut, bogăția lui era pusă pe seama faptului că se însurase cu o indiană foarte tânără, al cărui părinte, *cacique* din Pillaro, după cum se spune, l-ar fi dus, în repetate rînduri, în regiunile pustii din masivul Llanganati. Acolo, el i-ar fi dezvăluit locul unde era îngropată uriașa cantitate de aur strînsă pentru a se plăti prețul de răscumpărare a lui Atahualpa.

Înainte de a muri, în ultimele sale clipe pe pămîntul spaniol, Valverde ar fi dezvăluit secretul ascunzătorii acestei comori într-un document destinat regelui Spaniei, document al cărui original pare-se că ar fi dispărut. Să fie adevărat sau minciună ? Mai multe expediții au căutat

timp de secole să afle adevărul. Expedițiile oficiale sau particulare au fost nenumărate.

Una dintre ele, organizată chiar de guvernatorul din Tacunga, a fost însoțită de un călugăr, părintele Longo, care se bucura de o reputație literară excepțională. Expediția a urmat întocmai indicațiile din *Derrotero*. Or ea n-a descoperit, bineînțeles, comoara, dar a dat posibilitatea să se tragă concluzia că acest *Derrotero* corespundea cu atita precizie cu detaliile concrete de pe traseu, încît el n-a putut fi înlocuit decît de cineva foarte bine familiarizat cu masivul, și că era imposibil ca un oarecare, plecat din Spania în țările occidentale, dar care n-a trăit în Llanganati, să fi întocmit traseul.

Expediția guvernatorului din Tacunga ajunsese într-adevăr la capătul drumului. Nu-i mai rămăsese decît puțin de străbătut. În toiul nopții, bravul misionar, părintele Longo, dispăru în mod misterios, fără urmă. Nimeni n-a știut vreodată cum s-a făcut nevăzut, nemaigăsindu-se nici un indiciu niciodată. Tovarășii lui, care îl căutaseră, s-au gîndit că a căzut într-una din numeroasele falii care brăzdează solul acestei regiuni sau într-una din mlaștinile care există din abundență pe malurile lacurilor din Llanganati. După ce l-au căutat zadarnic pe părintele Longo timp de mai multe zile de-a lungul drumului lui Valverde și prin împrejurimi, expediția s-a înapoiat la Tacunga fără să fi pus mîna nici pe comoară, scopul planului lor, nici să fi descoperit corpul părintelui. De atunci, fiecare s-a gîndit că un blestem, poate divin, apăra ascunzătoarea comorii și că ar fi fost mai bine să se renunțe la acțiune. Nici unul dintre ei n-a mai plecat vreodată în masiv ca să facă avere. Aceasta, bineînțeles, n-a împiedicat deloc ca, în secolele ce au urmat, un număr foarte mare de alte expediții, ofi-

ciale sau nu, să străbată masivul în toate direcțiile. Dar un fapt rămîne uimitor și mai ales inexplicabil.

Originalele documentului și hărții lui Valverde au dispărut și ele fără urmă din arhivele orașului Latacunga, unde fuseseră depuse de coroana Spaniei. Totul pare să dovedească că ele au fost furate între secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. O copie întocmită cu foarte multă grijă și desigur foarte apropiată de original i-a fost substituită. Ea pare să fi venit din Spania și e evident că încearcă pe cît se poate să-l abată pe cititor de la ținta finală. Aceasta este copia care este astăzi recunoscută oficial. Totuși, la ora actuală, în Ecuador, circulă pe sub mînă cîteva copii ale hărții și ale documentului care trec drept originale. Mai multe din aceste copii se deosebesc între ele, dar nu se poate afirma că vreuna din ele nu e într-adevăr copia acestor documente originale. Cu toate că aceste documente sînt foarte rare și foarte greu de găsit în această mică țară sud-americană, s-ar putea ca adevărul să apară dintr-unul din ele printr-o simplă întîmplare.

Mă îndoiesc totuși, pentru că fabulosul secret, probabil că, dacă nu în mod sigur, este păstrat cu strășnicie și cu multă îndîrjire de un grup de indieni sacri, urmași ai incașilor cărora Rumiñahui le-a dat sarcina să apere importanta comoară a zeului lor. Neamul acestor indieni nu s-a stins între timp și nu-i imposibil ca ei să-și transmită la nivelul preoților tradiționali, al șamanilor lor, detaliile tainei care a făcut să curgă atîta cerneală și să piară atîtea vieți. Ceea ce-i sigur e că această taină există.

Legendele lui Valverde și ale aceluiași Ati din regiunea care avea sarcina să păstreze comoară sînt atît de adînc înrădăcinate în Ecuador, încît urmele lor le întîlnim aproape pretutindeni. Unul dintre negustorii din actualul oraș Latacunga nu se numește chiar Valverde? Numele unui meșteșugar din San Miguel de Salcedo nu conține,

încă de la originea familiei sale, termenul Ati ? Am văzut, de altfel, într-un capitol precedent, că urmașul lui Ati Rumiñahui trăiește încă în Statele Unite.

Toate urmele legendei despre *Derrotero* rămân concentrate într-o regiune foarte limitată, cuprinsă între orașele Latacunga, Ambato și Pillaro. Mai există și acum familii care poartă numele de Valverde, de Latacunga. Dovezi ale existenței lui Valverde se regăsesc pînă în 1750, descendența inițială a adevăratului Valverde neputînd fi încă stabilită.

Cercetări întreprinse în arhivele municipalității din Quito dovedesc că acest Valverde, autorul documentului *Derrotero*, a existat într-adevăr și trebuie să fi trăit în orașul Latacunga, probabil la începutul secolului al XVIII-lea, perioadă cînd tocmai a apărut pentru prima oară textul spaniol al documentului. Aceasta dovedește că taina comorii ascunse de generalul incas Rumiñahui ar mai putea fi păstrată și azi cu statornicie de indienii din această regiune sălbatică, iar tezaurul ar mai putea exista și azi.

DE CE ACEST PREOT ?

Vinătoarea de comori autentice nu și-a încetat niciodată destinul enigmatic, marcat de disparițiile misterioase ale multor dintre aceia care le-au căutat urma. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, botanistul spaniol Anastasio Guzmán a reușit să dezgroape din Arhivele oficiale ale orașului Latacunga un document foarte vechi care zăcea acolo și evoca, fără nici o teamă, numeroasele crime săvîrșite împotriva primilor cercetători oficiali ai documentului lui Valverde, împotriva celor care trebuia să fi posedat textul original.

Dar un fapt foarte tulburător rămîne ! Care e semnificația dispariției neașteptate, în toiul nopții, a părintelui Longo, singurul intelectual al primei misiuni oficiale organizate de coroana Spaniei pe urmele comorii ? Dispariția e, de altfel, un termen impropriu. Ar trebui să vorbim, în privința aceasta, despre o evaporare exact după a treia zi indicată în *Derrotero*. Această dispariție s-a petrecut în mod misterios într-una din zonele cele mai puțin periculoase din masivul Llanganati. Cu toate cercetările întreprinse, corpul lui n-a putut fi găsit niciodată. Din motive ce nu se cunosc, expediția care-l însoțea n-a putut de altfel continua pe traseul indicat de Valverde și s-a întors din drum. Mai târziu, nici o altă expediție n-a putut găsi vreodată adevăratul drum.

În fața acestei dispariții, se ridică o întrebare :

Nu s-ar putea ca, în calitate de preot, părintelui Longo să i se fi încredințat de către agentul domenal din Latacunga, el însuși imputernicit al coroanei Spaniei, avînd sarcina de a descoperi comoara, originalul documentului lui Valverde, care provenea din Spania ? Părintele Longo ar fi putut fi, într-adevăr, singurul om de încredere într-o expediție foarte periculoasă alcătuită din numeroși indivizi puțin recomandabili, angajați de municipalitate.

Această ipoteză, foarte plauzibilă, ar explica într-o mare măsură moartea părintelui, provocată fie de membrii expediției, preocupați să tragă foloase pe seama lor din uriașă cantitate de aur acumulată acolo de încași, fie — și aceasta e o posibilitate care nu ni se pare lipsită de interes — de indienii tribului însărcinați de Rumiñahui să apere secretul strămoșilor lor.

Suprimîndu-l pe deținătorul documentului original, și aceasta într-o zonă în care nu exista nici un pericol, făptașii au vrut desigur să pună mîna pe prețiosul document

— ceea ce s-a și întâmplat — și să întocmească altul modificat semănînd din toate punctele de vedere cu originalul, cu excepția ultimelor zile de drum din harta lui Valverde. Aceasta ar explica dispariția originalului în timpul secolului al XVIII-lea și faptul că, plecînd de la documentul găsit în arhivele din Latacunga, toate expedițiile s-au soldat cu eșecuri. Nimeni pînă azi n-a pus încă mîna pe tainica comoară reprezentînd prețul de răscumpărare al lui Atahualpa, excluzînd poate, după cum am văzut, pe fostul primar din Latacunga, pe cei doi marinari britanici, pe von Ritter și fata care l-a condus pe coastele vulcanului Sangay.

Cum expedițiile care au căutat comoara nu au fost decît eșecuri, unii și-au pus întrebarea dacă Valverde a existat într-adevăr și, dacă da, ce era el. S-a spus, de pildă, că Valverde era un om necinstit, care a născocit în întregime legenda despre aurul din Llanganati, ca să scape de justiția spaniolă și de pedeapsa cu închisoarea pentru crimele pe care le-ar fi săvîrșit în trecut.

Este evident că această apreciere, descori formulată, e falsă, că Valverde a existat într-adevăr și că a cunoscut foarte bine locul în care Rumiñahui a ascuns comoara. Într-adevăr, documentul descris și harta ce ne-au parvenit sînt surprinzător de adevărate pînă la partea intenționat schimbată de indivizi necunoscuți.

Secretul din Llanganati nu se prezintă ca un document lăsat de un răufăcător în mîinile unor judecători pentru a fi iertat de pedeapsă, ci într-adevăr ca un secret destăinuît de un om pe care moartea nu va întîrzia să-l surprindă. Valverde și-a încredințat desigur secretul pe patul de moarte, o moarte naturală.

Nu era în obiceiul spaniolilor să interogheze un deținut cu menajamente și să-și urmărească cu mai puțină blîndețe punctele din interogatoriu, pe care actele le-ar fi consem-

nat. Erau mult mai brutali. Să nu uităm că, în timpul Conchistei, sinistrul Benalcazar — care afluase despre fabuloasa comoară — pusese mîna pe generalul Rumiñahui, care se zbătea în chinurile morții. Fără nici o precauție deosebită, el l-a transportat la sediul său militar din Quito, torturîndu-l prin procedee mîrșave, bine cunoscute de spaniolii din acea epocă tulbure a Inchiziției, ca să afle de la el ceea ce îl interesa. Comoara reprezenta un bun sacru, iar Rumiñahui era un om curajos. În ciuda atîtor suferințe, el n-a destăinuit nimic. Spaniolii n-au putut face altceva decît să-l ucidă încet și cu cruzime, așa cum doreau, după cum mărturisesc textual cronicarii epocii, slujitori ai bisericii, ale căror fapte erau atît de îndepărtate de preceptele religiei lor.

E puțin probabil ca Valverde, conchistadorul, să-și fi întocmit harta și documentul sub presiuni de acest fel. Acest *Derrotero* este o realitate istorică, iar originalul trebuie să fi fost redactat în momentul cînd autorul, întors în patria sa, Spania, pentru a-și sfîrși aici zilele, a fost interogat de rege în legătură cu originea fabuloasei lui averi. Căci Valverde, ajutat de indienii salasacas, s-a înapoiat în patria sa cu o avere colosală.

Toate cercetările recente arată că documentul n-a putut fi întocmit decît de cineva care cunoștea perfect acele locuri, care din punct de vedere geografic, erau, totuși, foarte dificil de atins. Toate documentele găsite dovedesc că Pedro de Valverde a existat într-adevăr și că el a redactat acest *Derrotero* în mod foarte corect și cinstit, indicînd în mod clar calea arătată de indienii care o știau în calitate de paznici ai comorii destinate răscumpărării lui Atahualpa. El a spus cu siguranță adevărul, deoarece drumurile indicate de el nu pot fi decît poteci făcute de oameni, din cauza dificultății terenului. Cum nu există nici o altă explicație pentru trecerea oamenilor prin aceste pustietăți

muntoase, trebuie să acceptăm versiunea existenței comorii pe aceste meleaguri. Am văzut de altfel că judecînd chiar și numai după personalitatea celui căruia i se încredințase paza comorii reprezentînd prețul de răscumpărare, generalul Rumiñahui, putem trage concluzia că incașii n-ar fi putut alege un alt loc decît cel din Llanganati. De altfel acesta era un teritoriu bogat în minereuri, cu multe centre aurifere și, încă din antichitate, un punct important de prelucrări metalurgice. Documentul lui Valverde menționează chiar o *guaira*, ceea ce în spaniola peruviană înseamnă cuptor pentru topirea minereurilor.

Afară de aceasta, doar munții Llanganati pot să fi servit drept ascunzătoare pentru partea strînsă de nord pentru răscumpărarea lui Atahualpa, deoarece din timpuri imemorabile fusese un ținut nelocuit, învăluit aproape întotdeauna în ceață și nori, unde era extrem de greu să ajungi. E vorba de un ținut foarte umed, lacustru și mlăștinos. Aceasta e esențial. Într-adevăr, nici un moment documentul *Derrotero* nu menționează dacă grămezile de aur și prețul de răscumpărare au fost îngropate în acest masiv muntos. Or, toate cercetările moderne, îndeosebi cele ale cîtorva rare documente lăsate de incașii din acea vreme unor croniciari spanioli, confirmă ceea ce considerentele geografice lasă să se înțeleagă, faptul că această comoară a incașilor n-a fost niciodată îngropată. Ostașii lui Rumiñahui au scufundat-o în apele unuia din nenumăratele lacuri ale podișurilor din masivul Llanganati.

Dacă cititorul curios s-ar duce în acest masiv, ar constata ușor că în nici un loc nu există un strat de pămînt suficient de adînc încît să poți îngropa în el măcar un neînsemnat cadavru, și cu atît mai puțin o cantitate considerabilă de importanța comorii pentru răscumpărarea lui

Inca. Nu există decît cîteva locuri acoperite cu un strat foarte subțire de pămînt ; aceasta explică și mai bine misterioasa dispariție a părintelui Longo, preotul care deținea originalul textului, cu ocazia primei misiuni oficiale spaniole însărcinate de rege să descopere comoara. Expediția urmărea cu exactitate indicațiile lui Valverde, care de atunci au fost verificate și dovedite valabile, și era pe punctul de a-și atinge ținta cînd, pe neașteptate, fără vreun motiv aparent, bravul cucernic dispăru. Nu i s-a mai dat niciodată de urmă.

Cum este imposibil să îngropi în aceste regiuni pustii un corp, cum era acela al părintelui Longo, pe care spaniolii participanți la expediție l-au căutat în toate părțile și foarte multă vreme, fără să-i dea de urmă, sîntem obligați să ne gîndim că preotul a fost răpit pe cînd ieșise din tabără, de către indienii salasacas — sau alții — familiarizați cu aceste regiuni și care trebuie să fi urmărit îngrijorați trecerea spaniolilor pe poteca lor, indicată de Pedro Valverde. Văzînd că se apropiau cam prea mult de comoara ce li se încredințase și a cărei pază vigilentă o asigurau, indienii salasacaș au preferat desigur să-l răpească pe părintele Longo, și îndeosebi documentul ce-l purta asupra lui și de care nu se despărțea niciodată.

LACUL ARTIFICIAL

Longo și documentul lui dispărînd, secretul comorii continua să se mențină. Se pare că într-adevăr nici un indiciu nu permite, chiar și celor mai informați, s-o situeze. Azi e o certitudine faptul că a fost scufundată, dar unde ?

Valverde a săvîrșit o greșeală gravă în documentul său, greșeală scuizabilă pentru el, dar nu pentru toți cei care au

plecat în căutarea comorii în secolele următoare, și aceasta pînă în zilele noastre.

Toți căutătorii rătăciți în munții Llanganati, inclusiv Valverde însuși, au crezut că lacul în care indienii au scufundat comoara era un lac artificial, pe care ei l-au săpat cu mîinile lor. Această ipoteză este absurdă, deoarece în munții Llanganati există din abundență lacuri.

Nu înțelegem motivele care i-ar fi determinat pe incași să sape un nou canal printre zecile de mii, mici sau mari, care străbat masivul. Mai mult încă, o lucrare făcută de mîna omului e mai ușor reperabilă decît un lac natural. În sfîrșit, să nu uităm că ostașii spanioli erau pe urmele marii armate a lui Rumiñahui și că primă urgența. Nu puteau deci să-și piardă timpul săpînd o ascunzătoare largă, spațioasă și adîncă, în care să îngroape tot aurul și să-l acopere cu apă. Trebuia ascuns totul, cît mai repede și mai discret cu putință. Un lac natural putea conveni de minune. Dar care ? Aceasta e întrebarea care a incitat generații și generații de căutători de comori.

Pe de altă parte, și Valverde lasă să se înțeleagă clar că aurul nu poate să zacă la mari adîncimi, pe fundul lacurilor, deoarece acestea nu sînt, în cea mai mare parte, decît mlaștini întinse. Whimper a admis că regiunea (Llanganti) e în întregime mlaștinoasă. Tot ținutul este ca un burec îmbibat cu apă. Comoara lui Atahualpa mai se află încă într-unul din aceste lacuri mlaștinoase, la o adîncime de mai puțin de un metru și, fără îndoială, la îndemîna oricui.

Dar, la ora actuală, datorită faptului că versiunea documentului *Derrotero* care ne-a parvenit nu e cea autentică, iar originalul, a cărui existență nu poate fi contestată din punct de vedere istoric, a dispărut, probabil în mîinile indienilor salasacas, prețiosul lac n-a fost încă descoperit. Rămîne să fie găsit pe viitor.

Adevăratul *Derrotero* nu poate fi, evident, cel care se află în arhivele din orașul Lacacunga. Nici una din cercetările întreprinse de atunci n-a dat posibilitatea să se afle dacă el a dispărut în momentul cînd părintele a pierit fără urmă sau mai târziu, între secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Actualele copii aflate în circulație, și care nu au toate același text, se află pe teritoriul Ecuadorului, provenind din Spania.

S-ar părea că falsificarea documentului lui Valverde n-a putut fi făcută decît de un individ sau de un grup de indivizi care doreau să schimbe traseul ultimelor zile de mers ale autorului și care cunoșteau îndeajuns de bine terenul ca să-ți fie imposibil să te mai orientezi și ca totul să pară adevărat. Documentul de acum arată că nu a fost elaborat un nou *Derrotero*, ci doar un abil fals cu un scop ale cărui amănunte ne scapă încă.

Falsificatorii n-au fost căutători de comori care ar fi vrut să împiedice astfel pe concurenți să pornească pe urmele lor, căci descoperirile de comori în aceste regiuni pustii n-ar fi scăpat neobservate. Într-o bună zi, cîteva obiecte, chiar aur brut topit, ar fi reapărut undeva în lume. Nu s-a întîmplat niciodată așa, cu excepția poate a comorii recuperate de fostul primar din Pillaro, care se află încă și azi în seifurile de la Royal Bank of Scotland din Edinburgh.

Cei care nu voiau să se pună mîna pe ele urmăreau alte scopuri. Ei voiau să-i îndepărteze pe toți nedoriții. Probabil că de aceea documentul falsificat a reapărut într-o bună zi, în mod foarte discret, în arhivele din Latacunga — poate de teama regelui Spaniei. Aici, el a fost găsit mult mai târziu — cine știe, poate peste mai multe secole — de spaniolul Anastasio Guzmán, care întreprindea cercetări în munții Llanganati. Documentul a reintrat în circuitul ofi-

cial în timpul președenției lui Toribio Montes. Acest document, care nu e poate identic cu cel pus la punct de cei responsabili de dispariția originalului, datează din secolul al XVIII-lea.

Cu excepția unei întâmplări norocoase care l-ar putea purta pe vreun aventurier exact pe locurile renumitului lac, cercetările care ar conduce astăzi la comoară trec în mod obligatoriu pe la arhivele adunate în Ecuador, mai ales pe la cele lăsate de spanioli în timpul colonizării. Ar trebui căutată scrisoarea trimisă de regele Spaniei în care se cere intensificarea cercetărilor întreprinse pe baza declarațiilor lui Valverde, scrisoare nefalsificată, care dă, desigur, indicațiile esențiale, pe care copia care ne-a parvenit nu le mai conține.

De asemenea, ar fi foarte instructiv să se ajungă în posesia recomandărilor scrise ale agentului domenal din orașul Latacunga, cel care a primit instrucțiunile regale și le-a transmis la rîndul lui celor apropiați. Acesta trebuie să fi lăsat și el în niște documente, care n-au fost probabil falsificate, informații prețioase despre ultimele indicații ale lui Valverde, informații pe care, pare-se, nu le-a găsit nimeni nici pînă azi. Orașelul Latacunga, din centrul Ecuadorului actual, a fost într-adevăr punctul central al acestei neobosite căutări a comorii lui Atahualpa. Acolo există poate și acum ceea ce se va dovedi a fi cheia care va descuia în sfîrșit enigma comorilor atît de mult rîvnite.

Nu cred că descoperirea ascunzătorii lui Rumiñahui va fi acțiunea unui singur om, nici chiar a unei mici echipe, oricît de bine ar fi pregătită, în afară doar de un excepțional concurs de împrejurări fericite.

Comoara va apărea pe neașteptate într-o bună zi, dar numai după ce se vor fi întreprins complexe lucrări me-

todice. Toată zona va trebui să fie controlată cu ajutorul unor mijloace moderne, avioane sau elicoptere. Mai multe expediții serioase, plecate din locurile unde părintele Longo și-a petrecut ultimele clipe, vor trebui să cerceteze toate ascunzătorile posibile pe care le-ar fi putut alege generelui incas și oastea lui. Aceste expediții vor trebui să fie înzestrate cu bărci pneumatice, echipament de scufundare și sonde de dragare, pentru a explora în mod sistematic toate lacurile ce se întind numai pe cei câțiva zeci de kilometri parcurși de Valverde în ultima perioadă petrecută pe acest teren. Nu numai lacurile vor trebui să fie sondate cu stăruință. Va trebui ca și toate mlaștinile, atât de numeroase în această regiune puțin cunoscută, să fie examinate cu atenție. Nu trebuie să uităm că pământul din masivul Llanganati e străbătut în toate direcțiile de mii de râuri, mai mult sau mai puțin importante, pe care apele ploilor sau ale munților învecinați le umflă săptămână de săptămână, an de an. Stratul de mîl, fapt confirmat de lucrările geografilor ecuadorieni, e atât de gros, încît azi pare evident că tezaurul cu obiectele de aur ale lui Inca zace nu pe stînci, la îndemîna oricui, așa cum ostașii imperiului l-au depus, ci sub un strat gros de mîl sălcIU, acum mulat acum cu timpul.

S-ar putea, și după părerea mea e chiar probabil, ca indienii sau căutătorii comorii incase să fi trecut prin apropierea locului fatidic fără să știe, fără să-și dea măcar seama. E posibil și chiar probabil ca secretul să fie păstrat încă de indienii care au sarcina de a întreține cultul incas. Să nu uităm dispariția ciudată a documentului original al lui Valverde, precum și aceea nu mai puțin bizară a părintelui Longo, deținătorul secretului. Acești indieni mai există oare și azi ? Mai păstrează ei încă fantastica lor moștenire ?

XII

CIUDATA AVENTURĂ A PĂRINTELUI DIN PILLARO

Urmăriți de hoardele spaniole ale lui Sebastián de Benalcázar, interesate doar de prețioasa încărcătură, trupele generalului incas Rumiñahui luară hotărîrea s-o scufunde într-un lac. Aceasta se întîmpla în cursul anului 1534.

Cu un an înainte, în 1533, spaniolii lui Francisco Pizarro obținuseră din partea de sud a imperiului incas o altă comoară, probabil mai puțin fabuloasă decît cea a imperiului din nord. Aceasta nu i-a împiedicat să-l omoare pe Inca Atahualpa, așa cum am văzut. Doar o infimă parte din prețioasele încărcături furnizate palatului din Cajamarca a fost predată coroanei Spaniei. Restul, topit sau nu, a dispărut deodată, ca prin farmec, chiar pe pămîntul Perului, constituind tot atîtea puncte noi de atracție pentru căutătorii de comori.

Dar aceea pe care o putem numi cu adevărat „Comoara incașilor“ reprezintă de fapt prețul de răscumpărare trimis de imperiul de nord, care a fost îngropat în podișurile din Llanganati.

Prima mențiune a acestui masiv acoperit cu zăpadă și bogat în mine de aur nu apare decît în 1750, sub pana celui mai renumit geograf ecuadorian, don Pedro Vicente Maldonado, care a indicat amplasamentul pe harta provinciei Quito.

Ceva mai tîrziu, în 1789, Antonio de Acedo, care a publicat un uriaș dicționar istoric și geografic al Americii, pomenește pentru prima dată termenul *Llanganati*, spu-

nînd că, potrivit tradiției, acolo există bogate mine de aur, unde pînă acum n-a pătruns nimeni și care se văd doar de departe. Nimic altceva, nici un alt document n-a apărut de la textul lăsat de Pedro de Valverde la curtea Spaniei. Nici unul din acești autori, care au evocat pentru prima oară masivul Llanganati, n-a făcut vreodată nici cea mai mică aluzie la documentul sau harta lui Valverde. Totul se petrece ca și cum comoara ar fi fost complet fărîtată de ochii lumii, de la îngroparea ei în 1534 pînă la prima ei reapariție, cel puțin în documente, în 1793.

Primul care vorbește despre *Derrotero* a fost un modest preot, complet necunoscut, dintr-un oraș neînsemnat din sudul Ecuadorului, Pillaro, preot al cărui nume e Mariano Enríquez de Guzmán. Acesta din urmă pomenește de *Derrotero* într-un document pe care îl posedăm, *Planá de su expedición a Llanganate*. Aceste documente sînt anterioare cu cel puțin vreo zece ani celor mai vechi acte cunoscute pînă azi, îndeosebi hărții omonimului său, Anastasio de Guzmán.

De altfel, în 1806 botanistul spaniol Anastasio de Guzmán a recopiat cu fidelitate, fără să citeze în mod expres, pe celebra sa hartă a „munților Llanganati“, drumul indicat de Valverde sau cel puțin de copiii lui ulteriori. Înainte de a muri, după ce a suferit un accident datorat somnambulismului, Guzmán a oferit această hartă ofițerului din satul Patate, unde se afla pe patul de moarte, precum și *Derrotero*-ul lui Valverde, pe care îl deținea.

Dovada acestui dar se află astăzi în textele păstrate în arhivele din Quito, în legătură cu moartea lui Anastasio de Guzmán.

Datele oficiale confirmind, dacă mai era nevoie, importanța și existența reală a acestei comori apar pentru prima oară în documentele păstrate de abia în 1812. În anul acela, generalul spaniol Toribio Montes, președinte și comandant general al regatului Quito, ordonă să fie reluate în mod serios cercetările pentru a descoperi în sfârșit ascunzătoarea fabulosului preț de răscumpărare. Acestui ordin, care ne-a parvenit, i-au fost adăugate textul din *Derrotero* (probabil deja falsificat), precum și o copie (necorespunzătoare) a hărții lui Valverde.

Cercetările se intensificară imediat, dar nu s-a putut descoperi nimic în lacul care-i incitase atât.

Dar când și cum au dispărut documentele originale ale lui Valverde ?

S-a întâmplat aceasta oare într-adevăr în momentul dispariției misterioase a părintelui Longo ?

Faptul este foarte probabil, dar nu există nici o certitudine. Oricum, pentru această dispariție, trebuie să ne referim la un text ciudat al lui Richard Spruce, din 1857, care subliniază, fără să indice vreodată sursa, că originalul documentului *Derrotero* a dispărut pe neașteptate din registrele orașului Tacunga, cu vreo douăzeci de ani în urmă. Copia a fost, deci, introdusă în cursul anului 1827.

Prima referire oficială la această enigmă a apărut într-adevăr într-o lucrare tipărită la Londra, în 1908, *Notes of a Botanist on the Amazon and the Andes* (Însemnări ale unui botanist despre Amazon și Anzi). Ea se datora unui celebru om de știință englez, sir Alfred Russel Wallace, născut în 1823 și mort în 1914. Sprijinindu-se pe manuscrisele originale ale lui Spruce, el a introdus în lucrarea sa textul complet al documentului lui Valverde,

pe care chiar Spruce îl obținute în 1860 în orașul Ambato. De atunci s-au publicat nenumărate referințe, fie sub formă de cărți, fie de articole semnate de mai mulți autori, cel mai serios dintre ei fiind indiscutabil geograful ecuadorian Andrade Marín, a cărui lucrare despre așezarea masivului Llanganati a apărut în 1937.

Din toți cei care au pornit pe cărările acestor munți pustii și greu accesibili, foarte puțini ne-au lăsat documente utilizabile, ca și cum fiecare ar fi dorit extrem de mult să păstreze măcar unul din secretele ce le deține.

Singurele expediții care au lăsat documente valabile au fost cele ale lui Spruce și Anastasio de Guzmán.

Acesta din urmă a găsit și a marcat pe harta sa chiar și locul unde a dispărut părintele Longo. Cît privește harta botanistului Spruce, excelentă și bogată în informații, ea a fost prezentată Societății Regale de Geografie din Londra, care păstrează încă originalul în arhivele sale. După ea au fost scoase nenumărate fotocopii, care au făcut să pornească la drum zeci și zeci de aventurieri de tot felul și din toate țările. Dar, analizînd toate aceste documente, se pare într-adevăr că originalul documentului pe care Valverde l-a dictat în Spania pe patul de moarte a ajuns pe continentul sud-american nu o dată cu conchistadorii din secolul al XVI-lea, ci între 1792 și 1793.

Mult mai importantă se dovedește azi analiza detaliată a documentului lui Valverde. Multă vreme s-a crezut că acest document fusese întocmit în timpul Conchistei, chiar în decursul secolului al XVI-lea. În lumina cercetărilor moderne, se pare într-adevăr că Valverde n-a trăit în Ecuador decît mai tîrziu, probabil în decursul secolului al XVIII-lea.

Un exemplu, printre altele, e semnificativ. În *Derrotero* se vorbește de un loc care s-ar fi numit *la hacienda*

de la Moya. Acest loc există într-adevăr și poate fi găsit pe hărțile de azi. Problema e că, dacă Valverde ar fi trăit în timpul Conchistei, el l-ar fi numit *la estancia de la Moya*, termenul *hacienda* nefiind introdus în limbă decît la un secol după sosirea primilor spanioli pe continentul sud-american.

Alte analize de acest fel, asupra cărora nu vreau să mai atrag atenția cititorului, pentru a nu-l plictisi cu alte amănunte, te fac să crezi cu toată convingerea că originalul documentului lui Valverde ar data de la începutul secolului al XVIII-lea. E de altfel greu de închipuit ca un document de o atare importanță să nu fi stîrnit mai multe pasiuni, dacă el ar fi ajuns la curtea Spaniei încă de la începutul secolului al XVI-lea. În acest caz, s-ar fi găsit în arhivele spaniole sau sud-americane documente relatînd eșecurile sau succesele expedițiilor anterioare, oficiale sau nu. Or, prima mențiune despre *Derrotero* nu apare, după cum am văzut, decît în 1793.

Valverde a existat, nu încape îndoială ; el s-a căsătorit cu o tînră indiană salasaca și e aproape sigur că indianul — sau indienii — care l-a dus la ascunzătorile secrete unde era depozitat prețul de răscumpărare a lui Atahualpa este urmașul celor care l-au ajutat pe generalul Rumiñahui și pe oameni săi să îngroape bogățiile poporului lor. Se pare într-adevăr că, pînă în zilele noastre, această comoară n-a rămas izolată pe întinderile pustii ale masivului Llanganati. Ea ar fi fost păzită, chiar de la distanță, de familiile indienilor rămași încă credincioși cultului solar al incașilor. Nu este vorba de un mit. Mîi s-a întîmplat să întîlnesc, de mai multe ori, în Anzi, asemenea grupuri de indigeni, mult mai devotați religiei incașilor decît celei creștine, adusă de misionari. Dumnezeu și sfinții religiei catolice au fost doar adăugați panteonului incașilor.

Călăuzele lui Valverde ar fi putut fi desigur din neamul acestor indieni care, în decursul secolului al XVIII-lea, în care a fost elaborat probabil documentul, l-ar fi considerat pe conchistadorul care nu mai era în bune relații cu spaniolii ca pe unul de-al lor. Ei i-ar fi transmis astfel ceea ce din tată în fiu au lăsat moștenire tovarășii lui Rumiñahui. Era într-adevăr vorba de o destăinuire tardivă, făcută sub jurământ din motive familiale și sociale, care îl situa pe Valverde pe picior de egalitate cu indienii deținători ai secretului.

Totul pare să conducă la ipoteza că Pedro de Valverde a murit într-adevăr în Spania, așa cum și-a dorit, aducându-și cu sine tinara soție indiană, pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea. El ar fi redactat pe patul de moarte documentul și harta, care imediat după moartea sa, au fost transmise, din propria sa voință, regelui Spaniei.

Fără zăbavă, regele, captivat de conținutul lor, le-ar fi transmis imediat celor mai înalți demnitari ai administrației ținuturilor din Quito, în orașele Latacunga și Ambato, pentru a le verifica autenticitatea și valoarea. Toate acestea explică de ce nu găsim nici o urmă a documentului *Derrotero* înainte de 1793.

Un ultim document pe care l-am găsit ne permite să conchidem asupra epocii în care Valverde însuși a văzut pentru ultima oară comoara lui Atahualpa. E vorba de o scrisoare pe care botanistul Richard Spruce a adresat-o din Puña unui oarecare don Juan Mera. Această scrisoare e datată 17 martie 1863. În ea se spune :

Ar mai exista cineva care își amintește să-l fi văzut pe Valverde, dar în ce oraș se află acela ?

Se pare într-adevăr că, pentru Spruce, Valverde trăia mai departe în Ecuador cu câțiva ani înainte de a fi început

primele expediții de căutare a comorii. Din această perspectivă, pionierul care ar fi pornit pe urmele trasate în *Derrotero* n-ar fi fost părintele din Pillaro, Mariano Henríquez de Guzmán, în 1793, ci omonimul său, Anastasio Guzmán, între 1801 și 1807.

Așa după cum glăsuiește legenda pe care am amintit-o, Valverde, după dorința indienilor, s-ar fi îmbogățit considerabil în urma dezgropării unei părți din comoară conținând obiecte care nu serveau cultului. Cu averea asigurată, el s-ar fi înapoiat în Spania. Înainte de a părăsi Ecuadorul, s-ar fi putut chiar întâlni cu părintele din Pillaro, oraș pe care Mariano de Guzmán îl cunoștea bine. Aceasta ar explica, în parte, motivele care l-au determinat pe Guzmán să pornească, la rîndu-i, în căutarea comorii, fără ca vreodată, bineînțeles, să dețină documentul *Derrotero*, deoarece acesta nu fusese încă întocmit.

Un ultim element permite să se afirme că Valverde însuși a scris acest *Derrotero* și că a petrecut o vreme în greu accesibilul masiv Llanganati, fără să se inspire din puținele lucrări botanice sau geografice lăsate de predecesorii săi.

Fără să fie un naturalist experimentat sau un om de știință cu o vastă cultură, Valverde a cules o mulțime de informații, care ulterior s-au dovedit adevărate, mai ales în legătură cu vegetația foarte deosebită pe care a întâlnit-o în drumul său, specifică acestui masiv. Dar, ce este mai important, Pedro de Valverde pare să fie primul occidental care a introdus în expunerea sa denumirea adevărată a munților Llanganati, aceea pe care de secole o foloseau indienii între ei. Or, primul explorator vădind un adevărat interes științific pentru această regiune, don Pedro Maldonado, menționa pe harta sa termenul eronat de *Llanganate*. Toți ceilalți autori ulteriori l-au urmat în

lucrările lor. Doar Valverde și documentul său au făcut excepție de la regulă.

Dacă el l-a cunoscut efectiv pe părintele din Pillaro și dacă, fără să se gîndească la urmări, el l-a lăsat să întrevadă puțin din ceea ce știa, înțelegem de ce Mariano Henríquez de Guzmán ar fi dorit să întreprindă, la rîndu-i, o expediție în enigmaticul masiv. Deși nu poseda documentul lui Valverde, el a ajuns în regiuni foarte apropiate de cele menționate în *Derrotero*. Nu poate fi vorba decît de o pură întîmplare.

CAMIOANELE FEMEII DIN QUITO

Mai curios e felul cum ne-au parvenit de-a lungul secolelor documentele părintelui Guzmán.

În anul 1954, o bătrînă din orașul Quito muri. Se știa de multă vreme că ea păstra în locuința ei o cantitate considerabilă de acte foarte vechi. Toate aceste documente erau depozitate, nu se știe în ce scop și nici cum, la subsol, într-o pivniță mică, umedă, foarte adîncă și foarte întunecoasă. Numeroase camioane sosiră la domiciliul ei pentru a debarasa locul de mobile și de arhivele devenite inutile pentru moștenitori.

Or, întîmplarea face că în Quito trăia de asemeni un erudit geograf, pasionat de acte vechi și, mai mult încă, de masivul Llanganati, dar din alte motive decît cele legate de comoara lui Atahualpa : geograful Luciano Andrade Marín.

Unul din camioane, care își păstrase inutila sa încărcătură de acte vechi, adunate din pivniță, se strică complet. Fu zvîrlit de proprietarul său într-o rîpă la marginea orașului Quito, deoarece nu mai putea nimeni să-l repare.

Printr-o întâmplare din cele mai norocoase, Luciano Andrade Marín auzi vorbindu-se de acest transport neobișnuit. Îl găsi pe șofer, îi dădu un bacșiș mare și fu condus pînă la rîpă. Geograful studie încărcătura. Se aflau acolo o grămadă de ziare vechi, dar și un teanc de documente din vremuri trecute, tratînd cele mai diverse subiecte. Toate actele păreau să provină din arhivele publice, de parcă cineva ar fi vrut să se descotorosească de ele, în pofida interdicției oficiale de a distruge asemenea documente. Din păcate, multe dintre ele se aflau deja într-o stare de deteriorare totală sau parțială, roase de umiditate, de praful gros din fundul pivniței și de viețuitoarele care mișunau acolo. Fără să se sperie de starea în care se aflau și fără să cunoască măcar cuprinsul exact al documentelor pe care le deținea acum, Luciano Marín le duse la el acasă. Luni de zile curăță, restaură actele vechi. Din mijlocul hîrtoagelor, apăru imposibilul, incredibilul, ale cărui importanță și valoare doar el singur, Marín, era în măsură să le aprecieze : un plan foarte bine conservat al unei expediții în Llanganati, care fusese întreprinsă în 1793. Acesta aruncă o lumină nouă asupra acelei regiuni din masiv descrisă de Valverde. El aducea de asemenea lămuriri prețioase în privința epocii în care celebrul *Derrotero* a putut fi trimis din Spania agenților domeniiali din orașele Latacumga și Ambato, lăsînd deoparte faimoasa hartă a munților Llanganati a lui Anastasio de Guzmán, întocmită la începutul secolului al XIX-lea, singura cunoscută pînă atunci. Acest nou document, ieșit la iveală printr-o întâmplare fericită, i-a servit lui Richard Spruce, între anii 1857 și 1860, în celebrele lui cercetări asupra traseului indicat în documentul lui Valverde.

Această nouă hartă a munților Llanganati, întocmită de preotul din Pillaro, e o hartă elementară, executată cu simplitate. Pentru un geograf, e evident că ea n-are mare

valoare, dar e un neprețuit document de arhivă pentru amănuntele valoroase pe care le conține.

De altfel, harta confirmă variațiile importante ale terenului în raport cu puținele mărturii lăsate ulterior de alți exploratori.

Una din deosebirile semnificative ale acestui traseu și care pare să demonstreze că preotul din Pillaro n-ar fi putut să fie într-adevăr în legătură strânsă chiar cu Valverde se referă la un râu pe care acesta din urmă l-ar fi traversat în timpul renumitei sale expediții.

Henríquez de Guzmán ne-a lăsat, într-adevăr, în 1793, un plan curios. Cei trei Llanganati, care se află în actuala zonă granitică situată la sud de vărsarea fluviului Yanacocha, au fost înfățișați de Guzmán mult mai la nord față de acest râu, într-o regiune de formațiune vulcanică, numită Mulatos. Henríquez de Guzmán explică și menționează foarte bine pe harta sa că Pedro de Valverde, în drumul său, trecu râul Yanacocha, traversându-l de la sud la nord. El ar fi străbătut deci munții Llanganati la Mulatos pentru a ajunge la celălalt pisc, cum pare să ne desținuie părintele din Pillaro.

În consecință, e surprinzător să te mai interesezi de documentul lăsat de Valverde însuși, pe care Richard Spruce l-a dezvăluit pentru prima dată, document care nu pomeneste niciodată, în primele zile ale peregrinării, de traversarea vreunui râu oarecare. Cel mult menționează două râpe, după cât se pare situate pe malurile unui fluviu, dintre care una drenează apa, iar cealaltă e perfect uscată.

Pentru întoarcere, totuși, Valverde sfătuiește să se caute acel fluviu și să se meargă de-a lungul lui, ceea ce permite revenirea la punctul de plecare. Se pare într-adevăr că preotul din Pillaro era foarte bine informat despre detaliile acestui traseu al lui Valverde.

Totuși, după examinarea planului lui Guzmán, se poate crede că documentul lui Valverde, pe care el îl deținea desigur, trebuie să fi fost puțin deosebit de cel care a circulat mai târziu și pe care îl posedăm azi, datorită copiei din 14 august 1827 a lui Richard Spruce. Această copie e de altfel folosită de atunci de toți căutătorii de comori din această parte a lumii.

După părerea noastră, nici unul din cele două documente sau cele două hărți nu par să corespundă cu cele care au fost întocmite de Valverde pentru regele Spaniei cu puțin timp înaintea morții sale. Dar preotul din Pillaro ajunsese să cunoască în toate amănuntele traseul lui Valverde pe căi care ne sînt încă necunoscute. Nu există altă dovadă decît să urmărim documentul care însoțește harta lui Guzmán.

Această hartă a fost desenată îngrijit, cu cerneală obișnuită, pe o hîrtie foarte veche, îndoită în trei și acoperită acum de numeroase pete de apă. Ea măsoară 62 cm lungime pe 31 cm lățime și reprezintă o vedere completă a regiunii masivului Llanganati, începînd cu orașele Ambato și Pillaro și pînă la cele trei renumite piscuri conice acoperite de un fel de pădure tropicală, de unde se poate ajunge la Canelos, pe partea dreaptă, și la râul Napo, pe partea stîngă. Toată harta a fost întocmită fără să se păstreze proporțiile și fără nici un calcul al distanțelor.

În partea de jos a hărții există o legendă scrisă de mîină, foarte prost ortografiată, care dă, textual, următoarele informații :

1. Biserica din Ambato.
2. Biserica din Pillaro.
3. Prăpastia din Guapa, de pe înălțimile Cordilierilor.
4. Rîul de sub Guatante.

5. Baquería, care de la începutul Conchistei a purtat numele de Tambo.
6. Grande Sienega, citat de Valverde în *Derrotero* (numele lui Valverde a fost scris Balverde în textul lui Guzmán, care în mod evident îl cunoștea pe autor.)
7. Împărțirea drumurilor.
8. Drumul urmat de Valverde.
9. Drumul pe care l-a urmat actuala expediție (accea a lui Guzmán).
10. Lacurile Anteojos.
11. Refugiul pînă unde a ajuns Valverde, ducîndu-se la Bestia.
12. Loc unde s-au ridicat casele și unde se varsă Toldo de Campana.
13. Lacul Negru.
14. Mlaștină adîncă și largă prin care trece drumul.
15. Loc de popas, unde poți înnopta pe versantul unui vulcan și de unde începe drumul pe jos.
16. Al doilea loc de popas pentru înnoptat, într-o falie, în care se varsă Lacul Negru.
17. Al treilea popas, pentru înnoptat, pe unul din munții Alisos.
18. Al patrulea loc de popas, pentru înnoptat, după ce s-a trecut riul pomenit de Valverde.
19. Munte cu grohotișuri, care împiedică accesul direct spre munții Llanganati.
20. Cei trei munți denumiți de Guzmán Llanganate.
21. Versanții muntelui dinspre Canelos.
22. Versantul de unde izvorăște riul Napo.
- 23 și 24. Cele două drumuri noi folosite în această ultimă expediție și prin care am ajuns în Llanganate.

Această legendă a hărții, foarte superficial întocmită, nu este urmată de numele nici unui autor, nici măcar, o dată,

lucru care ar fi dat posibilitatea s-o fixăm în timp. Din fericire, alte documente privind această importantă expediție și care însoțeau harta au permis să se precizeze că ea a fost întocmită tocmai în 1793 de către Guzmán însuși.

Un punct rămîne misterios pe această hartă. În 1793 nu se menționase nici o clipă moartea părintelui Longo, iar peste câțiva ani, în 1806, un alt Guzmán, Anastasio, marchează cu o cruciuliță pe harta sa, în împrejurimile lacului El Golde, locul morții sau mai degrabă al dispariției renumitului părinte Longo.

Ar fi un lucru uimitor ca această dispariție să se fi petrecut exact între aceste două date.

Dar au mai fost și alte expediții, iar traseul tuturor celor care s-au dus acolo nu ne-a parvenit. În legenda sa, preotul din Pillaro face specificarea *de către actuala expediție*, lăsînd să se înțeleagă că au existat și altele în aceleași locuri.

XIII

CELE 460 MILIOANE DE LIRE STERLINE DE LA BANCA SCOȚIEI

La 28 octombrie 1965, ziarul din Quito, *Últimas Noticias* (numărul 7167), publica cu litere mari, pe prima pagină, un text care va revoluționa lumea căutătorilor de comori incase.

Fabulosa comoară. Membrii familiei Puga Pastor își dispută extraordinara comoară lăsată de un magistrat spaniol. Urmașii lui peruvieni afirmă că sînt gata să-și vîndă moștenirea. Din actele vechi și din arborii genealogici rezultă că există și diverși moștenitori ecuadorieni.

Presa din Peru publicase într-adevăr informații uluitoare despre trei familii trăind la Lima și descinzînd din ramura Puga Pastor din Guayaquil, familii dispuse să se debaraseze de fabuloasa comoară de 28 000 milioane de sucre¹, depusă la Royal Bank of Scotland din Edindburgh din 1803.

După toate datele și antecedente, familia Puga Pastor coboară în linie directă din magistratul Antonio Pastor y Marín de Segura, marchiz de Llosa.

Formalitățile judiciare au început la tribunalul din Lima.

Averea era evaluată la 460 milioane de lire sterline (în 1965). Ea a fost expediată pe nava *El Pensamiento*, din portul Lambayeque², sub comanda căpitanilor John Doggs

¹ Moneda statului Ecuador (n. tr.).

² Mic port pe coasta nordică a Perului de azi. (n.a.)

și John Fanning ; ea consta dintr-o încărcătură de mai multe lăzi, cuprinzînd bare de aur și argint masiv, o cantitate foarte mare de smaralde și alte pietre prețioase, giuvaieră lucrate din aceleași metale, pulbere de aur, coliere, măști de aur, vase incase etc.

Acest depozit a fost alcătuit de un oarecare sir Francis Mollison, în acord cu împuternicirea ce i-a fost încredințată de către soții Pastor și Martínez.

Don Antonio Pastor y Marín de Segura se născuse la Cartágena, în Spania, în 1772. Părinții lui erau don Bartolomé Pastor și doña Rosa María de Segura. La botez, nașii lui au fost regele Carol al III-lea însuși și regina.

El a fost trimis în America ca agent domেনial al orașului Latacunga în 1794. N-a rămas multă vreme acolo, îndeplinindu-și înalte funcții publice în Chile și la Lima, unde ajunse chiar viceregent. Din căsătoria lui cu doña Narcisa Martínez n-a avut decît un singur copil, apoi șase nepoți, împrăștiați în diferite țări. A murit în 1804. I-am găsit de altfel actul de deces. Or, el lăsa un testament, după care deținem de asemenea o fotocopia trimisă de tribunalul din Lima, care stabilește ca fabuloasa avere pe care a strîns-o să fie împărțită între urmașii săi — nu fiului, nici nepoților, nici strănepoților săi, ci urmașilor din a cincea generație. Or, acești urmași dintr-a cincea spiță sînt tocmai generația de azi, unii dintre ei locuind în Ecuador, iar alții în Peru, și ei sînt aceia care au pornit actuala acțiune judiciară, pe care o menționau presa ecuadoriană și peruviană.

Potrivit datelor obținute la Lima după revizuirea documentelor privind această comoară și acest testament de miliarde, moștenitorii care aparțin celei de a cincea generație a celui care a fost magistratul Pastor y Marín de Segura, marchiz de Llosa, și a soției sale Narcisa Martínez

de Tejada y Ovaye, sînt în linie dreaptă Amalia, José, Rafael Puga Pastor, Magdalena Puga de Reyes, Leopoldina Puga de Paquerizo și Peregrina Puga Pastor de Barna, toți locuind în Lima, toți legatari oficiali. Moștenirea de 23 miliarde sucres va trebui să fie împărțită în mod proporțional între fiii direcți, legitimi sau nelegitimi al familiei Puga.

Există certificate dovedind apartenența la descendența desemnată.

GARANȚIA BĂNCII

Una din moștenitoare e señora Aguilar de Cáceras, care posedă și acum documentele atestînd existența averii la Royal Bank of Scotland, bancă pe care am vizitat-o și care deține efectiv lăzi care n-au fost deschise din secolul al XVIII-lea. Señora Aguilar locuiește la Lima și a făcut următoarea declarație presei peruvienne, care s-a interesat și ea, bineînțeles, de acest eveniment senzațional :

...dețin toate documentele de garanție ale băncii scoțiene, în care e semnalat depozitul unei averi de 460 milioane de lire sterline. Această avere a fost înregistrată pe numele Narcisei Martínez, care a fost adevărata proprietară a acestor milioane. Avere a n-a rămas astfel ca o moștenire nevalorificată, ci ca un legat pentru urmașii celei de a cincea generație, legitimă sau naturală.

Documentul care certifică acest depozit la bancă este semnat de sir Francis Mollison, bancher, și de căpitani Fanning și Doggs, care au avut sarcina să transporte averea de la Lambayeque în Scoția. Dețin de asemenea și alte documente care dovedesc că peste 120 de persoane și eu

însămi aparținem acestei a cincea generație, iar toate datele figurează pe o Scrisoare de împuternicire generală, semnată chiar de Narcisa Martínez. Acest document este studiat actualmente de diferiți istorici peruvieni pentru a-i atesta autenticitatea. Dar nu încapă nici o îndoială că el e perfect autentic.

Această reclamație a legatului colonici, efectuată de toți descendenții citați ai acestei familii numeroase, nu va fi cunoscută decât peste o lună, când procedurile juridice din Peru vor trage concluziile necesare, iar depozitara, banca Scoției, va comunica răspunsul.

La Guayaquil, familia Puga caută de altfel cu multă stăruință toate documentele care îi vor permite să-și autentifice pretențiile la acest depozit.

Astfel a fost evocată în presa ecuadoriană, în dimineața de joi, 28 octombrie 1965, o comoară care, după toate probabilitățile, este de origine incasă.

Cu toate că nu s-a făcut nici o precizare niciodată nici de către agentul domenal însuși, nici de către familia sa, pare evident că originea acestei averi e o mică parte a prețului de răscumpărare a lui Atahualpa. Au existat deci și alte expediții decât ale celor doi Guzmán și a lui Spruce. Să nu uităm că don Antonio Pastor y Marín de Segura era agentul domenal al principalului oraș din apropierea masivului Llanganati și că documentele lui Pedro de Valverde au fost găsite din întâmplare în arhivele sale.

Luni, 8 noiembrie 1965, abia după câteva zile de la publicarea știrii, în același ziar ecuadorian, *Últimas Noticias*, a apărut un articol dovedind, dacă mai era nevoie, atașamentul acestor populații sud-americane față de ceea ce trebuie într-adevăr să considerăm comoara lor. Articolul pomenea, într-adevăr, de *candidații la fabuloasa moștenire*

care caută documente pentru a-și dovedi drepturile lor legitime. El menționa febrila activitate — cine n-ar fi făcut-o chiar și pentru mai puțin ? — desfășurată de descendenții prezumtivi ai agentului domenial din Latacunga pentru a descoperi fără întârziere documentele care să le permită să dobândească în sfârșit ceea ce părea să le revină, pe neașteptate, de drept.

Acest articol sublinia de altfel — și asta nu surprinde deloc, deoarece ne aflăm în a doua jumătate a secolului al XX-lea, când a sosit vremea acelei fatidice generații, a cincea — că agentul domenial din Latacunga are încă în viață descendenți la Quito, Rio Bambo, Juano și Ibarra. Articolul măi spunea, de asemenea, că și în orașele Guayaquil și Lima se află un grup deloc neglijabil de candidați autentici la succesiune. În general, justiția a preferat să privească cu multă suspiciune pe cei care prezentau nenumărate documente genealogice, dar care nu știau nimic despre textul original al testamentului.

Oricum, un text de lege reprodus în același ziar ecuatorian făcea cunoscut publicului că în luna decembrie a aceluși an (1977) se va încheia perioada autorizată pentru prezentarea documentelor atestând apartenența la a cincea generație a lui Pastor Marín de Segura.

Era de altfel și timpul de a opri preliminarile acestei succesiuni, unice în felul ei în analele omenirii. Într-adevăr, numai în orașul Quito, după ce s-a aflat incredibila știre, o ultimă întrunire a membrilor autentici ai familiei Pastor, a celor admiși să se prezinte ca descendenți ai familiei, număra nu mai puțin de optzeci de persoane.

Agentul domenial nu bănuia desigur pe vremea sa că va strânge laolaltă un număr atît de mare de urmași !

Cu mult înainte să fie cunoscute documentele particulare din oarșul Lima, existau la Quito dovezi foarte precise, inatacabile, asupra celui care a strîns această comoară și care a fost, se crede, agentul domenal din Latacunga între 1793 și 1794. Această perioadă e extraordinară, deoarece ea corespunde, fără să existe poate vreo legătură între date, cu aceea în cursul căreia preotul din Pillaro, Mariano Henríquez de Guzmán, a întreprins principala sa expediție și a lăsat harta și documentul datate din 1793.

Documentele autentice, păstrate în Arhivele Naționale de Istorie din Quito, relevau anumite date :

Pe nici unul din ele nu apare don Antonio Pastor y Marín de Segura, așa cum se spune, ca agent domenal din Latacunga. El a fost în schimb agent domenal și administrator al triburilor din Ambato (alt oraș ecuadorian situat la nord de Latacunga).

Înainte de a obține această funcție, el fusese numit contabil-controlor al veniturilor regale în departamentul Latacunga.

Documentele care îl menționează pe don Antonio Pastor y Marín de Segura sînt extrem de numeroase, ceea ce dovedește că el era foarte activ. Unul dintre acestea, prezentat sub forma unei foi de serviciu datată 1795, ne oferă cîteva informații despre ceea ce a fost el cu adevărat.

Don Antonio Pastor y Marín de Segura, administrator al triburilor din Ambato, solda sa : 50/0 din veniturile obținute în pesos ; vîrsta : 40 de ani ; starea civilă : căsătorit ; serviciile și activitățile pe care le îndeplinește : administrator al triburilor din Ambato de la data de 11 noiembrie 1794, funcție în care a servit timp de un an, o lună și douăzeci de zile, adică pînă în decembrie 1795. Locurile

în care a servit : la sediul din Ambato ca agent domেনial și apoi ca administrator al triburilor ; a fost de asemenea contabil-controlor al veniturilor, cu sediul la Latacunga, și a primit un procentaj din beneficiile recoltelor de scorțișoară de pe tot teritoriul în care această plantă poate fi cultivată, așa după cum a confirmat el în documente. Atitudine : arogantă ; aptitudini : obișnuite ; comportare : bună ; conștiinciozitate : satisfăcătoare.

Acest document uimitor era semnat de Josef Renxifo, administratorul general al veniturilor Audienței Regale din Quito în cursul anului 1795.

De altfel, adeseori documentele nu sînt toate de acord între ele. Astfel, dacă în cele din Quito, Antonio Pastor a fost administratorul triburilor din Ambato la vîrsta de patruzeci de ani, între anii 1794 și 1795, în cele păstrate la Lima, în același an, 1794, el n-avea decît treizeci și doi de ani și era agentul domেনial al orașului Latacunga. Ce să credem din această contradicție ?

Se pare, de asemenea, că pentru peruvieni el s-ar fi născut în 1772 și că n-ar fi avut decît un singur copil și șase nepoți. Pentru ecuadorieni, nașterea sa ar fi consemnată în 1764. El s-ar fi însurat cu fiica fostului administrator al triburilor din Ambato, căruia i-ar fi succedat în funcție. Din această căsătorie, ar fi avut mai mulți copii, nu se știe cîți.

După ce a fost pentru cei din Lima agentul domেনial din Latacunga în 1794, el ar fi murit în 1803. Dar, la Quito, toate urmele morții sale au dispărut complet din actele oficiale. Arhivele afirmă doar că a locuit în Ambato înainte de a deveni contabil-controlor la Latacunga. Afară de aceasta, el s-ar fi îndeletnicit și cu cultivarea scorțișoarei și n-ar fi rămas în Ecuador decît între 1792 și 1793, adică doar un an.

Există, deci, o mare discordanță între arhive în privința întregii vieți atît de ciudate a lui Antonio Pastor.

„DETURNAREA“ BUNURILOR COROANEI

În privința soției lui, nu se știu decît puține lucruri, deoarece toate documentele despre viața ei par să fi dispărut și ele, după moartea sa în orașul Ibarra, între 1800 și 1801. Arhivele orașului au fost într-adevăr distruse în urma cutremurului de pămînt din 1872. Disparația nu-i deci deloc surprinzătoare.

Cert e că, prin 1794, o formidabilă avere, extrasă din măruntaiele pămîntului, apărui în mod misterios în mîinile agentului domenal din Latacunga și Ambato. Faptul este cu atît mai uluitor și în legătură strînsă cu adevărata comoră a incașilor, cu cît preotul din Pillaro întreprinsese el însuși o călătorie de explorare în munții Llanganati chiar în același an, 1793.

În afară de aceasta, avem certitudinea, în urma verificării informațiilor provenind din surse diverse, că *Derrotero de Valverde* a apărut într-adevăr în colonia din Quito între 1792 și 1795. Toate faptele privind această istorie concordă așadar.

Nu-i nevoie să fii un om prea învățat ca să crezi că agentul domenal din Latacunga, care a avut cu ușurință la dispoziția sa paginile manuscrisului lui Pedro de Valverde, le-a putut folosi pentru el și a trecut, în mod discret, urmînd dispozițiile lui Valverde, o parte — infimă, desigur — a comorii lui Atahualpa din locul unde se afla în fundul chimirului său.

Această „deturnare“ a ceea ce trebuia în mod normal să revină Coroanei Spaniei ar explica, cu atît mai multă ușurință, de ce Antonio Pastor a hotărît, printr-un testa-

ment foarte bizar (a cărui copie mi-a fost trimisă din Lima), să nu-și transmită averea decât urmașilor dintr-a cincea generație, într-o epocă îndeajuns de îndepărtată pentru ca regele Spaniei să nu mai poată trece la represalii. Această ar explica de asemenea faptul că piesele din averea recuperată, ambalate cu grijă în lăzi, au fost strecurate în taină într-o navă care pleca în Europa și că ele au fost regăsite, nu în casele de bani ale unei bănci spaniole — aceasta ar fi putut fi mult prea compromițător —, ci în cele, mult mai îndepărtate și mai discrete, ale unei bănci scoțiene, unde se află și acum.

Să nu uităm că la vremea aceea, și exemplul Invincibilei Armada e o mărturie, cel mai înverșunat dușman al Spaniei nu era altul decât Anglia ! Unde ar fi putut găsi cel mai bun paznic al unci comori spaniole decât pe teritoriul insulelor britanice ?

Dacă această analiză n-ar fi bună, cum ne-am putea imagina, în mod logic, că un agent domেনial dintr-un oraș modest, ca Latacunga sau Ambato, care nu poseda nici o avere, ar fi putut, într-un timp atât de scurt, să-și procure o asemenea cantitate de obiecte din aur și argint și încă de tip incas, dacă nu din comoara pentru răscumpărare ascunsă în munții Llanganati, a cărei ascunzătoare a fost destăinuită lui Valverde ?

Este evident că, datorită documentului original al lui Valverde, Antonio Pastor y Marín de Segura a avut posibilitatea să ajungă la locul comorii, dar e tot atât de sigur că el n-a ridicat din ea, pentru folosința sa proprie, decât o cantitate foarte mică. E de ajuns să ne amintim că Rumiñahui conducea o trupă de 15 000 de oameni și de peste 4 000 lame, transportînd peste 70 000 încărcături de aur. O asemenea cantitate de bogății n-ar fi putut fi transportată, oricît de mare ar fi fost dorința și discreția celui care inițiasse această acțiune, cu trei sau patru lame și cîțiva

oameni de încredere la o mică proprietate particulară din Latacunga sau Ambato.

Nu, comoara există într-adevăr și extraordinara poveste a acestui testament care a supraviețuit secolelor ne aduce o dovadă în plus. Doar o foarte mică parte din ea a fost extrasă din lac.

Sîntem, de asemeni, îndreptățiți să credem că Pastor n-a ridicat, pe furiș, decît cantități cu mult mai puțin importante decît cele 460 milioane de lire sterline, declarate de reprezentanții moștenitorilor. E probabil că, așa cum se întîmplă deseori, spiritele s-au înfierbîntat și au exagerat realmente averile ce le dețineau.

Pornind de la posibilitățile tehnice ale epocii, dacă facem supoziția că o parte a comorii ar fi putut fi scoasă în cea mai deplină discreție și transportată de oameni demni de încredere și de lame la Latacunga, atunci cifra de 460 000 lire sterline pe care o putem admite e plauzibilă, cifră deja considerabilă, destul de mare ca să ușureze viața unui om cu venituri modeste ca Pastor.

Un alt fapt din biografia lui Antonio Pastor y Marín de Segura oferă și el posibilitatea de a explica originea incredibilei sale averi, care nu putea proveni din comoara lui Atahualpa. Într-adevăr, acest om a desfășurat un anumit timp o activitate în aparență foarte discretă și modestă, dar care putea, gîndindu-ne bine, să-i ofere unele resurse.

El primise, într-adevăr, în afară de funcțiile sale, sarcina, foarte remuneratorie pe vremea aceea, de a se ocupa de cultura scorțișoarei în regiunea Canelos. Or, această zonă se află în apropierea imediată a masivului Llanganati. Bunul precot din Pillaro, Henríquez de Guzmán, semnalează de altfel acest ținut pe harta sa, atît de discretă totuși.

Această ocupație îi oferea lui Pastor nenumărate pre-texte de a se duce pe teren să caute scorțișoară, să-și pă-

răsească vremelnice funcția de controlor și să meargă astfel, în taină, să caute acolo sus, în munți, obiectele de aur care îi vor asigura o viață de lux pentru el și pentru viitorii lui moștenitori. Putea astfel să ascundă chiar el comoara care se tot mărea pe măsura călătoriilor sale cu un scop pretins oficial, pe cîmpurile de scorțișoară ; o putea îngropa într-un loc secret pe una din proprietățile sale. O dată ce toată bogăția sperată era strînsă, nu-i era greu ca, sub pretextul transportului scorțișoarei și cu ajutorul cîtorva convoaie de lame, să aducă la domiciliu, într-o ascunzătoare adecvată, bogățiile acumulate dinainte.

Pastor nu ținea desigur ca aceste bogății, dobîndite în mod fraudulos, să rămînă pe teritoriul jurisdicției din Quito. În mintea lui, totul era perfect calculat. Trebuia să plece cît mai repede. Nașii lui fiind, să ne amintim, regele Spaniei, Carol al III-lea, și regina, nu i-a fost deloc greu să obțină o nouă funcție oficială într-altă colonie a Coroanei, în Peru.

Acolo a adus el, desigur pe cărările puțin păzite ale Anzilor, sacii conținînd giuvaierele noii lui averi.

Tot acolo s-a grăbit să găsească o corabilă pe care să nu se observe prezența lui, putînd astfel să se întoarcă în Europa — în altă parte, bineînțeles, decît în Spania.

În privința acestei chestiuni importante trebuie notat că relatările epocii menționează în mod clar că el fusese trimis în America nu ca un simplu funcționar, ci ca un demnitar de rang înalt, ca agent domেনial al orașului Latacunga, loc strategic destăinuit de Pedro de Valverde. El ar fi primit chiar ordin regal să întreprindă cercetări intensive pentru descoperirea cantităților mari de aur, argint și pietre prețioase semnalate de Valverde. E chiar posibil, dar nici un document nu permite actualmente să se afirme aceasta, ca el să fi avut în mîinile lui originalul însuși al celui *Derrotero*. Ar fi putut astfel fi autorul falsului act,

reapărut subit chiar în arhivele din Latacunga, dorind să ascundă în ochii altora locul exact al comorii, pe care el îl cunoștea, și să-și însușească singur tot ce i se părea util și transportabil, păstrându-se discreția dorită.

FALSIFICAREA DOCUMENTULUI *DERROTERO*

Nu-am putea gândi că, dacă Antonio Pastor y Marín de Segura s-a orientat într-adevăr după schema precedentă, și aceasta e posibil, și dacă el a putut ajunge la locul unde era ascunsă comoara încașilor doar pe baza originalului *Derrotero*, în 1793—1794 sau 1795, atunci lui Henríquez de Guzmán, preotul din Pillaro, i-a fost imposibil să se ducă și el acolo în 1793, cu aceeași hartă și același *Derrotero*. De asemenea, nici celălalt Guzmán, botanistul Anastasio, nu a putut să ajungă la lacul plin de bogății, între 1801 și 1807, cu autenticul *Derrotero*, cel întocmit de Valverde însuși. Până astăzi, dintre toți cei care au avut acces la acest document descoperit de Spruce în arhivele din Latacunga, nici unul n-a reușit vreodată să ajungă la locul care le-a obsadat imaginația, oricare ar fi fost mijloacele folosite.

Din toată această analiză, rezultă un singur lucru și anume : cineva, care a avut un interes considerabil, a falsificat ultimile zile relatate în textul original, pentru a deruta și a-i abate din drum pe eventualii concurenți. Autorii falsului ar putea fi indienii salasacas, însărcinați să apere averea strămoșilor lor. Ar putea fi de asemenea Antonio Pastor. Cum acesta era mai cultivat, mai instruit decât predecesorii lui, trebuie să admitem că într-adevăr el a provocat eșecurile ulterioare ale tuturor celorlalți căutători de comori, după ce și-a pus partea sa la adăpost de Coroana spaniolă.

Faptul este cu atât mai evident cu cât cele câteva rînduri trimise de rege, prin care se ordona căutarea comorii

lui Inca urmînd ghidul lăsat de Valverde, nu reprezentau un document oficial obișnuit. Era vorba de o dovadă de încredere, foarte importantă și foarte discretă, ce nu putea fi destinată oricui. Trebuia ca un personaj de neam ilustru și de rang înalt să fie socotit demn pentru a o primi. Pe vremea aceea obîrșia și rangul de agent domেনial puteau conveni perfect.

Cel care primise această sarcină trebuia să fie un om de mare încredere. Într-adevăr, pomenindu-se în fața unor bogății la care nici nu s-ar fi putut gîndi vreodată în viața lui, el putea să-și piardă mințile și, spunîndu-i regelui că nu era vorba decît de un document eronat, să-și însușească, în modul cel mai discret posibil, o mare parte din comoara reprezentînd prețul de răscumpărare.

Se pare că aceasta s-a întîmplat la Latacunga. Agentul domেনial numit de rege și care primise originalul lui Valverde n-a putut rezista ispitei. El luă prețiosul document privind o regiune pe care o cunoștea bine și descoperi chiar el existența acelei comori despre care, probabil, n-auzise niciodată vorbindu-se înainte. Studie documentul cu foarte mare grijă și ideea de a-i falsifica conținutul se născu desigur în mintea sa. Întocmi sau puse să se întocmească de către copişti ce-i avea în subordine un nou document, perfect identic cu cel care i se încredințase, îndeosebi în ce privește primele zile ale expediției, nedenaturîndu-i astfel prea mult sensul, dar indică pentru ultimele zile o pistă falsă, care împiedica pe viitor orice nou contact cu locul comorii, pe care de aci înainte numai el avea să-l știe.

Această a doua versiune a documentului *Derrotero* a fost depusă în arhivele orașului Latacunga, ca din întîmplare, cu un text inițial scris și el, poate, de mîna acestui agent domেনial, text cam obscur.

Ghidul sau acel Derrotero pe care Valverde l-a lăsat în Spania, unde l-a surprins moartea, după ce fusese în munții Llanganati și în care el a pătruns de nenumărate ori, extrăgînd o cantitate mare de aur ; iar regele ordonă agenților domeniali din Tacunga și din Ambato să caute comoara, ordin și ghid care sînt păstrate în arhivele din Tacunga.

Dacă, așa cum am semnalat mai sus, agentul domenal din Latacunga, a fost într-adevăr cel care a modificat originalul documentului *Derrotero* și, dacă așa cum sîtem încredințați, a ajuns într-adevăr la obiectele comorii, sîtem îndreptățiți să ne întrebăm unde se află actul original.

Judecînd lucrurile din această perspectivă, ipoteza cea mai plauzibilă e că acest document original nu a fost distrus de proprietarul lui, care dorea desigur să-și mărească și mai mult enorma sa avere, cînd evenimentele l-au rechemat în Ecuador. De fapt, el nu s-a putut întoarce niciodată în munții Llanganati, dar n-a ars, bineînțeles, documentul și nici harta sa. Să se mai afle ele și acum în mîinile vreunui urmaș, care să nu le cunoscă adevărata valoare ? Vor apare ele pe neașteptate, printr-un joc al întîmplării, așa cum au fost revelate lumii documentele lui Henríquez de Guzmán ?

Actualmente nici un document nu permite să se răspundă la aceste întrebări, dar Antonio Pastor y Marín de Segura a adus dovada incontestabilă a existenței comorii incase în masivul Llanganati. Dovada se află încă la Royal Bank of Scotland din Edinburgh.

AURUL INCAȘILOR ȘI MARINA BRITANICĂ

De cînd s-a dat de urma comorii incașilor, datorită descrierii relatării lui Pedro de Valverde, numărul celor care,

În afara reprezentanților guvernului, s-au îndreptat în grabă spre sud-estul Ecuadorului este considerabil. De altfel, cei mai mulți dintre ei n-au fost decît aventurieri lipsiți de scrupule, care n-au găsit nici cea mai mică urmă de aur fin și s-au grăbit să introducă în relatările lor tot felul de fabulații menite să atragă privirile și curiozitatea publicului. Majoritatea acestor amatori de un tip special erau — și ei mai pot fi întîlniți și acum — aventurieri veniți din străinătate, din Europa sau din Statele Unite. Nici unul n-a avut norocul fostului primar din Latacunga. Unii, totuși, au fost cît pe ce să-și atingă ținta.

Un explorator reputat din imperiul britanic, comandantul George Dyott, își descoperise chiar de la sosirea sa în Ecuador o pasiune pentru această țară. O exploră în toate sensurile și locui acolo pînă la sfîrșitul zilelor sale. Ambiția sa nu era descoperirea comorii din munții Llanganati. Desigur, erudit cum era, auzise vorbindu-se de acele bogății ascunse acolo de incași, dar nu-l interesaseră prea mult pînă în ziua cînd fu informat de uimitoarea aventură prin care trecuseră cei doi ofițeri ai marinei britanice în 1887.

Dyott aparținea acelor oameni experimentați, de o discreție exemplară, cărora li se poate încredința secretul celor mai uluitoare fapte. N-a fost el primul om care a pătruns în craterul vulcanului sacru, Sangay, — aflat încă în activitate — atît de apropiat de Llanganati ?

Era cunoscut în Ecuador ca un om tăcut, rece și insensibil. Nimeni din anturajul lui nu căuta deci să-l chestioneze despre aventurile lui din trecut. Totuși, spre sfîrșitul vieții, după ce trecuse de nouăzeci de ani, prin 1960, renunță puțin la tăcerea sa și povesti unele episoade prin care trecuse în cursul lungii sale existențe, îndeosebi geografului ecuadorian Luciano Andrade Marín, care, la rîndu-i, le-a povestit și el mai departe.

Comandantul Dyott dobîndise o foarte bună reputație ca explorator în masivul Mato Grosso din Brazilia, precum și ca participant la expediția care-l căuta pe celebrul colonel Fawcett, care, după cum știm, a dispărut în mod misterios în junglă, în cursul anului 1925.

Dyott fu însărcinat de către familia colonelului și în același timp de Societatea de Asigurări din Londra Lloyd's să descopere urmele morții lui ; se pare, într-adevăr, că el a găsit asemenea dovezi, dobîndind astfel reputația unui mare explorator.

Nepotul lui Richard Spruce, celebrul botanist, englez și el, care a descoperit și a stîrnit o admirație exagerată pentru documentul *Derrotero de Valaverde*, pe cînd se afla la Londra, s-a întîmplat să-l întîlnească într-o seară pe comandantul Dyott la ieșirea de la renumita Operă din capitala britanică.

Cei doi oameni, care se întîlneau datorită unei întîmplări ciudate, ajunseră să vorbească despre vastele cunoștințe sud-americane ale lui Dyott. Nepotul lui Spruce se gîdea că le-ar putea folosi, la rîndu-i, la explorarea munților Llanganati.

Îl invită pe Dyott la locuința sa din Londra și acolo îi solicită serviciile, propunîndu-i chiar să finanțeze o expediție în Llanganati.

Comandantul Dyott i-a comunicat lui Luciano Andrade Marín că nepotul lui Spruce l-a primit chiar în biblioteca bunicului său și că acolo i-a prezentat o hartă extraordinară, provenind din Panama, întocmită cu mulți ani înaintea nașterii bunicului său și al cărei conținut exact el n-a reușit să-l afle. Într-adevăr, cînd harta aceea sosise la Londra, după cîteva misterioase peregrinări, Richard Spruce, destinatarul ei, nu se mai afla în viață.

Cu ajutorul altor hărți și documente, nepotul său a aflat ceca ce părea de necrezut : bunicul său însărcinase doi ex-

ploratori cu o foarte importantă misiune în Ecuador. Acești doi oameni erau marinari — unul, Chapman, de origine engleză, iar celălalt, Blake, născut în Olanda.

De ce i-a angajat pe acești doi oameni și nu pe alții dintre prietenii lui, pe care îi cunoștea mai bine? Se întâmplă că acești doi marinari erau tocmai ultimii doi oameni cărora li se încredințase sarcina să înmîneze, din Panama, prețioasa hartă lui Richard Spruce.

Spruce și nepotul său nu dețineau alte informații despre cei doi aventurieri. Ceea ce se știe cu certitudine e că importanta misiune ce o aveau gravita în jurul munților Llanganati, deveniți acum renumiți, și desigur asupra zonei unde fusese îngropată comoara lui Atahualpa.

Marinarul englez Chapman muri subit în Ecuador în timpul misiunii în masivul Llanganati. La puțin timp după aceea, tovarășul său avansă versiunea că el ar fi murit în urma unei puternice pneumonii, ceea ce e cât se poate de posibil în acele ținuturi umede.

Harta pe care o încredință atunci marinarul olandez Blake lui Richard Spruce și pe care acesta a ținut-o ascunsă de privirile curioșilor ne-a parvenit azi. Ea a fost predată în miinile căpitanului Dyott chiar de nepotul lui Spruce. Dyott confirmă că totul era într-adevăr exact, așa cum indicase Richard Spruce, și că harta aceea pe care o primise Spruce de la marinarul olandez era perfect corectă, cu excepția unui loc unde trebuia să mergi patru P.L. (*four P.L.*) și să cauți „femeia înclinată“ (*Reclining woman*), care apărea pe un profil al colinei. În afară de aceasta, harta mai menționa că marinarul olandez luase un exemplar minunat dintre obiectele pe care le găsisese și afirma că ele existau într-o asemenea cantitate, încît nici chiar o sută de oameni n-ar reuși să le extragă pe toate.

Dyott îi declară lui Luciano Andrade Marín că el însuși a pătruns după aceea în munții Llanganati, cu planul lui

Richard Spruce și cu documentul marinarului olandez conținând corectările indicate (*four P. L.*) și observația în legătură cu femeia înclinată. El i-a străbătut în două ocazii, în 1946, apoi în 1947, plecând încă o dată din orașelul Pillaro, luându-și ca furnizor de alimente un negustor cu numele de Villacres, avându-și prăvălia în același oraș.

Cu prilejul primei expediții, Dyott, deși deprins cu viața aspră, și-a fracturat un picior, ceea ce l-a silit să se înapoieze la Quito. În cea de-a doua expediție, el plecă suferind de o hemoragie nazală și, în afară de aceasta, de o boală de stomac, așa încît a trebuit să fie spitalizat cît mai repede în clinica din Quito și să renunțe la scopul propus.

Dyott afirmă după aceea că, în timp ce el se afla internat în acea clinică pentru a primi îngrijirile necesare, s-a gîndit foarte mult la comoară și a luat ferma hotărîre de a renunța la căutarea ei o dată pentru totdeauna, deoarece și-a dat seama că expediția ar fi una dintre cele mai periculoase și mai anevoioase. Și-a încheiat discuția afirmînd că ar fi întîmpinat cele mai grele dificultăți chiar dacă și-ar fi atins ținta și ar fi găsit comoara.

În modul cel mai solemn din lume, Dyott îi declară categoric lui Marín că pentru el nu mai încăpea nici o îndoială. El era absolut sigur că acea comoară exista. Afirmă de asemenea că el considera că ar fi fost un gest onorabil să renunțe la ea, avînd convingerea că un om ar putea fi mai fericit și trăi în pace fără să fi dat vreodată de comoară.

Marinarul olandez Blake muri destul de repede, în condiții din cele mai tragice.

După ultimul contact pe care îl avu cu Spruce, întreprinse o nouă călătorie la Londra și New York, pe un vas al companiei lui, deci fără nici o legătură cu comoara in-

cașilor. Era ultima sa călătorie, deoarece intenționa, pentru motive lesne de ghicit, să se retragă din marină.

Această călătorie a fost ultima. Pe bordul vasului, povesti fără nici o discreție tovarășilor săi de călătorie tot ce aflase sau văzuse în legătură cu comoara incașilor în timpul extraordinarei lui aventuri ; el întocmi chiar, în fața celor pe care îi considera prieteni, hărți și schițe și le arată diverse documente obținute nu se știe nici de unde, nici cum. Unul dintre ei îl azvîrli în cele din urmă peste bord, și-și însuși, fără nici un martor jenant și fără nici un fel de remușcări, prețioasele documente pe care sărmanul Blake le avea asupra lui.

Se știe azi că, acum mai bine de treizeci de ani, cazul lui Blake a reapărut la lumina zilei. Într-adevăr, un nord-american, urmaș direct al marinarului lacom de avere și care, atras de povestirile lui Blake, îl aruncase pe acesta în fundul oceanului, sosi și el în Ecuador și organizează o expediție în masivul Llanganati. Fără să se ascundă nicidecum, el afirmă că deține prețioasele documente obținute în condiții foarte dubioase de ruda sa.

În decursul conversației, comandantul Dyott îl identifică foarte ușor pe interlocutorul său ca fiind un strănepot al celui care-i curmase viața marinarului olandez.

Cei doi navigatori recrutați de nepotul lui Richard Spruce pieriseră deci în mod tragic chiar când își atinseseră ținta, ca și cum un blestem ar pluti deasupra comorii ascunse de generalul Rumiñahui.

Cît privește americanul care intrase în posesia acelor documente atât de prețioase, nimeni nu știe acum ce s-a întâmplat cu el și dacă a ieșit viu din munții Llanganati. Un lucru este aproape sigur, anume că el n-a descoperit prețiosul secret. Mulți alții l-au urmat sau l-au precedat. Acestora li s-au întâmplat aventurile cele mai neverosimile, dar toți s-au întors descurajați.

XIV

INDIANUL CANTUÑA, COMOARA LUI ȘI BISERICA

Istoria aduce la lumină fapte uluitoare care dovedesc că nici comorile incase, unice în istoria omenirii, n-au rămas învăluite într-un secret absolut, că ele au putut cel puțin o dată să-și aducă un modest obol, să fie transmise moștenire urmașilor aceloră care le stăpîniseră.

În sprijinul acestei afirmații stă o lucrare curioasă a primului istoric ecuadorian din secolul al XVIII-lea, părintele Juan de Velasco, lucrare intitulată *Istoria indianului Cantuña și a comorii ascunse a lui Atahualpa*, pe care noi o reproducem, înainte de a-i evoca urmările, demne de un roman polițist, pe care le-a avut asupra acestei extraordinare aventuri.

PACTUL CU DIAVOLUL

În anul 1574, a murit la Quito un indian, originar chiar din acest oraș, care se numea Cantuña. O dată cu moartea sa, vecinii lui descoperiră un mare mister, cel al comorilor lui Inca Atahualpa, pe care le ascunsese tiranul (calificare aparținînd părintelui Vélasco, bineînțeles) Rumiñahui. Vreme de patruzeci de ani, nimeni nu mai auzise vorbindu-se de aceste comori, pe care spaniolii le căutau cu frenezie, ajungînd chiar să se îndoiască tot mai mult de veridicitatea celor relatate.

Pe cînd conchistadorii explorau cu înverșunare cele mai îndepărtate cotloane ale imperiului, indianul Cantuña nu era decît un copilandru.

Era totuși fiul lui Gualca, unul din devotații lui Rumiñahui, împreună cu care îngropase acele comori, incendiasse orașul Quito și se retrăsese în munți.

În cursul nenumăratelor aventuri ale tatălui său, Cantuña fu scos *in extremis* de sub ruinele unei locuințe cuprinse de flăcări, în așa hal, încît tatăl lui l-a abandonat acolo, crezîndu-l mort. A supraviețuit totuși, dar cu grave leziuni pricinuite de foc, rămînînd astfel cocoșat, cu cicatrice cumplite pe față și trăsături atît de monstruoase, încît semăna cu un adevărat demon.

Vom vedea că acest accident nefericit jucă un mare rol în ciudata sa aventură.

Supraviețuind astfel, fără părinți, nici măcar prieteni, el se strădui să-i slujească pe spanioli ¹ cu atîta devotament și bunăvoință, încît fu îndrăgit de ei.

După cîtva timp, căpitanul Hernán Juárez, un om foarte blind, pașnic, bun creștin și cu obiceiuri alese, îl luă în serviciul său. Descoperind în loialitatea slugii lui un fond bun, o judecată cumpănită, o mare capacitate și talent, îl crescă în religia catolică, îl învătă să citească și să scrie și îl iubi probabil mai mult decît dacă ar fi fost propriul său fiu.

În urma diverselor lovituri ale soartei — cu care spaniolii din vremea aceea erau obișnuiți din cauza jocurilor de noroc — în casa lui Juárez își făcu intrarea sărăcia.

Fu nevoit să-și vîndă locuința pe care o primise, ca să nu fie azvîrlit în temniță.

¹ Nu trebuie să uităm că această lucrare originală a fost scrisă de un spaniol în secolul al XVIII-lea. (n.a.)

Bravul Cantuña, care nu putea ignora greutățile tatălui său adoptiv, păru într-adevăr foarte nenorocit la vestea neașteptată a vînzării casei, care fusese unica avere a căpitanului și de care acesta trebuia să se despartă pentru a-și plăti datoriile.

Cantuña, care aflate totul, își bătu pe umăr stăpînul care îl tratase cu atîta bunătate și îl rugă să-l asculte cu atenție. Îi mărturisi în șoaptă, sub jurămînt, că el, Cantuña, cunoștea un secret care îi va permite să evite vînzarea casei.

Îi ceru doar să sape în pivniță o încăpere cît mai traianică posibil. Rugămintea lui fu atît de arzătoare și disperată, încît Juárez dădu crezare spuselor sale și se angajă să-i procure toate lucrurile necesare instalării unei mici topitorii în pivnița aceea. Cantuña îi promise că îi va da curînd destul aur, care nu va trebui arătat nimănui, sub nici un motiv, înainte de a fi topit în secret în subterană ; îi ceru de asemeni să nu destăinuie nimănui, nici măcar propriei sale familii, ceea ce el, Cantuña, îi va da și în-deosebi felul cum i-l va da.

Juárez, care era un om de treabă, nu avu niciodată față de acela pe care îl considera de acum înainte ca pe fiul său nici cea mai mică îndoială. Acceptă tot ceea ce el îi spusese și făcu de asemenea tot ceea ce îi ceruse. Lucră el însuși, cu toate că avea rang de căpitan, la construirea subteranei, ajutat doar de Cantuña și după sfaturile date de acesta, deși era un biet indian.

Pe o noapte fără lună, cei doi oameni părăsiră casa. Se înapoiară, după vreo cîteva zile, încărcăți cu nemai-pomenite cantități de aur fin, sub formă de bijuterii, asemenea aceloră pe care le aveau încașii, strămoșii lui Cantuña. În secolul al XVIII-lea, părintele Velasco aprecia că încărcătura pe care o aduseseră cu ei acasă valora peste

100 000 castellanos, ceea ce reprezintă acum peste 480 kg de aur masiv, avere înimaginabilă pe vremea aceea. Cantuña spusese adevărul.

Toate acestea nu erau o legendă, ci o realitate pe care o confirmă azi din plin documentele istorice. Nimeni nu ştiu vreodată de unde putuse dobîndi Juárez noua sa avere. Credincios promisiunii sale, el a păstrat cu grijă taina. Cum era un om bun şi foarte pios, folosi această avere făcînd bine numeroşilor săraci din jurul său.

În anul 1550, cînd ajunse pe patul de moarte, el încredinţă ca moştenire indianului său, care-l salvase, toată averea pe care i-o datora, cerîndu-i o singură favoare : casa să fie imediat transformată într-o mănăstire a ordinului franciscanilor.

Cu toată discreţia defunctului, în oraşul Quito se răspîndi zvonul că într-adevăr Cantuña l-a îmbogăţit. Lumea constată că indianul folosea moştenirea făcînd zilnic cheltuieli exorbitante, oferind danii substanţiale sanctuarelor sau pentru opere de binefacere în sprijinul săracilor sau bisericilor celor mai puţin înzestrate.

Despre preocupările filantropice ale lui Cantuña aflară mulţi oameni ; se vorbea atît de mult şi în toate locurile despre aceasta, încît sărmanul indian a fost convocat în mod oficial şi obligat să declare în faţa curţii judecătoreşti spaniole, întrunită în acest scop, de unde deţinea o avere atît de mare.

Fără să se tulbure cîtuşi de puţin, el răspunse astfel judecătorilor săi, încît aceştia nu mai cutezară să-i pună alte întrebări : declară că era adevărat că îşi dăruise averea lui Juárez, şi de atunci multor altora, şi că ar mai putea da mult mai mult, dacă ar fi lăsat în pace, deoarece semnase, spunea el, un pact secret cu diavolul. El a fost silit să semneze acest pact cu sîngele său propriu, în

schimbul căruia primea, pentru tot restul vieții sale, tot aurul ce-l dorea ¹.

În urma acestui răspuns, judecătorii îl puseră în libertate regretînd sincer nenorocirea a cărei victimă era, fără ca judecătorii să aibă nici cea mai mică îndoială despre temeinicia acestui pact încheiat și născocit doar pentru urechile membrilor tribunalului.

Faptul nu-l îngrijoră prea mult, deoarece spaniolii din vremea aceea credeau cu tărie că indienii încheiau descuri ascmenea pacte, ba că duceau chiar și adevărate discuții cu diavolul.

SUBTERANA LUI JUÁREZ

Nenumărați călugări, aparținînd diverselor ordine, veniră, cu timpul, să-l vadă pe Cantuña. Toți sperau să înlăture blestemul care se presupunea că-l lovise pe nenorocit, îndemnîndu-l să facă eforturi cît mai mari pentru a rupe pactul său, revenind astfel în regatul lui Dumnezeu.

Îndeosebi franciscanii, care deveniseră vecinii săi, în urma testamentelor lui Juárez, și cărora el le dăruise sume colosale depuseră, în acest scop, multe străduințe. Era un client care nu trebuia pierdut !

În tot timpul vieții, Cantuña împărți, în taină sau în ochii tuturor, spaniolilor ca și indienilor din țara sa, bogății care ar depăși azi mai multe milioane de dolari.

În 1574, el se stinse din viață, el care știuse să biruie nenorocirile ce se abătuseră asupra lui datorită moștenirii lăsate de tatăl său adoptiv. La vestea morții lui, cum era de așteptat, casa îi fu scotocită peste tot, pînă în cele mai mici unghere. Numeroși călugări veniră acolo și găsiră lo-

¹ Ne aflăm în secolul al XVI-lea, secol foarte religios. (n.a.)

cuița încărcată de relicve și cuvinte magice menite să-l izgonească pe diavol. Descoperiră curînd, în subsolul clădirii, renumita subterană secretă în care mai existau instrumentele folosite de Juárez și indian pentru topirea aurului.

Dar ceea ce trezi și mai mult curiozitatea fu faptul că alături de instrumente se aflau cîteva lingouri de aur deja topite și, mai grav, diverse bijuterii foarte vechi, așezate direct pe pămînt, și așteptînd să fie puse pe piață, după topire.

De aici încolo totul devenise limpede și călugării înțeleseră că în bogățiile risipite de Cantuña nu exista nimic diabolic. Își dădură seama de unde provenea aurul împărțit cu atîta ușurință săracilor și bisericilor. Înțeleseră în sfîrșit că diavolul nu semnase nici un pact în acele locuri, dar că diformul Cantuña nu deținea altceva decît secretul unei comori a imperiului incas, încă necunoscută de spanioli.

Ca să descopere urma acelei comori, ale cărei mărturii evidente se etalau sub ochii tuturor, spaniolii arestară un călugăr care fusese duhovnicul milostivului Cantuña. Ei sperau să smulgă, fie și prin forță, mărturiile pe care Cantuña i le făcuse. Acesta mărturisi totuși, cu condiția ca secretul să fie păstrat, că indianul i-a declarat că el a mințit într-adevăr și că n-a semnat niciodată vreun pact cu diavolul, dar n-a precizat nicidecum proveniența exactă a averii sale.

Lucrul cel mai uimitor e că, în pofida dovezilor adunate, a mărturiei călugărului care fusese confidentul său, nenumărate persoane continuă să creadă că pactul cu diavolul era adevărat. Asemenea credințe mai persistau încă în secolul al XVIII-lea, după afirmațiile părintelui Velasco.

Cu o parte din aurul dat de Cantuña, franciscanii luară hotărîrea să construiască la rîndul lor o falnică biserică alături de mănăstirea lor, biserică închinată Sfintei Fecioare — Nuestra Señora de los Dolores. Lăsară acolo fonduri suficiente pentru slujbe și procesiuni, ținute în cinstea Sfintei Fecioare.

Biserica aceasta, care există de altfel și acum la Quito, în fața pieții San Francisco, poartă și un alt nume, acela al bisericii lui Cantuña. Ea a fost construită special pentru indieni și nimeni nu mai știe azi că a fost înălțată datorită unei mici părți din moștenirea incașilor.

Nimeni n-ar fi aflat vreodată despre povestea lui Cantuña, despre împrejurările exacte ale descoperirii comorii incașilor și motivele care au scos-o la iveală, dacă unul din călugări, care fusese trimis la indian și care devenise duhovnicul său, n-ar fi pus mîna pe condei spre a încredința hîrtiei povestea pe care o auzise în întinericul confesionalului său. El știa de multă vreme totul, tot ceea ce fiul ostașului incas Gualca binevoise să-i spună, dar conveni cu el că-i preferabil să ascundă adevărul atîta timp cît va trăi, din pricina aprigei lăcomii a compatrioților spanioli.

Dar nici un alt document despre această întîmplare neprevăzută, în primul rînd nici o relatare a lui Cantuña însuși — care știa să scrie — sau vreo hartă nu ne-a parvenit vreodată. De altminteri, și această fantastică istorisire adevărată ne-a parvenit azi doar datorită unuia dintre cei mai buni istorici ai Ecuadorului, părintele Juan de Velasco. El publică pentru prima oară această istorisire într-o *Istorie generală a regatului Quito*, apărută între 1841 și 1844. Velasco redactă deci aceste manuscrise în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, la două veacuri după moartea indianului Cantuña.

O a doua lucrare apăru, sub numele său, peste un secol, de abia în 1941, sub titlul *Istoria modernă a regatului Quito și cronicile Companiei lui Isus*¹ din același regat.

ORIGINEA LUI CANTUÑA

Aceste două lucrări prezintă câteva deosebiri. Astfel, în prima, cea mai apropiată de a părintelui Velasco, se scrie că acel căpitan care-l socotea pe Cantuña ca pe fiul său era un oarecare Hernán Suárez, pe cînd în cea de a doua apare sub numele de Hernán Juárez. Simplă greșeală de tipar ? Mai încolo, pe cînd în prima relatare se spune că locuința lui Suárez, în care fuseseră topite giuvaierele comorii, se învecina cu mănăstirea franciscanilor, aceea a lui Juárez, pomenită în a doua lucrare, era lipită de această mănăstire, ceea ce aduce o precizare foarte importantă pentru mai târziu.

Înainte de a continua, ar fi bine să ne interesăm puțin de originea diformului dar bogatului indian Cantuña. Un ziarist al gazetei din Quito *Ultimas Noticias* a găsit, în 1964, unele date care nu pot decît confirma istorisirea precedentă.

Cantuña era într-adevăr fiul lui Gualca, unul din indienii care a participat, aflîndu-se în serviciul generalului incas Rumiñahui, la îngroparea în munții Llanganati a obiectelor prețioase strînse în nordul țării pentru răscumpărarea lui Atahualpa. Ca să nu uite cele povestite sub jurămint de tatăl său, după ce s-a întors acasă, copilul trebuie să fi avut cam zece ani sau doisprezece ani. Dacă

¹ Ordin de călugări catolici, întemeiat în 1540 de Ignățiu de Loyola (1491—1556), confirmat de papă în 1540 sub numele de Ordinul Iezuiților. Ordinul urmărea convertirea ereticilor și slujirea bisericii. (n.tr.)

ar fi fost mai mic, amintirile ar fi fost probabil mai vagi, mai puțin precise, iar de era mai vîrstnic, Cantuña n-ar fi fost găsit („copil“) printre ruinele casei sale. Deoarece așa l-au descoperit într-adevăr spaniolii într-o locuință indigenă din Quito, capitala din nord, incendiată chiar de Rumiñahui — calificat ca barbar de către spanioli — care voia să-și apere țara de atacurile conchistadorului Benalcázar. Faptul este consemnat în arhivele oficiale. Quito a fost trecut deci prin foc și sabie în 1534, an cînd Cantuña apăru pentru prima dată, complet desfigurat și diform, abandonat de propriul său părinte, care-l crezuse mort.

Documente din secolul al XVI-lea dovedesc că el s-a străduit într-adevăr să-i servească, plin de bunăvoință, pe agresorii spanioli. Din cauza incendiului, înfățișarea lui era foarte respingătoare. Dar, cum era o slugă foarte bună, a reușit pînă la urmă, așa cum a arătat părintele Velasco, să intre în serviciul unui căpitan al garnizoanei spaniole din regatul Quito, renumitul Juárez.

Uimit de inteligența și blîndețea bietului copil, acesta din urmă prinse simpatie pentru el și-l educă la fel ca pe un mic spaniol din lumea lui, așa cum ar fi făcut cu propriul său fiu.

Se pare chiar că îl adoptă în mod oficial în 1542. Căpitanul Juárez trăia, e adevărat, izolat în garnizoana sa, fără familie. Era un om singuratic și Cantuña, în ciuda infirmităților sale, îi făcea viața ceva mai fericită, mai puțin monotună, dîndu-i în sfîrșit un scop în acea țară a exilului.

Căpitanul Juárez ajunsese la sapă de lemn, după cum se știe, în pofida poziției sale oficiale, din cauza datoriilor contractate nu se știe cum, dar îl păstră pe protejatul său, devenit pentru el un adevărat fiu. Cantuña trebuie să fi avut, pe vremea aceea, cam douăzeci și cinci de ani. La vîrsta aceasta, însoțit de protectorul său, plecă într-o seară

să caute în muntele apropiat o mică parte din acea fabuloasă comoară, despre care tatăl său îi vorbise cu siguranță îndelung, atunci cînd se întorsese acasă. Probabil că, pentru a-l scoate pe tatăl său adoptiv din mizeria materială în care căzuse, Cantuña s-a gîndit — o clipă — să calce jurămîntul pe care îl făcuse împreună cu tatăl său adevărat, asemenea tuturor celorlalți indieni care participaseră la ascunderea comorii. El nu făcea, la urma urmei, decît să împrumute — acesta-i termenul exact folosit încă și azi de indienii din Anzi — o părțică din moștenirea lăsată de strămoșii lui. Și apoi el își putea foarte bine spune că dacă era așa diform, aceasta se datora puțin și greșelii unuia dintre ai săi, Rumiñahui ; putea face deci foarte bine un mic împrumut pentru a-l răsplăti pe singurul om care îi arătase în sfîrșit încredere.

Juárez muri la puțin timp după aceea, în 1550. În anul acela Cantuña avea cam douăzeci și opt de ani. El muri mai tîrziu în 1574, la vîrsta de cincizeci și doi de ani, după ce a continuat să trăiască în casa pe care Juárez i-a lăsat-o moștenire. În urma recomandării tatălui său adoptiv, el a devenit protectorul franciscanilor, care l-au copleșit cu sollicitudine, mănăstirea lor fiind despărțită doar printr-un zid de casa sa. (Aceste fapte sînt într-adevăr relatate în arhivele franciscanilor atît din Quito, cît și de la Vatican.)

Acest aur, cu care-i copleșea, le-a servit la construirea de biserici și de mănăstiri în țară.

Pe măsură ce primeau aurul de la indian, ei se fereau să destăinuie proveniența ori secretul comorii. Nu pomeniră niciodată nici chiar de subterana tăinuită, săpată sub temeliiile locuinței lui Cantuña, mulțumindu-se să primească aurul ce le era util.

Pentru a-i mulțumi „sărmanului indian“, franciscanii și părintele Velasco clădiră imediat lîngă biserica lor o

superbă biserică, închinată Sfintei Fecioare a Suferințelor, puțin timp după moartea lui Cantuña.

Prima lor biserică, lângă care trăia și căpitanul Juárez, există încă și mai poate fi vizitată și azi. E catedrala San Francisco din Quito, care domină în toată splendoarea ei una din principalele piețe ale capitalei. În fiecare an, această piață e, de altfel, locul unde se țin festivitățile religioase, unul din obiceiurile locuitorilor fiind să vină cu măhuri, fărăse și găleți pentru a face, de bună voie, curățenie.

Pe vremea când se desfășura povestea comorii, catedrala San Francisco nu reprezenta decât o încăpere într-o mănăstire destinată franciscanilor, mănăstire care primi din belșug daniile tânărului indian.

Or, biserica San Francisco se învecina cu locuința lui Juárez, care deveni pe urmă casa indianului. La moartea acestuia din urmă și drept mulțumire pentru donațiile care le-au dat posibilitatea să înalțe catedrala, spaniolii luară două hotărâri importante.

Prima fu să ridice o nouă biserică închinată lui Cantuña — ca minimă dovadă de recunoștință — pe amplasamentul locuinței acestuia. Pentru franciscani, problema eventualelor lui legături cu diavolul trecea pe planul al doilea, mult în urma bogățiilor oferite Bisericii de binefăcătorul lor. A doua hotărâre luată de către călugării franciscani fu să nu lase autoritățile să-l înmorminteze pe Cantuña ca pe un indian oarecare, într-unul din cimitirele neglijate de biserică și destinate oamenilor de rind. Ei îi asigurară un mormânt somptuos, demn de bunurile lăsate bisericii, chiar în incinta mănăstirii lor din Quito.

Acest mormânt există și acum cu numele lui Cantuña gravat la căpătii ; se poate vedea ușor, fiind încadrat într-unul din zidurile unui coridor care duce la actuala mă-

năstire a franciscanilor, lângă piața San Francisco din Quito.

Însuși regele Spaniei a fost, de altfel, informat de această situație. Pe cînd se afla în palatul său, situat în apropierea Madridului, și privea în zare printr-una din ferestre, unul din intimii săi l-a întrebat la ce anume se uită cu atîta atenție. Fără să clipească și fără măcar să se întoarcă, regele i-ar fi dat atunci acest uluitor răspuns, care a fost relatat mai tîrziu de un martor.

— Tocmai mă uitam dacă se pot zări de aici turnurile bisericii San Francisco din Quito, care, pentru tot aurul cît mă costă (nu aurul său personal, ci al imperiului care ar fi putut să-i revină de drept), ar fi trebuit să ajungă azi pînă în cer !

SUBTERANA LUI CANTUÑA

O altă mărturie istorică demonstrînd veridicitatea acestei întîmplări ne-a parvenit prin presa cotidiană din Quito. Ziarul *Últimas Noticias*, sub pana unui gazetar anonim, care scrie sub semnătura Quitense¹, relatează în 1957, deci acum mai bine de douăzeci de ani, o extraordinară descoperire, care confirmă în mod definitiv originea averii neașteptate a căpitanului Juárez și a protejatului său.

În cursul aceluiași an 1957, franciscanii hotărîră să întreprindă lucrări de renovare a pardoselii stricate ce acoperea plăcile vechi din biserica lui Cantuña.

Trecuseră secole și nimeni, dintre franciscani și, bineînțeles, nici dintre muncitori, nu-și mai amintea de originea exactă a acelei bisericuțe din piața San Francisco. Lucrările de curățire a terenului mergeau bine, cînd deodată tîrnăcoapele scoaseră la lumină, dedesubtul altarului prin-

¹ Locuitor al orașului Quito. (n.tr.)

cipal, bolțile întunecate și intacte ale unei vaste subterane, zidite cu cărămizi de argilă arsă, căreia nimeni nu-i bănuia nici măcar existența.

Această subterană nu era astupată. Pe jos, preoții nu găsiră decît cîteva oase omenești și cîteva obiecte, care îi determinară să considere subterana, deoarece se afla sub o biserică, drept o criptă funerară, a cărei prezență n-o bănuise nimeni.

Adevărul nu ieși la iveală decît mai tîrziu. De fapt, subterana n-avea nici unul din elementele care se găsesc de obicei într-o astfel de criptă sau în catacombele bisericilor : nu s-a găsit nici o cruce, nici un sarcofag, nici un obiect de cult.

Istoricii ecuadorieni, ajutați de arhivele religioase, reușiră pînă la urmă să găsească explicația. Uluitoarea știre apără prima oară la 14 august 1957, în pagina întâi a cotidianului popular *El Comercio*, fără ca totuși să se bănuiască legăturile strînse dintre această subterană și comora din munții Llanganati.

Apariția, chiar în același an, a manuscriselor istoricului ecuadorian, părintele de Velasco, care lămureau foarte mult incredibila existență a indianului Cantuña, ajunse pînă la urmă să clarifice misterul subteranei de sub altarul principal.

Culoarul întunecat care șerpuiește sub biserica lui Cantuña era tocmai topitoria subterană pe care căpitanul Juárez, ajutat de singurul său servitor, a săpat-o în subsolul locuinței sale din Quito.

După ce s-au identificat aceste manuscrise, s-au reluat cercetările în subterană și s-au găsit dovezi că era vorba într-adevăr de o topitorie pentru metale prețioase.

În primul rînd, în manuscrisele părintelui Velasco se afirma că locuința lui Juárez se învecina cu catedrala franciscanilor, San Francisco. Or, biserica lui Cantuña se afla

și ea în același loc, alături de catedrală. Așadar, ea era aceea care fusese construită pe amplasamentul locuinței lui Juárez.

În al doilea rând, se relatează că pentru topirea metalelor, îndeosebi a aurului, era absolut necesar să dispui de un număr important de cuptoare, încinse la maximum. Dacă ar fi fost vorba de o subterană obișnuită, situată aproape de nivelul obișnuit al solului, aceasta n-ar fi putut funcționa niciodată ca topitorie, datorită lipsei de oxigen, atât de necesar.

Încașii cunoșteau foarte bine această problemă. Pentru a-și topi aurul, ei își dispuneau *huairás*-ul, topitoria, în subterane ingenios construite, aproape de nivelul solului.

Or, tocmai așa s-a întâmplat cu cea din fosta casă a lui Juárez, transformată în biserica lui Cantuña. Subterana descoperită în 1957 fusese săpată după procedeele incase de construire a cuptoarelor, așa-numitele *huairás*.

Cu toate că era vorba de o topitorie, nu s-a găsit niciodată urmă de fum pe cărămizile pereților subteranei, ceea ce e logic, deoarece s-a dovedit că topitoriile funcționau cu mangal și nu cu lemn. Or, numai lemnul lasă urme de fum pe ziduri. Descoperirea de bucăți de mangal pe pământ n-a făcut decât să confirme, o dată în plus, această problemă și, implicit, originea subteranei.

Ziariștii au făcut fotografii ale lucrărilor bisericii lui Cantuña și ale interiorului subteranei și le-au publicat în gazeta *Últimas Noticias* din Quito. Ele aduc, după patru sute de ani, o dovadă indiscutabilă că un tânăr indian, fiul unuia din ostașii lui Rumiñahui, cunoștea locul unde a fost îngropată, în cea mai mare taină, comoara pentru răscumpărarea lui Atahualpa. Cantuña a știut să-și ia partea sa dintr-o pradă destinată Zeului Soare, și pe care el, încetul cu încetul, a depus-o pe altarul religiei creștine a invadatorilor țării sale.

XV

BLESTEMUL LUI ATAHUALPA

De abia acum câțiva ani, un cetățean ecuadorian, om de mare probitate morală și intelectuală, care nu dorește să-și vadă numele publicat, afirmă în mod categoric că el a extras din arhivele indiene din Sevilla, în Spania, un foarte mare număr de documente istorice. Printre acestea, a găsit textul original și harta documentului *Derrotero* al lui Valverde, a căror dispariție, așa cum am văzut, a coincis cu cea a părintelui Longo.

El ar fi copiat aceste documente cu grijă și le-a adus la Quito. Copiile s-ar afla încă în arhivele lui personale, dar, așa cum afirma, actele pe care le posedă sînt atît de numeroase, disperate și îngrămădite fără nici o ordine, încît îi este azi imposibil să le utilizeze. De altfel, pe el nu-l interesează decît din punct de vedere istoric, pentru studiul țării sale. Comoara nu i-a stîrnit deloc curiozitatea.

Dar este evident că, dacă aceste arhive n-au ars sau n-au fost distruse cumva, după moartea sa, un cercetător ar putea, într-o zi, să facă copii prețioase după ele, ceea ce ar permite, în sfîrșit, să elucideze această problemă a comorii incase, unică în istorie.

Accastă mărturie nu poate fi pusă la îndoială, ținînd seama de personalitatea omului și de cinstea sa. El dovedește, o dată în plus, existența reală a răscumpărării lui Atahualpa și a documentului *Derrotero de Valverde*, atît de contestate.

De altfel, această comoară nu putea fi extrasă toată de un singur om, nici chiar de o mică echipă, dacă urmărim cu exactitate datele istorice. Chiar fostul primar al orașului Latacunga, cu cele 460 milioane de lire sterline sub formă de giuvaiere din aur masiv, n-a putut, de unul singur, să-și procure decît o infimă cantitate din ceea ce rămîne în masivul sterp Llanganati. Să nu uităm nici o clipă mărturia unui cronicar spaniol contemporan al cuceririi, Oviedo, care a primit un răspuns uluitor atunci cînd i-a întrebat pe indieni despre aurul lui Atabaliba. Atabaliba a luat un oboroc cu boabe de porumb făcînd o grămadă apreciabilă. După aceea, se întoarse calm spre conquistador, luă din grămăjoară un bob mic, și-i adresă această frază, care ne-a fost comunicată întocmai de Oviedo :

— Bobul ăsta e ce ți-a dat Atabaliba din această comoară, iar restul reprezintă ceea ce mai păstrează încă ascuns !

Spunînd aceasta, arată cu mîna restul grămăjoarei de boabe. Această parabolă ajunge pentru a explica ea singură abundența obiectelor de aur acumulate în munții Llanganati, abundență care surprinse pe cei doi marinari, unul englez și celălalt olandez, care ar fi ajuns realmente la comoară. La întoarcere, unul dintre ei ar fi declarat :

— Nici chiar o sută de oameni n-ar putea extrage tot ce era ascuns acolo.

O astfel de îngrămădire de bogății în masivul Llanganati nu-i poate lăsa indiferenți pe aventurieri. Unii reușiră, ca Antonio Pastor y Marín de Segura, primarul din Latacunga, alții ajunseră aproape de țintă, dar cei mai mulți eșuară.

EXPEDIȚIILE SUD-AMERICANILOR

Cei dintii, bineînțeles, care au aflat ceva despre existența acestei comori, exceptîndu-i pe primii conchistadori care au căutat-o în zadar ani de zile, neșovăind să tortureze sau să masacreze populația pentru a afla ascunzătorile comorii, au fost cei care i-au primit pe trimișii regelui Spaniei, purtători ai renumitului document al spaniolului Valverde.

Fără să deținem nici o dovadă absolută, cu excepția cîtorva documente ulterioare, se pare într-adevăr că prima expediție de cercetări în munții Llanganati a avut loc fie în 1792, fie în 1793, la îndemnul agentului domenal din Latacunga sau din orașul Ambato, însoțit de vestitul părinte Longo.

În anul următor avu loc o altă expediție — despre care avem mărturii — a preotului din Pillaro, Mariano Enríquez de Guzmán, care n-a ajuns pînă la capătul drumului, dar care a putut lăsa o hartă și un plan, cele mai vechi cunoscute azi, descoperite mai tîrziu de geograful Marín.

În anii următori, nici o acțiune memorabilă a sud-americanilor n-a ajuns pînă la noi. A trebuit să așteptăm începutul acestui secol, de la 1914 pînă la 1928, pentru ca această comoară să tenteze încă o dată pe locuitorii din țara sa de obîrșie. Expedițiile fură organizate de cel mai fanatic dintre ei, cel mai pasionat căutător de comori incase, un ecuadorian cu numele de don Lorenzo Gortaire Viteri.

Între 1914 și 1916 el cheltui o avere considerabilă ca să caute o comoară incasă într-o peșteră apropiată de cursul Jutuna, în departamentul Pichincha. Decepționat de eșecul expediției, el își redobîndi entuziasmul în urma achiziționării unor documente lăsate de un alt ecuadorian,

mort în 1940, la nouăzeci de ani, don Celiano Morge. Acesta din urmă, mare erudit, pasionat de arheologia țării sale, deținea numeroase acte foarte vechi. Avînd aceste documente, Viteri plecă, de mai multe ori în cursul anilor 1924—1928, să exploreze munții Llanganati. Își epuiză ultimele forțe și muri la Quito în 1940, fără să destăinuie vreodată ce a făcut sau ce a văzut prin locurile străbătute. Probabil că acțiunea sa a eșuat. Cea mai neînsemnată descoperire ar fi fost foarte repede cunoscută în restul lumii !

În expedițiile sale în Llanganati, Viteri a fost desigur ajutat de locuitorii orașului Pillaro. Datorită bogatelor cunoștințe pe care le aveau despre zonele străbătute, ei ajutară nenumărate asemenea expediții organizate în perioada dintre cele două războaie mondiale. La numărul, și așa destul de mare, al celor care n-au putut rezista blestemului comorii lui Atahualpa, trebuie să-l adăugăm pe șeful acestor ghizi, don José Ignacio Quinteros.

Acesta străbătu neobosit munții Llanganati în căutarea bogăției strămoșilor săi, călăuzind expedițiile occidentalilor. În cursul uneia dintre ele, pe cînd se afla în regiunile descrise de Valverde, căzu pe neașteptate bolnav și nu-și mai reveni. Contrar cu cele întîmplate părintelui Longo, osemintele îi fură descoperite la mult timp după moartea sa, de către alți aventurieri, care le-au identificat și îngropat într-un mormînt decent.

Anii 1933 și 1934 însemnară o nouă escaladare a cursei comorii. Un locuitor bogat din Quito, José Ignacio Ruiz, hotărî să-și finanțeze singur propriile expediții în munții din sudul țării sale. Însoțit de numeroși colaboratori, el străbătu în toate direcțiile munții Llanganati, ocolind și revenind neîncetat în jurul vîrfului Las Torres, unul din locurile cele mai dificile ca acces, descris de Valverde în documentul său. Nu știm nimic despre aceste călătorii,

deoarece el n-a publicat nici o relatare despre ele, dar după viața ce o ducea, care nu se schimbă deloc, putem crede că nu și-a atins niciodată ținta. În aceeași ani a avut loc o expediție importantă și serioasă, organizată în sfârșit în mod științific, condusă de geograful ecuadorian despre care am mai vorbit deseori în această lucrare, Luciano Andrade Marín. Era vorba de o expediție italo-ecuadoriană condusă de Marín și Boschetti. Nici ei n-au pus mîna pe comoara reprezentînd prețul de răscumpărare a lui Atahualpa — de altfel, nu acesta era scopul lor —, dar au făcut foarte mult pentru îmbogățirea cunoștințelor despre acești misterioși munți Llanganati, publicîndu-și cercetările într-o lucrare prețioasă ¹.

Anul 1954 va marca o nouă etapă în cercetările asupra comorii pierdute. În luna iulie a aceluiași an, fu într-adevăr realizată, pentru prima oară în istorie, explorarea aeriană a munților Llanganati. Ideea încolțise și se putuse realiza la inițiativa cîtorva ecuadorieni, dintre care unul din ei, Enríque Amador, deveni puțin mai tîrziu ministru în junta militară din Ecuador, ceea ce îi permise să pună la dispoziția cercetărilor mijloace importante.

Dar nici de astă dată nu fură obținute rezultatele scontate.

Alte explorări terestre au fost întreprinse de ecuadorieni în anii 1950, la imboldul italianului Boschetti. Fără rezultat !

Ecuadorul, conștient de realitatea și de importanța mizei, atît din punct de vedere economic, cît și istoric, nu precupeți deloc mijloacele. În 1963, Andrés Fernández Salvador fu însărcinat să exploreze cu toată atenția munții Llanganati, cu ajutorul unui helicotper, ceea ce îi per-

¹ Luciano Andrade Marín, *Llanganati. Expediția 1933—1934* (editată de autor, Quito). (n.a.)

mise să înlăture obstacolele terestre și să ajungă mai repede la țintă. Dar nici el nu descoperi nimic.

Cinci ani mai târziu, în 1968, unui căpitan din armata de geniu ecuadoriană, Roberto Castro, i se încredință, la rîndu-i, o misiune de explorare în munții Llanganati. Era ajutat și însoțit de șaizeci și unu de persoane. Nu obținut nimic mai mult decît predecesorii săi, dar afirmă totuși, după terminarea expediției sale, că acum putea deduce existența comorii incașilor în acele locuri, fără să facă vreo altă precizare.

În ce-i privește pe ecuadorieni, misterul rămîne deci nedezlegat, nici o expediție, chiar guvernamentală, dispunînd de documente oficiale și puternic subvenționată de stat, n-a putut ajunge să pună mîna pe prețioasele piese de aur sau de argint ale prețului de răscumpărare a lui Atahualpa, ascunse cu grijă în lac sau mlaștină.

STRĂINII LA ASALTUL MUNȚILOR LLANGANATI

Este evident, deși nu deținem la ora actuală nici o dovadă scrisă asupra eforturilor acestora, că primii străini care au pornit la asaltul munților Llanganati au fost ostașii lui Benalcazar, urmați îndeaproape de noii conchistadori care i-au succedat. Pînă ce Valverde nu și-a redactat documentul *Derrotero* și harta ce-l însoțea, nimeni nu a știut de fapt unde putea fi comoara.

Primele explorări cunoscute în munții Llanganati au fost cele ale botanistului spaniol Anastasio de Guzmán, care a efectuat acolo mai multe călătorii. Textele juridice consecutive morții lui lasă să se creadă că, în expedițiile sale fusese însoțit, în cea mai mare parte a timpului, de prietenul lui initim, protectorul său, un savant renumit

din Quito, don José Mejía. El nu ne-a lăsat nici un document despre numeroasele lui cercetări. Nu ne-a parvenit decît celebra sa hartă a munților Llanganati, recopiată de nenumărate ori de Richard Spruce, pîrînd să arate că el a reușit într-adevăr să ajungă aproape de țintă.

A trebuit să așteptăm apoi anii 1857—1863 ca să vedem organizîndu-se noi cercetări serioase, cum ar fi cele ale botanistului englez Richard Spruce. Cu toate că n-a întreprins el însuși nici o expediție în acele zone dificile, el a cercetat toate documentele științifice disponibile în epoca aceea, le-a analizat și le-a tradus în limba lui. El este acela care a descoperit primul cu adevărat documentul *Derrotero de Valverde* într-o asemenea formă, încît a crezut că ar fi chiar originalul. Tot el fu acela care a pus mîna pe harta lui Anastasio de Guzmán și a introdus-o în cadrul cercetărilor privind urmele comorii.

Richard Spruce, pe care îl menționăm deseori în această lucrare, a publicat de altfel în englezește o broșură cu un titlu total lipsit de ambiguitate.

O comoară ascunsă de incași în munții Llanganati, Ecuador ; un ghid autentic al acestei regiuni, ilustrat cu o hartă : harta copiată și ghidul tradus de Richard Spruce.

După moartea sa, alte documente inedite ale notelor lui de călătorie în Llanganati au fost recuperate și publicate la Londra, în 1908, de către savantul englez Alfred Russel Wallace într-o lucrare denumită *Notes of a Botanist to the Amazon and the Andes*.

Richard Spruce a fost urmat de un alt străin, un geolog german, Wilhelm Reiss, care a călătorit singur pe drumul care ducea de la Leyto la Cerro Hermoso, acesta din urmă izolaț de Llanganati. Scopurile sale erau pur ști-

înțifice, el neinteresându-se nicidecum de documentul lui Valverde. El publică totuși în 1873 o lucrare foarte precisă, destinată președintelui Republicii ecuatoriene, García Moreno.

Cîțiva ani mai tîrziu, în 1887, apăru afacerea senzațională cărcia i-am consacrat un capitol în această lucrare, aceea a celor doi marinari, unul englez, Chapman, celălalt olandez, Blake. Aceștia, care se pare că ar fi deținut într-adevăr originalul *Derrotero*, pe care l-ar fi avut și Spruce însuși, dar pe care nu l-a publicat niciodată, au ajuns la țintă. Se crede că ei au găsit locul în care era îngropată comoara, dar amîndoi și-au încheiat viața în mod tragic, fără să poată profita de prodigioasa lor descoperire, nici măcar să facă cunoscute amănuntele lumii moderne.

Acțiunea lor n-a avut continuatori imediați. Primele urme ale unei expediții care i-a succedat nu datează decît din 1912, o dată cu sosirea în Ecuador a colonelului nord-american Brooks. Cîțiva indigeni lăsară să se înțeleagă că Brooks n-a pătruns singur în munții Llanganati. Era însoțit de o femeie. A suferit oare și ea sau nu efectele blestemului pe care unii l-au atribuit comorii ? Au ajuns oare aceștia pe malul vestitului lac ? Nimeni n-a putut afla nimic nici pînă azi, deoarece ei n-au lăsat nici o dovadă scrisă. Dar femeia pieri la rîndu-i, în mod misterios, pe malul unui lac, fără să se fi găsit vreo urmă a dispariției acesteia.

Cît privește pe colonelul Brooks, zdruncinat de teribila lui aventură, el înnebuni, rătăcind singur prin masiv, pînă ce o expediție de salvare, trimisă din orașul apropiat, Ambato, de către don Alfonso Troya, ajunse la el. Corpul tinerei femei nu mai fu găsit. La rîndu-i, colonelul fu internat într-un spital psihiatric.

Blestemul lui Atahualpa lovise încă o dată !

Un an după dispariția lui Brooks, un european, Paul Thur de Koos, originar din Austria, explorează timp de doi ani munții Llanganati. Pentru prima oară, el se ocupă de problema comorii cu o seriozitate și o vocație de om de știință. Înainte de a ajunge în Ecuador, el se dusesese la Sevilla, pentru a studia cele mai mici amănunte în arhivele deținute de Compania Indiilor. Se spune că acesta ar fi descoperit întâmplător originalul documentului *Derrotero* al lui Valverde, pe care nimeni nu l-a mai găsit vreodată de atunci.

După mărturiile băștinașilor, el a părăsit masivul Llanganati la ultima sa călătorie cu obiecte de aur, pe care le-ar fi găsit tocmai într-un lac.

Cum, după informațiile istoricilor moderni, în acele zone n-a existat vreodată un oraș sau o așezare incasă importantă, sîntem într-adevăr obligați să admitem că el a dat efectiv, întâmplător sau nu, de lacul în care Rumiñahui și oamenii săi au ascuns prețul de răscumpărare.

După terminarea acestei fructuoase călătorii, el se întoarce în Europa spre a strînge sume îndestulătoare care să-i permită să organizeze o nouă expediție, mult mai importantă, cuprinzînd între altele o echipă de plonjori foarte experimentați. Ceea ce te face să crezi, chiar dacă mai sîntem la începutul acestui secol (între 1913—1915) că acest austriac ajunsese într-adevăr aproape de țintă.

Asupra prețului de răscumpărare a lui Atahualpa apasă oare cu adevărat un blestem ? Paul Thur de Koos, norocosul aventurier, reuși să adune în Europa fondurile necesare expediției sale ; el găsi echipele specializate indispensabile — și aceasta nu era ușor la începutul acestui secol. El se pregătea să se îmbarce pe un vas în Portugalia spre a se duce în Ecuador, cînd muri subit de pneumonie, deși pînă atunci fusese perfect sănătos.

Azi, în Llanganati, un lac poartă numele lui Thur de Koos, după povestirile orale lăsate de vechii indigeni. Acest lac este reprodus sub numele de „lacul Randon” pe harta lui Andrade Marín. E sigur că nu de aceasta s-a folosit generalul Rumiñahui în misiunea sa.

Ceea ce pare cît se poate de evident, azi, e că Thur de Koos a găsit și el originalul lui Valverde și că el a ajuns la lacul incașilor. Vai ! blestemul care apasă asupra comorii a jucat într-adevăr un rol în acest caz, iar urmele acestei expediții nu se pot găsi acum, deoarece el nu ne-a lăsat nici un document.

E probabil — și spun aceasta pentru amatorii moderni ai comorii — că cel care va putea descoperi și folosi arhivele lăsate cu siguranță undeva de austriac, va reuși să ajungă cu puțină răbdare la ținta urmărită de atîtea generații de aventurieri sau oficialități.

După moartea lui Thur de Koos, masivul Llanganati n-a fost lăsat să se scufunde în taina lui solitară. Dimpotrivă !

În anul care a urmat, în 1916, un columbian, cu numele de Randon, deci chiar numele lacului lui Koos, organizează și el o expediție în acele locuri blestemate mergînd, pare-se, pe urmele lăsate de Thur de Koos. El explorează de altfel același lac ca și predecesorul său, poate după un schimb de informații, lac la care a ajuns și sărmanul colonel Brooks. Rezultatele obținute, ca și felul în care și-a sfîrșit viața, nu ne sînt cunoscute.

Odată terminată expediția lui Randon, munții Llanganati beneficiază de cîțiva ani de acalmie.

În 1929 se duse acolo un german — Mathias Schweitzer, care, după spusele țăranilor din regiune, ar fi încercat să coboare rîul Topo, trecînd prin lacul Aucacocha, spre a căuta acolo aur. Dar acest aur, contrariu a ce se crezuse, n-avea nimic de-a face cu comoara incașilor, de-

oarece germanul nici nu ştia probabil de ea. Era vorba pur şi simplu de praf de aur şi pepite, foarte răspândite pe acele meleaguri.

Între 1929 şi 1932, nişte italieni, Tullio Boschetti, al cărui nume îl poartă azi un riu din Llanganati, şi Humberto Ré, efectuară mai multe expediţii pe traseul indicat în *Derrotero*, care le parvenise efectiv, dar care arată foarte deosebit de original, mai ales în partea a doua. Ei luară în echipa lor chiar şi un geolog german, N. Putsch. Cît priveşte comoara, n-au obţinut nici un rezultat.

Din 1933 pînă în 1934 a fost organizată renumita expediţie italo-ecuadoriană a lui Boschetti şi a geografului Marín, expediţie care efectuează remarcabile descoperiri publicate de Marín într-o lucrare apărută la Quito¹, dar fără nici un rezultat privitor la lacul lui Rumiñahui. Apăru atunci o nouă expediţie care, sub numele de *Expediția Anzi-Amazon* provocă o oarecare agitaţie între 1936 şi 1937.

Un căpitan scoţian, Erskine Loch, ofiţer în retragere al armatei britanice, veni în 1936, însoţit de doi sau trei prieteni britanici, în Ecuador cu scopul mărturisit de a explora munţii Llanganati, ca şi râurile Napo şi Curaray din Oriente. Ştiuse el de misterioasele lăzi trimise din Lima de primarul din Latacunga la Royal Bank of Scotland ? El sosi cu o echipă foarte serioasă şi cu mijloace financiare importante. Ideile lui erau simple. El credea că-i de ajuns să urmezi cu exactitate ceea ce îi parvenise din documentul lui Valverde şi care nu părea deloc a fi originalul, spre a ajunge repede şi cu rezultate pozitive la comoară. Ceea ce şi făcu !

¹ Luciano Andrade Marín, *Llanganati, voiaje a las misteriosas montañas de este nombrel* (1934), Quito, în editură proprie (n.a.).

El pretindea, cu naivitate, că poate ajunge în scurtul interval stabilit de Valverde la locurile respective, să extragă de acolo colosalele bogății acumulate și să le transporte fără multe dificultăți cu vreo treizeci de măgari, catiri și cai pe care îi cumpăraseră (nu-i închiriaseră) cu un preț mare de la țăranii din Pillaro. Avea siguranța acțiunii lui și o făcea cunoscută pretutindeni, cu riscul de a vedea că un alt amator i-ar lua locul.

Realitatea fu cu totul alta. Chiar la plecare, el și cu echipa sa fură surprinși de o furtună foarte violentă de zăpadă în Ainchilibi, sat care nu-i decît poarta de intrare în masivul Llanganati. Adversitățile naturii fură atît de puternice și ținură atît de multă vreme, încît toate animalele care îl însoțeau și care îl costaseră atît de scump muriră.

Căpitanul Loch nu mai avea decît o soluție, anume să se întoarcă la Pillaro și la Quito, spre a organiza ceva mai bine o nouă și definitivă expediție, deoarece pentru el nici nu putea fi vorba să abandoneze. Cu această ocazie se sfătuî cu oamenii din partea locului care aveau mult mai multă experiență în privința zonelor dificile în care el se gîndea din nou să pătrundă.

Serios însoțit și dotat, după cum gîndea el, cu tot ceea ce i-ar putea permite să verifice cu mai multă siguranță autenticitatea documentului *Derrotero* al lui Valverde, el se înfundă din nou în masiv.

A doua expediție se desfășură fără probleme deosebite. Dar Erskine Loch se întoarse în lumea civilizată foarte decepționat. Nu găsisese nimic. El publică totuși, mai tîrziu, o carte în care califica munții Llanganati drept *niște ținuturi sălbatice și necivilizate, pline de visuri înșelătoare și de promisiuni iluzorii*. Toate astea spuneau desul de mult despre amărăciunea sa.

Loch era încăpăținat. El hotărî, în ciuda eșecurilor precedente, să plece încă o dată, dar să schimbe drumul de acces.

Pierzînd în timpul drumului un soldat ecuadorian, care însoțea grupul și care se înecă într-un rîu aflat la limita dintre Llanganati și Mulatos, el schimbă direcția și o porni dintr-odată pe un drum cunoscut de indigeni, urmat de-seori de exploratorii care se îndreptau spre rîul Napo, în plină junglă amazoniană, drumul locuitorilor din Latacunga, care ducea la lacul Los Antejos.

Loch rămase în această regiune dificilă peste trei luni și fără să descopere ceea ce căuta, coborî pînă la urmă pe rîul Jatanyacu.

La întoarcerea sa, presa ecuadoriană vorbi destul de mult și oarecum ironic despre expedițiile lui. El se înapoie decepționat la New York, unde publică o altă carte, al cărui titlu spune mult : *Fever, Famine and Gold* („Febră, foamete și aur“.) Fapt curios, această lucrare conține excelente indicații despre traseul presupus al lui Valverde, dar, ca mulți alții, Loch s-a poticnit spre sfîrșit, greșind drumul din ultimele zile menționate în *Derrotero*.

La locuința sa newyorkeză, el nu se putea opri să nu viseze la comoară. Nemaiputînd rezista, se hotărî să plece din nou în Ecuador, de astă dată nu pentru a explora regiunile dificile din sud, ci pentru a trăi acolo. El se instalează într-un orașel cu climă blîndă, Huigra. Acolo, întemeie o companie, al cărei scop era explorarea lacurilor aurifere din regiunea Napo, foarte bogată în pepite și praf de aur.

Se instalase de puțină vreme, cînd fu lovit de o boală incurabilă.

Muri la 2 ianuarie 1944. Blestemul lui Atahualpa continua.

În cursul anilor 1936—1937, un iugoslav, Zaharia Mi-halache, încercă să pătrundă și el, pentru prima oară, în Llanganati prin nord-est, pe cursul râurilor Puyo și Topo. Nu reuși și schimbându-și direcția se întoarse la Pillaro, oraș de unde plecaseră toate celelalte expediții. Ajunse de astă dată pînă la cheile râului Desaguadero, la Yana Cocha.

În anul 1937, tot un columbian, Mario Restreto, reuși să ajungă pînă la Cerro Hermoso, dar se pare că nici el nu a reușit nimic și n-a lăsat nici o urmă a aventurii sale.

Francezii, care pînă atunci nu fuseseră niciodată prea preocupați de bogățiile acumulate în Ecuador, își făcură prima lor apariție în 1938. Era vorba de un franco-ame-rican, Richard d'Orsay, care veni nu numai pentru a ex-plora teritoriul descris de Valverde, ci și pentru a se in-stala în repetate rînduri într-o cabană de felul celei a lui Robinson Crusoe, ridicată de el în munții Llanganati, în canionul râului Desaguadero. Toate expedițiile sale au fost solitare. Trăia din proviziile strînse într-un sac, pe care îl ducea pretutindeni după el.

Scopul lui era să rezolve enigma documentului *Derro-tero*, care dăduse atîta bătaie de cap. El trimise din Ecu-a-dor nenumărate articole, publicate atît în S.U.A., cît și în Argentina.

A găsit el ceva ? A eșuat ? Nu știm nimic. Blestemul plutea asupra munților Llanganati. Unul din cărăușii care îl însoțiseră la un moment dat, trecu din nou prin acele locuri prăpăstioase și găsi, întîmplător, multă vreme după aceea, rămășițele pămîntești ale bietului Richard d'Orsay. Murise acolo singur.

În același an, un german, Hrist, și un inginer ameri-can, Dimitri Kabatse, pătrunseră de asemenea în regiune, aparent fără să caute comoara. Scopul lor era nobil : as-censiunea renumitului Cerro Hermoso, pe la poalele că-ruia trecuseră oștile lui Rumiñahui.

Ei au fost urmați, la un an după aceea, în 1939, de o importantă expediție științifică suedeză, a cărei sosire a fost anunțată în toate ziarele din Quito la 24 noiembrie 1939. Cercetarea din punct de vedere botanic a *plantelor uluitoare, chiar unice, din zonele necunoscute ale munților Llanganati* era condusă de doctorul Erik Asphund, de la Muzeul Național din Stockholm, care auzise vorbindu-se despre descoperirea extraordinarelor plante făcută de geograful Andrade Marín. Nu s-a cunoscut niciodată rezultatul cercetărilor întreprinse de ei.

Expedițiile fură reluate după terminarea celui de-al doilea război mondial prin sosirea, de două ori, a comandantului George M. Dyott, căruia i-am consacrat un capitol în această lucrare și care pare că a deținut, într-adevăr, date extraordinare despre *Derrotero de Valverde*.

La puțin timp după aceea, a fost rîndul elvețianului Eugen Brunner și a nord-americanului Gail Mendel să pătrundă în Llanganati. Ei publicară în revistele occidentale de mare interes numeroase articole senzaționale despre progresele acestor cercetări privind căutarea prețului de răscumpărare, dar niciodată nu fu publicat nimic nici măcar despre cea mai neînsemnată descoperire. Ei se înapoiară la casele lor fără să lase vreo urmă, așa cum veniseră.

1950 a fost un an prosper pentru cercetările din munții Llanganati, cînd se organizară foarte multe expediții serioase sau extravagante deopotrivă.

O botanistă americană, miss Barclay, ajunsese acolo în acel an cu scopul de a căuta nu comoara, ci o mică plantă rară. Din păcate pentru ea, munții sînt bine păziți de zei, iar căderile mari de zăpadă o demoralizară atît de mult, încît făcu cale întoarsă, fără să fi găsit nici ea nimic.

În același an, Harry Hohman, un tînăr american, care colindase de mai multe ori prin munții Llanganati, fără o

țintă precisă, se înapoie în regiune. El mersese pînă acolo cu cercetările sale preliminare, încît s-a dus la Sevilla, pentru a consulta arhivele indiene și a descoperi acolo originalul documentului lui Valverde. Din păcate, nu era expert în studiul vechilor documente spaniole, și era convins că Valverde era contemporan Conchistei, adică secolului al XVI-lea sau al XVII-lea (cînd, de fapt, Valverde a trăit la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, în Ecuador). Harry Hohman, bineînțeles, nu găsi originalul lui Valverde. Plecă totuși în munții Llanganati și fu al doilea străin care explorează în mod sistematic munții, survolîndu-i la bordul unui avion. El nu-și atinse ținta fixată.

În 1950 mai apăru de asemenea un suedez foarte serios, Rolf Blomberg, care declară, din momentul sosirii la Quito, că a venit acolo să caute elementele care-i vor da posibilitatea să descopere prețul de răscumpărare a lui Atahualpa. Deși toate expedițiile precedente eșuaseră, totuși el era convins că va izbuti în acțiunea sa.

Blomberg organizează două expediții în acei munți. El fu primul explorator occidental care, datorită aparatelor puse la dispoziție de frații Arias, proprietarii unei importante societăți de aviație ecuadoriene, A.R.E.A., reuși să determine locurile posibile folosite de incași pentru ascundera comorii. El a fost invitat să turneze filme despre serpii anaconda¹ și alte animale uriașe din Amazonia, ceea ce și făcu, rămînînd pe versantul amazonian al munților Llanganati, versant pe care îl explorează în toate direcțiile, înapoiindu-se de fiecare dată fără aurul indienilor.

Blomberg n-a ajuns niciodată la comoară. El publică o carte remarcabilă despre aventurile sale, *Aurul îngropat și șerpii anaconda*, carte care îi poate face să viseze pe aventurierii viitori.

¹ Șarpe din America de Sud, lung de 7 m, hrănindu-se cu păsări și mamifere. (n.tr.)

În 1950, sosi, de asemenea, în munții Llanganati un alt aventurier suedez, căruia i se spunea cînd inginerul mecanic Stellan Moerner, cînd Conde ¹. El era, de asemenea, un fanatic susținător al documentului *Derrotero*, pe care îl cunoștea bine. Strînsese o documentație considerabilă despre acest subiect și organiză numeroase expediții în zonele mai neobișnuite. Nici el nu dădu de urma fabulosului lac, dar nu renunță totuși la cercetările sale. Se pare chiar că Moerner își continuă, chiar și pînă în ziua de azi, infructuoasele sale expediții în masiv, fără să mărturisească nimic despre eșecurile sau eventualele sale succese — puțin probabile.

În 1955 sosi un geolog german, doctorul Walther Sauer, geolog oficial al guvernului ecuadorian, care din noiembrie pînă în decembrie 1955, cu mijloacele Casei de Cultură ecuadoriene, organiză o importantă expediție științifică în munții Llanganati și, mai ales, în renumitul Cerro Hermoso. Peste trei ani, în 1958, el publică o mică lucrare intitulată *El Cerro Hermoso de los Llanganati en El Ecuador*, în care prezintă toate datele geologice moderne asupra structurii acestui masiv, detalii despre un rîu natural, atunci descoperit, ceea ce dovedește puținele informații pe care le deținem încă și azi despre această zonă, și întocmi o hartă detaliată.

Expediția W. Sauer fu deci o expediție eficientă și serioasă, chiar dacă nu s-a putut obține nimic nou în privința comorii incașilor.

În 1955, fu rîndul unui cehoslovac, Eric Jan, să-și încerce norocul : eșec total.

Iar mai tîrziu, americanul Ronald S. Springer încercă și el același lucru : eșuă și el.

¹ Conte (sp.).

În 1961, doi suedezi, Christian Moerner și N. Dotty, nu izbutiră nici ei în acțiunea întreprinsă în munții Llanganati.

Germanul N. Hans îi urmă în 1963. întreprinzînd în același timp ascensiuni pe teren și expediții aeriene, urmînd exemplul lui Blomberg, dar tot fără nici un rezultat edificator. Se pare chiar că el a realizat o importantă coborîre prin Auca Cocha pînă la riul Topo, dus și întors, și ea fără succesul scontat.

În 1966, nord-americanul Robert Carr întreprinse și el o expediție ; tot fără nici un rezultat.

În anul următor, o ziaristă, și ea de asemenea americană, Betty Rasnell, veni în Ecuador să-și încerce norocul. Ea exploră în mod serios canionul râului Desaguadero din Yana Cocha acoperit de o junglă tropicală. Expediția n-avu nici un rezultat.

O nouă expediție importantă apăru în 1969, numită *Expediția anglo-ecuadoriană în Llanganati*, alcătuită din cincisprezece tineri studenți în vacanță, provenind de la diferite universități engleze, dar fără un ordin oficial de misiune. Ea fusese organizată de un ecuadorin, care voia să imite și să rivalizeze cu importanta expediție științifică italo-ecuadoriană din 1933—1934 a lui Boschetti și Andrade Marín.

Studenții veniseră fără nici o competență specială, fără o pregătire temeinică, atrași acolo de niște prospecte publicitare, abil distribuite pe străzile Londrei de o agenție de voiaj.

Explorarea comorii incașilor se transformase dintr-o dată într-o călătorie turistică de genul clubului de vacanță. Prospectul distribuit la Londra insista mai mult pe șansa și spiritul de inițiativă decît pe seriozitatea științifică. Voluntarii trebuiau să-și aducă propria contribuție.

Grupul nu părea să cunoască hărțile cele mai vechi și critica toate expedițiile științifice anterioare.

Studentii englezi reluară chiar tezele și lucrările geografului Andrade Marín, înainte de a întreprinde expediția. E inutil să spun că geograful nu era deloc bucuros să-i vadă furându-i și plagiindu-i cercetările.

În ciuda atît a publicității, cît și a candidaților, renumita *Expediție anglo-ecuadoriană în Llanganati* n-a putut nici măcar să traverseze lacul Yana Cocha, poarta de intrare în munții Llanganati. Acolo echipa exploratorilor își stabilise tabăra de bază. În acel loc, tinerii englezi au făcut cîteva însemnări despre datele naturale, deja foarte cunoscute și tot acolo, îndeosebi, mînceau la iarbă verde. Cîteva dintre ei întreprinseră incursiuni discrete prin apropiere, dar este evident că ei nu putură niciodată să ajungă la locul pe care incașii îl ascuseseră cu atîta grijă și minuțiozitate.

Cînd s-au întors la Quito, ei ținură o conferință la Casa de Cultură ecuadoriană, povestindu-și aventurile și propuseră să publice puținele date pe care le adunaseră. Ei relatară, în sfîrșit, cîteva experiențe, terminînd însă prin a afirma că, pentru a explora în mod amănunțit munții Llanganati, n-ar ajunge nici măcar o sută de ani. Cît privește comoara, ei nu vorbiră, bineînțeles, niciodată despre ea.

Evident, eșecul studenților n-a pus capăt numărului interminabil al celor care speră totuși să pună mîna într-o zi pe bogățiile comorii incașilor, îngropate acolo sus, în munții Llanganati.

În lipsa aurului fin care intră în chimire, visul despre bogățiile îngropate undeva, într-un mic lanț de munți sud-americani, e de ajuns să înflăcăreze mințile. Acest vis face și el parte din moștenirea minunată pe care ne-au lăsat-o incașii peste secole.

DINASTIA ÎMPĂRAȚILOR INCAȘI

	Anul nașterii	Anul morții	Durata domniei
MANCO CAPAC	1075	1150	?
SINCHI ROCA	1134	1197	19 ani
LLOQUE YUPAN	1176	1246	49 ani
MAYTA CAPAC	1222	1276	30 ani
CAPAC YUPANQUI	1251	1321	45 ani
INCA ROCA	1299	1348	27 ani
YAHUAR HUACCAC	1323	1370	22 ani
VIRACOCIA	1350	1425	55 ani
PACHACUTEC	1398	1478	57 ani
TUPAC YUPANQUI	1440	1488	10 ani
HUAYNA CAPAC	1470	1525	37 ani
HUASCAR INTI	1491	1533	7 ani
ATAHUALPA	1497	1533	1 an
TUPAC URCO	?	1534	1 an
MANCO	?	1545	11 ani
SAYRI TUPAC	?	1560	15 ani
TITU CUSI	?	1571	10 ani
TUPAC AMARU	?	1572	1 an
(care a fost ultimul Inca)			

Aceștia au fost cei 18 împărați incași ai prestigioasei dinastii.